

28
2022

Diaplog
Медіастудії

ISSN 2308-3255

Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова
Факультет журналістики,
реклами та видавничої справи

Odesa I. I. Mechnikov
National University
Department of Journalism,
Advertising and Publishing

ISSN 2308-3255

ДІАЛОГ МЕДІАСТУДІЇ

DIALOG MEDIASTUDIOS

науковий журнал
випуск 28, 2022

scientific journal
issue 28, 2022

Одеса
Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова

Odesa
Odesa I. I. Mechnikov
National University

2022

Засновник:

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 9978 від 21.06.2005 р.)

Усі права застережені.

Посилання на матеріали цього видання під час їхнього цитування обов'язкові.

Рекомендовано до друку

Вченою радою факультету журналістики, реклами та видавничої справи

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Протокол №5 від 21 грудня 2022 року

Редакційна колегія журналу «Діалог: Медіастудії» (з 2022 року)

голова редколегії:

д-р наук із соц. комунік. Олена Іванова, Одеса, Україна.

члени редколегії:

д-р іст. наук Ірена Гребцова, Одеса, Україна;

д-р філос. наук Василь Попков, Одеса, Україна;

д-р наук із соц. комунік. Вікторія Шевченко, Київ, Україна;

д-р наук із соц. комунік. Марія Бутиріна, Дніпро, Україна;

д-р філол. наук Володимир Олексенко, Херсон, Україна;

д-р екон. наук Антоніна Дьякова, Рига, Латвія;

д-р філол. наук, dr hab Світлана Романюк, Варшава, Польща;

dr hab Веслав Вацлавчик, Торунь, Польща.

Діалог: Медіастудії / за ред. О. Іванової; Одеський
національний університет імені І. І. Мечникова. –

Одеса, 2022. – Вип. 28. – 188 с.

Видання присвячене дослідженню питань комунікації в політичній,
соціальной та культурній сферах.

Науковцям, фахівцям із соціальних комунікацій, аспірантам та студентам

Рецензованість журналу: усі матеріали, подані до редакції, проходять закрите рецензування. Видання індексується в міжнародних базах даних Index Copernicus (ICI Journal Master List 2016: ICV 2016 54.72) та Google Scholar.

WEB-сайт журналу: <http://dms.onu.edu.ua>.

Електронні версії журналу зберігаються на порталі наукової періодики Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua>)

© Діалог: Медіастудії, 2022

© Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова, 2022

Founder:

Odesa I. I. Mechnikov National University
(State Registration Certificate:
KB № 9978 (Ukraine), issued on 21.06.2005)
All rights are reserved.

Links to this release materials during their citation are obligatory.

It is recommended for publication by the Academic Council of the Department of Journalism, Advertising and Publishing of Odesa I. I. Mechnikov National University (transactions number 5 from the 21 December 2022)

Editorial Board of «Dialog: Mediastudios» (since 2022)

Head editor:

Olena Ivanova – D. Sc. (Social Communications), Odesa, Ukraine.

Membes of the editorial board:

Irena Grebtsova – D. Sc. (History), Odesa, Ukraine;

Vasyl Popkov – D. Sc. (Philosophy), Odesa, Ukraine;

Viktoria Shevchenko – D. Sc. (Social Communications), Kyiv, Ukraine;

Maria Butyrina – D. Sc. (Social Communications), Dnipro, Ukraine;

Volodymyr Oleksenko – D. Sc. (Philology), Kherson, Ukraine;

Antonina Diakova – D. Sc. (Economics), Riga, Latvia;

Svitlana Romanyuk – D. Sc. (Philology), Dr hab., Warsaw, Poland;

Wieslaw Waclawczyk – Dr hab., Torun, Poland.

Dialog: Mediastudios / edited by Olena Ivanova ; Odesa I. I. Mechnikov National University. – Odesa, 2022. – Issue 28. – 188 p.

The scientific journal publishes papers about communication in political, social and cultural spheres.

The publication is intended for teachers, researchers, doctoral students, and students.

Reviewing of the journal: all the materials, which are submitted to the editorial board, undergo the closed and opened reviewing. The publication is indexed by ICI Journal Master List 2016: ICV 2016 54.72, Google Scholar.

WEB-site of the journal: <http://obraz.sumdu.edu.ua>

The electronic version of this scientific publication is referred to Vernadsky National Library of Ukraine for the depositary storage and for its presentation on the portal of scientific periodicals of Ukraine.

Link: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (Scientific Periodicals of Ukraine).

© Dialog: Mediastudios, 2022

© Odesa I. I. Mechnikov

National University, 2022

ЗМІСТ/CONTENTS

Сергій Азєєв, Олена Орлова / Serhii Azieiev, Elena Orlova
**ЕКСПАНСІЯ «ЦИФРИ» ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ
 У ВОЄННИХ ПРОТИСТОЯННЯХ ТА АКЦІЯХ
 ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНОСТІ**..... 6
 The expansion of «digital» as a means of achieving success
 in military confrontations and civil activism in modern times 16

Валерія Андрейчук / Valeria Andreychuk
**ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ФАКУЛЬТЕТУ ЖУРНАЛІСТИКИ,
 РЕКЛАМИ ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ** 20
 Activity of social networks of the Faculty of Journalism
 of Advertising and Publishing 30

Євген Блінов / Yevhen Blinov
**ТЕМАТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ
 ВИДАНЬ НА БАЛКАНАХ (НА ПРИКЛАДІ
 ЧАСОПИСІВ «НОВА ДУМКА» І «РІДНЕ СЛОВО»)** 32
 Topics and problems of modern Ukrainian periodicals in the Balkans
 (on the example of «Nova dumka» and «Ridne slovo» magazines) 50

Світлана Брошкова / Svitlana Broshkova
НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ 52
 Consequences of the war for the environment of Ukraine 57

Ангеліна Житнікова / Anhelina Zhytnikova
КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖУРНАЛІСТИКИ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ..... 60
 Communication potential of Solutions Journalism in Ukraine..... 66

Аліна Задорожня / Alina Zadorozhnia
**ТРЕВЕЛ-ЖУРНАЛІСТИКА В ОДЕСІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ
 ВІЙНИ: ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЧИ ТЕРАПІЯ**..... 68
 Travel journalism in Odessa during the Russian-Ukrainian war:
 patriotic upbringing or therapy 78

Олена Іванова / Olena Ivanova
**КОНСТРУКТИВНІСТЬ КОНСТРУКТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ
 В КОНФЛІКТОГЕННОМУ СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ** 81
 Constructiveness of constructive journalism
 in a conflict-generating social-communication environment 96

Олена Іщенко / Olena Ishchenko

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІМІДЖУ ВЕДУЧОГО НОВИН НА СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ВЕДУЧИХ «ТСН» СВЯТОСЛАВА ГРИНЧУКА ТА НАТАЛІЇ ОСТРОВСЬКОЇ)	98
Representation of the news president's image on modern Ukrainian television (using the example of «TSN» presenters Sviatoslav Hrynychuk and Nataliya Ostrovska).....	105

Марина Ковальська / Maryna Kovalska

КОНЦЕПЦІЇ УСКЛАДНЕНОГО КОНФЛІКТНОГО ЛАНДШАФТУ ЯК РОЗШИРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ МІЖНАРОДНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ЖУРНАЛІСТИЦІ	107
The concepts of a complex conflict landscape as an enlargement of the terminological toolkit of the journalistic covering of international issues.....	118

Станіслав Ковальський / Stanislav Kovalskyi

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТІВ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ	121
The information dimension of the Middle East conflicts	128

Алла Коваленко / Alla Kovalenko

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖІНОЦТВА В СРСР (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИСИДЕНТСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ)	131
Social problems of women in the USSR (based on the material of Ukrainian dissident journalism).....	141

Станіслав Овсієнко / Stanislav Ovsienko

«РОЗКОЛ» НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ В 1999 РОЦІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ	143
«Split» of the People's Movement of Ukraine in 1999 (retrospective analysis).....	157

Тетяна Тхоржевська / Tetiana Tkhorzhevskya

АНТРОПОЛОГІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ	160
To the problem of anthropological journalism.....	168

Аліна Червінчук / Alina Chervinchuk

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ НАРАТИВ КОМУНІКАНТА ЯК СПОСІБ ОСМИСЛЕННЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ Є. ШИШАЦЬКОГО «МАНДРІВКА ДО ПОТОЙБІЧЧЯ. МАРІУПОЛЬ»)	170
Documentary narrative of the communicator as a way of understanding and representing military reality (on the example of the collection by E. Shishatskyi «A journey to the afterlife. Mariupol»)	179

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ	181
---	-----

УДК 007: 304: 070

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268496>

ЕКСПАНСІЯ «ЦИФРИ» ЯК ЗАСІБ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ У ВОЄННИХ ПРОТИСТОЯННЯХ ТА АКЦІЯХ ГРОМАДЯНСЬКОЇ АКТИВНОСТІ СУЧАСНОСТІ

Сергій Азеєв,

старший викладач кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: s.azeev@ukr.net

Олена Орлова,

старший викладач кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: oenten2017@gmail.com

Реалії новітніх цифрових технологій у крос-медійному світовому інформаційному середовищі – одна з найактуальніших тем сьогодення. З огляду на воєнні події, у своїй статті ми здійснили спробу виокремити та описати найголовніші аспекти цифровізації через призму воєнних протистоянь сучасності, зокрема російсько-української війни, та світових виявів громадянської активності.

Так, у дослідженні зацентовано на окремих розробках та інноваціях, які дозволяють продемонструвати вплив тенденцій диджиталізації як на українську протидію загарбникові, так і на перебіг інших світових воєнних конфліктів та акцій громадянського супротиву.

З цією метою розглянуто технології, пов'язані з інструментарієм, що використовується в стратегії протидії ворогові, зокрема новітні системи виробництва, пошуку, отримання й обробки інформаційного контенту та обміну ним, його аналізу, перевірки на достовірність і візуалізації.

Описано окремі інноваційні цифрові розробки для успішного ведення воєнних дій, надійної обороноздатності в час воєнних протистоянь, а також цифрові комунікаційні інструменти та засоби, що дають можливість забезпечити життя людини в таких умовах.

Показано рівень відображення вищезначених аспектів у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Ключові слова: цифровізація, диджиталізація, цифровий контент, цифровий інструмент, онлайн-сервіс, візуалізація даних, штучний інтелект, нейронна мережа, технологія розпізнавання облич, фотограмметрія, дрон, мобільний додаток.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Протягом останніх десятиріч світ неспинно трансформується завдяки технологічному розвитку. Тотальна цифровізація та інтернетизація стали новим етапом в інформаційно-технічному прогресі.

Універсальний кіберпростір сьогодні став безсумнівним і найважливішим фактором забезпечення світової єдності в дотриманні стандартів у галузях безпеки й мирного існування, прав людини та прогресивного розвитку. Україна нарівні зі світом взяла курс на реформування практично всіх галузей життя – соціальної сфери, роботи держорганів, освіти, медицини й оборони.

Сучасна війна наочно продемонструвала переваги, але, разом із тим, і ризики високотехнічного розвитку держави як у буденному житті її населення, так і у військовій справі. До таких ризиків, зокрема, належать сучасні онлайнві технології розповсюдження інформації (наприклад, соціальні мережі), які не тільки є найсучаснішим та найзручнішим засобом комунікування, але й можуть «сіяти ворожнечу, стаючи платформою для прояву ненависті та поширення дезінформації або рупором для пропаганди» [30]. Це наразі нам неспинно та потужно демонструють рашистські інформаційні пропагандистські ресурси, і протидіяти цьому – першочергове завдання як прогресивної вітчизняної, так і світової медіагалузей, повністю базованих на «цифрі» та мережевих технологіях.

До того ж сьогодні тема найновіших цифрових технологій у глобальному сенсі все частіше розкривається через призму війни. Адже саме актуальні події повномасштабного вторгнення росії на територію України в сприйнятті світової спільноти є «українським аспектом». І стратегія протидії підступному ворогові безпосередньо пов'язана не тільки з вітчизняними інструментами боротьби, але й «цифровими» амбіціями усього прогресивного світу.

З огляду на такі уявлення, формується особлива актуальність теми нашого дослідження, яке є спробою здійснити внесок у демонстрування впливу тенденцій цифровізації на українську/світову протидію загарбникові на прикладах окремих інноваційних розробок як у галузі сучасних гаджетів, так і спеціалізованого програмного забезпечення та новітніх мережевих ресурсів.

Мета дослідження.

Стаття має за мету продемонструвати сучасну тенденцію диджиталізації, використання новітніх технічних інноваційних інструментів на тлі глобальних воєнних протистоянь, зокрема стратегії боротьби України з російськими загарбниками.

Реалізація мети передбачає розгляд прикладів окремих технічних новинок світових та українських розробників, покликаний показати, як курс на цифровізацію може впливати на хід воєнних протистоянь та як за допомогою новітніх технологій люди мають змогу ефективно боротися з ворогом та убезпечувати власне життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У результаті вивчення бібліографічної бази теми нашої розвідки можна констатувати поступове посилення уваги дослідників до окремих аспектів існування цифрового суспільства з початком російсько-української війни 2014-го року. Переважно це наукові дослідження, що відображають проблеми, пов'язані з гібридною війною в Україні, різновидами інформаційних технологій цього часу. Питання ж новітніх цифрових технологій, інновацій та розробок здебільшого представлене журналістськими публікаціями на сторінках різноманітних вітчизняних і світових онлайн-ресурсів. Частою темою таких публікацій є, наприклад, мобільні технології, зокрема огляди відповідних додатків для мобільних гаджетів, поява яких спричинена воєнною дійсністю.

Проте численними публікаціями на досліджувану нами тему буквально заряснів онлайн-простір на тлі потреб воєнного часу з початком повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію України.

Підкреслимо, що теоретичний складник дослідження цих явищ явно поступається за рівнем висвітлення практичним аспектам їхнього функціонування. До того ж автори подібних матеріалів часто реалізують їх лише в оглядовій формі, без глибокого аналізу проблеми.

Серед матеріалів на означену тему виокремимо дослідження Р. Пазюка [17], В. Брадова [3], О. Климович [11], А. Головки [8], Стівена Фелдстейна (Steven Feldstein) [27], колективні монографії та публікації, присвячені технологіям гібридної війни [7; 18; 14]. Практичне застосування у воєнних реаліях найсучасніших цифрових технологій презентують у своїх публікаціях відомі вітчизняні та світові медійники С. Веселовський [4], П. Міпер [15], О. Стрельников [19], Д. Коваль [13], В. Некрасов [16], Я. Друзюк [9], В. Вілісов [5], Є. Ковалевська [12], Джеймс Клейтон (James Klayton) [10], Лора Діксон (Laura Dixon) [26], Іво Бурум (Ivo Burum) [23], Нік Ньюман (Nic Newman) [29] та інші. Заслужують на увагу також публікації онлайн-нових медіаресурсів «Ukrainian Military Pages» [31], «Global Investigative Journalism Network» [25; 26], «Bellingcat» [2], «Інтерньюз: Україна» [1], «iPress» [21], «Deutsche Welle» [20], «The Insider» [5], «BBC News Україна» [10, 12].

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ті з нас, кому довелося жити на перетині цифрової та нецифрової епох, здатні усвідомити всю велич та виняткове значення подій, що відбуваються останні два десятиріччя. Експансія «цифри» відбувається навколо нас повсякчасно. В усіх галузях промисловості та в побуті сучасної людини прихід «цифрового» віку відіграв колосальну роль. Програмовані машини відтісняють нас від рутини, вивільнюючи час для іншої, сповненої творчості, роботи та відпочинку. Сьогодні вже ніхто навіть не згадує ті далекі часи, коли поруч із нами не було комп'ютерів, у наших кишенях не було смартфонів, в арсеналі не було інтернету з його величезною кількістю інструментів для пошуку, верифікації, обробки інформації і, звісно, можливостей для комунікації [27].

Якісні супутникові знімки; геолокаційні онлайн-сервіси пошуку людей, кораблів та літаків; радіолокаційні станції; мобільний зв'язок, що дозволяє нам миттєво почути один одного та передати інформацію у вигляді фото або відеофайлів, перебуваючи на відстані сотень та тисяч кілометрів, вийти в прямий етер прямо зі свого мобільного пристрою; розширення області дії штучного інтелекту; поява дронів, що дозволяють знаходити інформацію та надсилати її в режимі реального часу – далеко не повний перелік можливостей цифрових технологій, які кардинально змінили практично все на планеті, зокрема й розширили можливості людей проводити громадські акції та вести війну, знаходити та фіксувати факти військових злочинів і злочинів проти людства.

Якщо порівняти події, що відбувалися в Україні в 2004, 2014 та 2022 роках, можемо побачити, який величезний крок зробила «цифра» в нашому житті. Так, у 2004 році події Помаранчевої революції висвітлювалися телеканалами та меншою мірою відомими онлайн-виданнями. У 2014-му – соціальні мережі «Фейсбук» і «Твіттер», разом із телебаченням, стали першочерговими джерелами інформації, з яких світ дізнавався про події на київському Майдані Незалежності та великих і малих майданах на території всієї України. Можливість знімати та миттєво передавати фото- й відеоматеріали соціальними мережами, використовувати свій смартфон у якості рації (мобільний додаток «ZELLO», яким після протестів у Туреччині влітку 2013 року почали користуватися і в Україні під час Революції Гідності), можливість оперативно збирати матеріал для подальших судових справ надала нам тоді «цифра». І це незважаючи на те, що в 2014-му році тільки 14% українців мали смартфони та лише 4% наших співвітчизників мали змогу користуватися 3/4G-інтернетом.

Минуло вісім років. І зараз можемо спостерігати за тим, як завдяки стрімкій цифровізації, що відбувається в глобалізованому світі, неймовірно швидко розширюються можливості людини. 4,6 мільярдів населення планети (це вдвічі більше, ніж у 2014 році) сьогодні мають свої акаунти в соціальних мережах, завдяки чому вчасно отримують інформацію та мають можливість комунікувати між собою. І ні для кого з них не є проблемою відзняти відеоматеріал та завантажити його на свій ютуб-канал. Під час війни в Сирії в одному лише 2018 році в ютубі з'явилася величезна кількість відеоконтенту, сумарний обсяг якого в годинах перевищив кількість годин у році. Подальша обробка цих відеофайлів, необхідна для журналістських розслідувань та можливих міжнародних судових процесів, відбувалася завдяки штучному інтелектові, який дозволив відфільтрувати однакові відеофайли та систематизувати їх (інструмент «Deep learning»). Завдяки проєкту «Sirian Archive» стало можливим заархівувати 3,5 мільйони відеофайлів для розпізнавання кластерної бомби.

Якщо говорити про штучний інтелект, треба згадати XVII століття, коли з'явилася перша механічна цифрова обчислювальна машина Вільгельма Шиккарда, XVIII століття – коли Фрідріх фон Кнаус сконструював машину, що вміла писати пером, XX століття з його створенням нейронних мереж та багато чого іншого. Врешті-решт, сьо-

годні нікого вже не можна здивувати тим, як може збирати та обробляти інформацію електронний «мозок». Війна в Україні демонструє такі можливості повсякденно.

Існує небезпечна своєю парадоксальністю думка, що саме мілітаристські наміри в глобальному сенсі стали рушійною силою майже усіх найпрогресивніших винаходів людства, зокрема, наприклад, всесвітньої мережі «Інтернет». Але зараз можемо констатувати явище, коли саме технічний прогрес стоїть на чатах миру й безпеки, бо з утіленням «цифри» в оборонну концепцію дозволяє успішно протистояти насильству та війні. І попри те, що воєнна індустрія генерує чимало смертоносних знарядь, «поки Bayraktar знищують російську техніку, а Starlink допомагає координувати артилерійські удари, цифрові технології впливають на хід війни не менш сильно, хоч і менш очевидно» [27]. Бо мають незрівнянно всеохопніше поле для реалізації під час «приборкання» чіхось маніакальних воєнних амбіцій.

Геолокація під час війни передбачає визначення географічного місцезоположення військових об'єктів, військових одиниць та інших цілей, що можуть бути використані у військових діях. Це може бути реалізоване за допомогою різноманітних засобів, таких як супутникові зображення, GPS-навігація, радіолокація, дрони тощо.

Визначення геолокації в російсько-українській війні важливе для контролю території та відстеження руху військ противника, а також для планування військових операцій і забезпечення точності ударів із повітря та землі. Противник може намагатися маскувати свої об'єкти й рух, тому важливо мати ефективні засоби визначення геолокації для забезпечення безпеки військових і мирного населення [26].

24 лютого GPS-джеммінг дозволив побачити величезне скупчення людей на кордоні з росією. 28 лютого 2022 року завдяки супутниковим знімкам американської аерокосмічної компанії «Maxar Technologies Inc» була виявлена колона російських військ, що простягнулася на понад 60 км від Чорнобильської зони в бік Києва. Супутники також допомогли у виявленні масових поховань, які відбулися в таких місцях, як Буча, Гостомель, Ізюм тощо. Раніше супутникові знімки та їхнє відображення на Google-maps дозволили проаналізувати, як змінюється ландшафт планети: хвиля протестів громадських активістів проти вирубки лісів прокотилася світом. Сьогодні Google-map, Google Earth допомагають українцям боротися проти російського вторгнення. Через супутники отримуємо високоякісні зображення ворожої техніки та живої сили противника. Це, наприклад, безплатні супутникові знімки з Sentinel Hub, що відновлюються кожні 5 днів, а також зображення Maxar високої якості. А завдяки придбанню Благодійним фондом Сергія Притули на кошти українських громадян супутника компанії «ICEYE» щоденно у форматі 24/7 українськими військовими фіксуються переміщення ворожої армії [12].

Досягнення цифрової епохи дозволяють керувати системами протиповітряної, протиракетної оборони, сучасною зброєю, дронами, проводити розвідку, розшукувати зниклих безвісти, дізнаватися про військові злочини та фіксувати їх для подальших дій слідства [5; 22; 25].

Для допомоги українцям під час війни успішно працюють такі мобільні додатки, як «Дія», «ТиХто», «Helsi», «TacticMedAid», «Bachu.info», «Hearty app», «Bebbo», «РКИН: трекер втрат військ РФ» тощо [15].

Окремо треба сказати про технологію розпізнавання облич (Face recognition). Останнім часом з'являється все більше програм, які використовують цю технологію. Розроблена компанією «Apple» функція FaceID дозволяє за допомогою 3D-сканера ідентифікувати особу. Одна з найвідоміших платформ технології розпізнавання обличь «Clearview AI» у 2022 році була передана українському уряду [10]. Інструменти «Pimeyes», «FindClone» дозволяють знайти злочинців у російських соціальних мережах. За допомогою реальних платформ, які використовують технологію розпізнавання облич, журналісти таких видань, як «Bellingcat», «Bihus.info», «Схеми» тощо змогли ідентифікувати деяких російських військових злочинців, що діяли на окупованих українських територіях [2; 6; 25].

Серед українських розробок для ідентифікації осіб – мобільний додаток «ТиХто» аналітичної платформи «Youcontrol». Він дозволяє перевірити, чи є людина тією, за кого себе видає. Алгоритм усіх цих інструментів є однаковим. Спочатку потрібно отримати фото об'єкта, потім на основі вузлових точок системою проводиться аналіз зображення, після чого інформація перетворюється в цифровий код і, нарешті, відбувається порівняння відбитка з тими, які існують у базі даних. Суперечливим питанням використання технології розпізнавання облич у мирному житті є, перш за все, проблема конфіденційності; також треба пам'ятати, що при використанні технології не виключена можливість помилки, яка може коштувати життя невинній людині. Тому отриману таким способом інформацію ретельно перевіряють.

В арсеналі журналістів сьогодні існує багато сервісів, які дозволяють проводити цифрову верифікацію фото- та відеоконтенту. Це такі інструменти й платформи, як «Image Reverse Google», «Image Reverse Tin Eye», «Image Reverse Bing», «Image Reverse Baidu», «Reddit», «Image Forensic», «Image Magnifier», «inVID», «Fake Image Detector», «RevEye» тощо.

Не менш важливими та корисними є й онлайнві ресурси для журналістів-розслідувачів [1]. Журналістські розслідування є важливим інструментом для допомоги в розкритті правопорушень та порушень міжнародного гуманітарного права під час російсько-української війни. Вони можуть допомогти виявити порушення прав людини, злочини війни, корупцію та інші форми порушень.

Також цифровий код допомагає обробляти величезні масиви даних та зводити їх у таблиці, створювати графіки, діаграми, зокрема анімаційні (Flourish.studio та інші) [28].

Цифрові інструменти для 3D-реконструкції подій із проведенням аналізу розмірів простору (сервіси «Capturing Reality», «Polycam») використовує фотограмметрія [24]. Таке програмне забезпечення задіює алгоритми комп'ютерного бачення та обробки зображень для автоматичного створення 3D-моделей. Воно дозволяє обро-

бляти великі обсяги фотографій і відео, що зроблені з різних кутів, високої деталізації та різної якості, і створювати з них точні 3D-моделі.

У контексті воєнних дій в Україні за допомогою цих сервісів можна створити моделі українських міст, які були зруйновані окупантами. Зокрема, програмне забезпечення «Capturing Reality» може бути корисним для створення точних 3D-моделей місцевості, де відбуваються бойові дії. Це може допомогти військовим та громадським організаціям отримати детальнішу інформацію про місцевість та її особливості, такі як рельєф, будівлі, дороги, мости, тунелі тощо.

За допомогою створених 3D-моделей можна аналізувати місцевість, шукати оптимальні маршрути для пересування військ та визначати найбільш захищені позиції для їхнього розташування. Крім того, створення точних 3D-моделей може бути корисним для розвідки та виявлення підземних тунелів, що можуть бути використані для переміщення ворожих військ або зброї.

Також створені 3D-моделі можуть бути використані для навчання військових та розробки стратегій бойових дій, що допоможе зменшити ризики для життя людей та підвищити ефективність військових операцій. Однак слід зауважити, що використання програмного забезпечення «Capturing Reality» вимагає високого рівня технічної підготовки та обладнання, тому його застосування може бути дорогим і складним.

Агрегатори новин (Flipboard.com, Ratafu.com, Pro-tv.net, Feedly.com, Google Новини, Ukr.net), відомий крос-платформний додаток «Tweetdeck» дають можливість збирати в інтернеті новини, зокрема за власним бажанням, та постійно бути в курсі певних подій.

Висновки та перспективи дослідження.

Розглянуті вище цифрові та мережеві технології широко використовуються сьогодні журналістами під час здійснення розслідувань у контексті акцій протестів, воєнних дій. Матеріал, поданий у цій статті, з огляду на обмеженість формату викладу, не претендує на всеохопність, вичерпність та масштабність. Але в цілому він дає достатнє уявлення про рівень втілення цифрових технологій у процеси воєнних протистоянь та акцій громадянської активності. Чого вартує лише потужний рівень їхньої реалізації в структурі та діях Збройних Сил України, високою професійністю яких сьогодні вражений увесь світ [21].

Наразі Україна – плацдарм віроломного та підступного повномасштабного вторгнення. І кожний день визвольної війни демонструє унікальність ефекту втілення «цифри» як на полі бою, так і в силі всенародного супротиву ворогові.

Українська воєнна дійсність є найяскравішим свідченням того, як цифровізація та інтернетизація стали надзвичайно дієвими факторами в боротьбі ЗСУ проти ворога, а для цивільного населення – доступною можливістю сприяння армії в цій боротьбі. І в той час, як «Дія» – очі та вуха ЗСУ, «ІТ-армія» нейтралізує ворога в інформаційному полі та кіберпросторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. 8 програм для журналістських розслідувань. *Інтерньюз Україна*. Рубрика: Медіалайфхак. 23 травня 2022. URL: <https://internews.ua/opportunity/8-programs-for-investigative-journalism> (дата звернення: 21.12.22).
2. Беллінгкет українською мовою. *Bellingcat*. URL: <https://uk.bellingcat.com/> (дата звернення: 21.12.22).
3. Брадов В. В. Формування мережевого інструментарію інформаційної війни (на прикладі агресії Росії проти України). *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації. № 2. Запоріжжя, 2021. С. 96–103.
4. Веселовський Степан. Чому термінали Starlink можуть бути небезпечними на передовій. 24 березня 2022. URL: https://zaxid.net/chomu_terminali_starlink_mozhut_buti_nebezpechnimi_na_peredoviy_n1539400 (дата звернення: 21.12.22).
5. Вилисов Виктор. Война все запишет. Как цифровизация изменила представление о современной войне и документации военных преступлений. *The Insider*. 18 травня 2022. URL: <https://theins.ru/obshestvo/251004?fbclid=IwAR1ao0Wg-j2aruxmRtMkTEUQ2p0unsyvisBNL6H2VOKN6O201b2EvLVqTZ0> (дата звернення: 21.12.22).
6. Воєнні злочинці рф. *Головне управління розвідки Міністерства оборони України*. URL: <https://gur.gov.ua/content/war-criminals-rf.html> (дата звернення: 21.12.22).
7. Гібридна війна: in verbo et in praxi: колект. монографія / О. Базалук, В. Білецький, В. Гуржи, Р. Додонов, В. Додонова ; ред. Р. Додонов. Вінниця, 2017. 411 с.
8. Головка А. А. Захист кіберпростору як складова інформаційної безпеки України в умовах гібридної війни. *Молодий вчений*. № 4. Херсон, 2016. С. 333–336.
9. Друзюк Ярослав. Мстислав Банік: «Це перша кібервійна»: як Мінцифра працює і запускає нові проекти під час війни. *The Village*. 6 травня 2022. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-interview/325691-tse-persha-kiberviyina-yak-mintsifra-pratsyue-i-zapuskae-novi-proekti-pid-chas-viyni> (дата звернення: 21.12.22).
10. Клейтон Джеймс. Як штучний інтелект допомагає ідентифікувати загиблих в Україні. *BBC News Україна*. 14 квітня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61105661> (дата звернення: 21.12.22).
11. Климович О. К. Застосування сучасних систем і комплексів зв'язку та автоматизації для потреб Збройних Сил України під час проведення антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. Вип. 2 (43). Харків, 2015. С. 23–28.
12. Ковалевська Євгенія. Супутник ICEYE: що саме купив Притула і як воно допоможе ЗСУ. *BBC News Україна*. 19 серпня 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62603951> (дата звернення: 21.12.22).

13. Коваль Дар'я. «У нас війна з Росією, і це новий кіберфронт» – інтерв'ю з міністром цифрової трансформації. *Суспільне Новини*. 21 лютого 2022. URL: <https://suspilne.media/amp/208426-u-nas-vijna-z-rosie-u-i-ce-novij-kiberfront-intervu-z-ministrom-cifrovoi-transformacii/> (дата звернення: 21.12.22).
14. Лаврут О., Климович О., Тарасюк М., Антонюк О. Стан та перспективи застосування сучасних технологій та засобів радіозв'язку в Збройних Силах України. *Системи озброєння та військова техніка*. № 1(49). Харків, 2017. С. 42–49.
15. Мірер Поліна. Мобільні додатки воєнного стану. Застосунки, що будуть корисними під час війни. *Суспільне Новини*. 14 травня 2022. URL: <https://suspilne.media/239406-mobilni-dodatki-voennogo-stanu-zastosunki-so-budut-korisnimi-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 21.12.22).
16. Некрасов Всеволод. «Орлани» тут – як бджоли, це наш головний ворог». Співзасновник «Аеророзвідки» Ярослав Гончар про війну дронів. *Економічна правда*. 30 квітня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/30/686413/index.amp> (дата звернення: 21.12.22).
17. Пазюк Р. Мобілографія як інструмент кросмедійної журналістики. Крос-медіа: контент технології, перспективи: колект. монографія / за заг. ред. В. Шевченко. Київ, 2017. С. 125–129.
18. Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця: колект. монографія / Юлія Лапутіна, Ганна Маляр, Катерина Левченко та ін. Київ, 2021. 500 с.
19. Стрельніков Олександр. «Під'єднання зайняло 15 хвилин». Українські ІТ-компанії, що отримали термінали Starlink, розповідають про їх налаштування та свої враження. *DOU*. 26 березня 2022. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/starlink-ukrainian-it-companies/> (дата звернення: 21.12.22).
20. Технології. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97/t-44832598> (дата звернення: 21.12.22).
21. Україна оцифрувала свої збройні сили. Американські солдати думають над тим, як «бути українцем» – Wall Street Journal. *iPress*. 4 січня 2023. URL: https://ipress.ua/articles/ukraina_otyfruvala_svoi_zbrojni_syly_amerykanski_soldaty_dumayut_nad_tym_yak_buty_ukraintsem__wall_street_journal_337983.html (дата звернення: 18.01.23).
22. Як Україна перемагає за допомогою технологій [відео]. *Deutsche Welle*. 17 лютого 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/ak-sucasni-tehnologii-dopomagaut-ukraini-peremogti-rf-u-vijni-17022023/video-64744352> (дата звернення: 20.02.23).
23. Burum Ivo. Mojo Workin' – Essential Mobile Journalism Tools. *Global Investigative Journalism Network*. Рубрика: Mojo Workin'. 11 квітня 2017. URL: <https://gijn>.

- org/2017/04/11/mojo-workin-essential-mobile-journalism-tools/ (дата звернення: 21.12.22).
24. Capturingreality. URL: <https://www.capturingreality.com/> (дата звернення: 21.12.22).
 25. Digging into Disappearances: A Guide to Investigating Missing People and Organized Crime. *Global Investigative Journalism Network*. 2022. URL: <https://gijn.org/digging-into-disappearances-a-guide-to-investigating-missing-people-and-organized-crime/> (дата звернення: 21.12.22).
 26. Dixon Laura. 10 Tips for Using Geolocation and Open Source Data to Fuel Investigations. *Global Investigative Journalism Network*. 6 червня 2022. URL: <https://gijn.org/2022/06/06/10-tips-for-using-geolocation-and-open-source-data-to-fuel-investigations/> (дата звернення: 21.12.22).
 27. Feldstein Steven. Disentangling the Digital Battlefield: How the Internet Has Changed War. *War on The Rocks*. 7 грудня 2022. URL: <https://warontherocks.com/2022/12/disentangling-the-digital-battlefield-how-the-internet-has-changed-war/> (дата звернення: 21.12.22).
 28. Flourish. URL: <https://flourish.studio/> (дата звернення: 21.12.22).
 29. Newman Nic. Journalism, media, and technology trends and predictions 2022. 10 січня 2022 р. URL: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2022?fbclid=IwAR1o-e_PcpaKYTXvddhehssBbA8mRThGYvgySQOрхх8ubZрvAbVUvgbwOEg (дата звернення: 21.12.22).
 30. The Impact of Digital Technologies. URL: <https://www.un.org/en/un75/impact-digital-technologies> (дата звернення: 21.12.22).
 31. Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2019/04/signal.html> (дата звернення: 21.12.22).

UDC 007: 304: 070

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268496>

The expansion of «digital» as a means of achieving success in military confrontations and civil activism in modern times

Serhii Azieiev,

Senior Lecturer at the New Media and Media Design Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: s.azeev@ukr.net

Elena Orlova,

Senior Lecturer at the New Media and Media Design Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: oenten2017@gmail.com

The realities of modern digital technologies in the cross-media global information environment are one of the most relevant topics of today. In light of recent military conflicts, our article attempts to identify and describe the most important aspects of digitization through the prism of contemporary military confrontations, including the Russian-Ukrainian conflict and global manifestations of civil activism.

The study focuses on specific developments and innovations that demonstrate the impact of digitalization trends on Ukrainian resistance to aggression, as well as the course of other global military conflicts and civil resistance actions. To this end, technologies related to the tools used in the enemy's resistance strategy are examined, including cutting-edge systems for information content production, search, acquisition, and processing, as well as analysis, verification, and visualization.

Innovative digital developments for successful military operations, reliable defense capabilities during times of conflict, and digital communication tools and means that ensure human safety in such conditions are described. The level of reflection of the aforementioned aspects in the works of domestic and foreign researchers is demonstrated.

Keywords: digitization, digitalization, digital content, digital instrument, online service, data visualization, artificial intelligence, neural network, facial recognition technology, photogrammetry, drone, mobile application.

REFERENCES:

1. 8 program dlia jurnalistskykh rozsliduvan' (2022) [8 programs for investigative journalism]. *Internews Ukraine*. Section: Media Lifehack. May 23. URL: <https://internews.ua/opportunity/8-programs-for-investigative-journalism> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
2. Bellingcat. URL: <https://bellingcat.com/> (accessed: 21.12.22) [In English].
3. Bradov, V. V. (2021). Formuvannya merejevogo instrumentariiu informacii noi viiny (na prykladi agresii Rosii proty Ukrainy) [Formation of network tools of information warfare (on the example

- of Russia's aggression against Ukraine)]. *Derjava ta regiony*. Serija: Socialni komunikacii. № 2. pp. 96–103 [In Ukrainian].
4. Veselovskii, S. (2022). Chomu terminaly Starlink mojut' buty nebezpechnymi na peredovii [Why Starlink Terminals Can Be Dangerous on the Front Line]. March 24. URL: https://zaxid.net/chomu_terminaly_starlink_mozhut_buti_nebezpechnimi_na_peredoviy_n1539400 (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 5. Vilisov, V. (2022). Voina vsio zapisHet. Kak cyfrovizacia izmenila predstavlenie o sovremennoi voine i documentacii voennyh prestuplenii [War will record everything. How digitalization has changed the perception of modern warfare and the documentation of war crimes]. *The Insider*. May 18. URL: <https://theins.ru/obshchestvo/251004?fbclid=IwAR1ao0Wg-j2aruxmRtMkTEUQ2p0UnsyvlsBNL6H2VokN6O201b2EvLVqTZ0> (accessed: 21.12.22) [In Russian].
 6. Voenni zlochynetsi rF [Military evil of the russian federation]. *Main Directorate of Exploration of the Ministry of Defense of Ukraine*. URL: <https://gur.gov.ua/content/war-criminals-rf.html> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 7. Gibrydna viina: in verbo et in praxi: kolektyvna monografia (2017) [Hybrid warfare: in verbo et in praxi: collective monograph]. O. Bazaluk, V. Bileckiy, V. Gurjy, R. Dodonov, V. Dodonova. Vinnycia. 411 p. [In Ukrainian].
 8. Golovka, A. A. (2016). Zahyst kiberprostoru iak skladova informacii no bezpeky Ukrainy v umovah gibrydnoi viiny [Defender of cyberspace as warehouse information security of Ukraine in the minds of hybrid war]. *Molodyi vchenyi*. № 4. pp. 333–336 [In Ukrainian].
 9. Druziuk, J. (2022). Mstyslav Banik: «Ce percha kiberviina»: iak Mincyfra pracuje i zapuskae novi proekty pid chas viiny [Mstislav Banik: «The first cyber war»: how the Ministry of Digital Affairs works and launches new projects under the hour of war]. *The Village*. May 6. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-interview/325691-tse-persha-kiberviina-yak-mintsifra-pratsyue-i-zapuskae-novi-proekty-pid-chas-viiny> (accessed: 21.12.2022) [In Ukrainian].
 10. Klayton, J. (2022). Iak chtushnyi intelekt dopomagae identyfikuvaty zagyblyh v Ukraini [Like a piece of intelligence to help identify the dead in Ukraine]. *BBC News Ukraine*. April 14. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61105661> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 11. Klymovich, O. K. (2015). Zastosuvannia suchasnyh system i kompleksiv zviazku ta avtomatyzacii dlia potreb Zbroinyh Syl Ukrainy pid chas provedennia antyterrorystychnoi operacii [Application of modern communication and automation systems and complexes for the needs of the Armed Forces of Ukraine during the anti-terrorist operation]. *Zbirnyk naukovykh prac' Harkivs'kogo universytetu Povitrianyh Syl*. Issue 2 (43). pp. 23–28 [In Ukrainian].
 12. Kovalevs'ka, J. (2022). Suputnyk ICEYE: schosame cupyv Prytula i iak vono dopomoje ZSU [ICEYE satellite: what exactly did Prytula buy and how will it help the Armed Forces]. *BBC News Ukraine*. August 19. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62603951> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 13. Koval', D. (2022). «U nas viina z Rosieiu, i ce novii kiberfront» – intervju z ministrom cyfrovoi transformacii [«We are at war with Russia, and this is a new cyber front» – an interview with the Minister of Digital Transformation]. *Suspilne Novyny*. February 21. URL: <https://suspilne.media/amp/208426-u-nas-vijna-z-rosieiu-i-ce-novij-kiberfront-intervju-z-ministrom-cifrovoi>

- transformacii/ (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
14. Lavrut, O., Klymovych, O., Tarasiuk, V., Antoniuk, J. (2017). Stan ta perspektyvy zastosuvannya suchasnyh tehnologii ta zasobiv radiozviazku v Zbroinyh Sylah Ukrainy [The state and prospects of the use of modern technologies and means of radio communication in the Armed Forces of Ukraine]. *Systemy ozbroiennia ta viis'kova tehnika*. № 1(49). pp. 42–49 [In Ukrainian].
 15. Mirer, P. (2022). Mobil'ni dodatky voennogo stanu. Zastosunky, scho budut' korysnymy pid chas viiny [Marital law mobile applications. Applications that will be useful during the war]. *Suspilne Novyny*. May 14. URL: <https://susilne.media/239406-mobilni-dodatki-voennogo-stanu-zastosunki-so-budut-korisnimi-pid-cas-vijni/> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 16. Nekrasov, V. (2022). «Orlany» tut – iak bdjoly, ce nash golovnyi vorog». Spivzasnovnyk «Aerorozvidky» Iaroslav Gonchar pro viinu droniv [«Eagles» here are like bees, they are our main enemy». Yaroslav Honchar, co-founder of «Aero-reconnaissance» on the war of drones] *Ekonomichna Pravda*. April 30. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/04/30/686413/index.amp> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 17. Paziuk, R. (2017). Mobilografiya yak instrument krosmedijnoi zhurnalistiki. [Mobilography as a tool of cross-media journalism] Kros-media: kontent tehnologii, perspektivi: kolektyvna monografia. In V. Shevchenko. Kyiv. pp. 125–129 [In Ukrainian].
 18. Strategichni komunikacii v umovah gibrydnoi viiny: pogliad vid volontera do naukovcia (2021). [Strategic Communications in Hybrid Warfare: A Volunteer-to-Scientist View]: kolektyvna monografia. J. Laputina, H. Maliar, K. Levchenko eds. 500 p. Kyiv [In Ukrainian].
 19. Strel'nikov, O. (2022). «Pidiednannia zainialo 15 hvylyn». Ukrains'ki IT-kompanii, scho otrymaly terminaly Starlink, rozpovidaiut' pro iih nalachtuvannia ta svoi vrajennia [«It took 15 minutes to connect». Ukrainian IT companies that received Starlink terminals talk about their settings and their impressions]. *DOU*. March 26. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/starlink-ukrainian-it-companies/> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 20. Tehnologii. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97/t-44832598> (accessed: 21.12.22) [In Ukrainian].
 21. Ukraina ocyfruvava svoi zbroini syly. Amerykans'ki soldaty dumaiut' nad tym, iak «buty ukraincem» – Wall Street Journal (2023) [Ukraine digitized its armed forces. American soldiers think about how to «be Ukrainian» – Wall Street Journal]. *iPress*. January 4. URL: https://ipress.ua/articles/ukraina_otyfruvava_svoi_zbroyni_syly_amerykanski_soldaty_dumayut_nad_tym_yak_buty_ukraintsem_wall_street_journal_337983.html (accessed: 18.01.23) [In Ukrainian].
 22. Iak Ukraina peremagae za dopomogoiu tehnologii [video] [How Ukraine wins with the help of technology]. *Deutsche Welle*. (2023 February 17). URL: <https://www.dw.com/uk/ak-sucasni-tehnologii-dopomagaut-ukraini-peremogti-rf-u-vijni-17022023/video-64744352> (accessed: 20.02.23) [In Ukrainian].
 23. Burum, I. (2017). Mojo Workin' – Essential Mobile Journalism Tools. *Global Investigative Journalism Network*. Рубрика: Mojo Workin'. April 11. URL: <https://gijn.org/2017/04/11/mojo-workin-essential-mobile-journalism-tools/> (accessed: 21.12.22) [In English].

24. Capturingreality. URL: <https://www.capturingreality.com/> (accessed: 21.12.22) [In English].
25. Digging into Disappearances: A Guide to Investigating Missing People and Organized Crime (2022). *Global Investigative Journalism Network*. URL: <https://gijn.org/digging-into-disappearances-a-guide-to-investigating-missing-people-and-organized-crime/> (accessed: 21.12.22) [In English].
26. Dixon, L. (2022). 10 Tips for Using Geolocation and Open Source Data to Fuel Investigations. *Global Investigative Journalism Network*. June 6. URL: <https://gijn.org/2022/06/06/10-tips-for-using-geolocation-and-open-source-data-to-fuel-investigations/> (accessed: 21.12.22) [In English].
27. Feldstein, S. (2022). Disentangling the Digital Dattlefield: How the Internet Has Changed War. *War on The Rocks*. December 7. URL: <https://warontherocks.com/2022/12/disentangling-the-digital-battlefield-how-the-internet-has-changed-war/> (accessed: 21.12.22).
28. Flourish. URL: <https://flourish.studio/> (accessed: 21.12.22) [In English].
29. Newman, N. (2022). Journalism, media, and technology trends and predictions 2022. January 10. URL: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/journalism-media-and-technology-trends-and-predictions-2022?fbclid=IwAR1o-e_PcpaKYTXvddhehssBbA8mRThGYvgySQOpxx8ubZpvAbVUvgbwOEg (accessed: 21.12.22) [In English].
30. The Impact of Digital Technologies. URL: <https://www.un.org/en/un75/impact-digital-technologies> (accessed: 21.12.22) [In English].
31. Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2019/04/signal.html> (accessed: 21.12.22) [In English].

УДК 316.472.4:378.098.4(477.74-21)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268493>

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ФАКУЛЬТЕТУ ЖУРНАЛІСТИКИ, РЕКЛАМИ ТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

Валерія Андрейчук,

викладач кафедри журналістики, реклами та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: valeria.andreychukpvm@gmail.com

У сучасному світі соціальні мережі відіграють важливу роль для постійної комунікації з користувачами інформаційного простору. Крім того, вони виконують такі функції, як інформування, формування громадської думки, просування, нагадування, піар та реклама. Соціальні мережі є найважливішою платформою та невіддільною частиною в побудові особистого бренду, зокрема й бренду факультету журналістики, реклами та видавничої справи. Наразі жодна компанія, медіахолдинг та навіть державна установа не можуть якісно комунікувати зі своїми клієнтами без власних акаунтів у соціальних мережах. Адже сучасний користувач інформаційного простору першочергово здобуває інформацію про будь-який продукт з інтернету, а не з газети, як це було на початку 2000-х років.

Сьогодні соціальні мережі стали основним комунікаційним інструментом мережевого суспільства й особливо активно використовуються в системі маркетингових комунікацій [7, 147].

У статті досліджено важливість соціальних мереж у XXI столітті, вміння використовувати інструменти соціальних мереж для якісної комунікації з користувачами, підтримання іміджу, а також для залучення нових користувачів, а у випадку з факультетом журналістики, реклами та видавничої справи – майбутніх абітурієнтів, студентів.

Ключові слова: соціальні мережі, імідж, інструментарій соціальних мереж, особистий бренд, брендинг сучасності, маркетинг як складник соціальних мереж, стратегічні комунікації, охоплення, статистика.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Комунікація між користувачами інформаційного простору з кожним роком все більше й більше переходить в онлайн-режим, а формат офлайн-комунікації сходить нанівець.

Уже сьогодні, згідно з опитуванням, проведеним консалтинговою фірмою «Hallvarsson & Hallvarsson» (Швеція) серед 700 компаній з 21 європейської країни, 81% опитаних розвиває корпоративні соціальні мережі, вважаючи їх чудовим інструментом для створення лояльності серед співробітників, маркетингових комунікацій із користувачами, формування іміджу, вивчення динаміки попиту, а також поширення інформації про себе [5, 20].

Telegram-канали витісняють паперові газети та оперативні новини на телебаченні, друковані видання переходять в інтернет і тепер вже там пропонують підписникам місячну передплату на актуальні новини, замість щомісячного поповнення поштової скриньки різними брошурами.

Щорічне дослідження USAID-Internews свідчить про те, що кількість тих, хто щодня користується інтернетом, зростає з кожним роком: у 2022 році показник досяг 85%; а серед молоді віком 18–35 років користуються інтернетом щодня 96%; 82% респондентів використовують смартфони для споживання новин. Серед молоді віком 18–35 років цей показник сягає 92% [3].

А головне, що самі користувачі знаходять однодумців, партнерів у бізнесі, майбутніх колег в онлайні, зокрема в різноманітних соціальних мережах.

Соціальна мережа – це структура, що складається з вузлових елементів і зв'язків між ними – соціальної павутини. У соціології навколо цього поняття сформувався відносно самостійний напрям, так званий, «мережевий підхід». Однак з появою й поширенням в інтернеті нового типу сайтів (соціальних мереж) у соціології виникло інше, вужче значення цього терміну, а саме: його трактування як вебсервісу, що забезпечує можливість комунікації великих груп людей та їхнє об'єднання у віртуальні спільноти за інтересами [2, 9].

Тобто соціальні мережі дають змогу зменшити кілометрову дистанцію між будь-якими користувачами інформаційного простору, зокрема розв'язувати свої питання за лічені секунди, на відміну від минулого десятиріччя. Можна відзначити, що разом з комунікацією прискорюється рівень надходження потрібної та непотрібної інформації навколо й водночас пришвидшується ритм життя. І саме завдання сучасного користувача полягає в тому, щоб навчитися керувати інформаційним простором, встигати за сучасними тенденціями, вміти розрізняти методи впливу на аудиторію, а також вміти створювати свій власний інформаційний простір, зокрема в соціальних мережах.

До основних функцій соціальних мереж належить:

- створення індивідуальних профілів, у яких буде міститися певна інформація про користувача;
- взаємодія користувачів (за допомогою перегляду профілів один одного, внутрішньої пошти, коментарів тощо);
- можливість досягнення спільної мети шляхом кооперації (наприклад, метою соціальної мережі може бути пошук нових друзів, ведення групового блогу тощо);

- обмін ресурсами (наприклад, посиланнями на сайти);
- можливість задоволення потреб за рахунок накопичення ресурсів (наприклад, шляхом участі в соціальній мережі можна знаходити нових знайомих і тим самим задовольняти потребу в спілкуванні) [2, 12].

З появою соціальних мереж чимало фахівців почали досліджувати цю галузь. Варто відзначити, що соціальні мережі становлять не лише один напрямок. Поняття соціальних мереж досліджують у різних наукових галузях: психології, маркетингові, соціальних комунікаціях, політології, соціології, комунікативістиці. Адже в соціальних мережах можна віднайти елементи будь-якої вищеперерахованої наукової галузі. Тому під час розробки якісної стратегічної комунікації в соціальних мережах фахівці долучають спеціалістів з різних сфер, зокрема маркетологів, SMM-ників, таргетологів, соціологів, операторів, фотографів, психологів, дизайнерів, політологів тощо. Все це для того, щоб інформація була достовірною, мала дієвий вплив на аудиторію, великі охоплення в рекламній площині, позитивно сприймалася користувачами у візуальному плані, мала високий попит на ринку споживачів та в ідеальному варіанті – не мала конкурентів.

Мета – дослідити діяльність соціальних мереж факультету журналістики, реклами та видавничої справи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наукова література досліджуваного питання різнопланова. Основою дослідження стали праці українських фахівців, а саме маркетолога В. Яська, дослідниць О. Виноградової, Н. Недопалко та О. Крижко, а також науковців О. Онищенко, В. Горового та В. Попика. Серед українських дослідників феномену соціальних мереж назвемо Владислава Яська, Андрія Федорова, Павла Вржешца, Дениса Каплунова.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Соціальні мережі відіграють важливу роль у житті кожного учасника сучасного суспільства. На початку зародження феномену соціальних мереж користувачі використовували відповідні платформи для пошуку друзів чи для обміну інтересів з однодумцями. Починаючи з 2010–2012 років, соціальні мережі почали набирати обертів не тільки як засіб для вільного спілкування та обміну різноманітними фотокартками, а і як метод просування, наприклад, особистого бренду або будь-якого товару, компанії. Тобто соціальні мережі стали умовно майданчиком, де кожний користувач може заявити про себе, розказати про свої переваги, свою важливість для людства; крім того, цей користувач може створити собі певний імідж, впливати на аудиторію: не тільки на своїх підписників, а й на всіх учасників інформаційного простору. Це дає йому короткий шлях до формування громадської думки, порівняно з офлайн-форматом.

Соцмережі є складовою частиною маркетингових комунікацій. *Маркетингова комунікація фірми* – це будь-яка діяльність фірми з інформування, переконання, на-

гадування споживачам про свої товари та формування позитивного іміджу фірми в очах громадськості.

У період від 2020 до 2021 року українська аудиторія соцмереж збільшилася на 7 млн. На початку 2020 року з України було 19 млн. користувачів, у 2021 році цей показник досяг 26 млн. При цьому проникнення соцмереж зросло наполовину: зараз у них зареєстровані 60% населення країни, у той час як у січні 2020 року було трохи більше, ніж 40%. Про це говорить дослідження GlobalLogic на основі відкритих даних (Data Report, Державна служба статистики, Kantar, PlusOne).

Понад 76% населення України використовують соціальні мережі, й бренди повинні бути там, де їхня аудиторія [2, 6].

Кожний учасник соціуму не може уникнути участі в соціальних мережах у сучасному світі, якщо він хоче мати високий рівень впізнаваності та бачити позитивний результат своєї діяльності. І факультет журналістики, реклами та видавничої справи імені І. І. Мечникова – не виняток. Розберемо важливість діяльності факультету журналістики, реклами та видавничої справи в соціальних мережах, а також поговоримо про ефективне використання інструментарію соціальних мереж для підтримання іміджу.

Маркетингова стратегія – це принципові й довгострокові рішення з відповідними способами та засобами, що визначають орієнтири та спрямовують окремі заходи маркетингу на досягнення поставлених цілей, які охоплюють елементи комплексу маркетингу (продукт, ціну, місце та просування) [2, 43].

Як і будь-який особистий бренд, факультет журналістики, реклами та видавничої справи має певну стратегію ведення соціальних мереж, що охоплює в собі декілька функцій: підтримання іміджу, інформування, залучення майбутніх абітурієнтів, просування, піар. Факультет журналістики, реклами та видавничої справи, крім офіційного сайту, має три головні соціальні мережі, через які комунікує з користувачами: інстаграм, фейсбук, телеграм. Можна зазначити, що ці три різні соціальні мережі мають схожу модель просування факультету, однак кожна соціальна платформа має свої відмінності, виходячи з алгоритмів просування самої платформи, які заклали розробники. Важливо зазначити, що першочергове призначення соціальних мереж – це налагодження комунікацій між їхніми користувачами, а реклама або трансляція певної інформації – це другорядне завдання. Тому перед виробником постає досить складне завдання – використати такі маркетингові механізми в мережі, щоб споживачі не лише зацікавилися брендом, а й захотіли придбати й поділитися інформацією про бренд зі своїми знайомими та друзями [4, 193].

Головною соціальною мережею для просування бренду факультету журналістики, реклами та видавничої справи є інстаграм. Саме ця платформа залучає найбільше користувачів для комунікації. Під час створення стратегії розвитку бренду було зроблено акцент на трьох головних функціях: підтримання іміджу факультету журналістики, реклами та видавничої справи, інформування користувачів інстагра-

ма щодо діяльності факультету під час освітнього процесу та залучення майбутніх абітурієнтів до факультету журналістики, реклами та видавничої справи. Для цього було розроблено відповідний контент-план, що включає спеціальну рубрикацію, різні типи постів для публікацій, інтерактивне залучення користувачів у «stories» і постійна комунікація з користувачами під дописами та в приватних повідомленнях.

Реальна аудиторія факультету журналістики, реклами та видавничої справи в соціальних мережах ділиться на чотири основні категорії: студенти, які вже навчаються на факультеті; викладачі, які працюють на факультеті; наукові співробітники університету; майбутні абітурієнти. Все інше – потенційна аудиторія, наприклад, студенти з інших факультетів. Тому під час створення стратегії було враховано інтереси всіх категорій.

За інформацією Global Web Index, середньостатистичний споживач має 5,8 акаунтів у соцмережах і активно використовує 2,8 облікових записів. Це означає, що аудиторії необхідно постійно пропонувати якісний контент у соціальних мережах, щоб, таким чином, спрямовувати потенційних користувачів приймати позитивні рішення для свого бренду.

На початку навчального семестру 2022 року стратегія соціальних мереж полягала в тому, щоб зацікавити майбутніх студентів у навчанні; детальніше розповісти про цінності та життя факультету, зокрема зробити акцент на детальному описі предметів, що викладаються; розгорнуто розповісти про викладацький склад факультету журналістики, реклами та видавничої справи, зокрема й про нових співробітників. Крім того, були опубліковані пости-рекомендації щодо журналістської літератури та фільмів. Для цього було введено рубрику «Поради» від студентів факультету та публікації на розважальну тематику. Загалом було розроблено наступні рубрики: «Про предмет», «Про викладача», «Про журналістику», «Журналістика у сучасному світі», «Що почитати». Публікації поділені за інформаційними та розважальними тематиками. Наприклад, деякі інформаційні публікації містять цікаві факти про історію зародження журналістики, її стандарти та правила написання текстів. Пости розважального контенту стосуються різноманітних привітань, цікавих подій на факультеті. Головна мета розважальних постів – викликати в аудиторії позитивні реакції та зворотній зв'язок, який, з точки зору маркетингової стратегії, дає високу взаємодію з аудиторією, а отже, високе охоплення та виконує функцію самопіару на платформі. Таким чином, у користувача буде створений певний образ факультету, особливо навчальних дисциплін. Адже завжди цікаво дізнатися, чим можуть займатися студенти-журналісти на «парах», яку техніку використовують. Це набагато зрозуміліше, ніж поняття «Вибіркова дисципліна».

Можна виділити наступні елементи маркетингових комунікацій у мережах: стратегія, контент і бренд-платформа. У першу чергу, має розроблятися стратегія просування бренду через соціальні мережі. Вона необхідна для визначення цілей, планування строків, бюджету та складу робіт. Стратегія повинна включати концепцію,

правила взаємодії у соціальних мережах і правила залучення та формування зацікавленості цільової аудиторії. Концепція необхідна перед початком просування бренда, щоб бачити обсяг роботи та можливі проблеми на шляху досягнення мети. Правила комунікацій зі споживачами формують певні межі спілкування з цільовою аудиторією: теми діалогів, реакції на них та позиції [4, 194].

Стратегія соціальних мереж факультету розроблялася паралельно з навчальним процесом, щоб слідкувати за реакцією аудиторії та вчасно реагувати на неї. Можна констатувати, що користувачі відзначили нові методи просування, а також ділилися своїми враженнями в приватних повідомленнях. Таким чином, можна проаналізувати, який контент краще сприймається молодіжною аудиторією і що підписники хочуть бачити надалі на платформах. Це особливо важливо у період вступної кампанії. Адже це чудова можливість поширювати переваги та цінності факультету на велику аудиторію, а головне – нову, потенційну аудиторію.

Стратегія побудови брендингу факультету на платформі «Фейсбук» дещо відрізняється. Попри те, що й інстаграм, і фейсбук є суміжними за просуваннями, оскільки створені одним розробником, все рівно працюють такі соціальні мережі за різними принципами, які варто враховувати. Саме при розробці стратегії на фейсбуці відбувається акцент не на візуальному сприйнятті контенту, а навпаки, на взаємодії та постійній інтеграції з підписниками.

Публікації у фейсбуці відрізняються від інстаграму своїм інформаційним наповненням та об'ємом. Якщо в інстаграмі пости стислі та короткі, то у фейсбуці дописи розгорнуті, не скорочені та мають повний виклад матеріалу. Стратегія розрахована на аудиторію викладачів, наукових співробітників факультету або просто колег, які займаються науковою діяльністю. Тому публікації на розважальну тематику майже відсутні.

Алгоритми працюють таким чином, що для активного розвитку сторінки важливо відзначати у своїх публікаціях людей, які присутні на фото чи відео, або тих, про кого йде мова в пості. Ймовірність, що ця публікація отримує більше охоплення, дуже висока. Всі, хто є в друзях у тих, хто підписаний під цим постом, також побачать цей допис; таким чином, потенційна аудиторія групи, спільноти чи особистого акаунту також буде зростати.

Звичай ваша «група підтримки» в соціальних мережах складається з ваших колег та членів їхніх сімей, безпосередніх партнерів вашої організації і, можливо, інших профілів чи сторінок, на яких висвітлюються теми, схожі до ваших. Як правило, кожен із вищезгаданих користувачів має власну спільноту підписників. Отже, кожна з таких спільнот надає вам можливості для охоплення нових аудиторій. Просувайте свої дописи у фейсбуці. На бізнес-сторінках фейсбука є опція «Дописи» з платним просуванням (Boosted Posts). Це звичайні дописи у фейсбуці, за які ви платите, щоб охопити ширшу аудиторію чи щоб їх частіше бачили користувачі, котрі потенційно можуть зацікавитися ними й вподобати чи поширити. Мінімальна вартість та-

кого просування – 1 долар США щоденно (кількість коштів, які ви хочете/можете витратити, залежить від вас). Щоразу, коли хтось із ваших підписників поширить, прокоментує чи вподобає ваш контент, його/її спільнота може бачити те, що ви опублікували. Ось чому «колективне мислення» має таке важливе значення для забезпечення «каскадного ефекту» і поступового розширення своєї присутності в соціальних мережах. Щоб таким опосередкованим способом залучати користувачів з інших спільнот, передусім складіть список «союзників» вашої організації. Це можуть бути організації, з якими ви тісно співпрацюєте чи на сторінках яких висвітлюються теми, дотичні до вашої діяльності, а також інші впливові чи корисні профілі [6, 35].

Ще одним фактором того, що стратегія побудована вірно, є репости дописів факультету різними офіційними акаунтами університету, що дають великі охоплення, важливі для просування сторінки в соціальних мережах.

Важливим чинником високоєфективного просування в соціальних мережах є зацікавленість інших виробників інформаційного простору у вашому контенті. У такому разі факультетам із іншими спеціальностями, але одного університету варто об'єднуватися та комунікувати один з одним у соціальних мережах, щоб аудиторії могли також об'єднуватися та створювати своє власне ком'юніті, звісно, якщо ви не є конкурентами, як у випадку з факультетами однакового напрямку. Чим більша спільна аудиторія, тим більше підіймається рейтинг окремого акаунту факультету.

Статистика дописів (Post Insights): розділ статистики є безпосередньо під вашим дописом – з неї видно, скільки людей уподобали, прокоментували, поширили чи зберегли вашу світліну. Окрім того, статистика дописів дає інформацію щодо кількості показів, охоплення, загальної кількості переглядів (включно з користувачами, не підписаними на вашу сторінку) і засобів, що допомогли користувачам знайти ваш допис (хештеги, стрічка новин, ваш профіль та інші джерела). Статистика дописів також відображає залучення: дії користувачів щодо ваших світлин (уподобання, коментар, поширення, збереження); коефіцієнт залучення: кількість цільових дій (поширення, уподобання й коментування) щодо одного допису, поділена на охоплення; показники: загальна кількість разів, коли ваш контент був на екрані, незалежно від того, чи бачили його й чи на ньому користувачі. Це означає, що один і той самий глядач може давати в статистиці два й більше «показників», якщо якийсь елемент нашого контенту з'являвся в нього в стрічці кілька разів; статистика: загальна статистика вашого профілю за останні 7 днів (показники, охоплення, залучення тощо); охоплення: кількість унікальних користувачів, які бачили ваш допис. Органічне охоплення: кількість осіб (унікальних користувачів), які відвідали вашу сторінку або бачили один із ваших дописів без впливу платного просування. Платне охоплення: кількість осіб (унікальних користувачів), котрі бачили ваш платний, рекламований чим спонсорований контент [6, 33].

У порівнянні з попередніми соціальними мережами, публікації в телеграмі більше схожі до розміщених в інстаграмі. Вони стислі, короткі, однак можуть мати гіпер-

посилання на відміну від інстаграма. Факультет журналістики, реклами та видавничої справи активно використовує активні гіперпосилання на офіційний додаток «Telegraf», де містить дописи в повному обсязі. Щоб проаналізувати рівень ефективності та розвитку телеграм-каналу, варто дивитися на кількість підписників та переглядів під публікаціями. Оскільки телеграм від початку розроблявся лише як месенджер для листування та повідомлень, то розробниками не була стратегічно закладена висока інтеграція з користувачами додатка та впровадження різних методів просування.

Різноспрямованість публікацій у різних соціальних мережах дає змогу створити унікальний та цікавий контент для різних типів аудиторії, а також отримати високий рівень взаємодії з користувачами, зокрема велику кількість переглядів, лайків, коментарів та репостів. Як зазначає український фахівець з маркетингу Владислав Ясько, чим більше відбувається взаємодія з аудиторією, тим більше в акаунті зростає статистика охоплення, а це, у свою чергу, – висока ймовірність того, що платформа соціальної мережі буде автоматично просувати вашу сторінку без додаткової реклами та ваших особистих зусиль, оскільки алгоритм розуміє, що аудиторії ваш контент цікавий.

Щоб відстежувати, як розвивається ваша соціальна платформа й мати можливість порівняти поточний місяць із попередніми, потрібно регулярно вивчати та вести облік доступних статистичних показників («метрик»). Коли ви маєте показники, які можна порівнювати, необхідно їх аналізувати. Ретельний аналіз допоможе постійно вдосконалювати свою активність у соціальних мережах, зокрема краще задовольняти очікування цільової аудиторії щодо контенту, його формату (фото, статті, відео тощо) і частоти публікацій (щоденно або з певними проміжками часу). Ще одна корисна практика – визначати щомісяця або щотижня свій найрезультативніший допис і встановлювати зв'язок між контентом та піковою зацікавленістю аудиторії (Про що було повідомлення? Який тип контенту використано? Чи можна використовувати таку «формулу» для інших повідомлень або в інших форматах?) [6, 31].

Завдяки стратегічному підходу та правильним інструментам маркетингологів можна обрати кращі соціальні платформи для свого бренду та ефективно розповсюдження релевантного, змістовного вмісту за каналами. Не можна стверджувати, що присутність у соціальних мережах буде однаково ефективною для різних гравців бізнесу. Необхідний вибір правильної стратегії SMM-кампанії, оцінка її можливостей і результатів. Ефективність впливу на певну цільову аудиторію в соціальних мережах залежить від правильно обраної стратегії, яка допоможе збільшувати прибутки компаній [2, 7].

Створювати та просувати особистий бренд у соціальних мережах, де неможливо відстежити конверсію, набагато важче, ніж бренд будь-якого товару.

Наочно відчуті різницю в просуванні двох різних ніш можна на прикладі бренду з одягу (категорія одяг) та бренду факультету журналістики, реклами та видавничої

справи (категорія освіта). Для того, щоб визначити, наскільки ваша сторінка є актуальною на ринковій споживача, у порівнянні з конкурентами, треба дивитися на кілька факторів: взаємодія з аудиторією, охоплення, кількість підписників. Однак варто зазначити, що кількість підписників і лайків можна накрутити за допомогою ботів, а охоплення підняти через спеціальні програми. У такому разі найефективнішим способом визнати свою маржинальність можна через прибуток та попит. Тобто підрахувати скільки лідів (заявок) було опрацьовано протягом місяця й вирахувати з цього місячний заробіток, а крім того, зрозуміти скільки людей зацікавлені у вашому товарі, адже не кожна із заявок стає завершеною угодою. Наприклад, у вас є якісна зимова куртка, однак кількість людей, які заплатили за цей товар – вкрай низька. У такому випадкові треба проаналізувати, у чому проблема – у низькому рівні опрацьованні лідів, надто високій націнці на товар чи невідповідності товару рекламі. Визначити аудиторію такого бренду легше, крім того, інформаційне наповнення публікацій просте, стисле та не потребує постійного опрацьовування.

Під час аналізу сторінки факультету журналістики, реклами та видавничої справи в соціальних мережах можна визначити, що просувати такий бренд, на відміну від попереднього бренду одягу, набагато складніше. У цьому разі неможливо порахувати прибуток зі сторінки, однак можна проаналізувати попит на сторінку серед користувачів та вирахувати кількість охоплення. Ідеальний варіант – підраховувати кількість користувачів, які стануть майбутніми абітурієнтами факультету, шляхом залучення їх до факультетського студентського життя, демонструючи цінності та традиції факультету через просування в соціальних мережах. Стратегія комунікації полягає в тому, щоб не тільки підтримувати роками створений імідж, а й підкріплювати його на арені великої кількості інших конкурентів, відповідаючи новим сучасним течіям.

Сучасний брендинг та маркетинг полягає в швидкому реагуванні та опрацьованні світових тенденцій. Створення бренда в сучасному світі не є лише зареєстрованою компанією чи представником державної організації в інтернеті. Завдяки соціальним мережам люди стали набагато ближчими до будь-чого, що раніше здавалось надреальним, зокрема до світових зірок, брендів, депутатів, також і до різних магазинів одягу або вирішення комунальних, банківських чи освітніх питань. Не треба відстоювати кілометрові черги, чекати на довгі розмови телефоном або вичитувати з сайтів купу інформації щодо пільг чи інших умов вступу до університету. Достатньо відкрити соціальні мережі та дізнатися оперативну інформацію в найкоротші терміни.

Користувач став ближчим до виробника, а разом з тим і сприйняття брендингу стало іншим. Не можна створити будь-який товар, не спираючись на світові віяння та тренди. Будь-який автор у соціальних мережах повинен поєднувати дотримання чітких алгоритмів соціальних мереж та свого власного інформаційного наповнення для створення якісного продукту.

Варто зазначити, щороку соціальна інформаційна система набуває висхідного значення в розвитку суспільства. Тому система не лише відповідає напряму суспільної еволюції, але й впливає на визначення та подальший розвиток цього шляху.

Тому на сторінці факультету журналістики, реклами та видавничої справи можна віднайти не тільки публікації інформаційного наповнення, а й ті, що не мають соціальної вагомості, однак гармонійно вписуються в тренди сьогодення для високоєфективного просування сторінки, дотримання алгоритмів та, звісно, взаємодії з аудиторією. Мова йде про опитування у форматі «stories» серед користувачів стосовно сучасних фільмів про журналістів або про позитивні чи негативні наслідки онлайн-навчання.

Попри те, що сторінки факультету журналістики, реклами та видавничої справи у соціальних мережах є офіційним представником не тільки факультету, а й всього університету, при побудові контент-плану все одно було зменшено умовну дистанцію з підписниками, щоб відобразити сучасність та реальне студентське бачення щодо введення соціальних мереж. Зокрема у постах можна прочитати реальні коментарі підписників, враження студентів щодо курсів, які викладаються, та виконаних ними завдань.

Діяльність факультету журналістики, реклами та видавничої справи, як було зазначено раніше, полягає в тому, щоб підтримувати імідж на освітянській арені серед інших факультетів-конкурентів, при цьому робити акцент на унікальності методик викладання, наукових підходів та висококваліфікованого викладацького складу, дотримуючись сучасних тенденцій введення соціальних мереж. Упродовж 2023 року в стратегії закладено введення додаткових рубрик, зокрема про наукові роботи викладачів на факультеті, однак основний акцент буде зміщений на введення «stories» та «reels» для ще більш ефективної комунікації з користувачами, оскільки такий спосіб сьогодні є найдієвішим.

Висновки та перспективи дослідження.

В Україні активне введення та просування акаунтів у соціальних мережах є важливим складником для комунікації з користувачами інформаційного простору. Соціальні мережі як новий комунікаційний засіб активно витісняють та замінюють попередні методи інформування, спілкування, піару та реклами загалом. Під час розробки влучної SMM-стратегії, враховуючи всі інструменти сучасного маркетингу, можна створити власний брендинг та виконувати різноманітні функції, виходячи з потреб компанії або автору проекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виноградова О. В., Недопако Н. М. Маркетинг у соціальних мережах. *Навчальний посібник*. Київ, 2022. 202 с.
2. Дослідження Internews: Аудиторія новин перейшла переважно в соціальні мережі. Детектор Медіа. 2022. 29 листопада. URL: <https://detector.media/infospace/article/205433/2022-11-29-doslidzhennya-internews-audytoriya-novyn-pereyshla-perevazhno-v-sotsialni-merezhi/> (дата звернення: 01.12.22).
3. Іваненко Л. М. Соціальні мережі як сучасний маркетинговий інструмент просування бренду. *Збірник наукових праць*. Вінниця, 2016. С. 190–197.
4. Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. та ін. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства. НАН України. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. 220 с.
5. Посібник з питань використання соціальних мереж, розроблений Департаментом преси і публічної інформації Консультативної місії ЄС в Україні. Київ: 2020. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2221_75204611.pdf (дата звернення: 01.12.22).
6. Суровцев О. О. Соціальний медіа-маркетинг як маркетингова комунікація підприємств під час виходу на зовнішні ринки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2016. С. 145–148.

УДК 316.472.4:378.098.4(477.74-21)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268493>**Activity of social networks of the Faculty of Journalism of Advertising and Publishing****Valeria Andreychuk,**

Lecturer of the Journalism, Advertising and Media Editing Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I.I. Mechnikov National University
e-mail: valeria.andreychukpvm@gmail.com

In the modern world, social networks play an important role for constant communication with users of the information space, in addition, they perform such functions as: informing, shaping public opinion, promotion, reminder, PR and advertising. Social networks are the most important platform and an integral part in building a personal brand, including the brand of the Faculty of Journalism, Advertising and Publishing. Nowadays, no company, media holding and even a government agency can communicate with its customers without having their own accounts in social networks. After all, the modern user of the information space primarily obtains information about any product from the Internet, and not from the newspaper as it was in the early 2000s.

Today, social networks have become the main communication tool of the network society and are especially actively used in the system of marketing communications [7, 147].

The article examines the importance of social networks in the XXI century, the ability to use social networking tools for quality communication with users, maintaining the image, as well as attracting new users, and in the case of the Faculty of Journalism, Advertising and Publishing – future entrants, students.

Keywords: social networks, image, social networking tools, personal brand, modern branding, marketing as a component of social networks, strategic communications, coverage, statistics.

REFERENCES:

1. Vynogradova, O.V.; Nedopako, N. M. (2022). Marketing v socialnyh merezakh: navchalnyi posibnik [Marketing in social networks: tutorial]. Kyiv. 202 p. [In Ukrainian].
2. Doslidzhenya Internets: Auditoriya nivin pereyshla perevazno v socialni merezi (2022). [Internets study: News audience has moved mostly to social media]. *Detector media*. November 29. URL: <https://detector.media/infospace/article/205433/2022-11-29-doslidzhennya-internets-audytorya-novyn-pereyshla-perevazhno-v-sotsialni-merezhil/> (accessed 01.12.22) [In Ukrainian].
3. Ivanenko, L. M. (2016) Socialnie merezi yak suchasnyy marketengoviy instrument prosuvannya brendu [Social networks as a modern marketing tool for brand promotion]. *Zbirnik naykovuh praz*. Vinnytsia. pp. 190–197 [In Ukrainian].
4. Onishchenko, O. S., Horovy, V. M., Popyk, V. I. (2013). Socialnie merezi yak chunnuk rozvitky gromadanskogo suspilstva [Social networks as a factor in the development of civil society]. *Natsionalnaya Biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo*. Kyiv. 220 p. [In Ukrainian].
5. Posibnyk z pytan vikorystannya socialnyh merez, rozrobleny Departamentom presu i publichnoi informatsii Konkultativnoi micii EU v Ukraini (2020). [Guide on the use of social networks, developed by the Press and Public Information Department of the EU Consultative Mission in Ukraine]. Kyiv. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_2221_75204611.pdf (accessed 01.12.22) [In Ukrainian].
6. Surovtsev, O. O. (2016). Socialnuy media marketing yak marketingova communicatia pidpriemstv pid chas vihodny na zovnishnie rynki [Social media marketing as marketing communication of enterprises when entering foreign markets]. *Naykoviy visnik Uzhgorodskogo natsionalnogo universitetu*. Uzhgorod. pp. 145–148 [In Ukrainian].

УДК 070(497)=161.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268484>

ТЕМАТИКА І ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ВИДАНЬ НА БАЛКАНАХ (НА ПРИКЛАДІ ЧАСОПИСІВ «НОВА ДУМКА» І «РІДНЕ СЛОВО»)

Євген Блінов,

старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: blinov.od@gmail.com

У статті досліджено матеріали часописів «Нова думка» (Хорватія) та «Рідне слово» (Сербія) за 2021 і 2022 роки. Проаналізовано коло тем та проблем, які висвітлювалися на шпальтах видань, визначено поступову асиміляцію як один із найактуальніших викликів для національних меншин. Особливу увагу приділено зв'язкам із Україною. Висвітлено питання взаємовідносин української та русинської спільнот. Досліджено жанровий інструментарій, який використовували дописувачі зазначених масмедіа. Визначено спільні риси та відмінності обидвох часописів. Проаналізовано реакцію влади та громадянського суспільства Хорватії та Сербії, а також редакцій «Нової думки» та «Рідного слова» на трагічні події, що сталися в нашій державі внаслідок повномасштабної російської агресії у 2022 році. Визначено перспективи подальших досліджень обраної тематики.

Ключові слова: жанрові особливості, національна меншина, українство, російська агресія.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

На сучасному історичному етапі особливу цінність для України мають стійкі й конструктивні контакти української влади різних рівнів та громадянського суспільства з широкими колами політиків, громадських діячів, простих мешканців європейських країн. Формування потужного кола наших прихильників і союзників є необхідною умовою подолання випробувань, що випали на долю українського народу. Реалізуючи цю політику, слід спиратися й на представників діаспори, предки яких колись переселилися з наших історичних земель на території інших держав, зокрема на Балкани. Зрозуміти їхні настрої, дослідити інтереси спільноти можна завдяки аналізу періодичних видань, засновниками яких є організації та об'єднання національних меншин.

Інший актуальний аспект – побудова конструктивних взаємин між владою та національними меншинами в сучасній Європі. Для України є цікавим відповідний досвід врегулювання проблем, які довелося вирішувати в Сербії та Хорватії за умови створення в цих державах де-факто нового суспільства після війни, що вирувала на Балканах наприкінці минулого століття.

«Нова думка» є друкованим органом Союзу русинів Республіки Хорватія, «Рідне слово» засноване Національною радою української національної меншини Республіки Сербія. Офіційні видання, що, по-перше, регулярно висвітлюють різні аспекти життя русинів і українців, по-друге, публікують дані про діяльність органів центральної й місцевої влади у відповідних сферах, є цікавим джерелом отримання інформації. Функціонування таких медіа на сучасному етапі недостатньо досліджене науковцями.

Мета дослідження.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати два видання: «Нова думка» (Хорватія, видається русинською та хорватською мовами) та «Рідне слово» (Сербія, видається українською та сербською мовами). Аналіз випусків за 2021 та 2022 роки дасть можливість виявити інтереси представників русинської та української спільнот у цих державах, визначити коло проблем, з якими стикаються їхні представники, а також виявити, за допомогою яких професійних засобів журналісти цих видань виконують поставлені цілі. Крім того, особливий інтерес викликає ставлення до національних меншин з боку влади двох держав, одна з яких є членом Європейського Союзу, а інша заявляє про свої європейські перспективи. Також буде проаналізований зв'язок балканських спільнот русинів та українців із сучасною Україною, їхній інтерес до проблем і викликів, з якими стикається наша держава, що є вкрай важливим на тлі повномасштабної агресії з боку Російської Федерації та з огляду реалізації євроатлантичного курсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Культурне життя представників українського народу, що переселилися на Балкани, протягом багатьох років є предметом дослідження вітчизняних науковців. При цьому певну увагу вони приділяють і діяльності засобів масової інформації, що видавалися відповідними громадськими об'єднаннями та активістами. Діаспора в балканських країнах вела активне культурне й політичне життя в період між світовими війнами, тому українські масмедіа Югославії того часу стали предметом наукових студій О. Дроздовської [1] і С. Мовчана [4]. У свою чергу, Р. Мизь [3] і О. Румянцев [8] висвітлювали постаті видатних українських журналістів, які працювали в балканських виданнях. Окремі аспекти виникнення та розвитку україномовної та русинськомовної преси на теренах Югославії досліджували Я. Рамач [6] і Г. Саган [9]. Обравши предметом наукового інтересу культурні активності українців Сербії, М. Му-

драк торкається питання медійної підтримки діаспори, зокрема пресової, що мала місце вже наприкінці минулого століття та на початку нового [5].

Водночас слід звернути увагу на два моменти. По-перше, українські видання на Балканах досліджувалися здебільшого в історичному та культурному аспектах. Проте існує потреба саме журналістикознавчого аналізу відповідних медіа. По-друге, поза увагою залишився новітній період історії, коли в Україні відбулися докорінні політичні й культурні зміни, що не могло не відбитися на світогляді діаспори і, відповідним чином, на періодичних виданнях.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для аналізу візьмемо випуски часописів «Нова думка» й «Рідне слово» за 2021 та 2022 роки.

Перші русини переселилися на територію колишньої Югославії ще в 1740-их роках. На хорватських землях вихідці із Словаччини з'явилися у 1830 році. День заснування першої греко-католицької парафії в селі Петрівці в 1836 році зараз відзначається як День русинів у Республіці Хорватія [13, № 223, 2021]. Згодом у Сербію, Хорватію, Боснію та Герцеговину переселялися й мешканці Закарпаття – русини та українці. Згідно з даними офіційного перепису, станом на 2021 рік у Хорватії мешкали 1343 русини, що складає 0,03% всієї чисельності населення цієї балканської країни. У 1971 році русинів у тоді ще Соціалістичній Республіці Хорватія було 3728 осіб [13, № 231, 2022].

«Нова думка» є офіційним виданням Союзу русинів Республіки Хорватія. Ця громадська організація, що представляє інтереси русинів, має керівні органи – скупщину (23 делегати) та президію на чолі з президентом. Очолює Союз русинів Республіки Хорватія Дубравка Рашлянин [14]. Організація має ще два друкованих видання – «Венчик» (дитячий журнал, виходить чотири рази на рік) і «Думки з Дунаю» (громадсько-політичний часопис, виходить раз на рік).

Часопис виходить друком з 1971 року. На обкладинці кожного номеру, окрім точної дати, римськими цифрами вказана кількість років, протягом яких видається «Нова думка». Попередником редакція вважає видання «Думка», що виходило з 1936 року в Загребі русинською мовою (редактор – Силвестер Саламон, заступник редактора – Володимир Пап) [13, № 226, 2021]. У 2021 році вийшло друком 6 номерів «Нової думки», така сама кількість у 2022 році. Часопис становить собою кольорове видання. Кількість сторінок у кожному номері – 32. Номер має кольорову першу шпальту, на якій вказані назва видання, засновника, номер і рік випуску, номер випуску в поточному році, кількість років, коли виходить часопис, номер ISSN. Усі написи на обкладинці виконано двома мовами – русинською та хорватською. Зміст і вихідні дані друкуються на третій шпальті також двома мовами. Там, зокрема, також зазначений видавець – Союз русинів Республіки Хорватія в особі президента, рада редакції та склад редакції. У 2021 році до неї входили Вера Павлович (головна

й відповідальна редакторка), Агнетка Балатинац, Мануела Дудаш, Любица Гаргай, Владимир Провчи, Леся Мудри. Наклад кожного номеру становив 700 примірників, ціна номеру в роздріб була встановлена 10 кун. Переважна більшість усіх сторінок ілюстрована кольоровими зображеннями. Остання сторінка містила велику кольорову світліну. Таким чином, за оформленням «Нова думка» має ознаки журналу.

Усі співробітники редакції були активними й головними дописувачами видання. Крім журналістських творів, у «Новій думці» публікувалися літературні твори, оголошення, рецепти страв.

У 2021 році основними темами публікацій у «Новій думці» були наступні: офіційна діяльність, культура, духовне життя, історична пам'ять, життя активних представників русинської спільноти, сільське господарство, хобі. Часопис висвітлював діяльність офіційних органів, насамперед Союзу русинів Республіки Хорватія й Ради національних меншин Республіки Хорватія. Зокрема йшлося про міжнародні заходи, найзначнішим з яких у 2021 році став Всесвітній конгрес русинів/руснаків/лемків у польському місті Криниця [13, № 225, 2021].

Найбільшу увагу редакція приділила культурному життю: проведенню фестивалів та конкурсів, виступам творчих колективів хорватських русинів (співочих і танцювальних), виставкам робіт місцевих митців. Регулярно публікувалися вірші русинською та хорватською мовами. Матеріали, створені для висвітлення теми історичної пам'яті, можна умовно розділити на дві групи. Перша – спроба сучасних русинів зберегти свою ідентичність за допомогою, зокрема, збереження традицій, закладених їх попередниками як до переселення на Балкани, так і після нього. З цією метою редакція регулярно зверталася до подій минулого, зокрема на шпальтах з'являлися огляди «Нової думки» попередніх років. Інша – вшанування пам'яті русинів та представників інших народів, котрі живуть у Хорватії й загинули під час війни за незалежність на початку 1990-х років. У Хорватії ця війна має офіційну назву «Вітчизняна». Ця тема червоною ниткою проходить крізь різні публікації, і не тільки ті, що пов'язані із офіційними заходами. Про Вітчизняну війну 1991 – 1995 рр. згадують у творах, присвячених іншим темам. Наприклад, значна частина інтерв'ю з активним діячем русинської громади Дюро Бики, що було оприлюднене в кількох номерах «Нової думки», присвячена участі героя публікації в бойових діях [13, № 221, 2021]. Намагаючись створити портрет сучасного хорватського русина, дописувачі зверталися до людей різного віку та різних професій. Проте найчастіше це були представники інтелектуальної праці – викладачі. Сільському господарству присвячена окрема рубрика. Щодо хобі, то для домогосподинь часопис регулярно публікував рецепти русинських страв.

Важливою темою є духовне життя хорватських русинів: богослужіння, життєвий шлях святих, культурні заходи. Відповідні матеріали виходили під спеціальною рубрикою в усіх випусках. Отець Владимир Седлак є автором численних дописів у «Новій думці».

Також часопис розкрив читачам можливості, які надає Європейський Союз громадянам країн – членів ЄС: Хелена Тимко написала про призначення спеціальних фондів ЄС [13, № 222,223; 2021] та особливості освітньої програми для молоді ERASMUS+ [13, № 224, 225; 2021].

Окрему увагу приділено аналізу зв'язків із Україною. Певний час українці й русини Хорватії були об'єднані в одну організацію. Тому інтерес викликає питання відносин національних меншин на сучасному етапі, ставлення русинів до нашої держави, зв'язки хорватських русинів із українськими. Враховуючи це, під час дослідження фіксувалися згадки чи посилання на Україну як державу і на українство взагалі (українську культуру, діячів тощо). У кожному з шести номерів «Нової думки» за 2021 рік є такі посилання.

Аналіз проблематики публікацій у «Новій думці» дозволяє зробити висновок про три серйозні проблеми, які висвітлювались у 2021 році. Перша – вплив пандемії коронавірусу, що суттєво обмежила можливості очного спілкування. Для русинів це створило серйозну проблему, адже, з урахуванням малої чисельності етносу в Хорватії, для них дуже важливими є зустрічі, культурні акції, спілкування рідною мовою. У випусках 2021 року пандемія згадана понад 40 разів. Друга – наслідки Вітчизняної війни для русинського народу. Русини компактно мешкають на території історичного регіону Східна Славонія (Срем), центром якого є місто Вуковар. Під час Вітчизняної війни 1991 – 1995 рр. Вуковар зазнав нищівних руйнувань та етнічних чисток. Значна кількість русинів вимушено залишила рідні міста й села – Вуковар, Вінковці, Міклушевці, Петрівці. Третя й найважливіша проблема – втрата національної ідентичності. У кожному номері є матеріали, у яких порушується це питання. Згада не вище поступове зменшення чисельності русинів протягом останнього півстоліття пов'язується авторами публікацій, перш за все, із асиміляцією. Молоде покоління воліє розмовляти хорватською та англійською мовами. Крім того, відтік працездатного населення з сіл та малих міст до великих міст чи закордоння відриває русинів від їхніх коренів і змушує забувати рідну мову, відмовлятися від русинської культури. Власне, спроби призупинити цей процес і є основою діяльності Союзу русинів Хорватії та його видання – часопису «Нова думка».

У 2021 році на шпальтах «Нової думки» з'явилися 233 публікації, зокрема 178 журналістських творів та 12 окремих фотоілюстрацій (на першій та останній сторінках). Під час аналізу всі журналістські твори було поділено відповідно до жанрів на інформаційні, аналітичні та художньо–публіцистичні. Редакція опублікувала 102 інформаційних, 46 аналітичних та 30 художньо–публіцистичних матеріалів. Інформаційні твори склали 57% від усіх журналістських.

Найпопулярнішим жанром «Нової думки» в 2021 році була замітка – 54 твори. Дуже часто автори матеріалів використовували такий вид замітки, як розширена. Розширена замітка, зазначає дослідниця О. Кузнецова, дозволяє використати чимало деталей, думки компетентних осіб, історичну довідку, порівняння, характерис-

тику героїв тощо [2]. Також були використані інші інформаційні жанри: інформаційна кореспонденція (17 публікацій), інформаційний звіт (17), репортаж (9), некролог (3), інформаційне інтерв'ю (1), листівка (1).

Серед аналітичних жанрів найбільше статей (16) та аналітичних інтерв'ю (16). Також були опубліковані рецензії (4), огляди (4), коментарі (2), репліка (2), аналітична кореспонденція (1) й лист (1).

З 30 художньо-публіцистичних творів – 12 життєвих історій, 6 есеїв, 9 замальовок і 3 нариси. Серед публікацій за 2021 рік, які не належать до журналістських творів, були літературні (вірші та гуморески), оголошення та рецепти.

Якщо в перших двох випусках року мав місце певний паритет між інформаційними та аналітичними жанрами (№ 221: відповідно 9 і 10, № 222: відповідно 11 і 10), то потім інформаційних значно більше: 13 проти 9 в № 223, 20 проти 7 в № 224, 27 проти 6 в № 225 і 22 проти 4 в № 226 [13, № 221 – 226, 2021].

Проте найцікавішими публікаціями, умовними головними матеріалами номерів можна визнати саме аналітичні твори, які через особистості показували тривоги та надії сучасних русинів Хорватії: інтерв'ю «Спашиц «живу главу» («Врятувати «живу голову»», авторка – Агнетка Балатинац, № 221; інтерв'ю «Nije ni sanjala da će se baviti nastavničkim poslom ali ga je zavoljela» («Ніколи не мріяла стати вчителькою, але уподобала свою роботу»», авторка – Вера Павлович, № 222; інтерв'ю «Не ганьбме ше своїх предкох» («Не посоромимо предків своїх»», авторка – Любица Гаргай, № 223; рецензія «З молу до дуру» («Від мінора до мажора»», автор – Андрея Маґоч, № 224; репліка «Котел гарчку доганя, а і сам є гараві» («Котел багато димів на горщик, але й сам закоптився»», авторка – Агнетка Балатинац, № 225; «Буц учителька було ми од вше барз прицагауюце» («Стати вчителькою мені завжди хотілося найбільше»», № 226, авторка – Любица Гаргай [13, № 221 – 226, 2021].

У випусках 2021 року «Нова думка» використала такі рубрики: «Iz naših mjesta – З наших местох» («З наших місць»), «Impressum – Импрессум» («Імпресум»), «Popis 2021– Попис 2021» («Перепис-2021»), «Društvo i politika – Дружтво и политика» («Суспільство і політика»), «Iz rada naših društava – Зоз роботи наших дружтвох» («З роботи наших товариств»), «Iz duhovnog života – Зоз духовног живота» («З духовного життя») («З духовного життя»), «Literarna stranica – Литературни бок» («Літературна сторінка»), «Iz rada Saveza – Зоз роботи Союзу» («З роботи Союзу»), «Stare fotografije – Стари фотографії», («Старі фотографії»), «Recepti – Рецепти» («Рецепти»), «Dumkin vremepliv – Думков часоплів» («Часоплив «Думки»»), «Petrovci koji nestaju – Петровци хтори нестала» («Петрівці, які зникають»), «In memoriam – На згадованє» («На згадку»), «Poljoprivreda – Польоділство» («Сільське господарство»). Кожна рубрика в обов'язковому порядку містить хорватський і русинський варіанти назви.

Заголовки журналістських творів зазвичай побудовані в стилі онлайн-видань і одразу розкривають сутність публікації. Також редакція використовує підрубрики, які є

своєрідним анонсом матеріалу. Підрубрики виконані меншим шрифтом, ніж рубрики та заголовки. Загалом 44 матеріали за рік вийшли в рубриках з підрубриками.

Випуски 2021 року містять 28 згадок про Україну та українство. Використання хорватської мови в часописі є обов'язковим, проте її частка не є визначальною: із 233 публікацій лише 29 виконано хорватською й ще 16 двома мовами – хорватською та русинською. Водночас текст на першій шпальті, зміст і рубрики завжди є двомовними.

Для детального аналізу запропоновано випуск № 225, у якому найбільша частка журналістських публікацій – 35 із 44 [13, № 225, 2021]. Загалом у номері 42 тексти та дві окремих ілюстрації (перша й остання шпальта). Перша шпальта ілюстрована кольоровою світлиною з підписом «Саям кнїжкох и издавательства националних меншинох ВСЖ, Вуковар» («Ярмарок книжок і видавництва національних меншин ВСЖ, Вуковар»). Тут ВСЖ – скорочення назви Вуковарсько-Сремської жупанії, регіону Хорватії. На останній шпальті розміщено фотографію з підписом «КУД «Яким Гарди», Петровци, фолклорни вечари Винковци» («КМТ «Яким Гарди», Петрівці, фольклорні вечори, Вінковці»). КМТ – це культурно-мистецьке товариство, творче об'єднання. Публікації: 35 журналістських матеріалів, зміст і вихідні дані, 5 віршів, 2 рецепти, 1 оголошення. Чотири публікації виконано хорватською, чотири – з використанням двох мов (русинської та хорватської), інші виконано русинською. Інформаційні жанри: 27 публікацій, серед них замітка – 21, інформаційна кореспонденція – 3, інформаційний звіт – 2, некролог – 1. Аналітичні жанри: 7 публікацій, серед них стаття – 3, аналітичне інтерв'ю – 2, рецензія – 1, репліка – 1. Художньо-публіцистичні: 1 публікація – життєва історія.

Всі матеріали номеру згруповані в 10 рубрик: «Iz naših mjesta – 3 наших місць» («З наших місць»), «Impressum – Импресум» («Імпресум»), «Društvo i politika – Дружтво и политика» («Суспільство і політика»), «Iz rada naših društava – 3оз роботи наших дружтвoх» («З роботи наших товариств»), «Iz duhovnog života – 3оз духовног живота» («З духовного життя») («З духовного життя»), «Literarna stranica – Литературни бок» («Літературна сторінка»), «Iz rada Saveza – 3оз роботи Союзу» («З роботи Союзу»), «Recepti – Рецепти» («Рецепти»), «Dumkin vremenplov – Думков часоплів» («Часоплив «Думки»), «In memoriam – На здогадованє» («На згадку»).

Як і в інших номерах часопису, у змісті публікації розташовані не за черговістю друку, а за рубриками. Аналіз інформаційних жанрів показав головні інформаційні приводи випуску. Перший інфопривід – 30-ті роковини трагічних подій у Східній Славонії, що відбулися під час Вітчизняної війни 1991–1995 років. На другій сторінці під рубрикою «Društvo i politika – Дружтво и политика» («Суспільство і політика») надруковані ілюстровані замітки Звонко Костелника «Означена 30. рoчнїца страдања бранїтельох и цивилох у Петровцох» («Відзначено 30 роковини загибелі воїнів та цивільних громадян у Петрівцях») та Лесі Мудри «Означена 30. рoчнїца страдања миклошевчанох» («Відзначено 30 роковини загибелі міклушевчан»). З цієї нагоди в Петрівцях і Міклушевцях місцеві русини відвідали служби в греко-католицьких

храмах, а також поклали вінки й запалили свічки на меморіалі загиблим. У номері є жалобна згадка про молодого русина Бориса Дорогхазі, який загинув у лавах хорватської армії під час війни. Другий інфопривід – міжнародна діяльність русинів. Цій темі присвячені два матеріали: згадана вище інформаційна кореспонденція про 16 Всесвітній конгрес русинів/руснаків/лемків у Криниці в рубриці «Društvo i politika – Дружтво и политика» («Суспільство і політика») та розширена замітка «Зашедање Шветовеј ради русинох/руснацох/лемкох») («Засідання Всесвітньої ради русинів/руснаків/лемків») у рубриці «Iz naših mjesta – 3 наших местох» («З наших місць»). Обидві публікації написані Наталією Гнатко. Авторка розповіла, що польське місто Криниця прийняло Всесвітній конгрес русинів/руснаків/лемків і Всесвітній форум русинської молоді: «Пре пандемию Ковид-19 на конгресних и провадзацях активносцох участвовало коло 80 делегатов и госцох зоз шицких його членских организацийох, а то зоз Словацкей, Мадярскей, Румунії, Горватскей, Сербії, зоз Подкарпатя у України, зоз САД та Ческей и Польскей» («Попри пандемію COVID-19 у конгресових та супроводжувальних заходах взяли участь близько 80 делегатів та гостей з усіх його членських організацій, зокрема зі Словащини, Угорщини, Румунії, Хорватії, Сербії, з Українського Закарпаття, зі США, Чехії та Польщі») [12]. А в хорватському селі Старі Янковці відбулося засідання Всесвітньої ради в новому складі, після чого його учасники вшанували пам'ять загиблих у Вітчизняній війні. Інші інформаційні публікації присвячені здебільшого різноманітним культурним заходам.

Серед аналітичних матеріалів слід відзначити інтерв'ю, яке Любица Гаргай взяла у вчительки хорватської мови з русинським корінням – «Profesorica hrvatskoga jezika rusinskih korijena – II. Dio» («Викладачка хорватської із русинським корінням») (2 частина). Твір опублікований у рубриці «Iz naših mjesta – 3 наших местох» («З наших місць») з підрубрикою «Prosvjetni djelatnici» («Освітняни»). У ньому, зокрема, порушено одну з нагальних проблем – асиміляцію русинів. Головна героїня, викладачка хорватської в місті Осіек Блаженка Будимчич, чула русинську мову від дідуся та бабусі, але після їхньої смерті інші члени родини вже розмовляли хорватською. Блаженка бере активну участь у діяльності тамтешнього русинського культурного товариства, навіть відвідала українське місто Мукачеве й намагається відновити розмовні навички. Але такі випадки є поодинокими серед хорватських русинів. Про це свідчить і публікація, вище відзначена як головний матеріал номеру – репліка «Котел гарчку догана, а і сам є гараві» («Котел багато димів на горщик, але й сам закоптився»). Авторка, Агнетка Балатинац, відверто критикує пасивність значної частини хорватських русинів, зокрема в Осієку, які не беруть участь у роботі ані культурного товариства, ані офіційних органів самоврядування русинів, проте регулярно критикують активістів за недостатню старанність. Така позиція, на думку авторки, призводить до втрати ідентичності.

У випуску шість разів згадані Україна та українство, здебільшого через участь представників нашої держави та хорватських українців у різних культурних заходах, організованих русинською громадою та місцевою владою.

Аналіз випусків «Нової думки» за 2022 рік довів, що побудова номерів, основна тематика й проблематика залишилися в цілому такими, як і попереднього року. Проте відбулися певні зміни: серед тем, що висвітлював часопис, з'явилися мода, спорт та повномасштабна агресія росії проти України. Слід відзначити, що проблематика доповнилася загрозами, які спіткали сільське господарство, та питанням появи українських біженців у Хорватії. Також змінився наклад «Нової думки»: 2022 року він зменшився й становив 600 примірників.

За аналізований період у часописі надрукували 231 матеріал, серед них – 12 окремих ілюстрацій і 188 журналістських творів. Інформаційних творів – 131, аналітичних творів – 38, художньо-публіцистичних творів – 19. Розподіл інформаційних творів: замітка – 72 (55%), інформаційна кореспонденція – 25, інформаційний звіт – 17, репортаж – 15, некролог – 2. Щодо аналітичних творів, то найбільше вийшло статей – 23. Збільшення кількості таких творів порівняно з 2021 роком пояснюється появою проблемних публікацій про сферу АПК та великих матеріалів, що друкувалися в кількох номерах поспіль. Зокрема, це дослідницька стаття Оксани Тимко-Дітко «Граматики руского языка» («Граматики русинської мови») (6 частин), проблемні статті Хелени Тимко «Kako pomoći djetetu da se uspješno nosi s vršnjačkim zlostavljanjem?» («Як допомогти дитині успішно впоратися зі знуцанням з боку однолітків?») (2 частини), «Sto je bullying?» («Що таке булінг?») (2 частини) та «Kako pomoći djetetu da se uspješno nosi s vršnjačkim zlostavljanjem?» («Як допомогти дитині успішно впоратися зі знуцанням з боку однолітків?») (2 частини). Також були надруковані 8 аналітичних інтерв'ю, 4 коментарі, 2 рецензії і 1 репліка. Художньо-публіцистичні жанри представлені життєвою історією (8), малюнком (7), есеєм (4).

Таким чином, у 2022 році, як і в попередньому, у часописі інформаційні жанри превальювали над аналітичними та художньо-публіцистичними.

Найцікавішими публікаціями серед журналістських творів можна вважати: есей «Вше нас ест меней» («Нас меншає невпинно»), авторка – Агнетка Балатинац, № 227; інтерв'ю «Каждо искусство дачому нас учи» («Кожен досвід чомусь нас вчить»), авторка – Любица Гаргай, № 228; есей «Требало би же бисце» («Мало би бути»), авторка – Агнетка Балатинац, № 229; репліку «Млацене празней слами» («Молотьба пустої соломи»), авторка – Агнетка Балатинац, № 230; коментар «Попис жительство – статистика чи реалноц» («Перепис населення – статистика чи реальність»), авторка – Агнетка Балатинац, № 231; есей «Свойо люб, люцке почитуй» («Своє люби, людське шануй»), авторка – Агнетка Балатинац, № 232 [13, № 227 – 232, 2022]. Слід зробити висновок про збільшення публіцистичності матеріалів звітного року, зокрема це стосується творів дописувачки Агнетки Балатинац.

Редакція вирішила зберегти переважну більшість рубрик. Проте відбулися певні зміни: прибрано рубрики «Popis 2021– Попис 2021» («Перепис–2021») і «Dumkin vremenov – Думков часоплів» («Часоплив «Думки»), водночас з'явилися нові – «O našem jeziku – O нашим языку» («Про нашу мову»), «Glazbena stranica – Музични

бок» («Музична сторінка»), «Moda – Мода» («Мода»), «Sport – Спорт» («Спорт»). Матеріалів у рубриках з підрубриками – 34. Серед текстових публікацій, які не є журналістськими, є літературні твори (вірші, гуморески), оголошення, рецепти.

У шести випусках 2022 року 35 разів згадані Україна та українство. Збільшення звернень авторів до відповідної тематики пояснюється появою такої нової теми, як вторгнення росії в Україну 24 лютого. За рік 23 публікації в «Новій думці» виконано хорватською мовою, 10 – двома мовами: русинською та хорватською.

Для детального аналізу обрано № 228 [13, № 228, 2022]. Загалом у номері 39 публікацій (37 текстів і 2 окремих ілюстрації), зокрема 31 журналістський твір, 3 вірші та 2 рецепти, зміст і вихідні дані. Інформаційних публікацій – 20, зокрема 10 заміток, 4 інформаційні звіти, 3 кореспонденції та 3 репортажі. Аналітичних публікацій – 7, серед них 5 статей, 1 аналітичне інтерв'ю, 1 рецензія. Художньо-публіцистичних публікацій – 4, зокрема 2 життєві історії, 1 нарис та 1 есей.

Задіяно 15 рубрик: «Iz naših mjesta – З наших местох» («З наших місць»), «Impressum – Импрессум» («Імпресум»), «Društvo i politika – Дружтво и политика» («Суспільство і політика»), «Iz rada naših društava – Зок роботи наших друштвох» («З роботи наших товариств»), «Iz duhovnog života – Зок духовног живота» («З духовного життя») («З духовного життя»), «Literarna stranica – Литературни бок» («Літературна сторінка»), «Iz rada Saveza – Зок роботи Союзу» («З роботи Союзу»), «Stare fotografije – Стари фотографії» («Старі фотографії»), «Recepti – Рецепти» («Рецепти»), «Petrovci koji nestaju – Петровци хтори нестала» («Петрівці, які зникають»), «Poljoprivreda – Польоділство» («Сільське господарство»), «O našem jeziku – О нашим язика» («Про нашу мову»), «Glazbena stranica – Музични бок» («Музична сторінка»), «Moda – Мода» («Мода»), «Sport – Спорт» («Спорт»).

Інтерес викликає інформаційний складник номера – у зв'язку з тим, що він вийшов друком після початку великого вторгнення росії на територію України. Через це кількість звернень дописувачів до української тематики зросла до 8. Так, Агнетка Балатинац написала інформаційний звіт про засідання Ради нацменшин Осієцько-Баранської жупанії, яка одноставно засудила російську агресію. Та сама авторка зробила репортаж з великої літургії в селі Міклушевці, де вперше молилися за українських біженців та мир в Україні («Велька ноц у Міклушевцох» – «Велика ніч у Міклушевцях»). Священник Владимир Седлак повідомив про подібне богослужіння в Петрівцях і дав своєму творові назву «Велька ноц у Петровцох у духу солідарносци и потримовки вибеженцом з України» («Велика ніч у Петрівцях у душі солідарності й підтримки біженців з України»). В інформаційній кореспонденції про діяльність русинського товариства «Рушняк» Владимир Провчи зазначив, що під час виступу цього колективу на святі боснійської діаспори зал був прикрашений прапорами України, а в іншому мистецькому заході взяв участь український художник-переселенець. За твердженням авторки Наталії Гнатко, учасники форуму русинів зазначили, що, незважаючи на небажання офіційного Києва визнати підкарпатських русинів окремим

народом, у важкі для України часи навали росії усі русини підтримують український народ (замітка «Дзень русинох у Румунії» – «День русинів у Румунії»).

Щодо аналітичних матеріалів, то, окрім вище згаданої статті Хелени Тимко про булінг, слід звернути увагу на аналітичне інтерв'ю Любици Гаргай з дописувачкою «Нової думки», вчителькою русинської мови та літератури в селі Міклушевці, уродженкою Закарпаття Лесею Мудри «Каждо искусство дачому нас учи» («Кожен досвід чомусь нас вчить»). Публікація вийшла в рубриці «Iz naših mjesta – 3 наших местох» («З наших місць») з підрубрикою «Prosvjetni djelatnici» («Освітняни»). У творі порушено проблему освітнього процесу. За словами героїні, чинна освітня програма, затверджена раніше профільним міністерством, застаріла й потребує змін. Водночас гостро бракує нових підручників, наочних матеріалів. Багато що Леся Мудри отримує в режимі онлайн від колег із сербського краю Воеводина, де також мешкають русини. Там відбуваються й очні зустрічі педагогів-русиністів, на яких можна отримати нові корисні видання для покращення освітнього процесу. Таким чином, можна зробити висновок про певну недосконалість державної політики Республіки Хорватія в такому аспекті, як організація освітнього процесу русинською мовою.

Шість публікацій у випуску виконано хорватською, дві – з використанням двох мов (русинської та хорватської). Кількість матеріалів, що вийшли в рубриках із підрубриками – 7.

Газетно-видавнича установа «Рідне слово» є друкованим органом Національної ради української національної меншини Сербії, створеної 17 травня 2003 року в місті Кула. Видання має давню історію. Як зазначає М. Мудрак: «надзвичайно важливою подією в житті української громади стало відновлення 2005 р. газети «Рідне слово», яка існувала в 1933–1941 рр. серед українців Боснії, а сьогодні щомісячно друкується у Воеводіні та розповсюджується серед слов'янських країн на Балканах» [5]. ГВУ також видавало дитячий журнал «Соловейко».

У 2021 році вийшло друком 12 номерів часопису; за 2022 рік у вільному доступі наявні лише чотири номери. У кожному випускові – 20 сторінок. Номери містять кольорові ілюстрації, зокрема перша та остання шпальти. На першій сторінці зазначені назва, номер, дата випуску, кількість років, протягом яких видається часопис, роздрібна ціна, адреса веб-сторінки. Друга шпальта містить вихідні дані. Директором та технічним редактором видання є Наташа Петрович. Головним та відповідальним редактором є Оксана Стецюк. Наклад у 2021 році становив 600 примірників. Більшість матеріалів видання написані головним редактором. Інші дописувачі – Ф. Проник, М. Калинюк, М. Ляхович. Майже всі публікації супроводжуються кольоровими ілюстраціями, здебільшого фотографіями.

Тематика публікацій «Рідного слова» в 2021 році була наступною: офіційна діяльність центральної та місцевої влади Сербії та органів самоорганізації національних меншин країни, культурне й духовне життя сербських українців, історична пам'ять, життя та діяльність представників української діаспори та їхніх друзів

– представників інших націй. Зокрема, видання багато уваги приділяло співробітництву профільного органу державної влади – Міністерства прав людини і меншин та соціального діалогу (очільниця – Гордана Чомич) – з Національною радою української національної меншини (очільник – Микола Ляхович) [7, № 188, 2021].

Чимало офіційних заходів, про які інформувало читачів видання, відбувалися за участі міжнародних інституцій. Зокрема активні дії здійснювала Рада Європи: за участі представників інституції відбулися спільна з ЄС презентація посібника для національних рад національних меншин [7, № 191, 2021] та семінар щодо положень Рамкової конвенції про захист прав національних меншин [7, № 193, 2021]; представлено звіт щодо ходу виконання плану з реалізації прав національних меншин РЄ [7, № 195, 2021]. Одна з публікацій була присвячена підтримці Європейським Союзом медіаконтенту національних меншин у Сербії. Найбільш масштабний міжнародний захід з відповідної тематики, про який писало «Рідне слово» у звітному році – Форум з прав людини «Сербія-2021», що відбувся в грудні за участі ООН, ЄС, РЄ та ОБСЄ [7, № 198, 2021]. В усіх зазначених активностях брали участь представники влади Сербії.

Висвітлення культурного життя реалізувалося через публікації про різноманітні концерти, виставки, творчі зустрічі, видання книжок українською. Однією з найважливіших подій стало відкриття 10 лютого 2021 року пам'ятника Т. Г. Шевченко в місті Новий Сад – адміністративному центрі автономного краю Воєводина, де компактно мешкають українці. Посол України в Сербії Олександр Олександрович звернувся до присутніх із промовою, у якій зауважив, що пам'ятник споруджено за підтримки президентів двох країн і за сприяння мерів двох міст – Львова та Нового Сада. Також дипломат нагадав, що «твори Шевченка стали перекладати сербською мовою ще в шістдесяті роки XIX століття, та що їх перекладають й друкують і в наш час» [11].

Важливою також є релігійна тематика. Богослужіння й відновлення церков – теми, що піднімалися дописувачами в кожному випусковій часопису.

Духовний зв'язок українців Сербії з історичною батьківщиною є зрозумілим, тому більшість публікацій пов'язана з українством. Водночас інтерес викликає відбиття подій, що мали місце саме в Україні, на сторінках «Рідного слова». Наша держава згадана в журналістських творах 2021 року 31 раз.

Окремо слід зазначити, що в низці публікацій засвідчені лояльні відносини українців та русинів, їхня повага до спільного коріння: «Відзначено 30 років діяльності КПТ «Карпати» з Вербасу»; «Українська громада у Белграді»; «В Новому Саді відзначено 30 річницю Незалежності України» та «Зустріч з одним з найвідоміших бодіблдера на міжнародній арені – Ігорем Шікора»; «Вулиця Тараса Шевченка в Сремській Митровиці» [7, № 188, 192, 194, 197; 2021].

У 12 номерах 2021 року вийшло 312 публікацій, серед них 12 окремих ілюстрацій і 236 журналістських матеріалів. Інформаційних творів було 189, аналітичних – 20, художньо-публіцистичних – 27. Таким чином, інформаційні жанри становили 80%

від усіх журналістських творів. Найпопулярнішим з них у часописі була замітка – 108. Також дописувачі використовували такі жанри, як інформаційний звіт (22), інформаційна кореспонденція (22), некролог (12), репортаж (11), фоторепортаж (11), новина (1), флеш-інтерв'ю (1), пресреліз (1). Аналітичні жанри представлені словом редактора (12), статтею (4), рецензією (2), коментарем (1), оглядом (1). Серед художньо-публіцистичних творів – замальовка (19) та нарис (8). У часописі також наявні публікації, які не є журналістськими, а саме оголошення, кросворди, анекдоти.

Можна припустити, що незначна кількість аналітичних публікацій не дозволила журналістам порушити низку проблем, з якими, ймовірно, стикаються українці Сербії. Чітко вираженою проблемою в матеріалах часопису в 2021 році були наслідки пандемії коронавірусу [7, № 190, 2021].

У випусках 2021 року «Рідне слово» використало такі рубрики: «Актуально», «Рідне слово», «Події», «Діяльність», «Культура», «Культура – освіта» («Освіта-культура»), «Духовність – традиції», «Культура – традиції», «Люди, події, час», «Вшанування пам'яті», «Догађаји» («Події»), «Визначні дати», «Мозаїка», «З усіх сторін», «Суспільство», «Співробітництво» («Співпраця»), «Визначні постаті» («Видатні постаті»), «Духовність», «Україна – Сербія», «Ювілей», «Традиції», «Фестиваль «Калина-2021», «Україна – діаспора», «Вітання», ГВУ «Рідне слово». Таким чином, деякі рубрики являють собою змішані варіанти інших. Є ситуативні, використані лише один раз під конкретний інформаційний привід.

Редакція активно використовувала підрубрики, які умовно можна поділити на дві групи: події, що стисло розкривали тему публікації, та топонімічні, що вказували на місце події. Серед останніх були назви населених пунктів Сербії – Белграда, а також міст з компактним проживанням українців: Сремська Митровиця, Кула, Інджія, Вербас. У 2021 році вийшли 198 матеріалів у рубриках з підрубриками. Кегль підрубрик менший, ніж розмір шрифту заголовків та рубрик. Заголовки зазвичай розкривають інформаційний привід публікації.

Щонайменше дві публікації в кожному випускові друкувалися сербською мовою в рубриці «Догађаји» («Події»). Такі твори тематично дублювали інформацію, оприлюднену в інших рубриках.

Найактуальніші публікації 2021 року: замітка «КМТ ім. Івана Сенюка представили українську культуру і традиції у програмі РТС»; замітка «Презентація української громади Сербії»; інформаційний звіт «Розглянути важливі кроки в підвищенні рівня освіти представників національних меншин передбачені проектом стратегії»; пресреліз «Болест не препознаје националну, верску или расну припадност» («Хвороба не розрізняє національну, релігійну або расову приналежність»); замальовка «Розмова про мову напередодні Дня слов'янської писемності»; репортаж «Українська громада у Белграді»; інформаційна кореспонденція «Визначні успіхи учнів та вчителів музичної школи у Кулі»; репортаж «В Новому Саді відзначено 30 річницю Незалежності України»; флеш-інтерв'ю «Фестиваль «Калина» сприяє збереженню і роз-

виту української культури»; репортаж «Відзначення 130 річниці переселення українців на простори колишньої Югославії»; замітка «В Новому Саді відбувся Європейський форум української діаспори»; інформаційна кореспонденція «Святкові програми до Дня Миколая» [7, № 187 – 198, 2021].

Розглянемо детально випуск, який містить найбільше журналістських творів, – № 189 від 23 березня 2021 р. [7]. Загалом у номері 27 публікацій, з них 22 журналістських твори. Інформаційних публікацій – 19, серед них замітка (9), інформаційний звіт (4), інформаційна кореспонденція (3), некролог (2), фоторепортаж (1). Одна аналітична публікація – слово редактора, дві художньо-публіцистичних – нарис і замальовка. Серед інших матеріалів – зміст, вихідні дані, анекдоти, кросворд.

Задіяно 15 рубрик: «Актуально», «Рідне слово», «Події», «Діяльність», «Культура», «Освіта-культура», «Культура – традиції», «Люди, події, час», «Вшанування пам'яті», «Догађаји» («Події»), «Мозаїка», «З усіх сторін», «Суспільство», «Співробітництво», «Духовність». Найбільше матеріалів – 3, у рубриках «Суспільство» та «Події». Матеріалів, надрукованих у рубриках з підрубриками, – 18. Перша сторінка містить ілюстрацію з підписом «Українська громада Сербії відзначила 207 річницю з дня народження Т. Шевченка», на останній надруковано фоторепортаж «Український культурний центр “Кобзар” у програмі “Якби не... українці” РТС». У рубриці «Слово редактора» Оксана Стецюк традиційно аналізує події місяця, висвітлені на шпальтах часопису. Найбільше матеріалів – по три – у рубриках «Суспільство» й «Події». Найважливішим матеріалом номера можна вважати інформаційний звіт Оксани Стецюк «Розглянуті важливі кроки в підвищенні рівня освіти представників національних меншин передбачені проектом стратегії» (рубрика «Події», підрубрика «Тематичний діалог»). У публікації йдеться про підвищення рівня освіти представників національних меншин, адаптацію професійного розвитку їхніми мовами. У заході взяли участь представники національних рад та міністри уряду Сербії. Крім цієї публікації, у рубриці «Події» ще надруковані замітка «Українська громада у Сербії вшанувала пам'ять Великого Кобзаря» та інформаційний звіт «Вибране нове керівництво координаційного органу національних рад». Пам'яті Тараса Шевченка присвячено ще низку матеріалів у різних рубриках, зокрема в сербськомовній. Звернули на себе увагу публікації, пов'язані з благодійністю (замітки «Успішна благодійна акція на парафії у Кулі» та «Потрібна допомога родині Садовських з Кули, які через пожежу залишились без будинку» про підтримку нужденних). З художньо-публіцистичних творів слід відзначити нарис Оксани Стецюк «Виповнився рік часу з сумної миті, як відійшов у вічність Іван Кузьма» про активного діяча української діаспори в місті Кула.

Як вже зазначалося, у 2022 році доступні лише чотири номери «Рідного слова». Наклад кожного становив 600 примірників. За цей час редакція встигла надрукувати 100 публікацій, серед них чотири окремих ілюстрації й 78 журналістських матеріалів (із них з підрубриками – 69). Інформаційних творів – 64, а саме: замітка (38), інформаційна кореспонденція (7), інформаційний звіт (6), репортаж (5), фоторепортаж (4),

некролог (3), новина (1). Аналітичних творів було 6: слово редактора (4), аналітичне інтерв'ю (1), аналітична кореспонденція (1). Художньо-публіцистичних творів – 8 замальовок. Серед текстових публікацій також є оголошення, кросворди, анекдоти.

Перелік використаних рубрик не змінився. Водночас відбулися зміни в тематиці й проблематиці. До традиційних тем (офіційна діяльність органів влади та рад національних меншин, культурне й духовне життя українців, історичні постаті) додалась нова – повномасштабна агресія Росії проти України. У зв'язку з такими подіями найбільш кричуща проблема, що висвітлювалася «Рідним словом» у 2022 році – прибуття й облаштування вимушених переселенців з України, їх моральна та психологічна підтримка.

Головними матеріалами номерів за 2022 рік можна вважати такі: репортаж «Двадцять років Кобзаря»; аналітичне інтерв'ю «Про болючу тему війни з послом України в Республіці Сербія Олександром Олександровичем»; репортаж «Представники Національної ради відвідали центр розміщення тимчасово переміщених осіб з України»; замітка «Посли ЄС та України відвідали українських біженців, які перебувають у центрі для переміщених осіб у Врані» [7, № 199 – 202].

Традиційно часопис розповідав про міжнародну активність щодо національних меншин: у березні відбулася зустріч представників ООН з керівництвом Національної ради української національної меншини Сербії та редакцією «Рідного слова» [7, № 201, 2022].

Випуск № 200 за лютий 2023 року, що став першим після трагічних подій 24 лютого 2022 року, і є об'єктом аналізу [7, № 200, 2022]. Загалом у номері 27 публікацій, з них 21 – журналістські твори. Інформаційних публікацій – 18: замітка (13), репортаж (2), інформаційна кореспонденція (1), фоторепортаж (1), некролог (1). Аналітичні жанри представлені 1 аналітичним інтерв'ю та словом редактора, художньо-публіцистичні – 1 замальовкою. Задіяно 12 рубрик: «Актуально», «Рідне слово», «Події», «Суспільство», «Діяльність», «Україна – діаспора», «Культура», «Духовність», «Догађаји» («Події»), «Визначні дати», «Мозаїка», «З усіх сторін». Матеріалів у рубриках з підрубриками – 18. Перша шпальта містить фотоілюстрацію з підписом «УКЦ “Кобзар”, Новий Сад. Триває збір гуманітарної допомоги для народу Україну у всіх наших осередках». На останній сторінці вийшов фоторепортаж «Підписані договори з видавництвами на мовах національних меншин».

Головним матеріалом номеру можна вважати аналітичне інтерв'ю Оксани Стецюк «Про болючу тему війни з послом України в Республіці Сербія Олександром Олександровичем» (рубрика «Актуально»), у якому дипломат доносить до громадськості балканської країни позицію нашої держави щодо останніх подій та закликає Сербію підтримати народ України: «Сербська влада заявила і ми дуже вдячні за те, що українські громадяни навіть без документів, без жодних обмежень, без тестів на ковід можуть вільно прибути на територію Сербії, багато сімей готові прийняти українських біженців і так само Влада Сербії готова надати певну кількість місць» [10].

У випускові 12 разів згадана наша держава, і тема війни стала основною. Найбільше публікацій серед рубрик – 7 – у «Подіях», і всі вони присвячені Україні: офіційна позиція Белграду, підтримка нашого народу з боку Національної ради меншини, мітинги, збір гуманітарної допомоги. Оpubліковане оголошення Червоного Хреста про допомогу переселенцям. Дві публікації в рубриці «Духовність» також присвячені темі великої війни в Україні: це замітки про події в Сремській Митровиці («Молитва за мир в Україні на парафії Вознесіння Господнього») та Інджії («Молитва за мир в Україні і збір гуманітарної допомоги на парафії Успіння Пресвятої Богородиці»). Авторка – Оксана Стецюк. Також у випуску висвітлені культурні акції за участі українців (замітка «Європейська культурна столиця Новий Сад 2022»), офіційні заходи (замітки «Підписані договори з видавництвами на мовах національних меншин», «Прощальна зустріч посла України в Сербії з українською громадою», «Інтегративна медіація та зміцнення толерантності та довіри серед представників національних меншин у місцевих громадах», «Обрано нових керівників КПТ “Карпати”»), духовне життя (замітка «Розпочався Великий піст»). Два матеріали сербською мовою розповідають про підготовку до виборів у країні, ще один – про офіційний захід за участі представників влади та української національної меншини.

Особливістю «Рідного слова» була відсутність співпрацівників. Цим пояснюється, по-перше, той факт, що більшість публікацій підготувала головна редакторка, по-друге, наявність граматичних помилок. Наприклад, один з дописувачів, Проник, іменувався й Філіпом, і Филипом, а одного разу його прізвище було зазначене як Пронек. Наявні пунктуаційні помилки, зокрема в заголовках.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, аналіз випусків часописів «Нова думка» та «Рідне слово» дозволяє зробити наступні висновки. Обидва засоби масової інформації є друкованими органами організацій, що офіційно представляють інтереси відповідно русинів у Хорватії та українців у Сербії; мають формат журналів з великою кількістю кольорових фотоілюстрацій; мали подібний наклад: 600-700 примірників; мали окремі спільні теми публікацій: висвітлювали діяльність органів державної влади, пов'язану зі сферою національних меншин, та загальнодержавні питання (зокрема перепис населення, вибори), діяльність організацій – засновників часописів, культурне життя (концерти, виставки, презентації друкованих видань тощо), питання історичної пам'яті (національні герої, традиції), духовне життя (великі релігійні свята, історія парафій, догляд за релігійними спорудами, постаті священників); демонстрували лояльність до держав, де видаються; мали окремі спільні проблеми публікацій: наслідки пандемії коронавірусу в 2021 році, наслідки російського вторгнення в Україну в 2022 році (зокрема влаштування біженців); регулярно оприлюднювали твори, тематично пов'язані з Україною та українством; виходили двома мовами – рідною мовою представників національної меншини та офіційною мовою держави, у якій видаються

(відповідно хорватською та сербською); частка публікацій офіційними мовами держав була незначною; надавали перевагу інформаційним жанрам перед аналітичними й художньо-публіцистичними, тобто за цією ознакою тяжіли до газет, причому найпопулярнішим жанром була розширена замітка; використовували заголовки одного типу та застосовували, окрім рубрик, підрубрики.

Для хорватського видання важливою була тема Вітчизняної війни 1991-1995 років, яка зачепила русинів: чоловіки брали участь у бойових діях, жінки та діти стали біженцями, багато осель було зруйновано. Водночас станом натепер хорватські русини активно спілкуються з русинами та українцями Сербії, відвідують сусідню державу, приймають у себе сербських гостей. Тема війни іноді згадується й у публікаціях «Рідного слова», але їй відведено значно менше уваги.

Потрібно відзначити й толерантні взаємини русинів і українців у Сербії й Хорватії, що простежується у відповідних журналістських творах.

У 2021 «Нова думка» виходила 6 разів на рік і мала 32 сторінки, «Рідне слово» видавалося щомісяця й мало 20 сторінок. У 2022 році видання русинів вийшло друком 6 разів, видання українців – тільки 4. «Нова думка», на відміну від україномовного ЗМІ, додатково висвітлювала такі теми, як сільське господарство, спорт, мода, друкувало рецепти. «Рідне слово» публікувало кросворди та анекдоти. Видання українців у кожному номері на останній шпальті розміщувало фоторепортаж, видання русинів – окрему публікацію. Якщо «Нова думка» мала повноцінну редакцію з 8-10 постійними дописувачами, то редакція «Рідного слова» складалася з двох осіб і мала чотири постійних дописувачі, при цьому левову частку матеріалів готувала головна редакторка. Імовірно, з цієї причини у виданні русинів було значно більше аналітичних матеріалів, жанрові особливості яких дозволяли не тільки порушити проблему, але й зробити певні інтерпретації фактів та висновки. «Нова думка» гостро висвітлювала питання наростаючої асиміляції русинів у Хорватії та нагадувала про це читачам у кожному номері. Подібною проблематикою «Рідне слово» не займалося. Також «Нова думка» дещо завуальовано, але порушила питання недостатньої уваги органів державної влади Хорватії до організації освітнього процесу русинською мовою в закладах середньої освіти. Крім того, дописувачі видання русинів значно активніше використовували художньо-публіцистичні жанри – нариси й замальовки. Також можна припустити, що через брак персоналу у випусках «Рідного слова» більше помилок (орфографічних, пунктуаційних), ніж у «Новій думці».

З урахуванням браку студій щодо українських видань на Балканах заплановано розширити коло ЗМІ та періоди роботи медіа, що аналізуються, і продовжити використання порівняльного аналізу для досягнення мети дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздовська О. Становлення української преси в Югославії (за матеріалами тижневика Руски Новини (1924–1941 рр.): зб. *праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2009. Вип. I. С. 119–134.
2. Кузнецова О. Диференціація заміток у пресі на види: зб. *праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2015. Вип. 5. С. 315–334. URL: <https://bit.ly/3EAP0In> (дата звернення: 23.02.2023).
3. Мизь Р. О. Михайло Фірак. Корифей української журналістики і публіцистики. *Українці Хорватії*: матеріали та документи. Загреб, 2011. Кн. 3. С. 280–281.
4. Мовчан С. П. Українська періодика в Югославії та її роль у формуванні національної свідомості і консолідації українців у 1919–1941 рр. : зб. *праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 1996–1997. Вип. III-IV. С. 226–238.
5. Мудрак М. Культурна діяльність української діаспори в Сербії (1991 р. – початок XXI ст.). *Київські історичні студії*. 2018. № 1. С. 74–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Khs_2018_1_11 (дата звернення: 23.02.2023).
6. Рамач Я. Огляд історії русинів у Югославії (1918-2000). *Сумська старовина*. 2016. № 49. С 5 – 22. URL: <https://bit.ly/3XWYJL3> (дата звернення: 23.02.2023).
7. Рідне слово. 2021-2022. № 187-202. <https://bit.ly/3ZpouER> (дата звернення: 23.02.2023).
8. Румянцев О. Внесок Івана Терлюка у збереження національної ідентичності українців Югославії. *Україністика і слов'янський світ*: зб. наук. праць. Белград, 2017. С. 460–467.
9. Саган Г. В. Югослов'яни у XX столітті: громадські та культурні зв'язки з Україною: *монографія / Г. В. Саган*. Київ, 2012. 567 с.
10. Стецюк О. Про болючу тему війни з послом України в Республіці Сербія Олександром Олександровичем. *Рідне слово*. 2022. № 200. URL: <https://bit.ly/3kujlHA> (дата звернення: 24.02.2023).
11. Стецюк О. У Новому Саді відбулася урочиста церемонія відкриття пам'ятника Тарасу Шевченку. *Рідне слово*. 2021. № 188. URL: <https://bit.ly/3KRndmj> (дата звернення: 24.02.2023).
12. Гнатко Н. 16. Шветові конгрес за русинох/руснацох/лемкох у Криніці. *Нова думка*. 2021. № 225. URL: <https://bit.ly/3XU4WYk> (дата звернення: 23.02.2023 р.).
13. Нова думка. 2021-2022. № 221-232. <https://www.savezrusina.hr/uk/informovanje/pova-dumka/> (дата звернення: 23.02.2023 р.).
14. Союз Русинох Републики Горватскей. URL: <https://www.savezrusina.hr/uk/kontakt/> (дата звернення: 23.02.2023 р.).

UDC 070(497)=161.2

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268484>

Topics and problems of modern Ukrainian periodicals in the Balkans (on the example of «Nova dumka» and «Ridne slovo» magazines)

Yevhen Blinov,

Senior lecturer of the Periodical Press and Media Editing Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: blinov.od@gmail.com

Ukraine is currently undergoing the most severe period in modern history. In this sense, a very important task for the authorities and society is to establish interaction with the civil society of European countries, to strengthen relations with the peoples of the Balkan Peninsula, with whom Ukrainians are connected by common spiritual and cultural heritage. The descendants of immigrants from Ukrainian lands – Ukrainians and Ruthenians – have been living on the territory of Croatia and Serbia for several centuries. In addition to historical, cultural and political interests, this article has a journalistic scientific interest, because the official periodicals of the Croatian Ruthenians («Nova Dumka») and the Serbian Ukrainians («Ridne Slovo») for the years 2021-2022 are subject to analysis.

The analysis of the implementation of the state policy towards the Balkan Ruthenians and Ukrainians based on the research of the periodicals can be useful for the political circles of Ukraine.

Studying the cultural activities of representatives of the Ukrainian diaspora in the countries of the former Yugoslavia, scientists also paid some attention to periodicals. At the same time, the recent events in Ukraine that shook the whole world, for obvious reasons, have not yet come into the focus of such scientists.

This article is based on the study of the topics and issues of the periodicals «Nova Dumka» and «Ridne Slovo». Genre features were also investigated. A comparative analysis of journalistic tools used by editors and contributors was conducted. The results of the study allow us to draw conclusions about a certain similarity in the construction of periodicals, the coincidence of genre preferences of the authors. The Ruthenian and Ukrainian periodicals also share an interest in such topics as the government's activities in the field of national minorities, cultural events, the spiritual life of ethnic groups, and the historical memory of Ruthenians and Ukrainians. At the same time, the painful consequences of the war in the Balkans, which took place at the end of the 20th century, were most vividly reflected in the publications in «Nova Dumka».

Both periodicals are interested in Ukrainian topics. A sharp surge in the number of relevant publications took place after the beginning of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine. Support for Ukraine, sympathy and readiness to help Ukrainian refugees became the leitmotif of publications in «Nova Dumka» and «Ridne Slovo» in the winter and spring of 2022.

The results achieved during the research allow us to assess the specifics of modern European periodicals, to learn about the peculiarities of the internal politics of the Balkan states, and to draw conclusions about the problems and social attitudes of Ruthenians and Ukrainians in Eastern Europe.

Key words: genre features, national minority, Ukrainianness, Russian aggression.

REFERENCES:

1. Drozdovska, O. (2009). Stanovlennia ukrainskoi presy v Yuhoslavii (Za materialamy tyzhnevnyka Rusky Novyny (1924–1941 rr.)) [The formation of the Ukrainian press in Yugoslavia (Based on the materials of the weekly Ruska Novynia (1924–1941))]: *zb. prats Naukovo–doslidnoho tsentru periodyky*. Lviv. Vol. I. pp. 119–134 [In Ukrainian].
2. Kuznetsova, O. (2015). Dyferentsiatsiia zamitok u presi na vydy [Differentiation of reviews in the press by types]: *zb. prats Naukovo–doslidnoho instytutu presoznavstva*. Vol. 5. pp. 315–334. URL: <https://bit.ly/3EAP0In> (accessed: 23.02.2023) [In Ukrainian].
3. Myz, R. (2011). O. Mykhailo Firak. Koryfei ukrainskoi zhurnalistyky i publitsyky [Corypheus of Ukrainian journalism and publicism]. *Ukrainitsi Khorvatii: materialy ta dokumenty*. Zahreb. Vol. 3. pp. 280–281 [In Ukrainian].
4. Movchan, S. P. (1996–1997). Ukrainska periodyka v Yuhoslavii ta yii rol u formuvanni natsionalnoi svidomosti i konsolidatsii ukrainstiv u 1919–1941 rr. [Ukrainian periodicals in Yugoslavia and their role in the formation of national consciousness and consolidation of Ukrainians in 1919–1941]: *zb. prats Naukovo–doslidnoho tsentru periodyky*. Lviv. Vol. III-IV. pp. 226–238 [In Ukrainian].
5. Mudrak, M. (2018). Kulturna diialnist ukrainskoi diaspory v Serbii (1991 r. – pochatok XXI st.) [Cultural activity of the Ukrainian diaspora in Serbia (1991 – the beginning of the XXI century)]. *Kyivski istorychni studii*. Vol. 1. pp. 74–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Khs_2018_1_11 (accessed: 23.02.2023) [In Ukrainian].
6. Ramach, Ya. (2016). Ohliad istorii rusyniv u Yuhoslavii (1918–2000) [Overview of the history of Ruthenians in Yugoslavia (1918–2000)]. *Sumska starovyna*. Vol. 49. pp. 5–22. URL: <https://bit.ly/3XWYJL3> (accessed: 23.02.2023). [In Ukrainian].
7. Ridne slovo (2021–2022) [Ridne slovo]. Vol. 187–202. <https://bit.ly/3ZpoyER> (accessed: 23.02.2023) [In Ukrainian].
8. Rumiantsev, O. (2017). Vnesok Ivana Terliuka u zberezheniia natsionalnoi identychnosti ukrainstiv Yuhoslavii [Ivan Terlyuk's contribution to preserving the national identity of Ukrainians in Yugoslavia]. *Ukrainistyka i slovianskyi svit: zb. nauk. prats*. Belhrad. pp. 460–467 [In Ukrainian].
9. Sahan, H. V. (2012). Yuhosloviany u XX stolitti: hromadski ta kulturni zviazky z Ukrainoiu [Yugoslavs in the 20th century: public and cultural ties with Ukraine]: monohrafiia. H. V. Sahan. Kyiv. 567 s. [In Ukrainian].
10. Stetsiuk, O. (2022). Pro boliuchu temu viiny z poslom Ukrainy v Respublikti Serbiiia Oleksandrom Oleksandrovychem [About the painful topic of the war with the ambassador of Ukraine to the Republic of Serbia Oleksandr Oleksandrovich]. *Ridne slovo*. Vol. 200. URL: <https://bit.ly/3kuijHA> (accessed: 24.02.2023) [In Ukrainian].
11. Stetsiuk, O. (2021). U Novomu Sadi vidbulasia urochysta tseremoniia vidkryttia pamiatnyka Tarasu Shevchenku [A solemn ceremony of opening a monument to Taras Shevchenko was held in Novi Sad]. *Ridne slovo*. Vol. 188. URL: <https://bit.ly/3KRndmj> (accessed: 24.02.2023) [In Ukrainian].
12. Hnatko, N. (2021). 16. Shvetovi konhres za rusynokh/rusnatsokh/lemkokh u Krynytsi [16th World Congress of Ruthenians/Rusnaks/Lemkos in Krynytsia]. *Nova dumka*. Vol. 225. URL: <https://bit.ly/3XU4WYk> (accessed: 23.02.2023 r.) [In Ruthenian].
13. Nova dumka (2021–2022) [Nova dumka]. Vol. 221–232. <https://www.savezrusina.hr/uk/informovanje/nova-dumka/> (accessed: 23.02.2023 r.) [In Ruthenian].
14. Soiuz Rusynokh Republyky Horvatskei [Union of Ruthenians of the Republic of Croatia]. URL: <https://www.savezrusina.hr/uk/kontakt/> (accessed: 23.02.2023 r.) [In Ruthenian].

УДК: 007:[614.8+63: 355/359]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268491>

НАСЛІДКИ ВІЙНИ ДЛЯ ДОВКІЛЛЯ УКРАЇНИ

Світлана Брошкова,

канд. екон. наук, доцент

кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

e-mail: ora2@ukr.net

Статтю присвячено одній із головних проблем сьогодення, проблемі збереження навколишнього природного середовища, впливу та наслідкам війни в Україні. Висвітлення цієї інформації в ЗМІ є необхідним та доцільним. Саме чутливість засобів масової інформації до проблем наслідків війни для довкілля в змозі донести до людства увесь жах дій знищення біорізноманіття та нового вибуху зниклих захворювань або появи нових. Токсичні викиди від будь-яких видів озброєння та наслідків їх роботи здатні підвищувати ризик онкологічних захворювань зокрема.

Екологічна проблематика в журналістиці – це журналістика участі, а журналіст – ретранслятор та безпосередній учасник, який намагається захистити тих, хто опинився в складній ситуації через зміну самої ситуації, вирішення конфлікту та висловлення власної думки.

Ключові слова: довкілля, навколишнє природне середовище, біорізноманіття, війна, ЗМІ, журналістика, людоцентризм.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Навколишнє природне середовище, його біорізноманіття є найціннішими ресурсами для людини, її здоров'я, розвитку та прогресу. Згідно з Конституцією України Розділ I ст. 13, ст. 14 [1], «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу» [1].

За науковим визначенням, довкілля (навколишнє природне середовище) – це всі живі й неживі об'єкти, що природно існують на Землі або в певній її частині (наприклад, довкілля країни, регіону тощо). Тобто основними складовими частинами навколишнього середовища є природне та соціальне середовища. Основними природними складниками довкілля є повітря, вода, земля [2].

Слід визначити найголовнішу здатність природи – це здатність до самовідновлення, але порушення через війну, воєнне забруднення від вибухів, пожеж, радіаційних викидів, руйнування всього – від об'єктів інфраструктури до громадських об'єктів, що дестабілюють природні процеси, знищують біорізноманіття, скорочують життя в цілому.

Основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, за результатами опитування «УП. Життя», українці вважають радіаційне зараження. У червні 2022 року 56,4% респондентів вважали основною екологічною проблемою, яку може спричинити війна, радіаційне зараження. Найбільше хвилювання викликає загроза радіаційної аварії через обстріли атомних електростанцій. 39,5% респондентів вважають критичним наслідком для держави мінування сільськогосподарських земель та лісових насаджень. Поширення отруйних речовин внаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ та об'єктів хімічної промисловості посідають третє місце в опитуванні серед екологічних наслідків під час війни. Критичним наслідком для країни та самих себе цю проблему вважають 36,5% та 27,2% респондентів відповідно. Також респондентами було оголошено наступні наслідки війни для навколишнього природного середовища: забруднення морів, річок, озер через мінування та затоплення кораблів і розлив нафтопродуктів; смерть тварин, птахів через порушення та знищення екосистем; пожежі; пошкодження та руйнування мостів дамб, водосховищ, знищення родючого шару землі. 21% респондентів визнали проблему забруднення повітря важливішою, ніж інші забруднення [3; 4].

Тільки за перші чотири місяці війни від пожеж вигоріло 100 тисяч гектарів лісу [5]. Сьогодні ці площі значно збільшилися за рахунок знищення та пожеж у Херсонській області та на Кінбурнській косі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Наразі кількість публікацій на досліджувану тематику не є достатньою, але слід зазначити, що ця тема активно вивчається українськими та світовими експертами. Серед них варто виділити Медіамоніторинг Міжнародного фонду «Відродження», який проведено в рамках Ініціативи з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні (EPAIU) за фінансової підтримки Швеції [6] Міністерством економіки України та громадською організацією Центр екологічних ініціатив «Екодія» [8, 9], також реалізовано проєкт «Росія заплатить» [7].

Мета дослідження.

Наше дослідження ставить за мету посилення чутливості ЗМІ до екологічної та соціально-екологічної проблематики. Одним із рішень цих проблем є своєчасне та обґрунтоване висвітлення проблем довкілля, збереження біорізноманіття та вирішення проблем, пов'язаних із воєнним забрудненням екосистеми взагалі. Співпраця журналістів із фахівцями-екологами безпосередньо посилить якість журналіст-

ських матеріалів у стандарті достовірності через комплексну та якісну роботу з джерелами інформації й використанням коректної термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Отримання інформації щодо захисту прав та здоров'я людини від усіх видів забруднення, знання законодавчої бази тощо потребують широкої популяризації через засоби масової інформації. Проявом цієї тенденції є демократичні принципи прав та свобод, людоцентризм і свобода слова.

Запит та різке зростання матеріалів щодо висвітлення проблем здоров'я й довкілля через наслідки воєнних дій та воєнного отруєння потребують уваги фахівців та ЗМІ. Формування кваліфікованих відповідей на питання споживачів інформаційного продукту, який сьогодні є найбільш потрібний для отримання будь-якої інформації ЗМІ, забезпечує захист людини, пронизуючи всі сфери її життя.

«Під час війни ґрунти – одна з найвразливіших екосистем. Є кілька головних факторів шкоди землі: це проїзд важкої військової техніки, вибух ракет та інших видів зброї, зведення фортифікацій. Внаслідок цих дій порушується структура ґрунту, надалі це призводить до ерозій. Втрата родючості – очевидна, адже родючий шар ґрунту – на самій поверхні», – розповідає Олексій Василюк, керівник Української природоохоронної групи [10].

Тут слід звернути увагу на те, що Україна є однією з ключових держав, що забезпечують сільськогосподарською продукцією, зокрема зерном, країни, які найбільше потребують допомоги через низький рівень життя й бідність. Саме безцінні ґрунти, чорнозем найбільше страждають через знищення війною. «Війна знищує унікальний український чорнозем» – з такою назвою видання про локальні прояви глобальних явищ «Еко.Район» [11] опублікувало дві фотографії, що обійшли весь світ. Це два поля, до й після обстрілу, що розташовані на південному сході від Ізюма Харківської області. Але, незважаючи на такі страшні перешкоди й постійні обстріли, за інформацією Міністерства аграрної політики та продовольства України, країною за час війни експортовано 21 478 000 тон зернових та зернобобових культур, що на 31% менше, ніж минулого маркетингового року.

На жаль, на всіх територіях, де приходили окупанти (зокрема Херсонщина, Кінбурнська коса), вони залишали після себе лісові пожежі; багато лісів досі заміновані, а на їхнє очищення від наслідків воєнних дій можуть піти роки та десятиліття [11]. Через такі дії зникають унікальні екосистеми. Так, Кінбурнська коса є територією гніздування понад 60 видів птахів, занесених до Червоної книги. Також на території ростуть дикі орхідеї та інші рідкісні види рослин. Знищення цієї екосистеми внаслідок обстрілу може мати дуже серйозні наслідки, які позначаються не лише на Україні, а й на всій Європі [11].

За результатами пошуку за хештегом екологія, на ресурсі «Економічна правда» за 2022 рік було опубліковано 7 матеріалів, з них особливу увагу було приділено екологічним збиткам [12], екологічним наслідкам [13], сміттєпереробці [14].

На одеському новинному сайті «Думская.net» за 2022 рік розміщені 10 повідомлень про проблеми екології в регіоні, зокрема про екологічну кризу на Херсонщині через провокації окупантів та викид пального у водойми («Росіяни провокують екологічну кризу на Херсонщині: розстріляні суда стікають палимим прямо в водойми») [15], про екологічну катастрофу на Запорізькій атомній електростанції [16], про загрозу вимирання Азовського моря [17].

Загальноукраїнський сайт новин «ТСН» опублікував 43 новинних повідомлення на екологічну тематику, де порушуються найважливіші питання, від визначення екоцидом знищення української природи («Росія знищує українську природу: екозахисники б'ють на сполох та вимагають від світу визнати це екоцидом») [18] до екологічних збитків від війни («Екологічні збитки від війни вже перевищили трильйон гривень: Росію змусять платити») [19].

Слід зауважити, що за всіма напрямками досліджуваних матеріалів витримано рівень дотримання журналістських стандартів, зокрема достовірності, балансу й відокремлення фактів; щодо емоційного забарвлення у матеріалах – тут ми теж бачимо об'єктивізм та баланс думок.

Ознайомившись із результатами моніторингу, слід зазначити, що як регіональні ЗМІ, так і загальноукраїнські порушують питання щодо впливу наслідків війни на довкілля не тільки України, а й інших держав. Більшість матеріалів мають суто новинний характер, висвітлюють інформацію державних органів влади й фахівців екологів, економістів, лікарів, юристів тощо.

Висновки та перспективи дослідження.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що проблеми захисту довкілля, проблеми наслідків воєнного забруднення є актуальними, а журналіст як ретранслятор охоплює широке коло чутливо-конфліктних тем в умовах війни, базуючись на дотриманні журналістських стандартів.

Перспективами розвитку екологічної журналістики в Україні мають бути не тільки збільшення показників власних авторських матеріалів, а перш за все, вивчення законів функціонування екологічних систем та їхнього біорізноманіття в цілому для вироблення тактики й стратегії поведінки людства з метою оптимізації споживання та припинення знищення природи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 19.12.22).
2. Борисенко А. В. Навколишнє середовище і людина! URL: http://www.cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_462.html. 10 червня 2020 р. (дата звернення: 19.12.22).
3. Барсукова Олена. Радіація і міни: які екологічні проблеми, спричинені війною, турбують українців? *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/06/10/249054/> (дата звернення: 19.12.22).
4. Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни. *Український соціологічний портал*. 11 червня 2022 р. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xihERvVv6sA&t=9s> (дата звернення: 19.12.22).
5. 4 місяці війни: вигоріли 100 тис га України. *Українська природоохоронна група*. 24 червня 2022 р. URL: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-vijny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (дата звернення: 19.12.22).
6. Довкілля і війна в Україні. Медіамоніторинг присутності теми у ЗМІ та пошукових запитах Українців (24 лютого – 27 квітня). URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/05/dovkillya-i-vijna-v-ukrayini.pdf> (дата звернення: 19.12.22).
7. Загальні втрати економіки, понесені в ході війни. Київська школа економіки. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/> (дата звернення: 19.12.22).
8. Громадська організація «Центр екологічних ініціатив “Екодія”». URL: <https://ecoaction.org.ua/> (дата звернення: 19.12.22).
9. Поле болю: як бойові дії руйнують українські ґрунти. 22 липня 2022 р. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/531138-pole-bolyu-yak-bojovi-dii-ruynuyut-ukrainski-grunti> (дата звернення: 19.12.22).
10. Екологічні наслідки війни. Пів року болю України. 19 серпня 2022 р. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/536709-ekologichni-naslidki-viyni-piv-roku-bolyu-ukraini> (дата звернення: 19.12.22).
11. Шкляр Сергій. Як змусити росію заплатити за екологічні збитки. *Економічна правда*. 17 жовтня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (дата звернення: 19.12.22).
12. Делікатна Іветта. Україна, війна, довкілля. Чи знає Захід про екологічні наслідки війни. *Економічна правда*. 8 вересня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/8/691294/> (дата звернення: 19.12.22).
13. Озимок Ірина. Відбудова українських міст: звідки брати гроші. *Економічна правда*. 5 серпня 2022 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/5/690077/> (дата звернення: 19.12.22).

14. Россияне провоцируют экологический кризис на Херсонщине: расстрелянные суда стекают горячим прямо в водоемы. *Думская*. 5 вересня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/rosiyani-provokuyut-ekologichnu-krizu-na-hersons-170172/> (дата звернення: 19.12.22).
15. Юрченко Наталья. Российские оккупанты спровоцировали экологическую катастрофу на Запорожской атомной электростанции. *РБК Україна*. 31 жовтня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/rossiyskie-okkupanty-sprovotcivali-ekologiches-170020/> (дата звернення: 19.12.22).
16. Угроза вымирания Азовского моря: мэр Мариуполя заявил о надвигающейся экологической катастрофе из-за бомбардировок оккупантов «Азовстали». *Думська*. 18 травня 2022 р. URL: <https://dumskaya.net/news/ugroza-vymiraniya-azovskogo-morya-mer-mariupolya-164546/> (дата звернення: 19.12.22).
17. Завгородня Ірина. Росія знищує українську природу: екозахисники б'ють на сполох та вимагають від світу визнати це екоцидом. *ТСН*. 11 листопада 2022 р. URL: <https://tsn.ua/exclusive/rosiya-znischuye-ukrayinsku-prirodu-ekozahisniki-b-yut-na-spoloh-ta-vimagayut-svit-viznati-ce-ekocidom-2199958.html> (дата звернення: 19.12.22).
18. Екологічні збитки від війни вже перевищили трильйон гривень: Росію змусять платити. *ТСН*. 29 жовтня 2022 р. URL: <https://tsn.ua/ato/ekologichni-zbitki-vid-viyni-vzhe-perevischili-trilyon-griven-rosiyu-zmusyat-platiti-2190187.html> (дата звернення: 19.12.22).
19. Сак Т., Більо І., Ткачук Ю. Еколого-економічні наслідки російсько-української війни. *Економіка та суспільство*. Вип. 38. 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (дата звернення: 19.12.22).

UDK: 007:[614.8+63: 355/359]

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268491>

Consequences of the war for the environment of Ukraine

Svitlana Broshkova,

PhD (economics), Docent at Journalism,
Advertising and Media Communications Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: ora2@ukr.net

The article is devoted to one of the main problems of today, the problem of preserving the natural environment, the impact and consequences of the war in Ukraine. Coverage of this information in mass media is necessary and expedient. It is the sensitivity of the mass media to

the problems of the consequences of war for the environment that is able to convey to humanity all the horror of the destruction of biodiversity and the new explosion of disappeared diseases or the emergence of new ones. Toxic emissions from any types of weapons and their consequences can increase the risk of cancer, including.

Environmental issues in journalism is participatory journalism, and the journalist is a relay and a direct participant who tries to protect those who find themselves in a difficult situation by changing the situation itself, resolving the conflict and expressing their own opinion.

Keywords: environment, natural environment, biodiversity, war, mass media, journalism, people-centrism

REFERENCES:

1. Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
2. Borysenko, A. V. (2020). Navkolyshnye seredovyshe i lyudyna! [Environment and man!]. Juny 10. URL: http://www.cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_462.html (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
3. Barsukova, O. (2022). Zhyttya Radiatsiya i miny: yaki ekolohichni problemy, sprychyneni viynoyu, turbuyut' ukrayintsev? [Radiation and mines: what environmental problems caused by the war bother Ukrainians?]. *Ukrainska pravda*. Juny 10. URL: <https://life.prawda.com.ua/society/2022/06/10/249054/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
4. Dumky i pohlyady naselennya Ukrainy shchodo ekolohichnykh naslidkiv viyny (2022) [Opinions and views of the population of Ukraine regarding the environmental consequences of the war]. *Ukrainskyi sociologichnii portal*. Juny 11. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xihERvVv6sA&t=9s> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
5. 4 misyatsi viyny: vyhorily 100 tys ha Ukrainy (2022) [4 months of war: 100,000 hectares of Ukraine burned]. *Ukrainska pryrodohoronna gruppа*. Juny 24. URL: <https://uncg.org.ua/4-misiatsi-viyny-vyhorily-100-tys-ha-ukrainy/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
6. Dovkillya i viyna v Ukraini. Mediamonitorynh prysutnosti temy u ZMI ta poshukovykh zapytakh Ukrayintsev (24 lyutoho – 27 kvitnya) [Environment and war in Ukraine. Media monitoring of the presence of the topic in the mass media and search queries of Ukrainians (February 24 – April 27)]. URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2022/05/dovkillya-i-vijna-v-ukraini.pdf> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
7. Zahal'ni vtraty ekonomiky, ponesenі v khodi viyny. Kyivivs'ka shkola ekonomiky [Total economic losses incurred during the war. Kyiv School of Economics]. URL: <https://kse.ua/ua/aboutthe-school/news/zagalna-suma-pryamih-zadokumentovanih-zbitkiv-infrastrukturi-stanovit-mayzhe-92-mlrd/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
8. Hromads'ka orhanizatsiya «Tsentr ekolohichnykh initsiatyv «Ekodiya»» [Non-governmental organization «Center for Environmental Initiatives «Ekodiya»»]. URL: <https://ecoaction.org.ua/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
9. Pole bolyu: yak boyovi diyi ruynuyut' ukrayins'ki grunty (2022) [Field of pain: how hostilities destroy Ukrainian soil]. July 22. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/531138-pole-bolyu-yak-boyovi-dii-ruynuyut-ukrainski-grunty> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].

10. Ekolohichni naslidky viyny. Piv roku bolyu Ukrayiny (2022) [Environmental consequences of war. Six months of Ukraine's pain]. August 19. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/536709-ekologichni-naslidki-viyni-piv-roku-bolyu-ukraini> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
11. Shkliar, S. (2022). Yak zmusyty rosiyu zaplatyty za ekolohichni zbytky [How to make russia pay for environmental damage]. *Ekonomichna pravda*. October 17. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/17/692705/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
12. Delikatna, I. (2022). Ukrayina, viyna, dovkillya. Chy znaye Zakhid pro ekolohichni naslidky viyny [Ukraine, war, environment. Does the West know about the environmental consequences of war]. *Ekonomichna pravda*. September 8. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/8/691294/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
13. Ozymok, I. (2022). Vidbudova ukrayins'kykh mist: zvidky braty hroshi [Reconstruction of Ukrainian cities: where to get money]. *Ekonomichna pravda*. August 5. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/5/690077/> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
14. Rosyyane provotsyruyut ekolohycheskyy kryzys na Khersonshchynе: rasstrel'yanye suda stekayut horyuchym pryamo v vodoemy (2022) [The Russians are provoking an ecological crisis in the Kherson region: the shot ships are draining fuel directly into the reservoirs]. *Dumska*. November 5. URL: <https://dumskaya.net/news/rosiyani-provokuyut-ekologichnu-kryzu-na-hersons-170172/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
15. Jurchenko, N. (2022). Rosyyskye okkupanty sprovcyrovaly ekolohycheskuyu katastrofu na Zaporozhskoy atomnoy elektrostantsyy [Russian invaders provoked an ecological catastrophe at the Zaporozhye nuclear power plant]. *РБК Україна*. October 31. URL: <https://dumskaya.net/news/rossiyskie-okkupanty-sprovotcirovali-ekologiches-170020/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
16. Uhroza vymyran'ya Azovskoho morya: mэр Maryupolya zayavyl o nadvyhayushcheysya ekolohycheskoy katastrofe yz-za bombardyrovok okkupantov «Azovstaly» (2022) [The threat of extinction of the Sea of Azov: the mayor of Mariupol announced an impending environmental disaster due to the bombing of the occupiers of Azovstal]. *Dumska*. May 18. URL: <https://dumskaya.net/news/ugroza-vymiraniya-azovskogo-morya-mer-mariupolya-164546/> (accessed: 19.12.22) [In Russian].
17. Zavgorodnia, I. (2022). Rosiya znyshchuye ukrayins'ku pryrodu: ekozakhysnyky b'yut' na spolokh ta vymahayut' vid svitu vyznaty tse ekotsydom [Russia is destroying Ukrainian nature: environmentalists sound the alarm and demand that the world recognize this as ecocide]. *TSN*. November 11. URL: <https://tsn.ua/exclusive/rosiya-znischuye-ukrayinsku-prirodu-ekozahisniki-b-yut-na-spoloh-ta-vimagayut-svit-viznati-ce-ekocidom-2199958.html> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
18. Ekolohichni zbytky vid viyny vzhe perevyshchlyl tryl'yon hryven': Rosiyu zmusyat' platyty (2022) [Environmental damage from the war has already exceeded a trillion hryvnias: Russia will be forced to pay]. *TCN*. Oktober 29. URL: <https://tsn.ua/ato/ekologichni-zbitki-vid-viyni-vzhe-perevischil-trilyon-griven-rosiyu-zmusyat-platiti-2190187.html> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].
19. Sak, T., Bilo, I., Tkachuk, J. (2022) Ekologo-ekonomichni naslidky rosiisko-ukrainskoi viiny [Ecological and economic consequences of the russian-ukrainian war]. *Ekonomika ta suspil'stvo*. Vol. 38. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-6> (accessed: 19.12.22) [In Ukrainian].

УДК 070:316.776.3

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268485>

КОМУНІКАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖУРНАЛІСТИКИ РІШЕНЬ В УКРАЇНІ

Ангеліна Житнікова,

старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: oopslina20@gmail.com

У статті проблематизується питання нової трансформації традиційних медіа, адже в зв'язку з розвитком цивілізації в полі журналістики з'явилися нові форми та практики, зокрема журналістика рішень (Solutions Journalism).

Solutions Journalism як новий напрям журналістики не ігнорує нормативні ролі традиційної журналістики, а лише доповнює їх конструктивністю, яка збалансовує потік негативних новин за допомогою позитивних змін у вигляді інструкційних шляхів вирішення соціальної проблеми з метою каталізування потенційної взаємодії аудиторії з останньою. На відміну від традиційної, журналістика рішень змінює акцент у порядку денному з висвітлення проблеми на оприлюднення її шляхів вирішення, тим самим трансформуючи позицію журналіста від спостерігача до «агента змін», так званого, конструктивного журналіста.

В українському інформаційному просторі Solutions Journalism тільки набуває популярності, орієнтуючись на впровадження медіапрактики за кордоном.

Ключові слова: медіапрактика, журналістика рішень, Solutions Journalism, конструктивна роль, проблеми, медіа, аудиторія.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Стрімкий розвиток інформаційного суспільства спочатку змінив структуру інформаційного поля ЗМІ, розширивши канали подачі контенту, через що традиційні ЗМІ, підлаштовуючись під нові умови, адаптувалися в декілька етапів: співіснування, поєднання та конкуренція з цифровими медіа. Такі зміни дозволили реципієнтам отримувати нові інструменти й можливості, аби впливати на медійний дискурс і навіть стати співавтором медійного контенту. Сьогодні перед традиційними ЗМІ постає нова умова для адаптації – поява новітніх форм медіапрактик, які спрямовані надавати членам суспільства інструменти впливу на діяльність медіа. Однією з таких практик є журналістика рішень.

Мета цього дослідження.

Мета нашої наукової публікації полягає в проблематизації питання нової трансформації традиційних медіа, адже в зв'язку з розвитком цивілізації в полі журналістики з'явилися нові форми та практики, зокрема журналістика рішень. Такі медіапрактики вже набули популярності за кордоном і тільки впроваджуються в інформаційний простір України. Вважаємо виправданим та актуальним вивчення комунікаційного потенціалу журналістики рішень як нового напрямку українських медіа.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основою нашого дослідження стали роботи таких закордонних та українських науковців, як О. Л. Каррі та К. Х. Хаммонді, Т. Айтамурто та А. Варма, О. Гондюл, О. Іванова та О. Мойсеєва, О. Семенець, Т. Слонюк та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження

Науковці Т. Прокопишин та Р. Савчинський вважають, що поява новітніх медіапрактик – це результат та прояв медіатизації суспільства. Саме медіатизація та диджиталізація як риси нового етапу розвитку цивілізації призвели до трансформації медійного поля та появи в ньому нових здійснюваних журналістських практик [7, 113]. Завдяки експансивному впливу ЗМІ, на думку О. Семенець, «життя стає медіацентричним, адже масмедіа замикають на собі всі прояви життя і самі надають явищам, процесам, предметам статуси, легітимність, оцінки» [5, 66]. Саме новітня медіапрактика як журналістика рішень (Solutions Journalism) розширила межі медіацентричності інформаційного суспільства, маючи на меті надавати висвітленим соціальним проблемам й викликам (як явищам / процесам / предметам) ще й усі можливі шляхи вирішення, конкретні пропозиції та ідеї.

Найчастіше традиційна журналістика нівелює відповіді на проблеми, акцентуючи увагу саме на проблемі, а не на її подоланні. О. Гондюл вважає, що підхід журналістики рішень лише доповнює традиційну роль журналістики, надаючи споживачам інформації повний погляд на проблеми, адже «досліджує та пояснює, критично і чітко, приклади людей чи інституцій, які працюють над рішеннями, і зосереджується не лише на тому, що може бути ефективним, а й на тому, що певні рішення можуть не працювати, але дають корисну інформацію» [1, 22]. Американські журналістикознавці Таня Айтамурто та Аніта Варма запропонували п'яту роль до класифікації чотирьох нормативних ролей медіа Кліффорда Г. Крістіанса, Теодора Л. Глассера та інших (моніторингова, стимулююча, спільна та радикальна ролі) [10]. П'ята, конструктивна роль медіа, на думку дослідниць, відрізняється від решти тим, що пропонує бачення того, як суспільство може рухатися вперед. Відмінним аспектом конструктивної ролі є зосередженість на вирішенні соціальних проблем, ідеалі соціального прогресу, практиці звітності, орієнтованості на надії, високому інтервенціонізмі та позиціонуванні журналіста як «агента змін» (поняття Уве Крюгера – А. Ж.) [8, 69], оскільки конструктивний журналіст

не залишається осторонь потоку соціальних проблем, на відміну від традиційного, а орієнтується навколо надії, потенціалу змін, пропонуючи рішення.

Олена Семенець вважає, що «журналістика, орієнтована на розв'язання проблем, передбачає відхід від сенсаційності, від нагнітання негативу та роздмухування конфліктів. Натомість акцентує на необхідності забезпечувати максимально повний інформаційний контекст повідомлень, щоб освічений і вдумливий читач зміг сформулювати об'єктивну картину дійсності та знайти рішення» [5, 69]. Слід звернути увагу на те, що подання винятково позитивних новин та приховування правдивої інформації не є метою журналістики рішень. Вона покликана збалансувати проблему (негатив), такими інструментами (позитив):

- наданням відповіді на запитання «Як?», яка розкриває проблему;
- наведенням інноваційного вирішення проблеми; орієнтується на цільову аудиторію, яка могла б повторити це рішення;
- наведенням прикладу позитивних історій, які не матимуть ознак джинси;
- наведенням очевидних доказів результатів щодо ефективності чи неефективності певного рішення [7].

Тобто акцент у порядку денному змінюється з висвітлення проблеми на оприлюднення шляхів її вирішення громадськістю. Рішення розглядаються як цінність новин задля того, щоб відповісти, чому питання заслуговує на висвітлення. Коли журналістика демонструє приклади успішного вирішення соціальних питань, це прискорює соціальний прогрес, адже можна вирішити соціальну нерівність, зміцнити соціальну справедливість. За допомогою розповіді про людей, які пройшли шлях вирішення питання, журналістика рішень презентує докази дієвості запропонованих рішень. Зміна акцентів з негатива на позитив не робить цю медіапрактику упередженою, адже вона все одно претендує на забезпечення точного, репрезентативного та всебічного висвітлення новини. Ці аспекти перекреслюють спроби асоціювати Solutions Journalism із матеріалами, що мають ознаки замовності.

Аудиторія відіграє роль значимого чинника існування медіа, а підвищення рівня освіченості аудиторії є перспективою ЗМІ, що безальтернативно змушені рости над собою, ставати сильним полем, корисним для суспільства. Сьогодні через перенасиченість інформаційного простору довіра аудиторії до медіа втрачається, але результати квазіексперименту, про які звітують Олександр Л. Каррі та Кіт Х. Хаммонді, демонструють, що підхід журналістики рішень має перспективність щодо:

- підвищення сприйняття аудиторією знань та почуття ефективності (підвищення інтересу аудиторії до теми матеріалу, що має рішення, відчуття поінформованості щодо питання, порушеного автором);
- зміцнення зв'язку між аудиторією та медіа (схильність аудиторії до поширення медіапродукту в соціальних мережах; ознайомлення з іншими матеріалами

автора, який впроваджує в інформаційний продукт рішення, та інших авторів цього ЗМІ; ознайомлення з іншими матеріалами щодо конкретної проблеми);

- каталізування потенційної взаємодії з проблемою (схильність аудиторії долучитися до роботи над вирішенням проблеми, пожертвувати організації, яка працює над цим питанням, і поговорити з родиною та друзями про проблему) [9].

Це доводить, що журналістика рішень – сучасний підхід, котрий задовольняє потреби як аудиторії, так і медіа, тобто має потенціал для підвищення залучення читачів, які втомилися від негативних новин, неякісної журналістики, що утворили тенденцію до зниження та занепаду читацької аудиторії медіа. Журналістика рішень поставила собі за мету забезпечити всеосяжну картину світу, щоб аудиторія могла діяти на основі інформації так, як вона вважає за потрібне.

Solutions Journalism виводить журналістику на новий рівень, адже стала тим важелем, який підвищив соціальну відповідальність медіа. Закордонні медіа вже активно практикують журналістику рішень, не лише втілюючи її інструментарій в інформаційний продукт. Сьогодні конструктивна роль проштовхнула медіа до партнерства з іншими структурами з метою розв'язання питань, котрі непокоять суспільство, створення власних соціальних проєктів-рішень проблем, що існують. Серед таких проєктів українських медіа можна відзначити «100 жінок» від BBC та «Люди Дій+.#забутипровік» від 1+1 [1, 22], «Нові громади» та «Життя з “нуля”» від Української правди, «Журналістика Толерантності» від Kyiv Post.

- Тетяна Слотюк підкреслює, що «впровадження, підтримка розвитку Solutions Journalism в Україні має державне значення, оскільки це може врятувати місцеву, локальну журналістику [6, 69]. Розглянемо, які українські медіа почали використовувати конструктивний підхід до створення матеріалів. Медіаексперти Інституту масової інформації, Інституту демократії імені Пилипа Орлика, проєкту львівського медіафоруму «MediaLab» зафіксували застосування медіапрактики в таких українських ЗМІ: загальноукраїнські: «Новое время» зі спецпроєктом «Час змін з НВ», «Рубрика», «TheБабель», «Заборона»;
- спеціалізовані: TheDevochki (розділ «Дівчина говорить»), «БЖ»;
- регіональні: кіровоградський портал «Гречка», дніпропетровське видання «Куст», закарпатський онлайн-журнал «Varosh», онлайн-видання Біляївської міської громади «Біляївка.City», луганська районна газета «Сільські Новини», івано-франківський онлайн-журнал «Куфер», гіперлокальне онлайн-видання «Район.in.ua».

Науковці Олена Іванова та Ольга Мойсеєва, котрі протягом останніх дев'яти років систематично проводять моніторингові дослідження української регіональної преси, бачать потенціал появи журналістики рішень в одеському інформаційному полі «в інтуїтивному прагненні місцевих видань, що втілюються в наповненні рубрик

“Вас слушает Вечерняя Одесса” (“Вечерняя Одесса”), “Вырежи и сохрани”, “Надо знать”, “Коммунальный ликбез” (“Одесская жизнь”)» [2].

Додамо, що саме для регіональних ЗМІ запропонована медіапрактика відіграє важливу роль, адже вони є основним акумулятором локальної інформації, що допомагає підвищити компетентність читачів щодо актуальних соціальних проблем місцевого локального життя, але через нерівномірний розвиток, спричинений негативними тенденціями (соціальна пасивність медіа, комерціалізація, обмеження доступу до інформації, дискримінація нелояльних владі ЗМІ, «перекоси» в проблемно-тематичних пріоритетах, збіднення контенту й жанрової палітри, пересиченість інформацією тощо), регіональні медіа перебувають у стадії перманентної кризи, яка виражається в падінні інтересу аудиторії. Саме орієнтуючись на журналістику рішень, місцеві та локальні медіа зможуть інформувати свої громади про позитивне вирішення певних проблем, з якими зіштовхнулися інші соціальні групи, – і в подальшому це допоможе вирішити подібні питання, які виникають в аудиторії регіональних медіа. Такий підхід задовольнить потреби й аудиторії, і ЗМІ, підвищивши сприйняття першою знань та почуття ефективності від інформаційного продукту, зміцнивши зв'язок між нею та медіа, каналізуючи потенційні взаємодії з проблемою.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, як наслідок трансформації поля журналістики в епоху інформаційного суспільства з'явилися новітні медіапрактики, зокрема журналістика рішень (Solutions Journalism). Такий підхід покликаний вдосконалити традиційну журналістику, виконавши ще й конструктивну роль, яка пропонує бачення того, як суспільство може рухатися вперед, за допомогою зосередженості на вирішенні соціальних проблем, ідеалі соціального прогресу, практиці звітності, орієнтованості на надії, високому інтервенціонізмі та позиціонуванні журналіста як «агента змін», а не спостерігача. Використовуючи свій інструментарій (відповіді на соціальну проблему; інноваційні вирішення проблеми, котрі зможе застосувати аудиторія; позитивні приклади (історії) втілення рішень, що не мають ознаки джинси, дані, докази або якісні результати, які вказують на ефективність), журналістика рішень збалансовує негатив у вигляді проблеми позитивними змінами. Таким чином, рішення розглядаються як цінність новин задля того, щоб відповісти, чому питання заслуговує на висвітлення.

Сьогодні, коли аудиторія відіграє роль значимого чинника існування медіа і її довіра до ЗМІ знижується, перспективність щодо підвищення сприйняття аудиторією знань і почуття ефективності, зміцнення зв'язку між аудиторією та медіа, каталізування потенційної взаємодії з проблемою доводить, що медіапрактика задовольняє як комуніканта, так і комуніката.

Solutions Journalism демонструє новий рівень журналістики, який базується на соціальній відповідальності медіа. І Україна впроваджує цю тенденцію в свій інформаційний простір, створюючи медійні продукти за допомогою інструментарію журна-

лістики рішень, реалізуючи соціальні проекти-рішення проблем, що існують. Медіаексперти вже фіксують впровадження конструктивного підходу в загальноукраїнських, спеціалізованих та регіональних ЗМІ, що демонструє розвиток комунікаційного потенціалу новітньої медіапрактики, який допоможе подолати негативні тенденції й вивести медіа, зокрема регіональні, з перманентної кризи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гондюл О. Соціальна відповідальність медіа як ефективний результат «Журналістики рішень». *Інтегровані комунікації*. № 2. 2019. С. 21-29.
2. Іванова О. А., Мойсеєва О. П. Журналістика рішень як рішення для регіональної журналістики. Інститут демократії імені Пилипа Орлика. 2021. 20 вересня. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4286-zhurnalistika-rishen-yak-rishennya-dlya-regionalno%d1%97-zhurnalistiki.html> (дата звернення: 2.11.2022).
3. Іванова О. А., Мойсеєва О. П. Місцева преса: посібник для ЗМІ. Як регіональним журналістам працювати за часів нових медіа та кризи демократії. Київ: ТОВ «Бізнесполіграф», 2019. 232 с.
4. Прокопишин Т. Д., Савчинський Р. О. «Соціально-функціональний вимір нових форм медіапрактик (на прикладі сфери журналістики)». *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. 2018. № 12. С. 111–119.
5. Семенець О. О. Конструктивна журналістика та її завдання в сучасному суспільстві. *Засоби масової інформації та комунікації: історія, сьогодення, перспективи розвитку*. 2019. С. 69-70.
6. Слонюк Тетяна. Концепція моделі solutions journalism: конотація, функції, особливості функціонування. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2021. Випуск 50. С. 68–76.
7. Журналістика рішень: Стипендії на історії зі Сходу та Півдня України (2020). *Інтерньюз-Україна*. URL: <https://internews.ua/opportunity/programa-stipendij-zhurnalistika-rishen> (дата звернення: 2.11.2022).
8. Aitamurto Tanja, Varma Anita. The Constructive Role of Journalism: Contentious metadiscourse on constructive journalism and solutions journalism Practice. (2018) *Journalism Practice*. Volume 12. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2018.1473041?journalCode=rjop20> (дата звернення: 2.11.2022).
9. Christians Clifford G., Glasser Theodore L., McQuail Denis, Nordenstreng Kaarle, White Robert A. (2009). *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana: University of Illinois Press.
10. Curry A. L., Hammonds K. H. (2014, June 2). The power of solutions journalism. *Solutions Journalism Network and Engaging News Project*. URL: https://mediaengagement.org/wp-content/uploads/2014/06/ENP_SJN-report.pdf (дата звернення: 2.11.2022).

УДК 070:316.776.3

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268485>

Communication potential of Solutions Journalism in Ukraine

Anhelina Zhytnikova,

Senior Lecturer of the Periodical Press and Media Editing Chair

Faculty of Journalism, Advertising and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: oopslina20@gmail.com

The article raises the issue of the new transformation of traditional media, because in connection with the development of civilization, new forms and practices have appeared in the field of journalism, in particular solutions journalism.

Solutions Journalism as a new direction of journalism does not ignore the normative roles of traditional journalism, but only complements them constructively, which balances the flow of negative news with the help of positive changes in the form of instructional ways of solving social problems, with the aim of catalyzing the potential interaction of the audience with the latter. Unlike traditional journalism, solution journalism changes the emphasis on the agenda from highlighting the problem to publicizing its solutions, thereby transforming the journalist's position from an observer to an «agent of change», the so-called constructive journalist.

In the Ukrainian information space, Solutions Journalism is only gaining popularity, focusing on the implementation of media practice abroad.

Keywords: media practice, solution journalism, constructive role, problems, media, audience.

REFERENCES:

1. Hondiul, A. (2019). Socialna vidpovidalnist` media yak efektyvnyy rezultat «Zhurnalistyky rishen» [Social responsibility of the media as an effective result of Solutions Journalism]. *Integrovani komunikaciyi*. Vol. 2, pp. 21-29 [In Ukrainian].
2. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2021). Zhurnalistyka rishen yak rishennya dlya regionalnoyi zhurnalistyky [Journalism solution as a solution for regional journalism]. *Institut demokratiyi imeni Pylypa Oryka*. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4286-zhurnalistika-rishen-yak-rishennya-dlyaregionalno-%d1%97-zhurnalistiki.html> (accessed: 2.11.2022) [In Ukrainian].
3. Ivanova, O.; Moiseyeva, O. (2019). Mistceva presa: Posibnik dlya ZMI. Yak regionalnym zhurnalistam pratsyuvaty za chasiv novikh media ta kryzy demokratiyi [Local Press: Media Guide. How regional journalists should work in the era of new media and democracy crisis]. Kyiv [In Ukrainian].
4. Prokopyshyn, T., Savchynskyi, R. (2018). Socialno-funkcionalnyy vymir novyx form mediapraktыk (na prykladi sfery zhurnalistyky) [Social and functional dimensions of new forms of media-practices (journalism sphere case)]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya sociologichna*. Vol. 12, pp. 111-119 [In Ukrainian].
5. Semenech, O. Konstruktyvna zhurnalistyka ta yiyi zavdannya v suchasnomu suspilstvi [Constructive Journalism and its tasks in modern society]. *Zasoby masovoyi informaciyi ta komunikaciyi: istoriya, sгодennya, perspektyvy rozvytku*. pp. 69-70. [In Ukrainian].

6. Slotiuk, T. (2021). Koncepciya modeli solutions journalism: konotaciya, funkciyi, osoblyvosti funkcionuvannya [Concept of Solutions Journalism model: connotation, functions, features of functioning]. *Visnyk Lvivskogo universytetu. Seriya Zhurnalist'ka*. Vol. 50. pp. 68-76 [In Ukrainian].
7. Zhurnalistyka rishen: Stypendii na istorii zi Schodu ta Pivdnia Ukrainy (2020) [Solutions Journalism: History Scholarships from the East and South of Ukraine] *Internews.Ukraine* URL: <https://internews.ua/opportunity/programa-stipendij-zhurnalistika-rishen> (accessed: 2.11.2022) [In Ukrainian].
8. Aitamurto, Tanja, Varma, Anita. (2018). The Constructive Role of Journalism: Contentious metadiscourse on constructive journalism and solutions journalism Practice. *Journalism Practice*. Volume 12. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17512786.2018.1473041?journalCode=rjop20> (accessed: 2.11.2022) [In English].
9. Christians, Clifford G.; Glasser, Theodore L.; McQuail, Denis; Nordenstreng, Kaarle; White, Robert A. (2009). *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*. Urbana: University of Illinois Press [In English].
10. Curry A. L., Hammonds K. H. (2014). The power of solutions journalism. *Solutions Journalism Network and Engaging News Project*. June 2. URL: https://mediaengagement.org/wp-content/uploads/2014/06/ENP_SJN-report.pdf (accessed: 2.11.2022) [In English].

УДК 070:338.48(477.74-21)«2022»

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268492>

ТРЕВЕЛ-ЖУРНАЛІСТИКА В ОДЕСІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЧИ ТЕРАПІЯ

Аліна Задорожня,

канд. політ. наук,
доцент кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: alizador@onu.edu.ua

Стаття присвячена тревел-журналістиці в Одесі під час війни. Розглянуто особливості підготовки представниками ЗМІ матеріалів про подорожі, питання щодо проведення екскурсій у цей час та перспектив їх розвитку.

В матеріалі йдеться про те, як Одеса потрапила до рейтингів про подорожі, зокрема до списку найкращих міст для відвідування в 2022 році (за версією британського інтернет-видання «The Independent»), і як російська атака вплинула на туризм у відомому курортному місті. Зрештою, Одещина стала прихистком більш ніж для сотні тисяч українців зі східних регіонів країни.

Ключові слова: тревел-журналістика, військова Одеса, пам'ятки, російсько-українська війна.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Лютневе вторгнення в Україну з боку східного сусіда – спонсора тероризму [21] – похитнуло усі сфери життєдіяльності європейської держави. Туристична галузь, напряму пов'язана з організацією мандрівок, зазнала трансформаційних змін, а власне, термін «подорож» набув іншого змістовного значення з акцентом безпеки, перетворившись на «подорож заради виживання». Низка пам'яток історії, об'єктів культури та природи, зазвичай налаштованих привертати увагу відпочивальників, виводити державу на новий рівень туристичної привабливості – у руїнах. Люди змушені були тікати від ворожої артилерії, дронів-убивць та солдатів російської армії, налаштованих на геноцид українського народу. Одещина, яка, завдяки стійкості Миколаєва, не стала прифронтовим містом, перетворилася на притулок для понад 116 тис. українців зі східних регіонів, зокрема для 35 тис. дітей [3]. Лише обласний центр прихистив, за підрахунками Ізбіркому, понад 46,6 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Щодня кількість зареєстрованих зростала на 200-300 чоловік.

Таким чином, відома своїми курортами Одеса стала на час війни табором тимчасового перебування для мешканців регіонів, де йдуть бойові дії. При цьому російська держава продовжує «денацифікувати» прибережне місто ракетами. Чи здатне воно в такому стані виконувати рекреаційну, терапевтичну функцію і як тут мають працювати журналісти?

Мета дослідження.

Спершу визначимо готовність туристичної Одеси, зокрема туріндустрії, до прийняття людей, які бажають покращити свій психологічний стан та реабілітуватися в переломні моменти на фронтах.

Отже, спробуємо відшукати відповідь на наступні **питання**:

- роз'яснимо термін «тревел-журналістика»;
- звернемо увагу на зміни, що відбулися на відомих вулицях та з пам'ятками архітектури;
- спробуємо дізнатися, як і про які локації пишуть журналісти;
- які види туризму пропонують наразі одеські екскурсоводи та мерія.

До **об'єкта** нашого дослідження віднесемо відомі туристичні місця Одеси, до **предмета** – можливості тревел-журналістів, а також екскурсоводів реалізовувати свою діяльність в умовах війни.

Методологія.

Для збору та опрацювання необхідної інформації ми здійснили аналіз ситуації, провели дослідження об'єкта в часі та порівняли й узагальнили отримані факти.

Для початку розберемося з дефініцією «тревел-журналістика» (ТЖ – А. З.). За загальноприйнятим визначенням, це новий та сучасний формат чи напрямок журналістики. На основі зібраних даних вона забезпечує споживача довідковою інформацією про туризм, географію, історичні події, культуру інших країн та народів. При цьому ТЖ має просвітницький характер і забезпечує читачеві не лише дозвілля, а й інтелектуальний розвиток.

Комерційний складник ТЖ вдало визначила індійська вчена Снеха Найдю – керівник кафедри подорожей і туризму Автономного коледжу Маунт-Кармел Бенгалуру. Професорка зазначила, що «журналістика подорожей діє як путівник, завдяки якому світ стає меншим у процесі глобалізації. Одне із завдань туристичної журналістики полягає в тому, що вона надає маркетингову платформу для людей з інших країн, щоб вони виступали посередниками у представленні власної культури світові та просуванні туризму» [22].

Не можна обійти увагою той факт, що подорожжя журналістика належить до професії, яка, у свою чергу, передбачає пошук представниками ЗМІ оригінального контенту про туризм та мандри.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальна експертна думка щодо розвитку вітчизняної ТЖ у контексті війни не є цілісною й завершеною, проте чітко простежуються настрої науковців, посадових осіб. Фахівець із організації турів Сергій Кириченко звернув увагу на активізацію виїзного туризму [8]. За його спостереженнями, українські жінки з дітьми переважно їдуть до Кишинева, звідти авіасполученням направляються далі. У пріоритеті також Казахстан, Естонія, Латвія та Литва. Налагодження бізнесу в ЄС, на думку експерта, не є простим, водночас «ринок подорожей не встигає задовольняти попит на поїздки» [8]. Він назвав колосальні цифри, згадавши як у лондонському аеропорті Хітроу довелося обслуговувати не більше 100 тис. пасажирів на добу, щоб зменшити черги. Представник Центру військово-політичних досліджень із питань інформаційної безпеки В'ячеслав Гусаров (група «Інформаційний спротив») особливу роль відвів діяльності журналістів у війні та навів приклади, коли ЗМІ «здали» позиції українських захисників, нехтуючи елементарними правилами підготовки матеріалу у воєнний час. Науковець зазначив: «Тут дуже актуальним є гіппократівський принцип “не нашкодь”, тому що журналіст на війні є джерелом інформації, котру можуть використовувати військові розвідники» [6]. У контексті руйнування та пограбування музейних споруд, про важливість збереження унікальних для держави експонатів пише представник Мінкульту Катерина Чуєва [13]. МКІП закликає не поширювати інформацію про переміщення та захист музейних цінностей під час війни. Відомий одеський екскурсовод Дмитро Шаматажі розповідає про українську архітектуру рідного міста: «Достатньо згадати чудові роботи українських архітекторів Дмитренка, Пономаренка. Яків Пономаренко – це один із лідерів одеського модерну. Юрій Дмитренко побудував багато розкішних дохідних домів. Федір Нестурх – також прекрасний український майстер, який звів, наприклад, таку важливу для міста будівлю, як нова українська бібліотека» [12]. Представниці ЗМІ Марія Добровольська, Олена Котова, Ольга Чайка, Соня Лукашова долучилися до вивчення теми (не)курортної Одеси в період війни.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Напередодні широкомасштабного вторгнення, за версією британського Internet видання «The Independent», Одеса увійшла до топ міст світу, рекомендованих для подорожей. Місто-мільйонник посіло другу сходинку після австрійського Відня. Британці назвали його чи не найкращим на пострадянському просторі. До переваг додали авіаційне сполучення з Лутоном. «До уваги пропонується чудова архітектура XIX століття, багата спадщина, а також прекрасне розташування на березі моря. <...>. Щоб дістатися до міста з аеропорту, ви сідаєте на тролейбус № 14 і платите за проїзд лише дві гривні (наразі – 7–8 грн – А. 3.), або приблизно шість пенсів – це найдешевше сполучення з аеропортом у Європі. Колись візи були складними та громіздкими, але після того, як Україна прийняла пісенний конкурс Євробачення у 2005

році, вам потрібен лише дійсний паспорт», – пише журналіст Саймон Колдер [23]. До рейтингу також потрапили Ханья (Крит), Неаполь (Італія), Париж (Франція), Сеул (Південна Корея), Каунас (Литва), Осло (Норвегія) та Спліт (Хорватія).

Війна внесла свої корективи у звичний вигляд Одеси. Місто, яке зазвичай захоплювало туристів своєю архітектурою, унікальними парками, бульварами та самотніми куточками відпочинку, відкривалося евакуйованим українцям із нового ракурсу. Мілітаризованою Одесу світ бачив 78 років тому. Наприкінці зими 2022 р. на підступах до міста почали з'являтися бетонні блоки, центр покритися «іжаками», пляжі – табличками «Обережно міні!», пісок із узбережжя пішов на пакування захисних мішків для пам'яток та адмінбудівель, на фасадах будинків замайоріли синьо-жовті прапори, квартали прикрасили патріотичні витвори стріт-арту. Видозмінена південна столиця вимагала від мешканців та вимушених гостей дотримання жорстких правил фотографування. Журналісти з авторів подорожніх нарисів перетворилися на «солдатів інформаційного фронту».

У березні 2022 порядок роботи кореспондентів під час воєнного стану був зазначений Наказом №73 за підписом Головнокомандувача ЗСУ [7; 14]. У ньому йшлося про порядок акредитації представників ЗМІ, перелік інформації, яку не можна розголошувати, ведення знімання в містах, які тримають оборону. Таким чином, питання безпеки подорожніх взяли на себе військова адміністрація, ДСНС, поліція. Крім цього, військове командування розповсюдило низку вказівок, рекомендацій чи правил щодо фільмування в лікарнях. Таким чином, не можна фіксувати «геолокацію лікарні, її назву, напрямки чи порядок евакуації військових поранених та полонених, самих медичних закладів» [9]. Звідси оздоровчий туризм, відпочинок у санаторіях міста, рекреаційні заходи відійшли на задній план. Заклик ЗСУ не розголошувати інформацію про переміщення музейних цінностей відображений у Спільній заяві Міністерства культури та інформаційної політики України, Міністерства оборони України та Медіаруху. «Наразі органи державної влади, громади та фахівці докладають усіх зусиль, щоб захистити людей та культурну спадщину України. Наприклад, Одеса та Львів працюють над облаштуванням фізичного захисту для об'єктів культурної спадщини в міському просторі. По всій країні музейні фахівці роблять усе можливе для забезпечення колекцій», – зазначила заступниця міністра Мункульту Катерина Чуєва [13].

Під заборону потрапила будь-яка інформація про переміщення військових, що нерідко можна було спостерігати в місті, а саме: фото фіксація військових частин, блокпостів чи укріплень, відео в реальному часі. Табу стосувалося й популярних польотів над узбережжям Чорного моря легкомоторних літальних апаратів, квадрокоптерів, дронів, дельтапланів, дирижаблів тощо [19]. Інститут масової інформації (ІМІ) застеріг, що «камери слід використовувати обережно, оскільки об'єктив дає відблиск як оптичний приціл, або може виглядати як РПГ, що перетворює представника ЗМІ на потенційну мішень» [16]. ІМІ рекомендує при спілкуванні з військовими не

робити записи й не діставати мікрофон, не попередивши співрозмовника. Якщо бійці поводять себе загрозово – зберігати спокій. В'ячеслав Гусаров з групи «Інформаційний спротив» радив звернути увагу на поради досвідчених журналістів, які побували в бойових умовах: Романа Бочкали, Андрія Цаплієнка та Дмитра Крапивенка. Розуміючи ціну необережної інформації, вони рекомендували не робити панорамне зображення біля укріплення, вказувати приблизні відстані до орієнтирів; кожну людину, на їхнє переконання, треба запитувати, чи можна її знімати, а якщо вона з окупованих територій – застосувати розмите обличчя, якщо хтось загинув або поранений – не треба лізти з питаннями: «А що ви відчуваєте?». Для регіональних ЗМІ ці правила здебільшого слід застосовувати до тимчасово переміщених осіб [6].

Важливо – не сприймати гостей міста як звичайних туристів. Перш за все, це люди, які вимушено покинули своє житло, отримали психологічні та/чи фізичні травми. Для опису мешканців окупованих територій варто використовувати таку лексику: «населення непідконтрольних Україні територій», «підконтрольних так званим "ЛНР"/"ДНР"» чи «окупованого Донбасу», або «окупованого Криму». Для опису протилежної сторони конфлікту ІМІ пропонує писати: «бойовики (проросійські)», «сепаратисти (проросійські, озброєні)», «іноземні найманці (якщо вони іноземні)», «збройні формування», «російські військові». А ось некоректними дослідники вважають назви: «терористи», «ополченці», «партизани» [4].

З урахуванням чинних правил, Держагентство розвитку туризму наполегливо рекомендувало перед мандрівками дізнаватися про наявність укриттів, бомбосховищ по маршруту, враховувати комендантську годину (від 23:00 до 05:00) [17]. У відомстві підготували перелік табу та обмежень для тих, хто пересувається країною. Серед них заборонялося влаштовувати походи, екскурсії біля критичної інфраструктури, військових та стратегічних об'єктів, біля українсько-білоруських та українсько-російських кордонів, у прифронтових зонах, на раніше окупованих територіях, проводити будь-які фестивалі, концерти. Обмеження щодо відвідування гір, озер, річок, лісів, заповідних зон в окремих місцях розповсюджувалися на Київську область, Полтавщину, Волинь, Львівщину, Закарпаття, Тернопільщину, Вінниччину, Рівненську, Житомирську та Івано-Франківську області. Деінде дозволялися сплави на байдарках та катамаранах, їзда на велосипедах, збирання ягід та грибів, лікарських рослин, проте не дозволялося кататися на джипах, квадроциклах, багі, мотоциклах, розпалювати багаття. На Черкащині, наприклад, відпочивати можна було лише на тих пляжах, які визначила ВА. Про Одесу в правилах не йшлося.

Якщо на початку війни здебільшого мешканці Миколаєва та Херсона застали вулиці міста майже порожніми (не працювали кафе та ресторани, вікна музеїв, кінотеатрів та ТРЦ були забиті дошками, а пам'ятники – укріплені мішками з піском), то згодом обласний центр, який особисто зазнав людських, зокрема дитячих втрат, «перетворився на фортецю». І хоча відомі вулиці, море стали практично недоступними, бруківкою знову почали їздити екскурсійні автобуси. Ще влітку відпочиваль-

ники могли скористатися платними послугами приватних пляжів, почали працювати нічні клуби Аркадії [5]. Новинний інтернет-ресурс «Фокус» поділився враженнями та настроями пересічних громадян. «Ті, хто залишаються і повертаються до роботи, до бізнесу – здебільшого у піднесеному настрої» [18], – поділився з журналістами одесит Славик. «Я не думаю, що зараз є хоч одне місто в Україні, де люди можуть почуватися безпечно. Але в Одесі спокійно, окрім поодиноких звуків ППО та стрільби внаслідок навчань. Навпаки, в місті абсолютна (і дуже незвична) тиша. Звуки повітряної тривоги вже не лякають, а для декого, на жаль, більше навіть не стають сигналом піти в укриття» [18], – описала своє життя у воєнній Одесі волонтерка Оксана.

Постраждалих мешканців східних регіонів Одеса зустріла патріотичними плакатами в душі збадьорливої столиці гумору: «Если маму кто-то тронет, того мама похоронит», «Разом до перемоги!», «Все буде Україна!» [10] і написами про російський корабель. Майже всі створювалися місцевими художниками в декоративному цеху Одеського академічного театру музичної комедії імені Михайла Водяного. Особливого колориту та відчуття підтримки надавали котики-обереги одеського художника Ігоря Матроскіна [2]. Згодом патріотичний стріт-арт з'явився майже у всіх мікрорайонах Одеси. Деякі графіті вандали-прихильники «рузкаго міра» обливали фарбою, проте зображені войовничі тварини «відроджувалися». На додаток патріотичні котики з'явилися на фасадах будинків сусіднього Миколаєва й інших доступних творцям міст. Кожен малюнок має власну історію та здатен стати частиною екскурсійного маршруту, на кшталт відомої прогулянки містом у межах проекту «Мурликаюча Одеса». Настінну творчість тут продовжили волонтери. Вони організували для дітей акцію «Культурна відповідь війні» [11], разом з графіті-художниками розмалювали стіни одного із заводів.

Знавець архітектури Дмитро Шаматажі новим групам туристів почав розповідати про відомі будівлі так: «<...> Рішельєвська – це вулиця контор і банків, ділова частина міста. Пушкінська – аристократична, здебільшого житлова, там зводилися садиби, маєтки, розкішні дохідні будинки. Наразі тут розташовані волонтерські центри чи фудкорти, де роздають гуманітарну допомогу. Катерининська – вулиця бурхливої торгівлі, яка з 1941-го до 1944-й роки носила ім'я Гітлера» [12]. Шаматажі провів аналогію діяльності міста у часи Другої світової війни та в наші дні. Пригадав факт, що румуни планували зробити з Одеси столицю своєї провінції, а тому дбали про її вигляд та особливо про Одеський театр опери і балету. В той час в окупації він теж продовжував функціонувати. Нещодавно колектив Оперного долучився до акцій щодо закриття неба над Україною, провів низку благодійних музичних концертів та зайнявся закупівлею бронезилетів на зібрані кошти.

Історики та краєзнавці наполягають на особливому захисті надбань Одеси – центральної її частини, де всередині будинків – черепашник і очеретяні перекриття. Тут майже відсутня монолітно-каркасна забудова. 13 травня після пошкодження в результаті ракетного обстрілу пам'ятки архітектури Воронцовського палацу мерія звер-

нулася до представників ЮНЕСКО з проханням внести центр міста в світову спадщину – у пришвидшеному форматі [15]. Одна з таких ракет знищила злітно-посадкову смугу Міжнародного аеропорту, яка приблизно за рік до цього прийняла перший літак. «Одеса мала великі туристичні плани на цей об'єкт. Його знищення стало справжнім ударом для одеситів» [5], – зазначив міський голова Геннадій Труханов.

Водночас розвиток туризму в місті почав відновлюватися та набирати обертів. Рекреаційний відпочинок на базі наявних санаторних комплексів – один із найважливіших складників курортної Одеси. Відомий цілющими грязями й ропою Куяльник перетворився на прихисток для ВПО. Його рекреаційна функція, як і деякі види спортивного туризму, наразі є обмеженою. Особливою популярністю користуються пішохідний, велосипедний туризм, дигерство, не на часі – дайвінг і парашутизм. За індивідуальними вподобаннями місто може задовольнити потреби шанувальників фототуризму, ностальгічного, книжкового, музичного, екотуризму, гастрономічного, шопінг-туризму. Пізнавальний (екскурсійний) туризм здатен реалізовуватися як у форматі паломництва, так і у форматі етнічного туризму. Різновид ділового чи бізнес-туризму, відомий одеситам ще з другої половини ХХ століття, нині визнається численними виставками, конгресами, археологічним та освітнім туризмом.

Деякі види сучасного туризму мають тут власні назви та напрямки: Храмова, Музейна, Зоологічна Одеса, Замки та мури, Винні тури, Партизанська, Підземна, Бандитська, Контрабандистська, Масонська, Багатонаціональна Одеса, історії електротранспорту, Місто кіно, скульптур, Якірна Одеса, Мурали Одеси... Особливої популярності набуває згадувана Котяча Одеса, Міський квест.

Вже став частиною загальної сфери туризму віртуальний вид відпочинку. Однак тематична сторінка на офіційному сайті міської ради поки не працює [1]. Останнє оновлення від 30 вересня 2021 року – запрошення охочих на онлайн-екскурсію до Музею Блещунова. Подібна ситуація спостерігається в інших закладах культури та мистецтва.

Досить відверто з приводу перспектив міжнародного туризму України висловився керівник департаменту з розвитку в'їзного й внутрішнього туризму «Join UP» Сергій Кириченко, порівнявши ситуацію в країні з балканською державою: «Та війна, що зараз триває в Україні, не має аналогів у сучасній європейській історії, щоб провести коректну аналогію та оцінити можливий вплив на туристичний сектор. Часто наводять приклад з Хорватією, яка після війни зуміла стати дуже популярною локацією. Та не слід забувати, що бойові дії там були не настільки руйнівні, як ті, що тривають зараз у нас» [8].

Висновки та перспективи дослідження.

На тлі поточних подій в Україні усе, що стосується подорожньої журналістики, потребує переосмислення загальноприйнятих правил та норм як для представників ЗМІ, так і для любителів мандрів. Поняття «тревел-журналістика» у його звичній нам інтер-

претації постає у вигляді суцільних табу та має національно-патріотичний характер. Вагома частка фахівців не зупинили діяльність, проте змінили орієнтири. Вони ночують у напівзруйнованих готелях, їдять холодні сніданки в підземних «ресторанах», користуються послугами фіксерів, або ж є ними та пишуть про життя у вологих окопах, про людей, які вимушені тинятися й селитися за тисячі кілометрів від дому.

З огляду на географічний принцип та напрямок потоку подорожніх, розвиток туризму воєнного часу варто схарактеризувати наступним чином. Внутрішній туризм наразі можна назвати «інстинктивним» (незапланованим), позаяк розрахованим на тимчасово переміщених осіб, які виїхали з дому через воєнні дії, рятуючи життя. Нині вони особливо потребують відновлення організму в результаті постійних стресів. Виїзний туризм мешканців регіону можна визначити як «вимушений», оскільки він пов'язаний із перетином кордону після завдання ракетних ударів по житлових будинках та інфраструктурі. Що стосується в'їзного туризму, його наразі можна вважати «замороженим», адже відвідування напівзруйнованої країни, яку продовжують накривати зброєю, залишається вкрай небезпечним. Такому ризику серед іноземних осіб піддають себе журналісти закордонних ЗМІ. Відродження цього виду туризму залежатиме від швидкості відновлення інфраструктури після перемоги українців над окупантами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Віртуальна Одеса. *Офіційний сайт Одеської міської ради*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/virtualnaya-odessa/> (дата звернення: 01.11.2022).
2. Вірю в ЗСУ. Одеський художник прикрашає вулиці міста графіті з патріотичними котиками. *NV*. 20 квітня 2022. URL: <https://life.nv.ua/ukr/art/patriotichni-kotiki-v-odesi-ukrajinskiy-hudozhnik-malyuye-yaskravi-grafiti-foto-50235381.html> (дата звернення: 20.04.2022).
3. В Одеській області перерахують переселенців. *Ізбірком*. 11 жовтня 2022 р. URL: <https://izbirkom.org.ua/news/obshchestvo-19/2022/v-odeskij-oblasti-skoreguuyut-kilkist-pereselenciv/> (дата звернення: 11.10.2022).
4. Голуб Олена. Медіакомпас: путівник професійного журналіста: практичний посібник. *Інститут масової інформації*. Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с. URL: <https://imi.org.ua/books/mediakompas-putivnyk-profesijnoho-zhurnalista-i1912> (дата звернення: 01.11.2022).
5. Добровольська Марія. «Нетіпичная» Одеса: як живе, обороняється та не падає духом місто під час війни. *Біляївка city*. URL: <https://bilyayivka.city/articles/225499/netipichnaya-odesa-yak-zhive-oboronyayetsya-ta-ne-padaye-duhom-misto-pid-chas-vijni> (дата звернення: 17.11.2022).
6. Журналістика і війна. *Європейська медійна спілка (ЄМС)*. URL: <http://mediaunion.eu/ua/journalism-and-war> (дата звернення: 03.11.2022).

7. ЗМІ в умовах воєнного стану. Рекомендації Комісії з журналістської етики щодо інформації, яку не можна розголошувати. *Детектор медіа*. 17 березня 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/197627/2022-03-17-zmi-v-umovakh-voienno-go-stanu-rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-informatsii-yaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty> (дата звернення: 27.10.2022).
8. Кириченко Сергій. Подорожі та війна: якою буде туридустрія після перемоги. Як війна вплинула на туристичну галузь і від чого залежатимуть темпи її відновлення? *Економічна правда*. 21 липня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436> (дата звернення: 21.07.2022).
9. КМДА пояснила правила зйомок в лікарнях в умовах воєнного стану. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/201237/2022-07-22-kmda-rozjasnyla-pravyla-zyomok-v-likarnyakh-v-umovakh-voienno-go-stanu> (дата звернення: 01.11.2022).
10. Котова Олена. «Если маму кто-то тронет...»: одеські художники створюють плакати нового часу. *Odessa-life*. URL: <https://odessa-life.od.ua/news/esli-mamu-kto-to-tronet-odesskie-hudozhniki-sozdajut-plakaty-novogo-vremeni-foto> (дата звернення: 03.11.2022).
11. «Культурна відповідь війні»: в Одесі графіті-художники разом з дітьми розмалювали стіни заводу [відео]. *YouTube*. URL: https://m.youtube.com/watch?v=nqBJeV_00gQ (дата звернення: 01.12.2022).
12. Лукашова Соня. Одеса воєнна. Екскурсія містом, в яке все частіше летять російські ракети. *Українська правда*. 2 травня 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/2/7343387/> (дата звернення: 03.05.2022).
13. МКІП закликає не поширювати інформацію про переміщення та захист музейних цінностей під час війни. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/197630/2022-03-18-mkip-zaklykaie-ne-poshyryuvaty-informatsiyu-pro-peremishchennya-ta-zakhyst-muzeynykh-tsinnostey-pid-chas-viynu> (дата звернення: 01.11.2022).
14. Наказ головнокомандувача Збройних сил України «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану». 3 березня 2022 року. *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf (дата звернення: 01.05.2022).
15. Після ракетного обстрілу Одеси пошкоджено пам'ятку архітектури – Воронцовський палац. Одеса туристична. *Офіційний сайт Одеської міської ради*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/tourism/> (дата звернення: 01.11.2022).

16. Правила для журналістів щодо поведінки з військовими. *Інститут масової інформації*. 26 лютого 2022. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pravylya-dlya-zhurnalistiv-shhodo-povedinky-z-vijskovymy-i44056> (дата звернення: 26.02.2022).
17. Подорожі під час війни: яких правил безпеки варто дотримуватись. *Державне агентство розвитку туризму (ДАРТ)*. 7 липня 2022. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/podorozhi-pid-chas-viyni-yakih-pravil-bezpeki-varto-dotrimuvatis> (дата звернення: 07.07.2022).
18. Чайка Ольга. «Закінчиться війна – буде світліше». Як живе Одеса у воєнний час. *Фокус*. 27 березня 2022. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/510562-kak-zhivet-odessa-v-voennoe-vremya> (дата звернення: 27.03.2022).
19. Шиканова Анна. Що категорично не можна публікувати в соцмережах під час тривоги або авіаудару, а також після них. *РБК-Україна*. 12 березня 2022. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/atb-svernula-deyatelnost-vremenno-okkupirovannyh-1647099713.html> (дата звернення: 12.03.2022).
20. Які обмеження та особливості роботи медіа діють в Україні під час великої війни. *Детектор медіа*. URL: <https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezheniya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viynu> (дата звернення: 01.11.2022).
21. European Parliament resolution of 23 November 2022 on recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism. *The European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0405_EN.html (дата звернення: 23.11.2022).
22. SnehaNaidu.AStudyonTravelJournalismInTheDigitalAge. *Researchgate*. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sneha-Naidu/publication/341215906_A_Study_on_Travel_Journalism_in_the_Digital_Age/links/5eb435d8a6fdccca16250943/A-Study-on-Travel-Journalism-in-the-Digital-Age.pdf (дата звернення: 01.12.2022).
23. The best cities to visit in 2022.The Independent's travel team shares its destination inspiration for the year ahead. *The Independent*. Wednesday 29 December 2021. URL: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/best-cities-2022-travel-city-break-b1978260.html> (дата звернення: 05.11.2022).

UDC 070:338.48(477.74-21)«2022»

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268492>

Travel journalism in Odessa during the Russian-Ukrainian war: patriotic upbringing or therapy

Alina Zadorozhnia,

Ph.D (political science), Associate Professor of the Department of Journalism, Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odessa I. I. Mechnikov National University,
e-mail: alizador@onu.edu.ua

This article is devoted to travel journalism as it is practiced in the military Odesa and the characteristics of preparing a travel media products, conducting tours at this time and their prospects for development.

The situation how Odesa got into the travel rankings and became one of the best city break destinations for 2022 by the version of a British online newspaper "The Independent" and how the Russian attack changed tourism in the famous resort city is discussed in the article. As follows Odesa region has become a shelter for more than one hundred thousand Ukrainians from the eastern regions of the country.

The displacement is considered at different levels. Internally displaced people had to leave their homes instinctively in order to survive. Millions people remain trapped and in need of all kinds of aid. Another part of refugees have already fled Ukraine. Inbound movement can be considered "frozen", because visiting or returning to a dilapidated country remains extremely dangerous. This is mainly applies to foreign journalists.

Key words: travel journalism, military Odesa, attraction, Russian-Ukrainian war.

REFERENCES:

1. Virtualna Odesa [Virtual Odesa]. *Official website of the Odesa City Council*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/virtualnaya-odessa/> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].
2. Viryu v ZSU. Odes'kyy khudozhnyk prykrashaye vulytsi mista hraitamy z patriotychnymy kotykamy (2022) [I believe in the Armed Forces of Ukraine. The artist from Odesa decorates the streets of the city with patriotic cats' graffiti]. *NV*. April 20. URL: <https://life.nv.ua/ukr/art/patriotichni-kotiki-v-odesi-ukrajinskij-hudozhnik-malyuye-yaskravi-grafiti-foto-50235381.html> (accessed: 20.04.2022) [In Ukrainian].
3. V Odes'kij oblasti pererakhovuyut' pereselentsiv (2022) [Resettled people are enumerated in Odesa region]. *Izbirkom*. October 11. URL: <https://izbirkom.org.ua/news/obshchestvo-19/2022/v-odeskij-oblasti-skoreguyut-kilkist-pereselenciv/> (accessed: 11.10.2022) [In Ukrainian].
4. Holub, O. (2016). *Mediakompas: putivnyk profesiynoho zhurnalista* [Mediacompass: a professional journalist's guide]; *pratychnyy posibnyk*. *Instytut masovoyi informatsiyi*. Kyiv. 184 p. URL: <https://imi.org.ua/books/mediakompas-putivnyk-profesijnoho-zhurnalista-i1912> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].

5. Dobrovols'ka, M. (2022). «Netipichna» Odesa: yak zhyve, oboronyayet'sya ta ne padaye dukhom misto pid chas viyny [«Atypical» Odesa: how the city lives, defends itself and does not lose heart during the war]. *Bilyayivka city*. July 19. URL: <https://bilyayivka.city/articles/225499/netipichnaya-odesa-yak-zhive-oboronyayetsya-ta-ne-padaye-duhom-misto-pid-chas-viyny> (accessed: 17.11.2022) [In Ukrainian].
6. Zhurnalistyka i viyna [Journalism and the war]. *European Media Union*. URL: <http://mediaunion.eu/ua/journalism-and-war> (accessed: 03.11.2022) [In Ukrainian].
7. ZMI v umovakh voyennoho stanu. Rekomendatsiyi Komisiyi z zhurnalists'koyi etyky shchodo informatsiyi, yaku ne mozhna roz-holoshuvaty (2022) [Mass media under martial law. Recommendations of the Journalistic ethics Commission regarding information that cannot be disclosed]. *Detektor media*. March 17. URL: <https://detector.media/infospace/article/197627/2022-03-17-zmi-v-umovakh-voiennoho- stanu-rekomendatsii-komisii-z-zhurnalistskoi-etyky-shchodo-informatsii-yaku-ne-mozhna-rozgholoshuvaty> (accessed: 27.10.2022) [In Ukrainian].
8. Kyrychenko, S. (2022). Podorozhi ta viyna: yakoyu bude turindustriya pislya peremohy. Yak viyna vplynula na turystychnu haluz' i vid choho zalezhachi tempy yi vidnovlennya? [Traveling and the war: what the tourism industry will look like after victory. How did the war affect the tourism industry and what affects the rate of its recovery?] *Ekonomichna pravda*. July 21. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436> (accessed: 21.07.2022) [In Ukrainian].
9. KMDA pojasnyla pravyla zynomok u likarnyakh v umovakh viys'kovoho stanu (2022) [The KMDA explained the rules for filming in hospitals during the martial law]. *Detector Media*. July 21. URL: <https://detector.media/infospace/article/201237/2022-07-22-kmda-pojasnyla-pravyla-zyomok-v-likarnyakh-v-umovakh-voiennoho- stanu> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].
10. Kotova, O. (2022) «Esly mamu kto-to tronet...»: odes'ki khudozhnyky stvoryuyut' plakaty novoho chasu [«If someone hurts my mom...»: Odessa artists create posters of the new time]. *Odesa-life*. March 9. URL: <https://odessa-life.od.ua/news/esli-mamu-kto-to-tronet-odesskie-hudozhniki-sozdajut-plakaty-novogo-vremeni-foto> (accessed: 03.11.2022) [In Ukrainian].
11. «Kul'turna vidpovid' viyni»: v Odesi hrafiti-khudozhnyky razom z dit'my rozmalyuvaly stiny zavodu [video] [«Cultural answer to the war»: Graffiti artists with children painted the walls of the Odesa factory]. *YouTube*. URL: https://m.youtube.com/watch?v=nqBJeV_00gQ (accessed: 01.12.2022) [In Ukrainian].
12. Lukashova, S. (2022). Odesa voyenna. Ekskursiya mistom, v yake vse chastishe letyat' rosiys'ki rakety [Military Odesa. The excursion around the city where Russian missiles are flying more and more to]. *Ukrayins'ka Pravda*. May 2. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2022/05/2/7343387/> (accessed: 03.05.2022) [In Ukrainian].
13. MKIP zaklykaye ne poshyryuvaty informatsiyu pro peremishchennya ta zakhyst muzeynykh tsinnostey pid chas viyny (2022) [MKIP calls not to disseminate information about the movement and protection of museum values during the war]. *Detektor media*. March 18. URL: <https://detector.media/infospace/article/197630/2022-03-18-mkip-zaklykaie-ne-poshyryuvaty-informatsiyu-pro-peremishchennya-ta-zakhyst-muзейnykh-tsinnostey-pid-chas-viyny> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].
14. Nakaz holovnokomanduvacha Zbroynykh syl Ukrayiny «Pro orhanizatsiyu vzayemodiyi mizh Zbroynymy sylamy Ukrayiny, inshymy skladovymy syl oborony ta predstavnykamy zasobiv

- masovoyi informatsiyi na chas diyi pravovoho rezhymu voyennoho stanu» dated March 3, 2022 [Order of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine «On the organization of interaction between the Armed Forces of Ukraine, other parts of the defense forces and mass media representatives during the legal regime of martial law» dated March 3, 2022]. *Ofitsiyyny sayt Ministerstva oborony Ukrayiny*. URL: https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/nakaz_73_zi_zminamu.pdf (accessed: 01.05.2022) [In Ukrainian].
15. Pislya raketnoho obstrilu Odesy poshkozhdzheno pam'yatku arkhitektury – Vorontsovskyy palats [The architectural monument – Vorontsovsky Palace was damaged after the Odessa missile attack]. *Ofitsiyyny sayt Odes'koyi mis'koyi rady*. URL: <https://omr.gov.ua/ua/odessa/tourism/> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].
 16. Pravyla dlya zhurnalistiv shchodo povedinky z viys'kovymy (2022) [Rules for journalists regarding behavior with soldiery] *Instytutu masovoyi informatsiyi*. February 26. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/pravyla-dlya-zhurnalistiv-shhodo-povedinky-z-vijskovymy-i44056> (accessed: 26.02.2022) [In Ukrainian].
 17. Podorozhi pid chas viyny: yakykh pravyl bezpeky varto dotrymuvats' (2022) [Wartime traveling: what safety rules should be followed]. *Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu*. July 7. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/podorozhi-pid-chas-viyni-yakih-pravil-bezpeki-varto-dotrymuvatis> (accessed: 07.07.2022) [In Ukrainian].
 18. Chayka, O. (2022). «Zakinchyt'sya viyna – bude svitlishe». Yak zhyve Odesa u voyenny chas [«The war will end – it will be brighter». How Odesa lives during wartime]. *Fokus*. March 27. URL: <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/510562-kak-zhivet-odessa-v-voennoe-vremya> (accessed: 27.03.2022) [In Ukrainian].
 19. Shykanova, A. (2022). Shcho katehorychno ne mozhna publikuvaty v sotsmerezkhakh pid chas tryvohy або aviaudaru, a takozh pislya nykh [Shikanova Anna. What we must not to post categorically on social networks during alarm or airstrike, and also after them]. *RBK-Ukrayina*. March 12. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/atb-svernula-deyatelnost-vremenno-okkupirovannyh-1647099713.html> (accessed: 12.03.2022) [In Ukrainian].
 20. Yaki obmezheniya ta osoblyvosti roboty media diyut' v Ukrayini pid chas velykoyi viyny (2022) [What are the limitations and peculiarities of media work in Ukraine during the Great War]. *Detektor media*. October 11. URL: <https://detector.media/infospace/article/203615/2022-10-11-yaki-obmezheniya-ta-osoblyvosti-roboty-media-diyut-v-ukraini-pid-chas-velykoi-viyny> (accessed: 01.11.2022) [In Ukrainian].
 21. European Parliament resolution of 23 November 2022 on recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism. *The European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0405_EN.html (accessed: 23.11.2022) [In English].
 22. Sneha, N. (2020). A Study on Travel Journalism in the Digital Age. *Researchgate*. March 7. URL: https://www.researchgate.net/profile/Sneha-Naidu/publication/341215906_A_Study_on_Travel_Journalism_in_the_Digital_Age/links/5eb435d8a6fdccca16250943/A-Study-on-Travel-Journalism-in-the-Digital-Age.pdf (accessed: 01.12.2022) [In English].
 23. The best cities to visit in 2022. The Independent's travel team shares its destination inspiration for the year ahead (2022). *The Independent*. December 29. URL: <https://www.independent.co.uk/travel/news-and-advice/best-cities-2022-travel-city-break-b1978260.html> (accessed: 05.11.2022) [In English].

УДК 070:316.6

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268489>

КОНСТРУКТИВНІСТЬ КОНСТРУКТИВНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ В КОНФЛІКТОГЕННОМУ СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Олена Іванова,

докт. наук із соціал. комун., професор,
декан факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua

У статті осмислюються потенційні комунікаційні можливості такого нового медіафеномену, як конструктивна журналістика щодо його впливу на рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного простору. Також аналізуються перспективи конструктивної журналістики в питанні подолання конкуренції класичної журналістики із соціальними медіа та виходу з кризи традиційного журналізму.

Роздуми щодо потенціалу традиційної журналістики в аспекті зниження рівня конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища в статті розгортаються на тлі уявлень про рецептивні запити сучасної медіааудиторії на якісну, перевірену, ексклюзивну й корисну інформацію та видаються виправданими й актуальними в контексті аналізу комунікаційного потенціалу конструктивної журналістики / журналістики рішень як нового медіафеномену.

Розширення досвіду конструктивної журналістики в інформаційному просторі, поступове масштабування такого підходу до інформаційної діяльності, а можливо й домінування відповідних медіапроектів сприятиме формуванню картини світу окремої людини й громадськості загалом на засадах взаємодопомоги, згуртованості, порозуміння, адже в медіатизованому світі вплив журналістики є надзвичайно суттєвим.

Ключові слова: конструктивна журналістика / журналістика рішень, конфлікт, конфліктогенність, масова комунікація, медіааудиторія, традиційна журналістика, соціальнокомунікаційне середовище.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Понад 30-літнє насолоджування благами інформаційного суспільства, – відкритістю інформаційного простору, глобальністю контексту подієвості, беззаперечністю демократичного устрою, тотальністю плюралізму та свободи слова – все ж не забезпечило й не вберегло нас від численних парадоксів сучасності, подолання яких

і було очікуваною мрією міленіалів, що так багато сподівань покладали на культурні завоювання того ж таки інформаційного суспільства. Рахуймо разом: «футурошок» від швидкостей розвитку цивілізації; дезорієнтація особистості в соціальному просторі; ускладнення пошуків цінної інформації; зростання потреби в інструментах адаптації тощо. Однією з таких точок вразливості чи, точніше, ознак вразливості є конфліктогенність. Оскільки когнітивний, інформаційний та фізичний простори взаємопов'язані та взаємоузалежені [див.: 5, 6], конфліктогенність досить чітко прослідковується на всіх цих рівнях, де присутня та чи інша активність: «Перед нами розгортаються два види впливу: реальний світ на віртуальний і віртуальний світ – на реальний. Вони, без сумніву, є взаємозалежними» [5, 181]. У когнітивному просторі конфліктогенність живиться суміщенням, синхронним виявом полярних уявлень про дійсність, що реалізується як зіткнення опозиційних наративів, контрастних картин світу, що мають різне смислове чи ідеологічне підґрунтя. В інформаційному середовищі потенційно конфліктогенними стають емоційно забарвлені визначення та описи соціокультурних явищ, очевидно упереджені коментарі подій і процесів, що при потраплянні в єдиний комунікаційний потік спричиняють зіткнення як при розгортанні конфлікту. Якщо в конкретній ситуації виникають підстави для «контакту» потенційно конфліктно налаштованих позицій чи висловів, маємо або явне зіткнення з емплікованими ознаками гостроти протистояння, або навмисне ігнорування контрастності, мовчазне протистояння задля уникнення відкритого протиборства, але з наявними латентними його ознаками.

Важливо, що конфліктність і на етапі її зародження, і в процесі реалізації в різних соціальних середовищах знаходить свою вокалізацію в інформаційному просторі. А відтак цікавим, актуальним і соціально значущим бачиться питання про вплив масмедіа на рівень конфліктогенності. При цьому варто окремо наголосити на тому, що конфліктність, яка фактично характеризує всі етапи розвитку людської цивілізації, в умовах інформаційного суспільства як поточних координатах соціокультурного життя актуалізується своєрідно та має певні особливості, спричинені властивостями цього типу соціуму.

У сучасному інформаційному полі очевидним тригером підвищення рівня конфліктогенності є його перенасиченість різномірною (якісною, сумнівною, патогенною, пустою) інформацією, рецепція якої вимагає значних зусиль від споживача та часто викликає у нього емоційні реакції і збурення, що в подальшому можуть виводити індивіда зі стану психологічної рівноваги та підштовхувати до участі в конфліктному контакті. Перманентне споживання інформації в режимі 24/7 задля того, аби «тримати руку на пульсі» та не вимикатися з процесу рецепції дійсності породжує в індивіда складне комплексне відчуття інформаційного голоду-перевантаження, що провокує до безперервного, але виснажливого інформаційного споживання. Такий стан часто призводить до формування однобокого, несистемного, некомплексного, а відтак і неадекватного, бачення реальності. У ситуації зіткнення з інакшою позицією така особис-

тість часто готова до конфліктного контакту. Значний обсяг інформації, що його споживає сучасна людина, також часто-густо веде її вбік від адекватного усвідомлення дійсності, адже спрацьовує принцип «більше інформації = менше розуміння». При цьому особиста потреба індивіда в обміні думками та позиціями з іншими, особливо якщо це стосується надважливих питань, призводить до протистояння та відкритого конфлікту, породженого «пошуками правди». Зараз, коли в Україні триває повномасштабна війна, ці особливості проявляються гостріше, сильніше, наочніше.

Явне протистояння завжди є ознакою конфлікту та має причинно-наслідкові характеристики, які можуть свідчити про різну природу цієї конфліктності: конфлікт, що вилився у зіткнення, може бути удаваним і примарним, його можна штучно створити та підживлювати або він може бути реальним, глибоким та довготривалим. Російська війна проти України не лише продемонструвала агресію РФ як держави-терориста з її планами знищення нашої держави, а й експлікувала принципові відмінності когнітивного світу українського суспільства та російських громадян, що й знаходять втілення в інформаційних баталіях між представниками цих спільнот. Вказаний конфлікт довго був латентним, частковим, з обмеженим середовищем реалізації та обмеженими ресурсами, а з лютого 2022 року став відкритим, радикальним, простим у своїй очевидності, хоч і з давньою передісторією, тотальним за ресурсами й середовищем реалізації для нас. Відмінності в позиціях, оцінках, тлумаченнях в інформаційному полі «тут і зараз» перманентно є приводом для відкритого протистояння та боротьби. І це зрозуміло: ворог, який себе показує, має отримувати відсіч, зокрема й на інформаційному рівні.

Натомість табір «своїх», що з ключових питань війни має згуртовану позицію, являє собою досить строкату спільноту, яка демонструє цілий спектр думок та уявлень щодо менш масштабних емпіричних питань повсякденного життя в умовах війни. Чи поляризується ця спільнота, чи її сегментація містить підстави для потенційного підвищення рівня вже внутрішньої конфліктності, і головне: яку роль у потенційній поляризації та сегментації і, як наслідок, конфліктності цього середовища відіграють та можуть відігравати масмедіа?

Зрозуміло, що стратегічною комунікаційною метою журналістики є діяльність, спрямована на консолідацію суспільства, пошуки порозуміння та вибудовування умов для співжиття, співіснування різних спільнот і осередків. При цьому журналістика як сфера діяльності спрямована на інформування медіааудиторії про актуальні соціально значимі явища, процеси, події. Масмедіа підвищують чи знижують рівень конфліктогенності в середовищі власної реальної та потенційної аудиторії? І чи взагалі коректно так ставити питання в контексті намірів і цілей журналістики як професійної масовокомунікаційної роботи? Актуальні сьогодні і як ніколи непрості питання ми й спробуємо розкрити у своїй статті, адже відповіді на них накреслюють певну перспективу журналістської діяльності та можуть бути як орієнтиром для підготовки журналістських кадрів, так і чинником розробки інформаційної політики, оскільки ре-

альний чи потенційний конфлікт – це не лише когнітивний поєдинок та розмежування «різнородумців», а й шлях до інновацій, привід ревізії ресурсів і засобів спілкування, пошук нових позицій, з яких варто поглянути на знайому роботу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Для осмислення масмедійних явищ у науковій практиці широко застосовується структурно-функціональний підхід (серед його класиків – П. Лазарсфельд, П. Бурдє, М. Мак-Комбс, Дж. Карей, Н. Луман [див.: 1, 4]). При аналізі конфліктогенності інформаційного простору та впливу медіа на її рівень застосовувати такий підхід також доречно. Структурний аспект надає підстави для формування уявлень про конфлікт як детермінанту певної соціальної динаміки, а функціональний – для висновків щодо рівня й характеру впливу конфлікту на сталість, стійкість, стабільність соціального світу.

Логіка така: якщо при посиленні сегментації медіааудиторії зростає рівень її поляризації та відкритого протистояння в інформаційному просторі, то варто аналізувати роль ЗМІ в цьому посиленні. Також осмислення медіапрактик, що їх застосовують масмедіа, може свідчити про засоби медіавпливу, зокрема на рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища, які при цьому ефективно чи неефективно використовують ЗМІ.

Конфлікт – це відсутність рівноваги, що призводить до зіткнення сил з різними векторами реалізації власної активності. Повноцінний конфлікт має місце там, де відбувається задоволення власних інтересів через протистояння, за рахунок протистояння, в умовах протидії. Конфлікт поглиблюється та розвивається, якщо сили демонструють несумісність своїх позицій (реальних чи потенційних, які можуть розвинути у подальшому), а кожна зі сторін схиляється до того, аби зупинити реалізацію намірів чи перекреслити можливість досягнення цілей супротивника. Для активної поведінки в конфлікті важливо, аби учасники протистояння мали власні цілі, які й відображаються в їхніх діях в умовах конфлікту. Такими цілями можуть бути влада, статус, цінності, капітал тощо.

Як масмедіа мають працювати з матеріалом, що є потенційно конфліктогенним для їхньої реальної чи потенційної аудиторії?

Журналістика здатна описувати конфліктність: виявляти конфлікти, що існують, пояснювати їхню природу та наміри сторін, артикулювати позиції учасників протистояння тощо. Також журналістика здатна демонструвати конфлікт через надання права голосу учасникам протистояння у форматі дискусії на тему, що спричинила конфлікт. При цьому журналіст має залишатися поза конфліктом і завдяки неупередженості та відстороненості показувати об'єктивно все те, що має місце в реальності. Стандарти журналістики та зважена мовна поведінка, недопущення надлишкової емоційності та суб'єктивності допомагають професійному виконанню завдання та, по суті, ведуть до уникнення ситуації підвищення рівня конфліктогенності.

(Це, до певної міри, нагадує поведінку митця класичного художнього твору стосовно персонажів, коли автор із позиції позазнаходження не втручається в реальність героя, не перетинає меж його світу – *О. І.*). Така поведінка журналіста прямо протилежна діям редакторського складу ток-шоу та інформаційних продуктів інших форматів, де конфліктність має настільки принципове значення, що штучно керується та розпалюється в прямому ефірі.

Однак і за умов бездоганної професійної поведінки журналіста гарантувати, що рівень конфліктогенності інформаційного середовища для медіааудиторії не буде підвищуватися, все ж не можна, адже сама аудиторія також впливає своїм вибором на рецепцію медіапродукту, оскільки має свої інтереси, цінності, що визначають способи тлумачення інформаційного повідомлення. Сегментована масова аудиторія як сукупність окремих меншин бачить і чує різну інформацію в одному повідомленні згідно з правилами когнітивного дисонансу та ритуальної моделі комунікації (що не відповідає моїм уявленням, відкидається як хибне, а вибір джерела інформації – це вибір такого каналу, котрий підтримує моє узвичаєне бачення і медіа, і реальності), формує різне бачення дійсності, що потенційно може спричинювати поляризацію позицій і, як наслідок, протистояння в інформаційному чи у фізичному просторі.

Тож журналістська діяльність, з точки зору структурно-функціонального підходу до осмислення конфліктності, здатна призводити як до зниження, так і до підвищення рівня конфліктогенності інформаційного середовища, де задовольняє свої інформаційні потреби медіааудиторія, навіть за умови дотримання стандартів інформаційної діяльності та зваженої мовної поведінки. Та чи варто журналістиці, зважаючи на це, уникати публічної артикуляції потенційно ризикованих тем, аби не підвищувати рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища? Звісно, що ні. Швидше, варто ставити питання про обмеженість ресурсу традиційних форм журналістської роботи щодо зниження рівня конфліктогенності інформаційного простору та замислитись над інноваціями...

Традиційна журналістська діяльність переживає тривалу кризу, яка буде спричинена розвитком тих самих інформаційно-комунікаційних технологій, що виразно розквітли в інформаційному суспільстві й подарували журналістиці еру нових цифрових медіа. Висока конкуренція в системі масмедіа та широка пропозиція медіапродуктів і форматів урешті-решт породили вибагливу медіааудиторію, що швидко сегментується й розпоршується, стрімко змінює інформаційні запити, поступово підвищує інформаційну компетентність та знаходить при цьому альтернативні джерела інформації для задоволення власних інтересів і запитів. Цими успішними альтернативами класичній журналістиці в питаннях інформування громадськості поступово на наших очах стали соціальні медіа, пресслужби, блогосфера, офіційні канали інформації, лідери думок тощо.

Що не кажи, а традиційна журналістика поступово втрачає якщо не першість, то ексклюзивність у роботі з джерелами інформації, адже ньюзмейкери чи спікери ма-

ють усі можливості прямого контакту з аудиторією без посередництва ЗМІ. Сьогодні досить часто перші ексклюзивні повідомлення з місця подій також передаються не журналістами, а пересічними очевидцями чи громадянськими журналістами. Ґрунтовна аналітика, яку колись продукували й поширювали виключно якісні ЗМІ, сьогодні доступна широкій аудиторії через персональні телеграм-канали та ютуб-канали ключових осіб, що аналізують та коментують воєнні дії, політику, економіку, медицину тощо. Конкуренти-інформаційники із загалу нефахових журналістів мають значну кількість прихильників, велику чисельність підписників і чималі показники переглядів контенту.

Ще однією вадою традиційних медіа часом стають їхні застарілі – в тлумаченні реципієнтів і продуктивні в тлумаченні медійників – методи й форми роботи та загальна недовіра до системи масмедіа як ангажованого мовця.

Продуктивність традиційної журналістики варто спробувати оцінити в контексті її потенційного впливу на рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища, про що йшлося вище. Видається, що саме традиційна журналістика з її оперттям на професійні інструменти спілкування з масовою аудиторією, стандарти інформаційної діяльності має тут певні перспективи.

Мета дослідження.

Мета нашої наукової публікації полягає в осмисленні потенціалу традиційної журналістики щодо зниження рівня конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища, зокрема зважаючи на запит на якісну, перевірену, ексклюзивну й корисну інформацію. Така постановка питання видається виправданою та актуальною в контексті аналізу комунікаційного потенціалу конструктивної журналістики / журналістики рішень як нового медіафеномену.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Уже в часи пандемії коронавірусної інфекції стало зрозуміло, що кожен пересічний громадянин, – він же представник медіааудиторії, – потребує якісної, перевіреної й при цьому корисної інформації, що спроможна вивести на вирішення поточної проблеми, отримання вчасної допомоги та, фактично, здатна рятувати життя. Натомість людина повсякчас і в будь-яких обставинах має потребу в якісній, надійній, корисній інформації, незалежно від радикальних соціальних катаклізмів, адже постійно стикається з численними викликами, що вимагають виважених кроків, уважного обмірковування, прийняття чітких рішень. Проте, за іронією долі, саме ризик для життя довів пересічній людині XXI століття необхідність бути уважною до поточної соціальної інформації. Нинішня повномасштабна війна ще більше продемонструвала цінність навичок фільтрувати інформаційні продукти, знаходити повідомлення, які вміщують корисну, своєчасну, об'єктивну інформацію, що уможлиблює швидке реагування на поточну ситуацію. І тут доречні й цікаві медіапрактики демонструє конструктивна журналістика / журналістика рішень.

Конструктивна журналістика – це новий тренд у полі журналістики, що характеризується кількома принциповими особливостями, які дають підстави стверджувати, що саме вона здатна надати нового імпульсу для подолання конкуренції з нефармовою журналістикою й допомогти професійній медіадіяльності вийти з кризи, у якій вона опинилась, та задовольнити описані вище аудиторні запити: «Журналістика рішень – це новітнє бачення можливостей комунікації з масовою аудиторією, яка передбачає інформування читачів через демонстрацію вирішення проблеми, актуальної та очевидної для спільноти... такий підхід ще називають «конструктивна журналістика» [3].

Конструктивна журналістика вже проникає в систему масмедіа на різних рівнях і в різних формах (новий медіапроект «Рубрика», який позиціонує себе як втілення конструктивної журналістики в українському інформаційному просторі, окремі матеріали й рубрики в місцевих друкованих та онлайн медіа [див.: 2, 7]), задаючи певні правила гри в традиційних координатах журналістської діяльності. У чому її сила?...

1. Конструктивна журналістика – це «ревізія» журналістських намірів і можливостей щодо спілкування з медіааудиторією та відновлення соціального діалогу.

Конструктивна журналістика за своїми комунікаційними намірами виходить з такого бачення можливостей комунікації з масовою аудиторією, яке передбачає інформування реципієнтів про соціальні явища, події, процеси через демонстрацію варіантів, шляхів, форм, способів вирішення проблеми, яку громадськість уже відчуває й усвідомлює, а «детальний та конструктивний опис прецеденту, з опертям на усі журналістські правила та стандарти, так затребуваний сучасною аудиторією» [2], – стратегія конструктивної журналістики / журналістики рішень, через що вона й отримала такі визначення.

Конструктивна журналістика може тлумачитись як продуктивне рішення щодо забезпечення аудиторної привабливості медіадіяльності, адже вона потенційно зорієнтована на постійний інтерактивний соціальний діалог між інститутом медіа та громадськістю, діалог-реагування на поточні аудиторні запити щодо подій, проблем, ситуацій, очевидно актуальних «тут і зараз»: як швидко й зручно оформити документи, субсидії, пенсію; які є варіанти утеплення приміщення на зиму; чим відрізняються системи навчання в різних типах закладів середньої освіти; як хто прийшов у професію, позбувся залежності, знайшов особисте щастя після трагедії... Але справа не лише в цьому.

Війна багато чого робить очевидним: «ворог» VS «союзник»; «свій» VS «чужий». Натомість і серед «своїх», і серед «союзників» маємо цілий спектр уявлень, що за умови поляризації медіааудиторії, котра виказує прихильність до різних сегментів цього спектру, може спричинювати протистояння, конфлікти соціальнокомунікаційного характеру, виливатися в інформаційний і фізичний простори. Інтерактивний характер комунікації конструктивної журналістики з медіааудиторією може сприяти зниженню загального рівня емоційності, оскільки має шанси знімати певні

емоційні збурення швидким і якісним реагуванням на соціально вагому тематику й проблематику. При цьому полярні позиції в середовищі «своїх» щодо тих чи інших питань, крайні точки уявлень, що хибно тлумачаться як позиції «іншого», а відтак потенційно конфліктогенні, можуть бути проартикульовані спокійно, виважено, з позиції позазнаходження і тим самим стануть ближчими, більш відомими, більш зрозумілими, що вестиме до потенційної діалогічності й зменшуватиме шанси на пряме зіткнення таких полярних позицій у подальшому. Толерантний тон, без зверхності й повчальності, уважне ставлення, що базується на повазі й підтримці, – так працює конструктивний підхід. До речі, така «толерантна стратегія», як часто свідчать психологи, працює на зближення навіть полярних точок зору на проблему, тобто є конструктивною для спілкування загалом.

У згаданому вже українському медіа «Рубрика» зустрічаємо окрему рубрику «Кейси» зі вміщеними в ній цікавими матеріалами про продуктивні практики, зміст яких розкривається в заголовках та лідах, що стають дороговказами для медіааудиторії: «Покоління змінотворців: як у регіонах творять молодіжну спільноту України. Молодіжні працівники й працівниці – про ініціативи молоді, що покращують їхнє життя в громадах після 24 лютого»; «Як студенти наближають перемогу України: 20 рішень – від інновацій до концертів. До дня студента розповідаємо про студентські ініціативи, які рятують життя, підтримують дух та допомагають українцям вистояти»; «Світло й тепло з того, що під рукою: прості лайфхаки для кожного. Як картоплина може допомогти з освітленням, а пухирчаста плівка – з утепленням, розповідає «Рубрика»; «Словом закону і мовою сили: що жінкам слід знати про самооборону» [див.: 7]. Цікаво, що публікації цієї рубрики видання мають усталену композиційну форму, яка включає підзаголовки з промовистими орієнтирами для реципієнтів та до якої поступово звикають постійні читачі цього медіа: «У чому проблема?», «Яке рішення?», «Як це працює?», щоб ніщо важливе не залишилося непоміченим, не пройшло повз увагу. При цьому публікації містять історії конкретних людей від першої особи, розказані їхнім голосом, а, як відомо, персональний досвід завжди й ближчий, і цікавіший пересічній людині. Це ніщо інше, як діалог-взаємопідтримка різних людей через посередництво масмедіа.

Видається, що саме в питаннях відновлення соціального діалогу між системою масмедіа та широкою громадськістю, як і між окремими спільнотами всередині горизонталізованого громадянського суспільства можливості конструктивної журналістики надзвичайно солідні.

2. Конструктивна журналістика – це новий підхід до новинарності.

Конструктивна журналістика здатна запропонувати конкуретоспроможну для інформаційного середовища та медіааудиторії роботу з актуальною подієвістю, новинами. Вона зорієнтована на той варіант інформаційної діяльності, що передбачає доповнення такої бажаної для усіх медіаспоживачів новинарності інтерпретаційними матрицями.

Конструктивна журналістика здатна обійти новинну, яка натепер є мейнстрімом масмедійної роботи, адже вона спрямована на те, аби надати, поряд з актуальними соціально значимими новинами, їхнє бачення, осмислене тлумачення, спроектоване на емпіричний соціальний контекст. Конструктивна журналістика здатна репрезентувати шляхи вирішення проблем, що можуть спричинюватися поточним порядком денним, демонструвати діапазон можливостей та відповідей на питання, що постають перед кожним медіаспоживачем як громадянином чи індивідом, чого самі по собі новини не передбачають, зосереджуючись на оперативному інформуванні про дискретні явища, процеси, події, що сиплються на аудиторію, як калейдоскоп. Не секрет, що медіааудиторія має очевидну потребу саме в систематизації подієвого потоку й за відсутності відповідей на свої питання в якісних інформаційних каналах буде шукати їх деінде (чутки, соціальні медіа, міжособистісна комунікація тощо).

У виданні «Рубрика», у рубриці «Що відбувається», зустрічаємо огляди поточних подій та явищ, що подають різнорідні новини та пояснюють їхній масштаб, значимість і контекст (до прикладу, публікація «Картина 45 тижня війни: фейкове “різдвяне перемир’я” від рф» подає наступне: «5 січня очільник російської православної церкви патріарх кирил, який відкрито схвалює війну рф проти України, раптом заявив, що закликає до “різдвяного перемир’я” <...> Після цього президент рф володимир путін доручив міністру оборони запровадити режим припинення вогню з 12:00 6 січня до 24:00 7 січня “по всій лінії бойового зіткнення сторін”. Україна відкинула всі пропозиції про “перемир’я” <...> оголошенням “різдвяного перемир’я” путін хотів зашкодити репутації України та перехопити ініціативу на полі бою»; «В Україні у співпраці з МОЗ стартував новий благодійний проєкт “Неопалимі”. Його мета – забезпечити комплексне безоплатне лікування для військових, добровольців, волонтерів, цивільних та дітей, які отримали опіки та рубці внаслідок військових дій, щоб відновити функціональність уражених частин тіла і повернутись до звичного життя. Команда проєкту вже налагодила співпрацю з 12 клініками, де відбуватиметься процес лікування для близько 200 пацієнтів щомісяця. До проєкту залучені професійні спеціалісти та команда волонтерів, використовується новітня лазерна апаратура та якісні медичні препарати»; «Прем’єр-міністр України Денис Шмигаль назвав головні економічні здобутки 2022 року. Ключове досягнення – уряду вдалось зберегти керованість економічними та фінансовими процесами»; «Новорічні гірлянди на батарейках цього року є не лише прикрасою оселі до свят, а й джерелом світла під час вимкнення електроенергії. Однак через них почастишали й випадки надзвичайних ситуацій. В ДСНС нагадали основні правила щодо їхнього використання <...>» [див.: 7]).

Загалом такий підхід, де конкретика повсякдення подається як картина життя, що складається з мікротем, мікрокроків, часто буденного й локального характеру, є продуктивним не лише з точки зору уваги до навколишнього світу в його подробицях і нюансах, а й тому, що мінімум глобальних узагальнень, пафосних визначень, які найчастіше працюють як клікбейт, поступово, при постійному споживанні аудито-

рією, налаштовує та призвичаює її до іншого формату спостереження й за новинами, і за самим життям у його подробицях. У такий спосіб, до речі, простіше бачити точки дотику та спільні позиції в поляризованому соціумі, що є надзвичайно важливою цінністю спілкування серед «своїх».

При цьому конструктивна журналістика, як показує досвід її реалізації в українському варіанті, здатна пакувати інформацію, створюючи продукт з ознаками інфотейменту, – зручний, привабливий товар [див.: 3, 7]. Конструктивна журналістика може забезпечити медіааудиторію новинною інформацією, що адекватно упакована та спроектована на смислове поле й готова до комфортного споживання. Видання «Рубрика» має цікаві естетичні, портретні фото; наочні, промовисті репортажні фото й відеоматеріали; чітку рубрикацію; зручні композиційні прийоми оформлення матеріалів тощо. Загалом орієнтирами для конструктивної журналістики тут є креативні технології у виробництві медіапродукту, з одного боку, та точність подачі інформації, перевірка достовірності й надійності джерел, уміння відчувати пульс соціального життя, настрої аудиторії, з іншої, – професійна журналістська робота.

3. Конструктивна журналістика – це нова журналістська пропозиція щодо комуніканта в процесі масової комунікації.

Сучасна медіааудиторія гостро потребує компетентного мовця, комуніканта. Запити щодо явної компетентності мовця – це запити чути особистість, що має статусну авторитетність та демонструє соціальну відповідальність, оскільки в соціальнокомунікаційному середовищі популістського, іміджевого, хайпового контенту вистачає з надлишком. При цьому нинішня медіааудиторія очікує ясності, виразності, очевидності повідомлюваного, адже інформаційне поле перенасичене також шумами, у ньому багато туману, неочевидних проблем, очевидної дезінформації тощо.

Варто також згадати феномен миттєвого впливу (instant-впливу), згідно з яким відбувається заміна стабільних авторитетів зірками: «На наших очах сьогодні увійшли і працюють системи, які можна назвати системами instant-впливу, тобто миттєвого впливу <...> справжні авторитети (які були авторитетами сторіччя) стали авторитетами дня <...>» [6, 8]. Специфіка авторитетів дня в тому, що, попри їхню відомість широкій аудиторії, вони все ж не мають потужного репутаційного капіталу, соціальної відповідальності та фахової компетентності, адже ці характеристики напружуються та перевіряються тривалий час.

У виданні «Рубрика» представлено рубрику «Небайдужа», де розміщуються матеріали з порадами чи коментарями фахівців: «Від насильства немає страховки: реальна історія та рішення від фахівців» (коментує – кураторка напрямку психологічної допомоги ГО «Дівчата»); «Найскладнішим було питання «коли це закінчиться?» – дитяча психологиня про пережиту окупацію» (коментує – дитяча й сімейна психологиня); «Двічі окуповані. Історії кримчанок, які пережили окупацію Херсону», про життя в окупації, боротьбу за свободу Криму та України (коментують – ті, хто пережили окупацію) [див.: 7].

Конструктивна журналістика може стати пакувальником інформаційного продукту, який має чіткі ознаки, релевантні запитам споживача, і водночас фахово компетентні та соціально відповідальні, серйозні й виважені: кейс, особиста історія, модель поведінки, консультація, стратегія захисту, покроковий план дій тощо. Для забезпечення таких комунікаційних намірів конструктивна журналістика може успішно співпрацювати з інститутом лідерів думок, що мають авторитет, фаховість, досвід спілкування з масовою аудиторією. Вона може стати платформою для спілкування з лідерами думок, що здатні транслювати конструктивні, цінні, цікаві, актуальні поради, прогнози, рішення, приклади, моделі, – саме такі, що відповідають запитам медіааудиторії, а не просто заповнюють канал прямою мовою відомого спікера.

4. Конструктивна журналістика – це ефективне конкурування професійної масмедійної діяльності з інформаційною активністю соціальних медіа.

Конструктивна журналістика здатна дещо змінити розстановку сил і зон впливу в конкурентному інформаційному середовищі, де традиційні ЗМІ витісняються соціальними медіа. Перевагою та сильною стороною описаного вище підходу до здійснення інформаційної діяльності, який має конструктивна журналістика, є саме опертя на фундаментальні основи професійної діяльності журналіста, що вирізняє її на фоні конкурентів. Якщо конструктивна журналістика – це акцентування уваги на вирішенні проблеми, яку сама медіааудиторія вже вважає актуальною й очевидною для себе, а завдання журналіста полягає в детальному описі прецеденту, його демонстрації, скрупульозному фіксуванні експертного судження з цього приводу, огляду проблеми, прискіпливого спостереження, то опертя на журналістські стандарти та правила обробки інформації тут надважливе. Це перш за все стандарти точності, достовірності, повноти, а також контраверсійності. А ще – опертя на принципи журналістської етики, які спрямовують інформаційну діяльність вбік пошуку порозуміння між соціальними суб'єктами та спираються на усвідомлення суспільних наслідків оприлюднення інформації. Конструктивна журналістика має опікуватись професійною авторитетністю та соціальною відповідальністю тих, на кого вона посилається й кого залучає до діалогу з медіааудиторією. За умови вдалого пакування інформації, такий продукт може ознайомлювати, пояснювати й бути привабливим при цьому, – унікальним інформаційним товаром, що вміщує вихід, пораду, приклад тощо. Такі продукти потенційно можуть знижувати рівень конфліктності, адже відновлюють баланс, показують перспективу, оцінюють шляхи розв'язання проблеми, що не виключають компромісів чи консенсусів між «своїми».

«Якісний» конфлікт передбачає задоволення власних інтересів за рахунок протистояння та в умовах протидії. Кожна зі сторін такого зіткнення готова за будь-яку ціну зупинити реалізацію намірів чи перекреслити можливість досягнення цілей супротивника. На це їх штовхає різниця чи, точніше, пряма протилежність цілей. Натомість у середовищі «своїх» часто різниця не є принциповою, стосуються лише засобів, а не цілей, та й протидіяти «за всяку ціну» сторони не мають намірів. Тож за-

вдання – побачити точки дотику, побачити спільні цілі й цінності та врешті-решт порозумітися й вийти з конфліктогенності, у чому й може допомогти конструктивна журналістика.

Конструктивна журналістика може реалізовуватись у формі окремих матеріалів у традиційних ЗМІ, рубрик у традиційних ЗМІ, що мають відповідну назву, а також як окремі мадіапроекти. Для регіональних масмедіа конструктивна журналістика – хоч і не тренд, але й не чужорідна практика. Медіамоніторинги одеських друкованих та онлайн ЗМІ останніх років показують, що місцеві медіа намагаються рухатись у цьому напрямі, перш за все інтуїтивно, шукаючи нові форми роботи з читачами, відгукуючись на їхні запити. Так зустрічаємо окремі рубрики («Вас слушаєт Вечерня Одесса» в газеті «Вечерня Одесса»; «Вырежи и сохрани», «Надо знать», «Коммунальный ликбез» в газеті «Одесская жизнь») [див.: 2, 3], окремі матеріали, де комунікаційні наміри, фокус подачі інформації близький до ідей конструктивної журналістики. В Україні промовисто заявило про себе видання «Рубрика», яке себе позиціонує саме в цьому сегменті масмедійної діяльності, збираючи до півтора мільйона переглядів [див.: 7].

Видання «Рубрика», узагальнюючи власний досвід інформаційної діяльності, публікує огляд своїх найвдаліших історій рішень за найближчий рік, – різних історій про різний досвід одного й того ж, – історій, що вражають силою героїв-українців, їхнім прагненням творити зміни та захищати власну країну в найтяжчих її випробуваннях. До ТОПу потрапили матеріали, заголовки яких досить чітко окреслюють проблемно-тематичне тло публікацій: «Хочеш змінити Донеччину – почни з себе», «Кулінарний фронт», «Боротьба з сексуальним насильством з боку окупантів», «Житло для переселенців», «Веганська кухня в Україні», «Прибирання» за росією й відбудова зруйнованого», «Як українські в'язниці допомагають ЗСУ?», «Врятувати бізнес і прокачати місто», «Підтримка родин тих, хто віддав за Україну життя» [див.: 7].

Не дивно, бо не випадково, – медіа «Рубрика» увійшло до першої європейської когорти ньюзрумів, що розвивають принципи інформаційної діяльності, характерні для журналістики рішень, про що «Рубрика» повідомила своїм читачам: «Першопроходцями» у Європі стали 5 медіа з країн Східної та Центральної Європи. Так, журналістику рішень розвиватимуть литовський публічний мовник LRT, Magazin Reportér з Чехії, щоденна словацька газета і сайт Dennik N, видання eTrafika.net з Боснії та «Рубрика» з України [див.: 7]. Між вказаними виданнями, як повідомляє «Рубрика», планується співпраця на рівні обміну матеріалами та досвідом, допомоги в створенні контенту й просуванні журналістики рішень: «Нам важливо показати інший шлях і для читачів, і для інших медіа – що варто зосереджуватися не лише на проблемах, а й цілеспрямовано шукати рішення. Плануємо створення більшої кількості матеріалів у різних форматах, залучення аудиторії, створення контенту, який теж провокуватиме зміни», – коментує випускова редакторка «Рубрики» Марина Смагіна [див.: 7]. Інформаційна діяльність «Рубрики» дає можливість робити історії рішень видимі-

шими, як стверджує головна редакторка медіа Анастасія Руденко, а, значить, здатними до поширення та масштабування. Журналістика рішень, за уявленнями редакції, зосереджується на конкретних кейсах, історіях конкретних людей, груп, громад, а відповідні матеріали акцентують увагу аудиторії на можливих варіантах вирішення конкретної проартикульованої проблеми [див.: 7].

Під час війни, на думку «Рубрики», журналістика рішень також стає «журналістикою рішень воєнного часу», яка покликана вирішувати нагальні проблеми та підказувати людям рішення, що потрібні терміново. «Це інструкції, пояснювальні матеріали, матеріали “Що робити, якщо...?”. Це докладні роз’яснення на запитання, відповіді на які не знає гугл, здобрені особистим досвідом тих, хто вже впорався з проблемою, і порадами експертів, які знають, як допомогти: Як чинити опір в окупації? Як підтримати Україну з-за кордону? Як допомогти дитині впоратися з війною? Як працюватиме вступна кампанія у 2022 році? Що робити, якщо накриває панічна атака? Що робити тим, кого згвалтували в окупації?» [див.: 7].

Опис конкретних прецедентів важливий не лише як приклад для наслідування, а й задля формування загального настрою для переборювання важких обставин, небайдужості, позитивного бачення майбутнього, длягуртування різних людей і громад заради спільних цінностей і перемоги.

У контексті впливу конструктивної журналістики на рівень конфліктогенності тут варто також зауважити, що описуючи конкретні продуктивні й цікаві рішення, вона здатна своїй строкатій і, можливо, поляризованій аудиторії демонструвати такі кейси, що в її уявленнях є досить далекими альтернативами та зовсім не спадали на думку, але описані виважено й переконливо, можуть видатися цілком прийнятними й привабливими. Це, у свою чергу, може зближувати різні позиції та знижувати рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища.

Загалом розширення досвіду конструктивної журналістики в інформаційному просторі, поступове масштабування такого підходу до інформаційної діяльності, а можливо, й домінування відповідних медіапроектів, сприятиме формуванню картини світу окремої людини й громадськості загалом на засадах взаємодопомоги, згуртованості, порозуміння, адже в медіатизованому світі вплив журналістики є надзвичайно суттєвим. «Всю свою історію суспільство має інститути, які утримують в головах своїх членів ту чи іншу картину світу. Це може бути релігія, ідеологія чи журналістика, а також школа, мистецтво чи література. Але кожен раз додатково до своїх головних функцій об’єкта впливу передається та чи інша матриця чи інтерпретація. Всі основні інтелектуальні винаходи полегшують просування потрібної інтелектуальної платформи» [6, 7]. Чому б це не могла бути журналістика рішень? Якщо «ментальні засоби передбачають утримання домінуючої ментальної парадигми, за допомогою якої починається інтерпретуватися все навколо» [6, 10], то в разі розвитку журналістики рішень, саме її комунікаційні наміри можуть стати тлом для ментальної парадигми.

Висновки та перспективи дослідження.

Можливості журналістики як сфери фахової діяльності та як соціального інституту далеко не вичерпалися, хоч традиційній журналістиці нині доводиться прискіпливо оцінювати себе з усією об'єктивністю, неупередженістю й повнотою, як весь попередній час вона спостерігала та оцінювала соціум згідно зі стандартами професії. При цьому заради правди журналістиці варто констатувати необхідність змінювати власні підходи до роботи з медіааудиторією. Тут і питання професійного виживання (або конкуренти повністю витіснять на периферію інформаційного поля), і соціальна відповідальність (або сегментоване та поляризоване суспільство цілком загрозує в протистоянні й непримиренності).

Конструктивна журналістика здатна знижувати конфліктогенність соціально-комунікаційного середовища тим, що вона має потенціал та перспективи робити адекватнішою позицію медіааудиторії, знижуючи рівень її емоційної нестабільності та розширюючи поле усвідомлюваних і адекватно побачених явищ, процесів, питань поточного соціокультурного життя.

Де межа можливостей журналістики, чим масмедіа можуть заважати пошукам порозуміння, де вони працюють на підвищення конфліктогенності?

В умовах плюралізму думок і свободи слова потенційні можливості ЗМІ щодо подолання протистояння та пошуки порозуміння за допомогою комунікаційних технологій та впливу на аудиторію наштовхуються на правило когнітивного дисонансу та спіралі мовчання, згідно з якими реципієнт або відкидає неприємну й неприйнятну для нього інформацію, або мовчить. Правда для одного викликає агресію іншого, адже примушує розширювати свої горизонти або змінювати звичні уявлення, що лякає перспективою втрати своєї хибно витлумаченої ідентичності. Такий «правдоруб» в очах споживачів його правди бере на себе провину за їхні потенційні неприємності, чого не відбувається в разі відсутності комунікаційного контакту, за умов мовчання. Межею можливостей журналістики щодо впливу на рівень конфліктогенності соціальнокомунікаційного середовища є позиція медіааудиторії. ЗМІ напругу не можуть виходити на «чужу» територію, працювати на аудиторію, що внутрішньо чинить спротив і виставляє фільтри для інформаційного потоку від недружного, на її думку, джерела. Натомість у варіанті конструктивної журналістики професійна масмедійна діяльність може показувати, експлікувати, пояснювати позицію «іншого», аби вона там, де є перспектива уникнення зіткнення й протистояння, става менш далекою, менш непринятною, більш толерованою.

Війна глибоко травмує, а травмована людина потенційно конфліктніша, тож зниження рівня конфліктогенності соціальнокомунікаційного простору має стати спеціальним комунікаційним наміром, який пасує зокрема конструктивній журналістиці.

Відкритий конфлікт, – породжений полярністю позицій сторін чи штучно роздмуханий майже на рівному місці, – радикалізує настрої, позиції, дії сторін. Коли йдеться про війну з реальним ворогом – усе ясно: ворога треба здолати в протиборстві.

У випадку відсутності рівноваги через наявність близьких, але неідентичних позицій у «своєму» середовищі, поляризація, педалювання відмінностей, акцентація відсутності достатніх підстав для порозуміння – сумнівна справа, адже це не сприяє вирішенню проблеми, що є спільною, та й не веде до пошуків точок дотику. У такій грі ставки мають бути на об'єднання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванова О. А., Мойсеєва О. П. Місцева преса: посібник для ЗМІ. Як регіональним журналістам працювати за часів нових медіа та кризи демократії. Київ: ТОВ «Бізнесполіграф», 2019. 232 с.
2. Іванова О. А., Мойсеєва О. П. 6 зі 100: баланс конструктиву. Інститут демократії імені Пилипа Орлика. 2022. 5 жовтня. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4863-6-z-100-balans-konstruktivu.html>
3. Іванова О. А., Мойсеєва О. П. Журналістика рішень як рішення для регіональної журналістики. Інститут демократії імені Пилипа Орлика. 2021. 20 вересня. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4286-zhurnalistika-rishen-yak-rishennya-dlya-regionalno%d1%97-zhurnalistiki.html>
4. Луман Н. Реальність мас-медіа / за ред. В. Іванова та М. Мінакова. Київ: ЦВП, 2010. 158 с.
5. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.
6. Почепцов Г. Г. Контроль над розумом. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 350 с.
7. Рубрика: Медіа рішень. URL: <https://rubryka.com>

UDC 070:316.6

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268489>

Constructiveness of constructive journalism in a conflict-generating social-communication environment

Olena Ivanova,

Doctor (social communications), professor,

Dean of the Faculty of journalism,

advertising and publishing

Odessa I. I. Mechnikov National University

e-mail: ivanova_aa@ukr.net, ivanova_aa@onu.edu.ua

The article considers the potential communication possibilities of such a new media phenomenon as constructive journalism / solution journalism in relation to its impact on the level of conflict-genicity of the social-communication space. The prospects of constructive journalism / solution journalism in overcoming the competition of classical journalism with social media and overcoming the crisis of traditional journalism are also analyzed.

Reflections on the potential of traditional journalism in the aspect of reducing the level of conflict-genicity of the social and communication environment in the article unfold against the background of ideas about the receptive requests of the modern media audience for quality, verified, exclusive and useful information and appear to be justified and relevant in the context of the analysis of the communication potential of constructive journalism / solution journalism as a new media phenomenon.

Constructive journalism / solution journalism is a new trend in the field of journalism, which is characterized by several fundamental features that give grounds for asserting that it is able to provide a new impetus to overcome competition with non-professional journalism and help professional media activity to get out of the crisis in which it found itself and satisfy the above-described audience requests. 1. Constructive journalism is a "revision" of journalistic intentions and opportunities for communicating with the media audience and restoring social dialogue. 2. Constructive journalism is a new approach to journalism. 3. Constructive journalism is a new journalistic proposal regarding the communicator in the process of mass communication. 4. Constructive journalism is an effective competition of professional mass media activity with the information activity of social media.

Constructive journalism / solution journalism can be implemented in the form of separate materials in traditional mass media, separate sections in traditional mass media with the appropriate name, and also as separate media projects.

Constructive journalism / solution journalism is able to reduce the conflict-genicity of the social communication environment because it has the potential and prospects to make the position of the media audience more adequate, reducing the level of its emotional instability and expanding the field of perceived and adequately seen phenomena, processes, issues of the current socio-cultural life.

In the variant of constructive journalism, professional mass media activity can show, explain, explain the position of the "other", so that it becomes less distant, less unacceptable, more tolerated where there is a prospect of avoiding collision and confrontation.

Reducing the level of conflict-genicity of the social-communication space should become a special communication intention, which fits constructive journalism in particular.

Keywords: constructive journalism / solution journalism, conflict, conflict-genicity, mass communication, media audience, traditional journalism, social communication environment.

REFERENCES:

1. Ivanova, O. A., Moyseyeva, O. P. (2019). Mistceva presa: posibnik dlya ZMI. Yak rehionalnym zhurnalistam pratsyuvaty za chasiv novikh media ta kryzy demokratiyi [Local Press: Media Guide. How regional journalists should work in the era of new media and democracy crisis]. Kyiv. 232 p. [In Ukrainian].
2. Ivanova, O. A., Moyseyeva, O. P. (2022). 6 zi 100: balans konstruktyvu [6 out of 100: constructive balance]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. October 5. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4863-6-zi-100-balans-konstruktivu.html> (accessed 3.11.2022) [In Ukrainian].
3. Ivanova, O. A., Moyseyeva, O. P. (2021). Zhurnalistyka rishen yak rishennya dlya rehionalnoyi zhurnalistyky [Journalism solution as a solution for regional journalism]. *Instytut demokratiyi imeni Pylypa Orlyka*. September 20. URL: <https://idpo.org.ua/articles/4286-zhurnalistika-rishen-yak-rishennya-dlya-regionalno%20d1%97-zhurnalistiki.html> (accessed 3.11.2022) [In Ukrainian].
4. Luman, N. (2010). Real'nist' mas-media [The reality of mass media] / za red. V. Ivanova ta M. Minakova, Kyiv. 158 p.
5. Pocheptsov, H. H. (2017). Vid pokemoniv do hibrydnykh viyn: novi komunikatyvni tekhnolohiyi XXI stolittya [From Pokémon to hybrid wars: new communication technologies of the 21st century]. Kyiv. 260 p. [In Ukrainian].
6. Pocheptsov, H. H. (2012). Kontrol' nad rozumom [Mind control]. Kyiv. 350 p. [In Ukrainian].
7. Rubryka: Media rishen' [Heading: media solutions] (2022-2023). URL: <https://rubryka.com> (accessed 3.11.2022) [In Ukrainian].

УДК 070.42:379.823]:17.022.1

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268486>

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ІМІДЖУ ВЕДУЧОГО НОВИН НА СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕБАЧЕННІ (НА ПРИКЛАДІ ВЕДУЧИХ «ТСН» СВЯТОСЛАВА ГРИНЧУКА ТА НАТАЛІЇ ОСТРОВСЬКОЇ)

Олена Іщенко,

старший викладач кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: olenka11121997@ukr.net

У сучасному інформаційному просторі важливу роль відіграють телевізійні новини, які є найзатребуванішою формою поширення інформації, а відтак, важливе місце займають ведучі новин. Адже телеведучі прямо чи опосередковано мають вплив на глядача та виступають посередниками між аудиторією та журналістами. Дослідник М. Маргалик писав: «У випуску новин ми разом з новинами отримуємо деяку психологічну підтримку, чи навпаки, відчуваємо її відсутність. Ведучий – це таке обличчя, на яке хочеться дивитися ще раз» [5]. Реципієнт, у свою чергу, споживає ту ключову інформацію, яку подає ведучий через екран телевізора. Цей ланцюг, на нашу думку, є безперервним, особливо зараз, коли аудиторія потребує оперативної інформації від ведучих про головне, що відбувається в країні.

У статті досліджено образ ведучого новин, його манеру викладу інформації, її доступність, а головне – особливості побудови іміджу. Було досліджено імідж Святослава Гринчука та Наталії Островської, які є одними з найупізнаваніших ведучих інформаційних новин на каналі «1+1», з метою кращого сприймання інформації, що носить новинний характер.

Ключові слова: імідж, іміджеологія, іміджева стратегія, образ ведучого, канал «1+1», «ТСН», Святослав Гринчук, Наталія Островська.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями.

Сьогодні поняття «імідж» можна зустріти в різних галузях: психології, філософії, політології, журналістикознавстві тощо. Важливими аспектами тут є носій іміджу (у нашому випадку – ведучий новин – О. І.); канал подачі інформації; суть інформаційного повідомлення; а також – сприйняття іміджу, і головне – його розуміння реципієнтом.

Вивченням проблеми формування ідеального образу займалися такі мислителі, як Сенека, Арістотель, Ж. Руссо, Г. Лебон та інші. Саме вони у своїх доробках розглядали це поняття з точки зору практичної цінності. А розробленням науково-теоретичних основ позитивного іміджу займалися такі дослідники, як М. Іванченко, Г. Почепцов, М. Андрющенко, Л. Матвєєва та інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Роботу ведучого досліджували такі вчені, як О. Гоян («Журналістська творчість на телебаченні»), Е. Байд («Ефірна журналістика»), Л. Матвєєва («Модель комунікативного акту»), В. Маргалик («Імідж ведучого телевізійної програми, його відповідність жанрові й тематиці»). Основою нашого дослідження стали праці українських науковців Г. Почепцова, О. Гояна, М. Андрющенко, М. Іванченка тощо.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на прикладі новин «ТСН» з'ясувати, як будується образ ведучого на сучасному українському телебаченні, які його головні аспекти та чи впливає імідж ведучого на імідж усього каналу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для будь-якого медіахолдингу чи то будь-якої іншої корпорації важливою є так звана іміджева стратегія, що містить не лише контент і його технічну базу, а насамперед важливим тут виступає саме образ ведучих, які мають володіти такими рисами, що вирізняли б їх з-поміж інших телеведучих. Сюди можемо віднести стиль подачі інформації, її доступність; зовнішність ведучих тощо.

Сьогодні в журналістикознавстві існує багато визначень поняття «імідж». У своєму посібнику «Іміджеологія» Г. Почепцов визначає поняття іміджу як «цілеспрямовано створений образ». Він вважає, що «імідж – це лише частина процесу, іноді дуже важлива, але все одно лише частина за якою мають стояти реалії, а не лише той чи інший символ» [8, 89].

Кожній особистості притаманний певний імідж. Сьогодні багато людей можуть працювати над створенням іміджу однієї людини. Іміджмейкери працюють над створенням іміджів політиків, зірок шоу-бізнесу, організацій, корпорацій тощо. Тому наразі імідж відіграє одну з найважливіших ролей у сучасному суспільстві. Хоча, як зауважує Г. Почепцов, «відсутність іміджу – також імідж» [7, 22].

Дослідниця іміджевих імперативів на телебаченні М. Андрющенко переконана, що «імідж має вписуватися в межі особистості журналіста». А тому «визначальним чинником у формуванні іміджу на телебаченні є особистісний фактор, тобто творча й особистісна риса ведучого, кореспондента чи іншого учасника теледійства» [1, 94]. Тобто, виходячи зі слів дослідниці, можемо говорити, що для ефективної побудови іміджу ведучого важливими є як зовнішні чинники (зовнішність, стиль, постановка голосу, статура тощо), так і внутрішні – професійні якості, такі як обізнаність у темі, інтелект, вміння переконувати, аналітичний склад розуму тощо. На цьому наго-

лошує й американський дослідник Б. Льюїс: «Окрім фізичних даних – гарної зовнішності; приємного голосу й правильної вимови – ведучим потрібні ґрунтована освіта, знання життя і людей; розум та винахідливість; почуття гумору; терпіння; уява; ентузіазм; скромність та здатність працювати в колективі» [2].

На думку дослідника М. Іванченка, ведучі новин мають бути телегенічними. «Обличчя і постава перед об'єктивом камери відіграють першорядну роль у створенні іміджу. При цьому необов'язково вродливі від природи люди можуть бути телегенічними. Так зовні звичайна особа перед камерою може справити гарне враження, якщо володіє артистичністю» [4]. А ось дослідник В. Гоян вважає, що «імідж ведучого залежить від багатьох чинників, які впливають як на загальне сприйняття глядачем ведучого в кадрі, так і на дієвість його повідомлення» [3].

Таким чином, ведучі новин повинні уособлювати в собі, так би мовити, цілісний образ, тобто компонувати, як зовнішні, так і внутрішні характеристики. І тільки в разі цього поєднання, на нашу думку, можна досягти довіри з боку аудиторії. А для ефективно побудови комунікації з реципієнтом ведучим потрібно закріпити за собою стабільний (упізнаваний) імідж.

На сучасному українському телебаченні спостерігається закономірність, щодо створення журналістського образу в контексті іміджу телеканалу. І медіахолдинг «1+1» є тому яскравим прикладом. Оскільки творча команда каналу приділяє особливу увагу іміджу ведучих, а відповідно випуски новин сприймаються через образи цих ведучих (до прикладу: важко уявити собі, що вечірній випуск «ТСН» у неділю буде вести хтось інший, окрім Алли Мазур, а «ТСН. Особливе» хтось інший, окрім Соломії Вітвіцької). Тому така актуалізація іміджу ведучих телеканалу є специфічною рисою загального іміджу «1+1».

У нашому дослідженні звертаємо увагу на імідж ведучих інформаційних випусків новин «ТСН» – Святослава Гринчука та Наталії Островської.

Цей тандем сміливо можна назвати одним із найкращих. Саме вони є провідними ведучими каналу «1+1», новинного випуску «ТСН». Особливої популярності вони набули у період повномасштабного вторгнення росії на територію України. Саме тоді найбільші телеканали країни об'єдналися в спільний телемарафон під назвою «Єдині новини», концепція якого полягає в тому, що медіагрупи ділять між собою по кілька ефірних годин на день. Таким чином забезпечується цілодобова й безперервна трансляція марафону [10]. Одними із головних ведучих від каналу «1+1» стали С. Гринчук та Н. Островська. Відтоді вони разом почали з'являтися в ефірах і повідомляти першими про те, що відбувається в країні. Тому імідж цих ведучих став об'єктом нашого зацікавлення, оскільки вважаємо, що їхній імідж і є власне іміджем «Телевізійної служби новин» воєнного часу.

Як ми вже зазначали раніше, телевізійний ведучий повинен поєднувати в собі такі риси, як компетентність, досвідченість, привабливий зовнішній вигляд тощо. Наталія Островська якраз і поєднує в собі ці характеристики. Незважаючи на свій до-

силь молодий вік (29 років – І. О.), ведуча гармонійно вписується в ефір випуску новин «ТСН». Її стиль, подача інформації, професіоналізм, виваженість у кожній інтонації зробили Наталію Островську однією з найупізнаваніших ведучих новин серед українського населення.

Аналізуючи випуски «ТСН» за участі Наталії ми дійшли висновку, що вона відмінно тримається в кадрі, а всі її ефіри органічно вписуються в формат новин. Ведуча не лише передає інформацію, яку отримала від журналістів, а й всебічно проявляє себе, свою авторську участь у процесі мовлення. Глядачам демонструється, що ведуча завжди в курсі подій, здатна об'єктивно донести інформацію до своєї аудиторії.

За нашими спостереженнями, імідж Наталії Островської професійно створений та продуманий, тобто можемо говорити, що він відповідає загальному іміджу телеканалу.

Якщо звернути увагу на зовнішній вигляд ведучої, зокрема на її одяг, то у ньому переважають брючні костюми та прямі сукні переважно світлих тонів – блакитного, сірого, білого кольорів. Саме така гама кольорів приваблює глядачів. Лише кілька разів за аналізований нами період вона з'являлася в червоному костюмі та чорній сукні. Тому можна констатувати факт, що її вбрання стримане та відповідає офіційно-діловому стилю, що є визначальною рисою практично всіх ведучих «Телевізійної служби новин». Для створення повноцінного образу Наталія використовує прикраси (сережки, кулони, каблучки), що тільки підкреслюють її стиль, але не привертають зайвої уваги.

Зовнішність Наталії приваблива й без додавання макіяжу. Тому в кадрі її можна побачити лише з трішки підфарбованими очима та легким рум'янцем. Голос приємний, дещо заспокійливий, хоча іноді відчувається природне хвилювання. У своїй мові вона доволі часто міняє інтонацію, особливо тоді, коли потрібно на чомусь наголосити, тоді вона підвищує тембр, а загалом у неї переважає середня висота голосу. Ведуча вільно володіє українською мовою. У своїх сюжетах дотримується всіх правил та норм літературної мови.

Н. Островська досить добре керує своєю мімікою. За нашими спостереженнями, вона завжди дивиться на камеру, і можна помітити, що ведуча нахилиє голову вправо, а коли говорить її колега, то погляд зосереджує на ньому; а ще можна помітити кивок головою, що символізує про підтвердження нею слів іншого ведучого. Щодо жестів, то коли ведуча тримає свій сценарій, підіймає вказівний палець вгору, і на цьому зосереджується увага. Часто це показується крупним планом.

У кадрі вона виглядає стриманою, хоч і повідомляє про страшні події, але, як зізнається в одному зі своїх інтерв'ю для каналу «1+1», «Нині, як ніколи, я розумію: мільйони людей чекають від нас новин і глядачі добре знають і бачать, в якому стані знаходиться ведуча. Тож права показувати страх у мене немає. Крім того, зараз не час для паніки. Паніка лише допомагає ворогу, тому потрібно максимально акумулювати свої внутрішні сили й продовжувати чинити супротив на своєму фронті,

аби щоденно наближати країну до Перемоги» [9]. Ці слова свідчать про те, що Наталія Островська професійно поводить себе в ефірі, показує лише те, чого вимагає від неї сюжет. Проте коли справа стосується болісних тем, то навіть стримана, виважена ведуча не може залишатися байдужою. Так було і в одному з ефірів «Нічної варті», де ведучими є Наталя Мосейчук та власне Наталія Островська. Ведуча зізнається: «Усі емоції, які накопичувалися всередині понад два місяці війни, вибухнули. Ніхто цього не очікував, і я також. Маю на увазі випуск присвячений Маріуполю, до якого доєднався телеведучий Андрій Бедняков. Він народився у Маріуполі, там нещодавно померла його мама, з якою він навіть не зміг попрощатися. Андрій був на лінії 15 хвилин і весь цей час плакав, про що ми не знали. І от коли його долучили до ефіру – ми не змогли вимовити ні слова [9]. Це свідчить про те, що за «залізною маскою» телеведучої ховається співчутлива, добра людина, яка разом з глядачем та героєм може показувати свої емоції на екрані. Кожен свій випуск вона завершує фразою: «Вірте у військових, вірте у себе та своїх близьких».

Отже, образ Наталії Островської – спокійний, врівноважений. Її невідсторонений погляд створює ефект відкритості та прагнення до діалогу зі своєю аудиторією. Вона блискуче знається в тому, про що вона інформує суспільство, розуміє текст та здається, що в будь-яких обставинах вона готова до імпровізації. Тому її імідж можна сміливо назвати як приклад іміджу самостійної, упевненої у своїх силах та знаннях ведучої новинного випуску.

Не менш цікавим, з точки зору дослідження телевізійного іміджу, є імідж ведучого Святослава Гринчука. С. Гринчук закінчив Львівський національний університет імені І. Франка та здобув професію журналіста. До команди «ТСН» доєднався в 2016 році, а в 2022 році став одним із головних ведучих інформаційної служби новин. На відміну від своєї колеги Н. Островської, Святослав досвідченіший ведучий, що спостерігається в його подачі новин. Він вільно почуває себе в кадрі. У його іміджі переважає офіційно-діловий стиль – смокінги, переважно темних кольорів (синього та чорного). Перевага надається сорочкам білого кольору, але останнім часом спостерігається заміна білих на чорні. Вважаємо, що такий перехід пов'язаний насамперед із подіями, які відбуваються в країні, їхньою трагічністю. Його образ довершують краватки, які кожного випуску зовсім різні.

Погляд Святослава Гринчука завжди з-під лоба, особливо коли дивиться в камеру. Інтонація спокійна, врівноважена, має середній тембр голосу. Він вільно володіє літературною українською мовою, що не може не радувати глядачів. У своєму мовленні ведучий не використовує слів-паразитів. Він вміло демонструє свою обізнаність у темах, оскільки сам неодноразово брав участь у створенні сюжетів та виступав кореспондентом у гарячих точках, тому цей досвід допомагає йому робити акцент на важливій інформації.

Якщо говорити про міміку, то мабуть це один із небагатьох ведучих, на обличчі якого важко помітити якусь емоцію. Він завжди зосереджений і здається принци-

повим у своїх діях. Час від часу можна побачити, що ведучий нахилиє голову вліво, особливо це помітно, коли він переводить погляд на об'єкт камери, а його ліва рука завжди знаходиться нижче правої тоді, коли тримає свій сценарій.

За спостереженнями, зробленими журналістами видання «Детектор Медіа», коли здійснювали моніторинг «Єдиних новин», було помічено, що Святослав Гринчук часто дозволяє собі робити власні припущення: «Святослав Гринчук у своїх випусках новин казав: “Там точиться інтенсивна і неймовірно виснажлива війна за перевагу на стратегічно важливій ділянці”. Або ж робив власне припущення: “Слідчий комітет росії кваліфікував справу як порушення правил безпеки й експлуатації, тож винними імовірно визнають саме загиблих пілотів”» [6]. А вже через деякий час це його припущення було використане й у гостьовій студії іншими експертами. Цей його жест був негативно схваленим та обговорюваним у соціальних мережах і на головному сайті програми «ТСН».

Святослав Гринчук у своїй роботі часто вдається до імпровізації та вимушений, через об'єктивні причини, на ходу змінювати сценарій. Особливо це було помітно у випуску новин від 24 жовтня 2022 року, коли ведучому двічі за ефір довелося дуже швидко зорієнтуватися та начитувати текст чи не вдвічі швидше за свій звичний темп, а також пропускати деякі позиції у сценарії, бо занадто швидко в інфографіці змінювалися показники. Саме його професіоналізм і знання допомогли ведучому вийти з цієї ситуації з мінімальною помилкою, і то не своєї, а суфлерів.

Образ Святослава Гринчука – спокійний, виважений, зосереджений. Саме цим він і запам'ятовується глядачам, про що свідчать дописи на офіційних сторінках Святослава у фейсбуці та інстаграмі. Він відкритий та керується швидше досвідом, аніж емоціями, а це, на наше глибоке переконання, є визначальною рисою для справжнього ведучого.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, розглянувши імідж ведучих Святослава Гринчука та Наталії Островської, можемо зробити висновок, що вони поєднують у собі як зовнішні, так і внутрішні чинники побудови ефективного іміджу. Вони мають приємну зовнішність, гарно поставлену дикцію, проявляють свій інтелект та обізнаність у темі, мають фахову освіту, що допомагає їм знайти контакт із своєю аудиторією. А оскільки вдало сформований імідж ведучого новинного випуску базується на поєднанні професійних та особистісних характеристиках, тому типаж ведучого має гармонійно вписуватися в формат програми, що ми власне й спостерігасмо (імідж цих ведучих, як було вже зазначено, штучно створений, тому повністю відповідає іміджу всього каналу «1+1»). Проте, щоб завоювати справжню любов та прихильність глядачів, недостатньо мати гарну зовнішність, а в першу чергу, потрібно мати обов'язкові складники професійного визнання та успіху ведучого, зокрема компетентність, досвід, знання, почуття впевненості у собі та своїх діях.

У наступних дослідженнях вважаємо за доцільне проаналізувати імідж ведучих новин на інших провідних українських телеканалах та зробити порівняльну характеристику задля досягнення та розуміння цілісної картини побудови ефективної іміджевої стратегії найбільших медіахолдингів України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрущенко М. Ю. Іміджеві імперативи українського телебачення: монографія. Київ: Щек, 2008. 215 с.
2. Андрущенко М. Ю. Роль ведучого у творенні ефективної телекомунікації. *Наукові записки Ін-ту журналістики*, 2011. Т. 43. Квітень-червень. С. 113–118.
3. Гоян В. В. Журналістська творчість на телебаченні: монографія. Київ: Ун-т імені Тараса Шевченка. Інститут журналістики, 2011. 319 с.
4. Іванченко М. Ю. Психологічні проблеми в дискурсі іміджу телебачення. URL: <https://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article& article=1584> (дата звернення: 20.11.2022).
5. Маргалик В. Імідж ведучого телевізійної програми, його відповідність жанрові та тематиці. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ, 2003. Т.11. С. 70–84.
6. Моніторинг спільного телемарафону «Єдині новини» за 24 жовтня 2022 року. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/204323/2022-10-30-monitoring-spilnogo-telemarafonu-iedyni-novyny-za-24-zhovtnya-2022-roku/> (дата звернення: 24.11.2022).
7. Почепцов Г. И. Имя: от фараонов до президентов. Строительство вообразимых мифов в мифе, сказке, анекдоте, рекламе, пропаганде и публичной речи. Киев: АДФ-Украина, 2007. 382 с.
8. Почепцов Г. И. Имяология. Киев: Ваклер, 2001. 698 с.
9. «Робота допомагає мені забувати про страх», – телеведуча «1+1» і марафону «Єдині новини» Наталія Островська. 17 травня 2022 р. URL: <https://1plus1.ua/tsn/novyny/robo-ta-dopomaga-e-meni-zabuvati-pro-strah-televeduca-11-i-marafonu-edini-novini-natalia-ostrovska> (дата звернення: 26.11.2022).
10. ТСН. Телемарафон «Єдині новини» [відео]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WXsDvZdWEA> (дата звернення: 24.11.2022).

УДК 070.42:379.823]:17.022.1

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268486>

Representation of the news president's image on modern Ukrainian television (using the example of «TSN» presenters Sviatoslav Hrynychuk and Nataliya Ostrovska)

Olena Ishchenko,

senior Lecturer of the Periodical Press and Media Editing Chair
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I.I. Mechnikov National University
e-mail: olenka11121997@ukr.net

In the modern information space, an important role is played by television news, which is the most popular form of information dissemination, and therefore, an important place is occupied by news presenters. After all, TV presenters directly or indirectly influence the audience and act as mediators between the audience and journalists. Researcher M. Margalyk wrote that: "In the newscast, together with the news, we receive some psychological support, or vice versa, we feel its absence. The presenter is such a face that you want to look at again" [5]. The recipient, in turn, consumes the key information that the presenter provides through the TV screen. This chain, in our opinion, is continuous, especially now, when the audience needs operational information from the presenters about the main things that are happening in the country.

The article examines the image of the news anchor, his manner of presenting information, its accessibility, and most importantly, the peculiarities of image building. The image of Svyatoslav Grinchuk and Natalya Ostrovska, who are among the most recognizable news anchors on the "1+1" channel, was studied in order to better perceive information of a news nature.

Key words: image, imageology, image strategy, presenter's image, "1+1" channel, "TSN", Svyatoslav Grynchuk, Nataliya Ostrovska.

REFERENCES:

1. Andryushchenko, M. J. (2008). Imidjevi imperatyvy ukrainskogo telebachennia: monografia [Image imperatives of Ukrainian television: a monograph]. Kyiv. 215 p. [In Ukrainian].
2. Andryushchenko, M. J. (2011). Rol veduchogo u tvorenni efektyvnoi telekomunikacii [The role of the presenter in creating an effective telecommunications]. *Scientific notes of the Institute of Journalism*. Vol. 43. April-June. pp. 113–118 [In Ukrainian].
3. Goyan, V. V. (2011). Jurnalistska tvorchist na telebachenni: monografia [Journalistic creativity on television: a monograph]. Kyiv. 319 p. [In Ukrainian].
4. Ivanchenko, M. J. Psihologichni problem v dyskursy imidju telebachennia [Psychological problems in the discourse of the image of television]. URL: <https://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article& article=1584> (access date: 11/20/2022) [In Ukrainian].
5. Margalyk, V. (2003). Imidj veduchogo televisiinoi programy, iogo vidpovidnist janrovi ta tematyci [The image of the host of the television program, its relevance genres and topics]. *Scientific notes of the Institute of Journalism*. Kyiv. Vol. 11. pp. 70–84 [In Ukrainian].

6. Monitoryng spilnogo telemarafonu «Iedyni novyny» za 24 jovtnia 2022 roku [Monitoring of the joint telethon «Edyni novyny» for October 24 in 2022]. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/204323/2022-10-30-monitoryng-spilnogo-telemarafonu-iedyni-novyny-za-24-zhovtnya-2022-roku/> (access date: 24.11. 2022) [In Ukrainian].
7. Pocheptsov, G. (2007). Imidj: ot faraonov do prezidentov. Stroitelstvo voobrazaemyh mifov v mife, skazke, anecdote, reclame, propaganda i pablikreishens [Image: from pharaohs to presidents. Construction Imaginary myths in myth, fairy tale, anecdote, advertisement, propaganda and public release]. Kyiv. 382 p. [In Russian].
8. Pocheptsov, G. (2001). Imageology. Kyiv. 698 p. [In Russian].
9. «Robota dopomagae meni zabuvaty strah», – televeducha «1+1» I marafonu «Iedyni novyny» Natalia Ostrovska (2022) [«Work helps me forget about fear», – TV presenter «1+1» and Natalia Ostrovska of the «Edyni Novyni» marathon]. 1+1. May 17. URL: <https://1plus1.ua/tsn/novyny/robota-dopomagae-meni-zabuvati-pro-strah-televeduca-11-i-marafonu-edini-novini-natalia-ostrovska> (access date: 26.11.2022) [In Ukrainian].
10. TSN. Telemarafon «Iedyni novyny» [TSN. Telethon «Edyni Novyny»] [video]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WXsDvZdWEA> (access date: 11.24.2022) [In Ukrainian].

УДК 327.8:070

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268482>

КОНЦЕПЦІЇ УСКЛАДНЕНОГО КОНФЛІКТНОГО ЛАНДШАФТУ ЯК РОЗШИРЕННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ МІЖНАРОДНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ В ЖУРНАЛІСТИЦІ

Марина Ковальська,

канд. іст. наук, кафедра періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: kovalska.mar@onu.edu.ua

Стаття присвячена вивченню можливостей розширення термінологічного аспекту міжнародної проблематики ЗМІ завдяки вживанню актуальних понять та термінів наукової літератури щодо міжнародних відносин. Увага автора зосереджується на концепціях та підходах, що досягають ускладнений конфліктний ландшафт сучасності. Детально розглядається проблема визначення «сірої зони» та можливості вживання відповідних термінів у журналістському тексті при аналізі сучасних міжнародних конфліктів. Запропоновано поглибити рівень аналізу феноменів гібридної війни за рахунок використання журналістами, які пишуть на міжнародну тематику, термінів «ускладнений конфліктний ландшафт»/«сіра зона»/«сіра стратегія».

Ключові слова: міжнародні відносини, сіра зона, робота журналіста, гібридна війна, стратегічні комунікації, міжнародна проблематика, міжнародні конфлікти

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Висока нестабільність сучасного світу багато в чому виражає себе через ускладнення міжнародних відносин, загострення суперечок, посилення інтенсивності міждержавних та інших типів конфліктів, що призводить знову до важкості балансування щодо дій та рішень. Це замкнене коло, з кожним роком зростання нестабільності в кількісному плані приводить до підвищення значущості ретрансляції інформації. Опосередкований вплив ЗМІ на міжнародні конфлікти є доведеним фактом у науковій літературі ХХ ст., проте журналіст у своїй роботі має керуватися етичними нормами, дотримуватися стандартів професійної діяльності тощо щодо міжнародної журналістики – правильно передавати сутність процесів та явищ сучасного міжнародного становища, розуміючи при цьому, що форма подачі інформації також важлива в стратегічному плані. З огляду на це, доречним виглядає звернення до ви-

вчення того, як написання журналістського тексту в сфері міжнародної проблематики в журналістиці може збагатитися за рахунок термінологічної актуалізації через наукову літературу з теорії міжнародних відносин.

Об'єктом дослідження є теоретичні складники концепцій ускладненого ландшафту, предметом – застосування в роботі журналіста нових широкоживаних термінів наукової літератури, що торкаються опису та аналізу міжнародних конфліктів. **Метою дослідження** є визначення вищезгаданих термінів із найбільшим потенціалом частого використання в ЗМІ у майбутньому, уточнення їхнього змістового наповнення відповідно до особливостей українського інформаційного простору.

Серед проаналізованих джерел дослідження варто згадати звіти Українського незалежного центру політичних досліджень, Центру допомоги цивільним особам у конфлікті, аналітичні матеріали інтернет-блогів, таких як блог Стратегічного командування МО ВБ, веб-видання «Українська воєнна партія» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Серед авторів провідних публікацій варто назвати Д. Бело, доктора філософії в Школі міжнародних відносин Нормана Патерсона Карлтонського університету, доцента Університету Вебстера в Сент-Луїсі, штат Міссурі, та медіаексперта. Він співпрацює та активно видає роботи в співавторстві з професором Д. Карментом, директором Центру безпекових та оборонних студій при Карлтонському університеті. При роботі над статтею були вивчені праці Р. Хінка, докторанта факультету комунікацій Техаського університету А&М, Р. Ключера, професора комунікації того ж ЗВО США, С. Кулі, доцента кафедри комунікації в американському Університеті штату Міссісіпі. Були використані праці Дж. Матішек, Г. Бозуел, Г. Корна, Д. Лемон та інших науковців.

В українській науковій літературі недостатньо представлена ця тема, проте є публікації стосовно пов'язаних проблем, як, наприклад, наукові статті Н. Карпчук, І. В. Богінської, Б. А. Кормича, Л. В. Радовецької, М. А. Гасанова, С. Федонюка та ін. Фокус уваги спеціалістів за останній час наближається до розгляду проблеми в контексті стратегічних комунікацій та впливу медіа щодо вирішення безпекових питань.

Виклад основного матеріалу.

Міжнародна проблематика в журналістиці сьогодні є невід'ємною частиною, напевне, будь-якого видання. В Україні досить поширене використання в ЗМІ термінів «гібридна війна», «гібридна агресія», «інформаційна війна» (яка іноді згадується як частина гібридної війни, а іноді – як її синонім, що не зовсім правильно з термінологічної точки зору). Від початку російсько-української війни не тільки український, але й взагалі європейський інформаційний простір поступово наповнювався згадками про поняття та терміни, що торкаються проблематики гібридних війн, а після повномасштабного вторгнення росії на територію України це питання набуло винятко-

вого значення. Виходячи з того, що згадування понять та термінів стосовно гібридної війни буде тільки поширюватися в ЗМІ, варто детальніше розглянути найновіші та найзмістовніші терміни, що можуть надати додаткового виміру аналітичним журналістським матеріалам.

Потрібно вказати на кілька базових явищ у межах досліджуваного предмета, що мають свою презентацію на термінологічному рівні. Спочатку варто згадати про те, що розуміємо під назвою «конфліктний ландшафт». Конфліктний ландшафт – одне зі словосполучень, що використовується в сьогоdnішній науковій літературі (і майже ніколи не пояснюється авторами додатково). Окремого визначення цього терміну не існує, але, окреслюючи умовні кордони змістового наповнення, можна позначити, що це території, де відбуваються конфлікти, представлені в глобальному геополітичному вигляді. Тобто це можна представити як умовне поле битви/боротьби, яке можна оглянути, проаналізувати, зрозуміти його складність, але саме географічна складова може бути виражена неявно або, в разі суто інтелектуальної конструкції, взагалі бути відсутня.

В американській науковій літературі та медіааналітиці також поширена практика визначення та опису так званих «гарячих точок». «Гарячі точки» (hotspots) – окремі локальні території відкритого конфлікту, або конфлікту в гарячій фазі (інколи варто вжити й «конфлікт високої інтенсивності»). Вони завжди чимось чітко обмежені (наприклад, межами розселення етнічних меншин). Цей термін є одним із найбільш згадуваних у ЗМІ, що повідомляють про актуальну динаміку виникнення, загострення («спалаху») конфліктів.

У літературі, інколи в аналітичних матеріалах ЗМІ, мова йде про так звану «зону нестабільності». Зона нестабільності – території (на регіональному рівні) потенційного розпалення конфлікту, вони можуть бути доволі об'ємними.

Наразі в теорії міжнародних відносин спостерігається тенденція до розгляду проміжних, «розмитих» явищ та окремих феноменів всередині конфлікту як такого, і спроби визначити конкретні ознаки процесів, що спостерігаються зараз та продовжуватимуться в найближчому майбутньому.

Ускладнений конфліктний ландшафт – сучасний тип конфліктного ландшафту, що позначається високим рівнем невизначеності ознак конфліктності, правил їхнього перебігу та поведінки сторін, так само як і слабкою визначеністю цих сторін як таких. Змінилося саме розуміння війни. «Часи, коли мир, криза та конфлікт були трьома окремими фазами, конфлікти велися переважно військовими засобами, а противники були добре відомі, минули» [8, 122]. Після Другої світової війни було введено новий безпековий порядок, що термінологічно дорівнює словосполученню «система колективної безпеки», і в ньому пряма агресія, що може відбуватися на рівні відносин між суверенними державами, була делігітимізована. В сучасному світі агресор не хоче проголошувати себе таким, бо тоді має нести повну відповідальність згідно міжнародному праву. Однак це не припинило війни повністю, тієї ж са-

мої мети довелося досягати завдяки більш гнучким, а в чомусь навіть більш неетичним засобам, ніж війна як така.

Кожна епоха виробляє свою специфічну форму війни [5, 41]. Сучасні війни є складними за своїми внутрішніми та зовнішніми характеристиками, вміють мімікрувати під навколишнє нестабільне середовище, щоб знизити контрастність кордонів свого визначення. «Сучасні мультимодальні гібридні загрози мають мало спільного з минулими прикладами міждержавної агресії, яка спиралася на звичайну тактику жорсткої та м'якої сили, щоб підірвати опонентів... Ця підвищена складність посилюється тим фактом, що кінцеві цілі воюючих сторін часто, і часто навмисно, невідомі, щоб запобігти розгортанню заходів стримування противниками» [14, 22].

В цьому плані дослідники виділяють так звану «сіру зону» – концептуальний простір [1, 8] «війн нового покоління». Вона дуже близька до вже відомого в українській науковій літературі терміну «гібридна війна», але може використовуватися для деталізації загальної картини. Основні актори сірої зони – саме держави [21, 8], а ключова характеристика – низька інтенсивність конфлікту [15, 2; 13, 27]. Можуть брати участь не тільки військові, але й цивільні [16, 138].

Компетентність журналістського повідомлення про чинники конфліктів відіграє значну роль у масовому розумінні ситуації [23, 2-7] і, таким чином, перебуває в колі стратегічних комунікацій. Журналістика впливає на відносини між державами й на геополітичному рівні; більше того, як зазначають американські дослідники Р. Хінк, Р. Клувер та С. Кулі, «медіа використовуються для створення наративів, які є мотивом і обґрунтуванням для глобальної взаємодії, опору чи інших типів дій. Іншими словами, медіа є для більшості громадян основним інструментом для розуміння геополітичного світу. Це допомагає сформувати почуття соціальної, культурної та політичної ідентичності, а також визначити національних суперників, друзів чи ворогів» [22, 5].

Визначення «сірої зони» є достатньо складною проблемою. За часом виникнення це словосполучення сягає 2000-х років, коли було вперше використано американськими військовими для позначення ускладненого конфліктного ландшафту. Вперше для сфери міжнародних відносин термін «сіра зона» визначили аналітичні центри США, зокрема «RAND Corporation», не пізніше 2015 року «на основі обговорення особливостей псевдоревізіоністської гібридної агресії РФ проти України» [10].

Потрібно враховувати, що в українській літературі (науковій та в поодиноких матеріалах ЗМІ) спостерігається використання терміну «сіра зона» в другій половині 2010-х рр. у якості позначення території ОРДЛО (як синонім наукових термінів «некеровані території», «неконтрольовані території», «території транзитної державності» тощо) [9, 188–189; 2, 52]; зона умовної безпеки, що виникла внаслідок спроб урегулювання на сході України [3, 3]. Тобто в цьому випадку «сіра зона» – не поняття геополітичного плану, а зовсім інше: «території, де не діють закони цивілізованого світу, а вся влада сконцентрована в руках людей зі зброєю та майже необмеже-

ними можливостями» [7, 5] і навіть «ментальне відчуття себе у світі», категорія поняття такого собі «гетто покинутих людей» [4, 94] у розробках української філологічної науки. Іншими словами, незважаючи на цілком зрозуміле наповнення цього значення терміну «сіра зона», визначали його зовсім по-різному, і можна стверджувати, що таке використання не закріпилося в літературі.

В інтернеті є текстовий блог, який веде Стратегічне командування Міністерства оборони Великої Британії. Він розташовується на державному юкей-домени (stratcommand.blog.gov.uk). Запис від 26 квітня 2021 авторства Конрада Беккета має заголовок «Як впоратися з конфліктом сірої зони». В ньому стверджується, що назва явища «сіра зона» насправді «трохи вводять в оману, оскільки це зовсім не "зона" – принаймні, не така, яку ви можете визначити географічно. Термін походить від кольорової метафори. Ідея полягає в тому, що абсолютно доброякісна чи мирна акція, здійснена групою чи нацією, може бути визначена як "біла". Тоді як очевидно ворожі дії, які можна розглядати як акт війни, можна визначити як "чорні". Отже, маючи це на увазі, будь-що між ними буде "сірим". Сіра зона – це туманна зона, яка складається з усього, що не є ані повноцінним конфліктом, ані й не зовсім невинним актом» [12].

Одними з тих, хто далеко просунувся у вивченні цієї теми, є дослідники Девід Кармент та Дані Бело (США, Канада). Їм належать глибокі наукові дослідження, що мають високий рівень цитування та виходять за межі безпосереднього визначення явища «сіра зона» до з'ясування її внутрішніх закономірностей, правил та функціонування окремих складників.

У жовтні 2018 р. Д. Карментом та Д. Бело була опублікована стаття «Майбутня війни: ризики та винагороди конфлікту сірої зони та гібридної війни», що написана в дусі «теорії ігор», як вже помітно з назви роботи. Автори стверджують, що сучасні геополітичні конфлікти, особливо за умови аналізу поведінки великих держав, мають на увазі наміри фундаментально переглянути порядок союзів, котрі склалися на поточний момент, а також закріпити нові норми поведінки на міжнародній арені [17, 2]. На їхню думку, гібридна війна та конфлікти сірої зони є різними, відмінними між собою речами, тому що гібридна війна відбувається на тактичному рівні, а конфлікти сірої зони – на стратегічному (що так само є концептуальним поглядом, який розділяється не всіма дослідниками). Втім, як стверджують дослідники, «гібридна війна може бути тактичною частиною конфлікту сірої зони, розгорнутого за певних умов та в різному ступені» [17, 14]. У цій публікації також можна дізнатися про чотири сучасні варіанти реалізації гібридної війни: застосування Китаєм принципу «необмеженої війни», російську стратегію «гібридного балансування», «регіональний гібридизм», який практикує Ізраїль, та «обмежений гібридизм» НАТО. Можна зробити припущення, що в наступні роки дослідження зосереджуватимуться на перших двох варіантах як таких, що є найбільш актуальними та підкріплюються бурхливою поточною практикою геополітичних рішень.

Важливим є те, що в літературі в цілому затвердився чіткий постулат про те, що сьогодні війни між великими державами, і не тільки, відбуваються саме в сірій зоні, із застосуванням елементів як традиційної («жорсткої», військової) сили, так і нетрадиційної («м'якої» сили), причому все більше фокус уваги переміщується на те, що в арсеналі можливих способів впливу саме нетрадиційна сила переважає. При використанні терміну «сіра зона» в журналістській роботі варто пам'ятати, що не кожна міждержавна суперечка може бути класифікована як долучена до конфліктів сірої зони.

Серед війн взагалі спостерігається тенденція, котру можна визначити наступним чином: чим більше вони віддалені від нас в історії за часом, тим більше вони є схожими між собою та однорідними, і навпаки, протилежно можна сказати про війни, хронологічно наближені до сьогоденності. Певно, в кожному випадку війн новітнього часу бачимо свої унікальні комбінації методів, стратегій та технік. З одного боку, це є наслідком розвинутого мистецтва війни та більш широкого доступу до інформації про теорію та практику ведення війни, з іншого – індивідуальною ознакою сучасного конфліктного простору.

В кінці 2018 р. вийшла колективна монографія «Складні простори дій: право збройних конфліктів та динаміка сучасної війни» (видавець «Оксфорд юніверсіті прес»). Дослідник Гері П. Корн у розділі «Національна безпека в кібернетичному просторі: долання викликів сірої зони в кіберпросторі та за допомогою нього» писав: «Хоча деякі з цих кібероперацій проводилися в рамках триваючих збройних конфліктів, переважна більшість відбувалася в так званій сірій зоні – набагато більш невизначеному просторі між війною та миром. Ці дії, також відомі як виклики сірої зони або конфлікти сірої зони, варто розуміти як такі, що мають примусовий та агресивний характер і виходять за межі звичайної повсякденної геополітичної конкуренції мирних часів, але залишаються нижче за поріг війни» [18, 345–346]. Міркуючи про такий підхід до визначення, варто вказати на цікавий момент світосприйняття: як слід осягати сучасний феномен війни. З одного боку, в літературі спостерігаємо позначення сірої зони як такої, що не перетинає кордону війни, з іншого – це можна назвати сучасним виглядом або сучасною формою війни, і тоді смислова межа значно зсувається. Очевидно, це питання скоріш етичного, філософського плану й залежить від кута зору автора.

Розглянемо можливі варіанти тлумачення термінів зарубіжними професіоналами-військовими та аналітиками, які співпрацюють з державою, та оцінимо можливості застосування тих чи інших смислових відтінків залежно від ситуації, що обговорюється.

Британське вивчення прецедентів конфліктів сірої зони активізувалося п'ять років тому та пов'язане із зовнішньополітичною поведінкою росії. В блозі Стратегічного командування МЗС Великої Британії згадувалося отруєння Сергія та Юлії Скрипалів як приклад, по-перше, атаки, типової для сірої зони, а, по-друге, викорис-

тання дезінформації як спеціальної тактики. Відразу після випадку, який мав місце в березні 2018 р., в ЗМІ почали ширитися фейкові повідомлення, щоб «перехопити» ініціативу в розповіді про подію та контролювати її. Всі фейкові новини стверджували про свою правдивість та мали маніпуляторський зміст: «британський слід», тобто, отруєння нібито було спецоперацією Великої Британії для нанесення удару по репутації росії й збудження антиросійських настроїв; «український слід», щоб компроментувати росію, «американський слід» для дестабілізації світу, та інші варіанти дезінформації, спрямованої в інформаційний простір. Заперечувалося навіть російське походження нервово-паралітичної речовини «Новачок», попри зібрані британцями чіткі та обґрунтовані докази. Наступна хвиля повідомлень надходила з боку російських державних ЗМІ про те, що це була спроба самогубства або випадкове передозування чимось.

З того часу цей випадок у британських дослідженнях згадується як класичний приклад використання дезінформації в сірій зоні. «У світі соціальних медіа та 24-годинних циклів новин майже неможливо для всіх, крім найбільш репресивних держав, фактично контролювати потік інформації. Натомість оприлюднення цих історій було покликане створити сумніви та плутанину, намагаючись відстрочити або запобігти відплаті. І соціальні мережі були ідеальною платформою для поширення ідей» [20, 6-7]. Стратегія, яка використовується агресором у «сірій зоні», спрямована на створення когнітивного дисонансу через обфускацію та спроби (не)правдоподібного заперечення [20, 7].

Проте на визначення терміну «сіра зона» існує й протилежна точка зору, яка набагато менше представлена в наукових та оперативно-стратегічних розробках. Наприклад, австралійські урядові аналітики вказували, що сіра зона – це один із компонентів гібридної війни [19, 2]. Загалом зазначалося, що найближчий термін до сірої зони – «політична війна», але його не застосовують через внутрішню абсурдність семантичного наповнення: всі війни є політичними (отже, відразу зникає потреба в прикметнику) та пов'язані з веденням бойових дій. Використання терміну «війна» просто в одне слово більше плутає, ніж прояснює. «Сіра зона», безперечно, є метафоричною, але метафора вдало її розміщує між чорною та білою парадигмами миру/війни та цивільного/військового» [19, 6]. Українська дослідниця І. В. Богінська вказувала, що сіра зона може розглядатися як фаза конфлікту, окремий тип конфлікту або тактика конфлікту [1, 9].

Навесні 2022 р. Луїс Ернандес-Гарсія, підполковник Об'єднаного штабу оборони Іспанії (EMACON), відділу розвитку збройних сил (DIVDEF, орган, відповідальний за забезпечення оперативної ефективності збройних сил Іспанії), торкався питань термінології в публікації, що вийшла друком у виданні «Іспанського інституту стратегічних студій». Він писав: «Війна», «загроза», «гібридна стратегія» та «сіра зона» – це терміни, які вже кілька років широко вживаються в спеціалізованій стратегічній геополітичній термінології, зокрема в офіційній документації національних або між-

народних організацій безпеки та оборони. Останнім часом їх часто додавали в публікації та рефлексії більш інформативного характеру, спрямовані на широку громадськість, завжди посилюючись на тип міжнародного конфлікту, який поєднує дії звичайних збройних сил з іншими видами агресії» [21, р. 1].

Перетворення медіа на зброю у війні, «weaponization of media» Померанцева, відбулося завдяки інструментальним можливостям ЗМІ створювати та підтримувати псевдореальність [5, 43], що зробило їх міцним важелем у конфліктах сірої зони. Більше того, в американській науковій літературі було запропоновано термін «сіра зона ЗМІ», або «концепція медіа-сірої зони»: «медійні наративи часто набагато менш неоднозначні, ніж інші типи індикаторів сірої зони, і, отже, менш схильні до різноманітних інтерпретацій. У той час як багато показників агресії сірої зони можуть бути предметом неправильного тлумачення, наративи ЗМІ є набагато більш простими та містять обґрунтування та причини діяльності та політики країни. Спектр діяльності медіа-сірої зони коливається від звичайних глобальних розмов до політики та дипломатії та більш агресивних та конфронтаційних наративів опору та конфлікту» [22, р. 6]. Цей історіографічний факт є певною мірою революційним та відкриває цікаві горизонти для подальших міркувань, втім торкається предмету цієї статті опосередковано.

Важливо розуміти, що використання термінології досліджень в області сірої зони торкається, перш за все, політичних та безпекових питань [6, 140]. Використання в журналістському тексті характерних словосполучень на кшталт «механізм швидкого реагування» може створювати критичний контекст, якщо слідом не йде пряме посилання на цитату з промов політиків чи речників відповідних установ.

Термін «сіра стратегія» в журналістському тексті може використовуватися як трохи полегшений синонім до терміну «стратегія «сірої зони», але, на нашу думку, має супроводжуватися попереднім поясненням. Дослідниця Г. Бозуел визначає його наступним чином: «сірі стратегії – це постійні, поступові підходи, у яких опоненти вживають непрямих, зважених дій, які можна заперечувати або приписати невоюючим факторам, систематично працюючи до більшої довгострокової мети» [13, 26].

Окрім терміну «сіра зона», з весни 2022 року також шириться застосування словосполучення «невоюючі сторони» («non-belligerents»): «Що стосується війни в Україні, то ні Сполучені Штати, ні європейські країни, включаючи Іспанію, діють не як нейтральні, а як невоюючі сторони. Іншими словами, політична й військова підтримка законної оборони України неминуче означає відповідь взаємністю на ініційовану Москвою ескалацію в сирійській зоні. Тоді як діада конфлікту між Росією та Україною – це не сіра зона, а війна (тобто зона чорна), діада між Росією та західними країнами змінилася від «світло-сірого» (кампанії дезінформації, політичне втручання, легкі кібератаки тощо) до темно-сірого» [21, 5]. Вказівка в тексті на «невоюючі сторони» може слугувати як інструмент заперечення російському наративу про «колективний Захід», який нібито веде військові дії проти рф.

Так само увага має приділятися сучасним концепціям стратегічних комунікацій, що включають у себе «поєднання публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю (громадських справ, військових справ) та інформаційних операцій і психологічних операцій на підтримку політики суб'єкта, його операцій, діяльності та досягнення стратегічних цілей» [11, 49]. Термін змінив застаріле «інформаційне протиборство» в стратегічному контексті [11, 48] та наразі використовується на рівні стандартів держав Північноатлантичного альянсу. В рамках стратегічних комунікацій використовуються й нові медіа. Наприклад, для запобігання «сірим» загрозам США активно використовують нові технології, які можуть передбачати безпекові події на базі соціальних медіа та інтернет-трафіку [24, 21].

Висновки та перспективи дослідження.

В умовах складності сучасного міжнародного становища інформаційний простір вписаний у стратегічний вимір комунікації. Отже, до більш активного використання журналістами-міжнародниками пропонується перш за все взаємопов'язана тріада «ускладнений конфліктний ландшафт/«сіра зона»/«сіра стратегія». Така термінологія може поглибити рівень аналізу феноменів гібридної війни, що представляє собою вже більш ніж вивчену та описану область. В контексті російсько-української війни має велике значення правильне вживання термінів міжнародної проблематики ЗМІ. У плані застосування понять та термінів слід розрізняти, в яких журналістських жанрах передбачається звернення автора до цієї проблеми, зокрема який матеріал пишеться – інформаційний або аналітичний. Стосовно інформаційних жанрів, якщо в ЗМІ повідомляється про окрему подію, що перебуває в контексті феномену «сірої зони», короткий опис рівня ускладненого конфліктного ландшафту може виступати як бекграунд. Аналітичні жанри являють собою більш перспективне поле, тому що передбачається складніший термінологічний рівень. Проведене дослідження у своїх подальших перспективах орієнтоване на оптимізацію практичної сторони, результати вивчення теми можуть бути використані для покращення підготовки журналістів-міжнародників, зокрема, логічним виглядає наукове звернення в подальшому до аспекту уточнення другорядних термінів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богінська І. В. Медіація у «сірій зоні». *Політичне життя*. Серія Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. 2022. № 1. С. 7–16.
2. Воєнні аспекти протидії «гібридній» агресії: досвід України: монографія / Колектив авторів; за заг. ред. А. М. Сиротенка. Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, 2020. 176 с.
3. Громадяни і держава на підконтрольних територіях Донецької та Луганської області: Проблеми, виклики, бачення майбутнього. Український незалежний центр політичних досліджень. жовт. 2017. 32 с. URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/>

sirazona_UK.pdf (дата звернення: 28.11.2022).

4. Ісаєнко К. П. «Сіра зона» як варіація життя війни-без-війни (на матеріалі роману А. Куркова «Сірі бджоли»). *Література та культура Полісся*. Серія Філологічні науки. 2019. № 12 (95). С. 91–96.
5. Карпчук Н. Медіа як невоєнний метод впливу в гібридній війні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2018. № 2 (4). С. 41–49.
6. Кормич Б. А. Концепція морської «сірої зони» та ситуація у Чорному та Азовському морях після незаконної анексії Криму. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття: у 2 т. / за загальною редакцією С. В. Ківалова*. Одеса, 2022. Т. 2. С. 140–143.
7. Люди «сірої зони». Свідки російської анексії Криму 2014 року / Упор. та вступ Андрієвська А., Халімон О. Київ, 2018. 264 с.
8. Радовецька Л. В., Гасанов М. А. Нове сприйняття безпеки в контексті глобалізації та гібридної війни з Російською Федерацією: гібридні загрози. *Гібридна війна: сутність, виклики та загрози*: зб. матер. Круглого столу (Київ, 8 липня 2021 р.). [Електронне видання]. Київ, 2021. С. 121–124. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf (дата звернення: 28.11.2022).
9. Семко В. Л. Досвід вивчення феномену неконтрольованих територій у контексті наукового аналізу збройного конфлікту на сході України. *Регіональна політика*. 2015. № 1. С. 188–191. URL: <http://repositary.knuba.edu.ua/handle/987654321/6240> (дата звернення: 18.12.2022).
10. Сіра зона у міжнародних відносинах – дуже небезпечно для України, Європи, світу. *Українська воєнна партія*. 18.01.2022. URL: <https://mil.biz.ua/blog/cira-zona-u-mizhnarodnih-vidnosinax-i-u/> (дата звернення: 28.11.2022).
11. Федонюк С., Карпук І. Розвиток концепції стратегічних комунікацій ЄС. *Суспільні комунікації та мовні універсалії*. 2022. № 2 (13). С. 44–65.
12. Beckett C. Getting to grips with grey zone conflict. UK Strategic Command's Blog. April 26, 2021. URL: <https://stratcommand.blog.gov.uk/2021/04/26/getting-to-grips-with-grey-zone-conflict/> (date of access: 1.12.2022).
13. Bothwell H. Gray Is the New Black. A Framework to Counter Gray Zone Conflicts. JFQ. 101. 2nd quarter 2021. pp. 25–30.
14. Carment D., Belo D. Gray-zone Conflict Management; Theory, Evidence, and Challenges. *European, Middle Eastern, & African Affairs*. Summer 2020. pp. 21–41.
15. Carment D., Belo D. Grey-Zone Conflict: Implications for Conflict Management. Canadian Global Affairs Institute (Institut canadien des affaires mondiales). December 2019. pp. 1–8.

16. Carment D., Belo D. Non-state Actors and Conflict Management in an Era of Gray-zone Conflict: Routledge Handbook of Peace, Security and Development / Ed. by F. O. Hampson, A. Ozerdem, J. Kent. London, New York, 2020. pp. 138–148.
17. Carment D., Belo D. War's Future: The Risks and Rewards of Grey Zone Conflict and Hybrid Warfare. Canadian Global Affairs Institute (Institut canadien des affaires mondiales). October 2018. pp. 1–15.
18. Corn G. Cyber National Security: Navigating Gray-Zone Challenges in and through Cyberspace: Complex Battlespaces: The Law of Armed Conflict and the Dynamics of Modern Warfare / Ed. by Winston S. Williams, Christopher M. Ford. Oxford, 2018. pp. 345–428. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190915360.003.0012> (date of access: 8.12.2022).
19. Dobbs Th., Fallon G., Fouhy S., Marsh T., Melville L. Grey-zone activities and the ADF; A Perry Group Report. Canberra, 2020. URL: https://theforge.defence.gov.au/sites/default/files/2020-10/Grey%20Zone_0.pdf (date of access: 15.12.2022).
20. Entering the Grey-zone: Hybrid Warfare and the Protection of Civilians in Ukraine. Center for Civilians in Conflict ; Recognize. Prevent. Protect. Amend. June 2021. 24 p. URL: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2021/06/CIVIC_Ukraine_Report_Web.pdf (date of access: 8.12.2022).
21. Hernandez-Garcia Luis A. The grey zone: a conceptual approach from the Armed Forces. Opinion Paper IEEE. 2022. № 34. pp. 1–12. URL: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2022/DIEEE034_2022_LUISHER_Zona_ENG.pdf (date of access: 2.12.2022).
22. Hinck R., Kluver R. Media visions of the Gray Zone: Contrasting Geopolitical Narratives in Russian and Chinese Media. Global Media Monitoring Project. April 2017. URL: http://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/07/TAMU_Geopolitical-narratives-in-the-gray-zone-FINAL.pdf (date of access: 12.12.2022).
23. Lemont D. Narrowing the Grey Zone Conflict Margin. Master's thesis in Harvard Extension School. 2019. 56 p. URL: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/42004082/LEMONT-DOCUMENT-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of access: 12.12.2022).
24. Matisek J. Shades of Gray Deterrence: Issues of Fighting in the Gray Zone. Journal of Strategic Security. Vol. 10. 2017. № 3. pp. 1–26.

The concepts of a complex conflict landscape as an enlargement of the terminological toolkit of the journalistic covering of international issues

Maryna Kovalska,

Candidate of Historical Sciences,
Department of Periodicals and Media Editing
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: kovalska.mar@onu.edu.ua

The article is concentrated on the study of the possibilities of enlargement the terminological aspect of the international issues of mass media due to the use of current concepts and terms of scientific literature upon international relations. The author's attention is focused on the approaches conceiving the complicated conflict landscape of today. The problem of defining the term the Gray Zone (or Grey Zone) and the possibility of using relevant terms in the journalistic text while analyzing modern international conflicts is considered in detail. It is proposed to deepen the level of analysis of hybrid war phenomena due to the use of the terms "complicated conflict landscape"/"gray zone"/"gray strategy" by journalists writing on international topics.

With regard to the Russian-Ukrainian war, the correct use of the terms of international issues of mass media is of great importance. In terms of the application of concepts and terms, it is necessary to distinguish in which journalistic genres the author is expected to address this problem, namely, which material is being written: is it informational or analytical one. According to the informational genres, if the mass media reports on a separate event that is clearly in the context of the "gray zone" phenomenon, a brief description of the level of the complicated conflict landscape can act as a background. Analytical genres look quite promising because of a more complex terminological level is assumed.

In its further perspectives, the research is focused on the optimization of the practical side, the available results of the study can be used to improve the training of international journalists, in particular, it seems quite logical to take a future scientific task to clarify the terms of a secondary level.

Key words: international relations, grey zone, journalistic work, hybrid warfare, strategic communications, international issues, international conflicts

REFERENCES:

1. Bohinska, I. V. (2022). Mediatsiia u «sirii zoni» [Mediation in Gray Zone]. *Politychne zhyttia*. Seriya Politychni problemy mizhnarodnykh system ta hlobalnoho rozvytku. № 1. Pp. 7-16. [In Ukrainian].
2. Voienni aspekty protydii «hibrydni» ahresii: dosvid Ukrainy: monografia (2020) [Military aspects of countering «hybrid» aggression: the experience of Ukraine: monograph]. Kyiv, 176 p. [In Ukrainian].

3. Hromadiany i derzhava na pidkontrolnykh terytoriakh Donetskoï ta Luhanskoï oblasti: Problemy, vyklyky, bachennia maibutnoho (2017) [Citizens and the state in the controlled territories of Donetsk and Luhansk regions: Problems, challenges, vision of the future]. *Ukrainskyi nezalezhnyi tsentr politychnykh doslidzhen*. October. 32 p. URL: http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/sirazona_UK.pdf (accessed: 28.11.2022) [In Ukrainian].
4. Isaienko, K. P. (2019). «Sira zona» yak variatsiia zhyttia viiny-bez-viiny (na materialy romanu A. Kurkova «Siri bdzholy») [«Grey zone» as a variation of war-without-war life (based on A. Kurkov's novel «The Grey Bees»)]. *Literatura ta kultura Polissia*. Seria Filologichni nauky. № 12 (95). pp. 91-96 [In Ukrainian].
5. Karpchuk, N. (2018) Media yak nevoiennyi metod vplyvu v hibrydnyi viini [Media as a non-military method of influence in hybrid warfare]. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii*. № 2 (4). pp. 41-49 [In Ukrainian].
6. Kormych, B. A. (2022). Kontseptsii morskoi «siroi zony» ta situatsiia u Chornomu ta Azovskomu moriakh pislia nezakonnoi aneksii Krymu [The concept of the maritime «gray zone» and the situation in the Black and Azov seas after the illegal annexation of Crimea]. *Yevropeyskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiakh mashtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia: in 2 vol. Odesa. Vol. 2*. pp. 140-143 [In Ukrainian].
7. Liudy «siroi zony». Svidky rosiiskoi aneksii Krymu 2014 roku [People of the «gray zone». Witnesses of the Russian annexation of Crimea in 2014]. Kyiv, 2018. 264 p. [In Ukrainian].
8. Radovetska, L. V., Hasanov, M. A. (2021). Nove spryniattia bezpeky v konteksti hlobalizatsii ta hibrydnoi viiny z Rosiiskoiu Federatsiieiu: hibrydni zahrozy [A new perception of security in the context of globalization and hybrid war with the Russian Federation: hybrid threats]. *Hibrydna viina: sutnist, vyklyky ta zahrozy: zb. mater. Kruhloho stolu* (Kyiv, 8 lypnia 2021 r.). Kyiv. pp. 121–124. URL: https://academy.ssu.gov.ua/uploads/p_57_28744724.pdf (accessed: 28.11.2022) [In Ukrainian].
9. Semko, V. L. (2015). Dosvid vyvchennia fenomenu nekontrolovanykh terytorii u konteksti naukovoho analizu zbroinoho konfliktu na skhodi Ukrainy [The experience of studying the phenomenon of uncontrolled territories in the context of scientific analysis of the armed conflict in the east of Ukraine]. *Rehionalna polityka*. № 1. pp. 188-191. URL: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/6240> (accessed: 18.12.2022) [In Ukrainian].
10. Sira zona u mizhnarodnykh vidnosynakh – duzhe nebezpechno dlia Ukrainy, Yevropy, svitu (2022) [The gray zone in international relations is highly dangerous for Ukraine, Europe, and the world]. *Ukrainska voienna partiia*. January 18. URL: <https://mil.biz.ua/blog/cipa-zona-y-mizhnarodnykh-vidnosinakh-i-y/> (accessed: 28.11.2022) [In Ukrainian].
11. Fedoniuk, S., Karpuk, I. (2022). Rozvytok kontseptsii stratehichnykh komunikatsii YeS [The Development of the concept of EU strategic communications]. *Suspilni komunikatsii ta movni universalii*. № 2 (13). pp. 44–65 [In Ukrainian].
12. Beckett, C. (2021) Getting to grips with grey zone conflict. UK Strategic Command's Blog. April 26. URL: <https://stratcommand.blog.gov.uk/2021/04/26/getting-to-grips-with-grey-zone-conflict/> (accessed: 1.12.2022) [In English].
13. Bothwell, H. (2021). Gray Is the New Black. A Framework to Counter Gray Zone Conflicts. *JFQ*. 101. pp. 25-30 [In English].

14. Carment, D., Belo, D. (2020). Gray-zone Conflict Management ; Theory, Evidence, and Challenges. *European, Middle Eastern, & African Affairs*. pp. 21-41 [In English].
15. Carment, D., Belo, D. (2019) Grey-Zone Conflict: Implications for Conflict Management. *Canadian Global Affairs Institute (Institut canadien des affaires mondiales)*. pp. 1-8 [In English].
16. Carment, D., Belo, D. (2020) Non-state Actors and Conflict Management in an Era of Gray-zone Conflict: *Routledge Handbook of Peace, Security and Development*. London, New York. pp. 138-148 [In English].
17. Carment, D., Belo, D. (2018) War's Future: The Risks and Rewards of Grey Zone Conflict and Hybrid Warfare. *Canadian Global Affairs Institute (Institut canadien des affaires mondiales)*. pp. 1-15 [In English].
18. Corn, G. (2018) Cyber National Security: Navigating Gray-Zone Challenges in and through Cyberspace: Complex Battlespaces: The Law of Armed Conflict and the Dynamics of Modern Warfare. pp. 345-428. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780190915360.003.0012> (accessed: 8.12.2022) [In English].
19. Dobbs, Th., Fallon, G., Fouhy, S., Marsh, T., Melville, L. (2020) Grey-zone activities and the ADF; A Perry Group Report. Canberra. URL: https://theforge.defence.gov.au/sites/default/files/2020-10/Grey%20Zone_0.pdf (accessed: 15.12.2022) [In English].
20. Entering the Grey-zone: Hybrid Warfare and the Protection of Civilians in Ukraine. *Center for Civilians in Conflict; Recognize. Prevent. Protect. Amend.* June 2021. 24 p. URL: https://civiliansinconflict.org/wp-content/uploads/2021/06/CIVIC_Ukraine_Report_Web.pdf (accessed: 8.12.2022) [In English].
21. Hernandez-Garcia, Luis A. (2022). The grey zone: a conceptual approach from the Armed Forces. *Opinion Paper IEEE*. № 34. pp. 1-12. URL: https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_opinion/2022/DIEEE034_2022_LUISHER_Zona_ENG.pdf (accessed: 2.12.2022) [In English].
22. Hinck, R., Kluver, R. (2017). Media visions of the Gray Zone: Contrasting Geopolitical Narratives in Russian and Chinese Media. *Global Media Monitoring Project*. URL: http://nsiteam.com/social/wp-content/uploads/2017/07/TAMU_Geopolitical-narratives-in-the-gray-zone-FINAL.pdf (accessed: 12.12.2022) [In English].
23. Lemont, D. (2019). Narrowing the Grey Zone Conflict Margin. Master's thesis in Harvard Extension School. Harvard. 56 p. URL: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/42004082/LEMONT-DOCUMENT-2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed: 12.12.2022) [In English].
24. Matisek, J. (2017). Shades of Gray Deterrence: Issues of Fighting in the Gray Zone. *Journal of Strategic Security*. Vol. 10. № 3. Pp. 1–26 [In English].

УДК 327.8:070

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268488>

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТІВ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ

Станіславе Ковальський,

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: svk@onu.edu.ua

Стаття присвячена проблемам конфліктів на Близькому Сході з точки зору розвитку інформаційного суспільства та збільшенню впливу цифрових технологій. У фокусі уваги автора знаходиться проблема пропаганди, цензури та розвитку вільної преси в зонах близькосхідних конфліктів. Детально розглядається проблема «інформатизації» регіональних конфліктів та феномен «інформаційний мур». У висновках зазначено, що ступінь інформатизації суспільств Близького Сходу безпосередньо впливає на інтенсивність конфліктів та визначає їх результат.

Ключові слова: інформаційне суспільство, медіакомунікації, Близький Схід, інформаційний вимір регіональних конфліктів, «інформаційний мур» конфлікту.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Регіон, який найчастіше в літературі згадується як Близький Схід, у сучасній системі міжнародних відносин займає особливе місце. Якнайменш у період до початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України цей регіон асоціювався із квінтесенцією міжнародного тероризму. В ньому зосереджено одні з найбільших у світі стратегічних паливних ресурсів, а саме газу та нафти. Водночас з геополітичної точки зору регіон становить собою одну з найнестабільніших територій, покритих тривалими постійними конфліктами етнічного та міждержавного плану; включає в себе держави, що розробляють та утримують ядерну зброю. Вагомими змінами в сучасній геополітиці конфліктів на Близькому Сході в першій чверті XXI ст. стало посилення «цифрового» фактору. На ці процеси безпосередньо вплинув розвиток інформаційного суспільства в глобальному масштабі, де інформація перетворюється на найголовніший ресурс, а доступ до неї стає головною стратегією виживання та розвитку. Отже, інформаційний вимір стає одним із головних аспектів дослідження для розуміння сучасного стану конфліктних процесів у світі взагалі та особливо на Близькому Сході.

Об'єктом дослідження є конфлікти регіону Близького Сходу, предметом – причинно-наслідкові зв'язки висвітлення близькосхідних конфліктів у медіа. **Метою**

дослідження є визначення ступеня впливу та характерних ознак інформаційного виміру близькосхідних конфліктів сьогодення.

Джерелами дослідження є документи (в основному звіти та записки), підготовлені аналітичними центрами на базі вивчення зібраних даних про регіон Близького Сходу. Вивчалися останні огляди «Проекту даних про розташування та події збройних конфліктів» (ACLEED) – це проект зі збору, аналізу та картографування дезагрованих даних; кварталний огляд динаміки розвитку війни в Сирії «Центру Картера»; частина аналітичного річника SIPRI за 2022 р. з даними щодо збройних конфліктів та мирних процесів на Близькому Сході та Північній Африці, підготовлені до опублікування Яном Девісом. Використовувалися дані геополітичного звіту, представленого на «Шпешел Юразія» по медіа, суспільству та геополітиці Близького Сходу за 2022 р. авторства Сильвії Больтуч; підготовлений у Катарі звіт під назвою «Використання медіа на Близькому Сході» з даними за 2019 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти висвітлювалися в роботах як у межах регіональної історіографії, так і в спеціальних дослідженнях.

Особливо слід відзначити колективну монографію «Медіатизація конфліктів на Близькому Сході» (2018 р. видання – С. К.) під редакцією Дана Каспі та Данієля Рубінштейна, Бен-Гуріонський університет, що в Ізраїлі.

Серед найпомітніших останніх публікацій та робіт, що були використані під час написання статті, варто відзначити статтю Ірам Халід, професорки Пенджабського університету Індії, у співавторстві з Узмою Наз; статтю доктора філософії з політичних наук, доцента Бар-Іланського університету Мори Дейтч та наукового співробітника програми вивчення Сирії доктора Карміта Валенсі. Було вивчено наукову статтю американського політолога, доцента Державного університету Пенсильванії Метта Еванса «Розповідаючи міжнародні конфлікти: висвітлення в медіа боротьби на Близькому Сході» тощо. В американському штаті Канзас (у Коледжі підготовки керівного складу та командування армії США) було захищено роботу підполковника єгипетської армії Ахмеда Маді під назвою «Роль та впливи медіа на Близькому Сході та Сполучених Штатах», що також використовувалася в дослідженні.

Виклад основного матеріалу.

Близький Схід як регіон (зараз все частіше спостерігається перехід до використання терміну «MENA region», тобто регіон країн Близького Сходу та Північної Африки – С. К.), названий так з європоцентричного кута зору другого періоду нової історії та включає в себе, за різними показниками виокремлення, від 8 до 20 країн. В ЗМІ так само може ототожнюватися з так званим «арабським світом». Незважаючи на наймовірне багатство земель регіону на природні ресурси, в більшості його країн спостерігається екстремальний рівень бідності.

Соціальна напруженість у країнах Близького Сходу призводить до політичної нестабільності як у середині цих держав, так і на міжнародному рівні. Наявність у регіоні Ізраїлю, який суттєво відрізняється від інших країн релігією, геополітикою та економічним розвитком, уже майже 70 років визначає контури конфліктів.

За даними Стокгольмського інституту вивчення проблем миру (SIPRI), у 2021 р. на Близькому Сході та в Північній Африці (MENA) було вісім держав з активними збройними конфліктами (стільки ж, як і в 2020 році): Єгипет, Ірак, Ізраїль (Палестина), Ліван, Лівія, Сирія, Туреччина та Ємен. При цьому зазначається, що загальна кількість смертей, пов'язаних із конфліктом, у регіоні зменшувалась четвертий рік поспіль, приблизно на 75 відсотків з 2017 р. Ємен був єдиним великим збройним конфліктом у регіоні, щорічні жертви якого перевищували 10 000 осіб, і, окрім Іраку та Сирії (висока інтенсивність збройних конфліктів – С. К.), решта збройних конфліктів були низької інтенсивності. Багато конфліктів були взаємопов'язані, в них брали участь регіональні та міжнародні сили, а також численні недержавні суб'єкти. У 2021 р. було проведено 14 багатосторонніх миротворчих операцій у Близькому й Східно-мусульманському регіоні, стільки ж, скільки й у попередньому році [7].

В аналітичних звітах «Проекту даних про розташування та події збройних конфліктів» серед нових конфліктних тенденцій Близького Сходу називаються загальнонаціональні демонстрації, спровоковані смертю дівчини Махси Аміні під час ув'язнення поліцією моралі [1]. Примітною рисою іранських протестів «Проект» називає активну участь студентської молоді. Водночас підкреслюється збільшення випадків насильства. «Незважаючи на це зменшення насильницьких демонстрацій, вони все ж сприяли збільшенню щотижневих насильницьких подій в Ірані за останній місяць на 397%, порівняно із середнім тижневим показником за попередній рік. Карта зміни конфлікту ACLED також попередила про зростання насильства в країні протягом попередніх чотирьох тижнів. Демонстрації із засудженням смерті Аміні та висловленням солідарності з іранськими протестувальниками також повідомлялися в Туреччині, Лівані та Ізраїлі та в інших країнах світу» [1]. На кінець 2022 р. протести в Ірані все більше проявляють ознаки громадянської війни, зокрема в національних районах, та інтернаціоналізуються за рахунок впливу Туреччини, Азербайджану та Ізраїлю.

Експерти «Проекту даних про розташування та події збройних конфліктів» відзначають також посилення ролі Ємену в зростанні конфліктності в регіоні. Акцент робиться на активізацію терористичної групи «Аль-Каїда на Аравійському півострові» (АКАП). За останні місяці АКАП здійснила низку терористичних акцій та нападів на Єменських військових [1].

Одним з головних регіональних лідерів виступає Туреччина, роль якої з кожним роком збільшується. Катарський неурядовий аналітико-дослідницький інститут «Близькосхідна Рада глобальної політики» визначає геополітику Туреччини в регіоні таким чином: «Останніми роками Туреччина прийняла політику наведення мос-

тів на Близькому Сході. Головними рушійними силами нової орієнтації Туреччини є економічні імперативи, зменшення присутності Сполучених Штатів у регіоні, прихід адміністрації Байдена, ідея входження регіону у фазу після арабської весни та глухий кут у регіональних конфліктах. Ці чинники поєднуються з кількома факторами, характерними для Туреччини, що спонукає до більшого регіонального перебалансування» [6].

Головним конфліктогенним фактором у регіоні залишаються арабо-ізраїльські протиріччя. Більшість держав Близького Сходу офіційно не визнають Ізраїль державою та на державному рівні закликають «скинути євреїв у море». Тому з моменту утворення в 1948 р. до сьогодні Ізраїль знаходиться в стані перманентного конфлікту з арабськими країнами та Іраном. Періодично це протистояння переростає у війну з конкретною країною або коаліцією. Окрему проблему становить невизнана Палестинська автономія, яка має свої представництва в арабських країнах, а її діяльність пов'язана з цілою низкою терористичних груп. Станом на кінець 2022 р. Ізраїль проводить військові операції в Секторі Гази, Сирії та Ірані.

У сучасних реаліях у конфліктах на Близькому Сході зростає роль ЗМІ. У спеціалізованій доповіді, присвяченій проблемам регіону за 2018 р., зазначається: «Армія та ополчення, які беруть участь у локальних обмежених битвах на Близькому Сході, використовують широкий спектр ЗМІ – і, зокрема нові медіа – для отримання допомоги від більших держав у регіоні (Ірану, Саудівської Аравії та країн Перської затоки)» [5, 4]. У документі наголошується на тому, що конфлікти на Близькому Сході часто завершуються без чітко означеного результату. Тому ЗМІ виконували роль тих, хто «визначає переможця»: «У обмежених конфліктах, навпаки, не завжди ясно, яка сторона перемогла. Хто був переможцем у двох ізраїльських війнах у Лівані – проти Фатхленду та проти Хезболли? Хто переміг у Першій Інтифаді? А в Другій? Хто переміг в ізраїльських операціях проти ХАМАСу в Газі? У всіх цих конфліктах обидві сторони заявляли про перемогу та залучали ЗМІ, щоб довести це» [5, 3].

За спостереженнями авторів вищезгаданої доповіді, у період довготривалого обмеженого конфлікту відбувається подвійний ефект медіатизації конфлікту. З одного боку, зростає вплив ЗМІ на хід та сприйняття конфлікту всередині суспільства. З іншого боку, створюється інформаційний мур між ворогуючими сторонами. Тобто, чим довше триває збройний конфлікт у його різних проявах, тим помітнішою є присутність того, що автори аналітичної доповіді називають «інформаційним муром», який розділяє ворогуючі громади та блокує потік відповідної інформації [5, 4–5]. Чим менша географічна площа конфлікту та відстань між його учасниками, тим вищим є цей «мур» між ними. Така взаємна інформаційна ізоляція стає фактором поглиблення конфлікту. Арабо-ізраїльські конфлікти чудово ілюструють цю закономірність.

Катарські аналітики, починаючи з 2013 р., щороку проводять широкомасштабне дослідження використання медіа в Близькосхідному регіоні, приділяючи основну увагу семи державам (Єгипту, Тунісу, Саудівській Аравії, звісно Катару, ОАЕ, Лівану та Йор-

данії), намагаючись дослідити, наскільки реальна картина сходиться зі створеною стереотипізацією цього регіону. Звіт на 2019 р. містив висновок про те, що телерадіомовлення та друкована преса перебувають у формі субсидованої бізнес-моделі, їх мало, проте вони досить потужні. Зверталася увага на те, що телебачення мало набагато більше впливу, якщо порівнювати з даними з інших регіонів світу, але за останнє десятиліття все більше поступалося соціальним медіа. «Медіасцена в регіоні є міцною та загалом зростає, оскільки люди мають усе більше можливостей для новин, інформації, розваг, спорту, ігор, комерційних пропозицій та пропонованих тарифів. Технології зробили крок уперед, перевівши більшість засобів масової інформації в епоху цифрових технологій зі значною швидкістю та ефективністю» [14].

Характерною ознакою інформаційного виміру є проблема пояснення методів модерації соціальних платформ. Порівняно з іншими куточками світу, на Близькому Сході непрозора звітність державних запитів на видалення небажаного/незаконного контенту, через що ступінь активності втручання державних урядів арабських країн є таким, який неможливо визначити чітко [4]. Враховуючи специфіку регіону, зрозуміло, наскільки може бути цікавою така інформація, наприклад, дані про кількість контенту, позначеного як пропаганда тероризму.

Лінгвокультурні бар'єри так само спостерігаються, наприклад, поганий переклад арабською мовою правил для користувачів. У проведеному MEI в 2021 р. дослідженні згадувалося, що на початку року «TikTok видалив обліковий запис палестинської мережі новин QNN. Редактор видання Ахмад Джаррар сказав виданню Vice, що йому було важко зрозуміти політику модерації платформи, і він зміг відновити доступ до облікового запису лише після публікації пресрелізу про ситуацію. Джаррар сказав Vice, що навіть після відновлення облікового запису платформа не надала додаткової інформації про те, чому його видалили» [4].

В аналітичних звітах повідомлялося, що облікові акаунти сирийських журналістів, які критично налаштовані до режиму Башара Асада, неодноразово видалялися чи дезактивувалися, причому для оскарження таких дій не можна було застосувати арабську мову (через брак персоналу мереж, відповідальних за модерацію). Той самий журналіст, який надав свої історії спеціалістам MEI, стверджував, що скарги на «режимних» асадівських журналістів, які іноді публікували та зберігали в інтернеті жорстокі світлина вбитих сирийських мирних жителів, не мали фідбеку, а оскаржувані графічні зображення, попри свій зміст психологічного тиску на опозицію, продовжували зберігатися у відкритому доступі [4].

Матт Еванс, професор університету штату Пенсильванія, фахівець із медіакомунікацій, виокремив два взаємопов'язаних чинники, що можуть пояснити різницю в генезі та рисах конфліктів на Близькому Сході. Насамперед міжнародні журналісти обирають висвітлення події з країни, яка може надати більш комфортні умови перебування та безпеку. «Журналісти, як і люди більшості професій, віддають перевагу хорошим умовам праці та життя. Призначення в країни з комфортабельними

готелями, хорошими ресторанами та іншими зручностями очевидно більш бажане, ніж у віддалені регіони, де немає туалетів і питної води» [9, 226]. Так, під час конфлікту в Дженині в Ізраїлі було розміщено понад 1000 міжнародних кореспондентів. У Палестині, у свою чергу, було на порядок менше представників світових ЗМІ. Ця обставина, на думку М. Еванса, тягне за собою інший аспект, що можна назвати «пакетною журналістикою». Наявність такої кількості журналістів призводить до наступного чинника – «пакетної журналістики». Коли журналісти однобоко висвітлюють конфлікт; несвідомо для себе висвітлюють позицію сторони, що їх приймає. Таким чином, інформаційно виграє та сторона, що може створити комфортні умови для роботи міжнародних журналістів. Цей феномен також описувався в психології як «тунельне бачення». Отже, існує циклічний ефект, завдяки якому конфлікти, про які найчастіше повідомляють, вважаються найбільш важливими для висвітлення. Оскільки громадськість стає більш стурбованою цими конфліктами, вони вагоміші для політиків, таким чином привертаючи більше уваги ЗМІ [9, 226].

Регіональним медіацентром стала столиця Оману, де з 31 травня до 2 червня 2022 р. понад 260 журналістів із різних країн зустрілися з нагоди проведення 31-го Всесвітнього конгресу Міжнародної федерації журналістів. Як значилося у звітах про подію, розглядався регіональний та міжнародний політичний ландшафт та питання свободи й безпеки преси [3].

Водночас у таких краях, як Сирія або Іран ЗМІ дуже обмежені та цензуровані владою. Наприклад, президент Спільки журналістів Сирійської Арабської Республіки Мусса Абдельнур відзначив: «На Сирію і все, що відбувається в країні, діє сильна цензура. Сирійські супутникові канали заборонені, існує ембарго на дослідження та технологічний розвиток. Іноземні держави (Сполучені Штати та їхні союзники) хотіли б почути й передати лише одну версію історії, оскільки вони постійно розчаровують своїх громадян, кажучи неправду та змушуючи їх жити в сюрреалістичній атмосфері. Це зрозуміло у випадку з Сирією, тому що всі ті, хто відвідує нашу країну, заявляють, що те, що вони бачили, абсолютно відрізняється від того, що передають ЗМІ» [3]. Чудовою ілюстрацією сирійської пропаганди є карикатура, на якій зображені російські літаки, що бомблять міста. А сирійські ЗМІ в образі художника малюють білих голубів, що скидають квіти.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, проаналізувавши динаміку регіональних відносин на Близькому Сході в контексті розвитку інформаційних впливів та цифрових систем, можна виокремити три аспекти сучасних конфліктів. По-перше, спостерігається дуалістичність інформаційного впливу на конфлікти такого типу, розповсюджені на Близькому Сході. З одного боку, посилюється вплив ЗМІ всередині конфліктуючої держави. Фактично національна преса визначає оцінки результату війни. З іншого боку, між ворогуючими сторонами виникає ефект «інформаційного муру», що розриває комунікації

між антагоністами та перешкоджає дипломатичним шляхам вирішення ситуації. По-друге, на Близькому Сході відбуваються дві різноспрямовані тенденції. Деякі держави, такі як Катар або Оман, намагаються ставати інформаційними центрами, їх ЗМІ стають дуже впливовими не тільки серед арабів, але й у всьому світі. Інші держави тяжіють до повністю протилежного – повної цензури та контролю. По-третє, під час конфліктів на Близькому Сході виникає «пакетна журналістика», під якою дослідники розуміють нерівноцінні умови праці для журналістів. Такі обставини, у свою чергу, спричиняють нерівномірний огляд подій та висвітлення конкретної сторони.

Дослідження інформаційного виміру конфліктів розкривають перспективи поглибленого аналізу та практичних висновків щодо розширення миротворчої діяльності та можливостей зменшення інтенсифікації кризових ситуацій у світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. ACLED Regional Overview – Middle East (1–7 October 2022). URL: <https://reliefweb.int/report/yemen/acled-regional-overview-middle-east-1-7-october-2022> (дата звернення: 1.12.2022).
2. ACLED Regional Overview – Middle East. ACLED. 2022. URL: <https://acleddata.com/middle-east/> (дата звернення: 1.12.2022).
3. Boltuc S. Media, society, and geopolitics in the Middle East: the case of Syria, Yemen, and Iraq. Geopolitical Report. Special Eurasia. 2022. Volume 20. Issue 5. URL: <https://www.specialeurasia.com/2022/06/04/middle-east-media-society/> (дата звернення: 1.12.2022).
4. Campbell E., Singh S. Content moderation trends in the MENA region: Censorship, discrimination by design, and linguistic challenges. The Middle East Institute (MEI). 25.08.2021. URL: <https://www.mei.edu/publications/content-moderation-trends-mena-region-censorship-discrimination-design-and-linguistic> (дата звернення: 1.12.2022).
5. Caspi D., Rubinstein D. Introduction: Conflict Mediatization in the middle East. *Reporting the Middle East. Challenges and Changes*. Singapore, 2018. pp. 1-10.
6. Dalay G. Turkey's Middle East Reset: A Precursor for Re-Escalation? *Policy paper. The Middle East Council on Global Affairs*. 2022. URL: https://mecouncil.org/wp-content/uploads/2022/08/MECGA_Policy-Paper_Galip-Dalay_Final-Web.pdf (дата звернення: 1.12.2022).
7. Davis I. Armed conflict and peace processes in the Middle East and North Africa. *SIPRI Yearbook 2022*. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2022/06> (дата звернення: 1.12.2022).
8. Deitch M., Valensi C. Violent Conflicts in the Middle East: A Quantitative Perspective. *Strategic Assessment*. 2020. Vol. 23. №1. pp. 20–39.

9. Evans M. Framing international conflicts: Media coverage of fighting in the Middle East. *International Journal of Media and Cultural Politics*. 2010. Vol. 6. № 2. pp. 209–233.
10. Halawa H. Nonstate Actors, Geopolitics, and Conflict in the Middle East. Carnegie Europe. 30.11.2022. URL: <https://carnegieeurope.eu/2022/11/30/nonstate-actors-geopolitics-and-conflict-in-middle-east-pub-88483> (дата звернення: 1.12.2022).
11. Khalid I., Naz U. Middle East in Crisis. *Journal of Political Studies*. 2018. Vol. 25. Iss. 2. pp. 21–38.
12. Kolmer Ch., Schatz R. The Portrayal of the War in the Middle East: Media Analysis of News Coverage by ARD and ZDF. *Relation*. 2007. pp. 1–32. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/relation2s139> (дата звернення: 1.12.2022).
13. Mady A. Roles and Effects of Media in the Middle East and the United States. Kansas, 75 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA435946.pdf> (дата звернення: 1.12.2022).
14. Media Use in the Middle East in 2019, A Seven-Nation Survey: A Report. Northwestern University in Qatar. 2020. URL: [https://www.mideastmedia.org/survey/2019/uploads/file/NUQ_Media_Use_2019_WebVersion_FNL_051219%5B2%5D\(1\).pdf](https://www.mideastmedia.org/survey/2019/uploads/file/NUQ_Media_Use_2019_WebVersion_FNL_051219%5B2%5D(1).pdf) (дата звернення: 1.12.2022).
15. Quarterly Review of Syrian Political and Military Dynamics. July-September 2022. The Carter Center. URL: https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/syria-conflict/2022/final--quarterly-conflict-summary-july-sept-2022final.pdf (дата звернення: 1.12.2022).

UDC 327.8: 070

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268488>

The information dimension of the Middle East conflicts

Stanislav Kovalskyi,

Candidate of Historical Sciences Department of Journalism,
Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: svk@onu.edu.ua

The article is devoted to the problems of the Middle East conflicts from the point of view of the development of the information society and the increasing influence of digital technologies. The author focuses on the problem of propaganda, censorship and the development of the free media in the Middle East conflict zones. The problem of regional conflicts' "informatization" and the "information wall" phenomenon is examined in the article.

An attention was paid on a duality of informational influence upon the Middle East conflicts. On the one hand, the influence of mass media within the conflicting state is increasing. In fact, the national press determines the assessment of the outcome of the war. On the other hand, there is an effect of an “information wall” between the warring parties, which cuts off communications between the antagonists and hinders diplomatic ways of resolving the situation.

Two different trends are taking place in the Middle East were researched in the article. Some states, such as Qatar or Oman, are trying to become information centers, their mass media are becoming very influential either in the Arab world, or all over the planet. Other states tends towards the complete censorship and control. The “packaged journalism” during the Middle East conflicts was described in the paper. “Packaged journalism” means unequal working conditions for journalists. Such circumstances cause an uneven review of events in favor of specific conflict side. The conclusions state that the degree of informatization of the societies of the Middle East directly affects the intensity of conflicts and determines their outcome.

In its further perspectives, studies of the information dimension of conflicts reveal the prospects of analysis and practical conclusions regarding the expansion of peacekeeping activities and the possibilities of reducing the intensification of crisis situations in the world.

Key words: information society, media communications, the Middle East, the information dimension of regional conflicts, the conflict’s «information wall».

REFERENCES:

1. ACLED Regional Overview – Middle East (1–7 October 2022). URL: <https://reliefweb.int/report/yemen/acled-regional-overview-middle-east-1-7-october-2022> (accessed: 1.12.2022) [In English].
2. ACLED Regional Overview – Middle East. ACLED. 2022. URL: <https://acleddata.com/middle-east/> (accessed: 1.12.2022) [In English].
3. Boltuc, S. (2022). Media, society, and geopolitics in the Middle East: the case of Syria, Yemen, and Iraq. Geopolitical Report. Special Eurasia. June 4. Vol. 20. Issue 5. URL: <https://www.specialeurasia.com/2022/06/04/middle-east-media-society/> (accessed: 1.12.2022) [In English].
4. Campbell, E., Singh, S. (2021). Content moderation trends in the MENA region: Censorship, discrimination by design, and linguistic challenges. The Middle East Institute (MEI). August 25. URL: <https://www.mei.edu/publications/content-moderation-trends-mena-region-censorship-discrimination-design-and-linguistic> (accessed: 1.12.2022) [In English].
5. Caspi, D., Rubinstein, D. (2018). Introduction: Conflict Mediatization in the middle East. *Reporting the Middle East. Challenges and Changes*. Singapore. pp. 1–10 [In English].
6. Dalay, G. (2022). Turkey’s Middle East Reset: A Precursor for Re-Escalation? *Policy paper. The Middle East Council on Global Affairs*. URL: https://mecouncil.org/wp-content/uploads/2022/08/MECGA_Policy-Paper_Galip-Dalay_Final-Web.pdf (accessed: 1.12.2022) [In English].
7. Davis, I. (2022). Armed conflict and peace processes in the Middle East and North Africa. *SIPRI Yearbook 2022*. URL: <https://www.sipri.org/yearbook/2022/06> (accessed: 1.12.2022) [In English].
8. Deitch, M., Valensi, C. (2020). Violent Conflicts in the Middle East: A Quantitative Perspective. *Strategic Assessment*. Vol. 23. №1. pp. 20–39 [In English].

9. Evans, M. (2010). Framing international conflicts: Media coverage of fighting in the Middle East. *International Journal of Media and Cultural Politics*. Vol. 6. № 2. pp. 209–233 [In English].
10. Halawa, H. (2022). Nonstate Actors, Geopolitics, and Conflict in the Middle East. Carnegie Europe. November 30. URL: <https://carnegieeuropa.eu/2022/11/30/nonstate-actors-geopolitics-and-conflict-in-middle-east-pub-88483> (accessed: 1.12.2022) [In English].
11. Khalid, I., Naz, U. (2018). Middle East in Crisis. *Journal of Political Studies*. Vol. 25. Iss. 2. pp. 21–38 [In English].
12. Kolmer, Ch., Schatz, R. (2007). The Portrayal of the War in the Middle East: Media Analysis of News Coverage by ARD and ZDF. *Relation*. pp. 1–32. URL: <http://dx.doi.org/10.1553/relation2s139> (accessed: 1.12.2022) [In English].
13. Mady, A. (2005). Roles and Effects of Media in the Middle East and the United states. Kansas, 75 p. URL: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA435946.pdf> (accessed: 1.12.2022) [In English].
14. Media Use in the Middle East in 2019, A Seven-Nation Survey: A Report. Northwestern University in Qatar. 2020. URL: [https://www.mideastmedia.org/survey/2019/uploads/file/NUQ_Media_Use_2019_WebVersion_FNL_051219%5B2%5D\(1\).pdf](https://www.mideastmedia.org/survey/2019/uploads/file/NUQ_Media_Use_2019_WebVersion_FNL_051219%5B2%5D(1).pdf) (accessed: 1.12.2022) [In English].
15. Quarterly Review of Syrian Political and Military Dynamics. July-September 2022. *The Carter Center*. URL: https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/peace/conflict_resolution/syria-conflict/2022/final--quarterly-conflict-summary-july-sept-2022final.pdf (accessed: 1.12.2022) [In English].

УДК 070:82-92:[316.4-055.2(47+57)]
DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268483>

СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЖІНОЦТВА В СРСР (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИСИДЕНТСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ)

Алла Коваленко,

канд. філол. наук, доц. кафедри періодичної преси та медіаредагування
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: kovalenkoalla777@gmail.com

У статті здійснено аналіз публіцистики українських жінок-дисиденток на предмет порушення в них соціальних проблем жіноцтва в СРСР. Встановлено, що промови, нариси, статті документи демонструють конфлікт двох ідеологічних дискурсів: радянського патріархального маскулінного та фемінного в межах опозиційного дисидентського інформаційного потоку та виводять його у світовий інформаційний простір. Виявлено, що закріплене юридично «рівноправ'я» оберталось у соціумі для жінок пропорційно негативним ефектом: безправ'ям жінки. Завдяки маніпуляціям, перекрученням та продукуванням стереотипів у ЗМІ радянським офіційним режимом відбувались обмеження для жінок їхніх соціальних ролей, прав і свобод. З'ясовано, що публіцистика Н. Світличної та Н. Строкатої відбиває боротьбу дисиденток як за права усіх радянських жінок, так і за власні, спротив знуцанням та психологічним експериментам під час слідства, обмеженням їхніх прав на захист і несправедливим вирокам.

Ключові слова: патріархальний та феміністичний дискурси, жінки-дисидентки, «політичні/кримінальні сироти», юридичні права, публіцистика.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Тоталітарна система СРСР була представлена патріархальним типом суспільства, що гальмувало чи то б пак нівелювало потуги українського фемінізму, що зародився ще з кінця XIX – початку XX століття. Також питання прав жінок не було одним із пріоритетних у діяльності українських дисидентів, позаяк перед ними ставилися складніші питання політичного, організаційного та іншого характеру. Однак діяльність таких відомих українок, як Алла Горська, Михайлина Коцюбинська, Ірина Калинець, Стефанія Шабатура, Оксана Мешко, Надія Світлична, Ніна Строката та інших, їхня публіцистична творчість свідчать про його назрілість. У силу такої представленості можемо говорити як не про новий етап феміністичного руху, то принаймні його актуалізацію в суспільстві, що невідривно пов'язана із загальним суспіль-

ним піднесенням шістдесятництва, «душею» якого, за висловом багатьох, «людиною духу» (О. Заливаха) стала Алла Горська.

Мета дослідження – дослідити соціальний феномен боротьби українських жінок-дисиденток за свої права й свободи на прикладі публіцистики найбільш активних учасниць руху, порушених у ній проблем жіноцтва, вироблення культури норм жіночності та неофіційних стереотипів соціально активної жінки завдяки комунікації з аудиторією посередництвом власної публіцистики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивчення ґендеру в усіх сферах соціального життя наразі актуальне й широче. Витоки феміністичних досліджень сягають другої половини ХХ ст. і насамперед розпочинаються за кордоном такими відомими західними вченими, як Т. де Лауретіс, Роберт Столлер, Робін Лакофф, Е. Кеселер-Харрис, Дебора Таннен, Памела Морінієр [2] та ін. Серед українських наукових праць, що досліджують фемінізм у різних соціальних середовищах – від політики, культури, психології до медіасфери тощо, можемо виділити українські соціологічні студії Т. Марценюк, К. Настоящої, О. Плахотнік [2] як тих, хто приділив увагу питанням жіночої праці, вивчав статистику, взаємозв'язки професійної підготовки та освіти, а також висвітлення цих проблем у ЗМІ.

Значна увага звернена на вияв ґендеру в медіа Л. ван Зунен, Сарою Макарайєю, Тінатін Зурабішвілі [2] та іншими зарубіжними дослідниками, серед вітчизняних науковців можемо виділити О. Вартанову, О. Смирнову, О. Поду, О. Вороніну, Т. Землякову [2], які наголошували на міждисциплінарності зазначеного аспекту та його впливи на типологію видань, специфіку ґендерно маркованих сучасних видань. Так, Т. Землякова [2] штудіює ґендерний складник у соціальних комунікаціях, його структуру та функції за матеріалами преси; О. Хамедова [15] ставить питання про нові підходи у вивченні історії української журналістики й зміни в методології дослідження ЗМІ, пропонуючи ґендерний аналіз тощо. Взаємини ґендеру та ідеології є предметом зацікавлення О. Кісь [4], О. Хамедової [15], М. Вороніної [1] та інших сучасних науковців.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вже в 1920-1930-х рр. тоталітарний режим почав використовувати феміністичний рух на свою користь і, як стверджує М. Вороніна [1], розпочався «більшовицький емансипаційний експеримент». Тобто йдеться про широке залучення жінок до соціального життя й використання їх для втілення власної ідеології під гаслом жіночої рівноправності, яке ніби в суспільстві постало як пріоритетне завдання. Це й участь жінки в партійному житті, можливість бути делегаткою від місцевих органів влади, і залучення її у виробництво. О. Хамедова [15], досліджуючи націоналістичну пресу, наголосила, що в патріархальному тоталітарному та неопатріархальному (націона-

лістичному) проєктах маскуліність була нормативною й тому в пресі радянські жінки наділялися тільки біологічною, символічною та ідеологічною функціями.

Але під приводом цього «емансипаційного проєкту» водночас радянський соціум демонструє перевагу маскуліних ознак, забороняє розрізнення громадян у суспільстві за ґендерним принципом, що безпосередньо виявляється через соціальний статус, освіту, професійну сферу, сімейні обов'язки тощо.

По суті, в радянській системі жінкам відведена роль соціально незахищеної верстви в усіх аспектах суспільного життя: з одного боку, за законодавством жінка має рівні права з чоловіками на працю, відпочинок, освіту, владу, хоч праця для жінки – це не право, а обов'язок; оплата праці нижча, повноцінна політична діяльність – табу, шалена соціальна експлуатація. У законодавчій системі СРСР, зокрема в Конституції СРСР з поправками за 1962 рік, зі 146 статей тільки дві статті присвячені жінці: Ст. 122 гарантувала їй право на освіту й працю, а Ст. 137 надавала право бути обраною до органів влади [7]. Ті ж самі права були затверджені в Конституції УРСР, відповідно Ст. 121 та Ст. 136 [8]. Як зазначає А. Коваленко: «реалії ж були іншими – жінка мала виявляти соціальну компетентність, уміння забезпечити продуктами, одягом родину, не мати будь-яких пільг, відпусток, наприклад щодо народження й догляду за дітьми, що й стало предметом відображення статей, листів до секретарів ЦК КПРС, виступів Н. Строкатої та Н. Світличної» [6]. Так, Н. Світлична у своїй публіцистиці торкається питання тяжкої жіночої праці та її оплати в СРСР, наприклад у нарисі-спогадах про Аллу Горську. Загалом для Н. Світличної Алла Горська стала взірцем національно свідомої українки разом з Людмилою Семикіною, Галиною Зубченко, Галиною Севрук, Ларисою Івановою: «для мене вона була і є багато в чому зразком» [10, 624]. Талановита художниця, незважаючи на її якісну роботу, старанність і відповідальність, часто відчувала матеріальну скруту. Жінка, яка поєднувала гордість, порядність, вільнолюбство й жіночність, «<...> не любила себе показувати, хоч завше з-поміж інших виділялась незалежністю. Ходила часто екстравагантно одягнена <...>» [10, 618]. Однак і їй була притаманна певна маскуліність (жорсткість – А. К.) не лише через вдачу, а й через те, що умови існування жінки в радянському соціумі, де в неї й справді були рівні права на тяжку працю, хатні обов'язки та навіть матеріальне забезпечення сім'ї. Цій творчій натурі доводилося працювати не лише пензлем, а часто з цементом, арматурою, склом, важкими матеріалами й займатися фізичною, зовсім не жіночою працею, з «попеченими, завжди потрісканими руками». У спогадах про роботу над мозаїчним панно в Донецьку Н. Світлична пише про тяжку фізичну роботу, коли художники вставали разом із сонцем і повертались із темрявою, поспішали, а тому був ненормований день. Чоловіки такого режиму не витримали: «Тільки Алла від початку до кінця вставала о п'ятій, одягалася, як би вона не почувалась. Бувало, що в неї серце боліло, бувало, що була перевтомлена занадто (вихідних не мала), але вона була дуже вимоглива до себе» [10, 619]. Матеріальний стан родини був складний, адже через її сумлінне ставлення до ро-

боти не мала додаткового заробітку. Іноді вона працювала безкоштовно й при цьому часто була альтруїсткою, доброю, щедрою людиною. Так, після чергової роботи колгосп, замість розрахуватися грошима, виділив продукти: «Десять за місяць перед смертю Алла Горська привезла звідти повну вантажну машину харчів. Що вона з ними робила: почала роздавати серед знайомих. Цей останній місяць вона справді займалася такими благодійними справами. Допомогала іншим» [10, 622]. Часто й сама Н. Світлична допомагала Аллі Горській у цій складній роботі, щоб вчасно закінчити державне замовлення: «Я була свідком одної такої сцени...Ми працювали разом на мозаїках року 1967-го у місті Жданові. Робота була фізично важка. Ми самі себе дуже завантажували, щоб швидко закінчити її» [10, 617], і водночас Алла Горська допомагала Н. Світличній харчами, дровами на зиму під час скрути.

У боротьбі радянського та фемінного дискурсів щодо висвітлення проблем жінки домінує останній, тому що з боку дисиденток представлений конктерно-персоналістський спосіб комунікації посередництвом публіцистики та влади-знання авторки, підкріплений фактами й подіями з реальної дійсності, власного життя й життя колег.

Під час зустрічі із закордонною пресою в м. Монреаль та Українською Громадою [11] Н. Світлична заявила у світовому інформаційному просторі про проблеми радянських жінок, не маючи можливості розповісти про це в СРСР, порушила питання щодо шантажування слідчими органами й каральною системою КДБ дітьми під час проведення слідства та несправедливого позбавлення материнських прав жінок-дисиденток, зокрема її та І. Калинець, у якої залишилася 9-річна донька без матері й тата, бо обое були в таборах. Після арешту Н. Світличної її дитину було вилучено до дитячого будинку/сиротинця без попередження матері й найближчих рідних; дворічний син арештантки перебував у дитячому будинку два тижні, і ніхто про це не знав, згодом не дозволили оформити опікунство над хлопчиком її рідній матері, звинувативши в поганому вихованні власних дітей, за визначенням слідчих органів, «двох злочинців»; зрештою сина віддали далеким родичам. Н. Світлична скаржилася, що як з дитиною, так і з нею поводитися жорстоко, незалежно від ступеня злочинності, адже її арештували за зберігання та друкування забороненої літератури. Нікому з родичів не дозволяли зустрічі з сином, а вже під час проведення слідства дисидентка мала побачення з сином три рази; вона дуже переймалася психологічним станом дитини, яка «ходила на слідство разом з матір'ю» [11]. Після слідства Н. Світличній погрожували позбавленням материнських прав, як це практикувалося серед релігійних жінок-дисиденток. По суті, над усіма дітьми політичних в'язнів нависала загроза позбавлення батьківських прав. Жінка ставить питання про те, що це психологічні експерименти над нею, як і спокушання прикладом Зіновії Франко, котра зізналася й покалася «у злочинах» заради дітей. Більше того, всі хто намагався допомогти вирішити питання з сином Н. Світличної, теж були покарані радянською системою й потім на тривалий час залишилися без роботи.

Інша проблема, порушена Н. Світличною, психологічний стан дітей і їхній статус «політичних/кримінальних» сиріт, юридично не визначений. У розмові з журналістами вона заздалегідь зазначала, що психологічно й дітям арештованих було важко, позаяк у садочках та школах їм говорили про щасливе дитинство, а реалії були зовсім іншими, й досягнути малим таку ситуацію було важко. Також родичам та дітям не можна було поховати батьків-в'язнів, якщо вони померли в таборах, на батьківщині, а жінкам не дозволено побачити та провести в останню путь чоловіків-в'язнів, як було з Катериною Зарицькою [11].

У конфлікті патріархального та фемінного був порушений соціальний конструкт ґендеру, який нівелював жіночі ролі та права, закріплені в українських культурних нормах, сформованих історично. Українська жінка не могла належним чином демонструвати свою національну ідентичність, вільнолюбство, свободу вибору тощо. Це одна із глобальних проблем, яку можна простежити на прикладі долі ув'язнених дисиденток.

Осмилення свого соціального досвіду ув'язнення та статусу жінки-дисидентки простежується в автобіографічному наративі Н. Світличної, до прикладу в спогадах «Погроми з продовженням» [12]. Тут демонструється, як все чоловіче стає пріоритетним і нормативним. Під час слідства з боку слідчих-чоловіків відбувався постійний психологічний тиск, маніпуляції, намагання приписати їй чужі злочини. Як згадує Н. Світлична, перший слідчий Олександр Сірик, з вигляду «приятний і співчутливий», насправді виявився маніпулятором, намагався викликати довіру, а потім підло використовував сентиментальні моменти й займався фабрикацією доказів. На думку авторки, він «усього лише гвинтик у машині, запрограмований тільки на те, щоб гнути й ламати» [12, 77]. Інший слідчий Іван Левченко, «кремезний здоровань», який «ламав» політичних в'язнів чоловіків, постійно погрожував обшуками, натомість Н. Світлична, дещо тремтячи, виявляла вдавану байдужість і стояла на своєму. Загалом вона обрала стратегію не давати жодних свідчень протягом усього слідства: «<...> я кілька місяців на всіх допитах повторювала ту саму фразу про шантаж і підступність як узаконені засоби гри і свою відмову грати в цьому спектаклі...» [12, 77]. У цих статево-рольових конфліктах зі слідчими вона відповідала ввічливо, достойно, демонструючи зневагу до «морально дрібних» чоловіків, представників каральної системи, про яких згадує з іронією або сарказмом. Вони «розставляли професійні пастки», «усіяло шантажували» тощо: «Коли він (слідчий Левченко – А. К.) під керівництвом Сірика вже кінчав підшивати матеріали слідства в томи слідчої справи і я побачила, як багато назбиралося тих томів, я жартома порадила опублікувати це багатотомне видання, а що в нашій найбагатшій країні постійно бракує паперу, то щоб спробував зробити це за кордоном. Він кинув на мене переляканий погляд.

– А що б вам було за це – не більше ж, ніж сім плюс п'ять? – допитувалася я.

– Та ні, – відповів Левченко серйозно. – Беріть вище: розстріл» [12, 82].

Таким чином були порушені процесуальні норми ведення слідства, слідчі використовували незаконні методи слідства, використовуючи шпигунство, підсад-

них співкамерниць, які намагалися випитувати чи стежити за нею, як-от Леокадія Омельчук: «завдання вона виконувала з більшим або меншим успіхом» [12, 83]; «розставляли професійні пастки та шантажували» з допомогою студентки з Пряшівщини Ганни Коцур, через неправдиві покази якої було засуджено двох дисидентів і які змушена була спростовувати Н. Світлична [12, 94]. Принизливим було для авторки й те, що слідчі, не зумівши морально зламати, призначили їй психіатричну експертизу в божевільні: «мені не дали взяти нічого з собою, а посадили до воронка і повезли просто до психіатричної лікарні імені Павлова» [12, 84]. Лікарі, котрі проводили експертизу, лицемірили та провокували її, пропонуючи прочитати Ф. Достоєвського, якого ніби читав В. Стус, очікуючи, що Н. Світлична згадає його у своїх розповідях. Тут вона змушена була терпіти брутальні лайки санітарів, різні шуми в палатах, відчувала себе як «піддослідний кріль» і що «кожен твій незначний вчинок може зіграти вирішальну роль у твоїй долі» [12, 84].

Для авторки перебування в божевільні – це не тільки певний стрес, побоювання за своє майбутнє, а на підсвідомому рівні – присуд усій системі, «циклопському оку». Тільки читання, переклади й самоосвіта дозволяла в ув'язненні жінкам-дисиденткам підвищити свій інтелектуальний рівень, і водночас така робота – це компенсаторні прояви емоційного напруження від шаленого фізичного й психологічного тиску.

Жіночі особливості пам'яті в цих спогадах демонструють перемишування фактів та емоційного складника, що свідчить про переживання психічної травми. Її комунікаційна пам'ять демонструє почуття, стосунки людей, включає емоційні елементи, деталі. Так, на знак звільнення з психлікарні й закінчення експертизи, дівчата з експертної палати подарували їй цукерки, пригостили, вона ж не могла їх одразу з'їсти, а в тюрмі «такі речі недопущені» [12, 85], що й без того погіршило її настрій.

Під час судового процесу порушено право на захист – Н. Світличній не надали професійного адвоката, натомість, яка була, підійшла формально до виконання своїх обов'язків: «адвокат лише безпомічно розводила руками» [12, 86], тому арештована сплатила з власного тюремного рахунку послуги й відмовилася від неї. Під час самого судового процесу Н. Світличній не дозволили докладно ознайомитися із висновками слідчих і в цілому зі справою, прочитати цілі томи справи не було часу й навіть можливості зафіксувати якісь деталі, через що вона не могла вибудувати стратегію самозахисту; заборонили вдягнути на судовий процес вилучений під час слідства кептар і «без кептаря я чулася напівзодягнуною, зрештою, такою й була» [12, 89], оскільки вбачали в цьому націоналістичні прояви. Суд, замість відкритого, був закритим, і її судили в порожній кімнаті. Судова колегія була представлена чоловіками замість жінок, і лише обвинувачем-прокурором була жінка. «На цьому жіноча частина судового ансамблю кінчалася...» [12, 90], – з іронією відзначає авторка, що теж ілюструє конфлікт ідеологій. Зрештою, судовий вирок за чотири примірники машинописного тексту Є. Сверстюка «Котляревський сміється», які «розповсюдила їх шляхом передачі авторові» [12, 89] – Ст. 62 ч. 1 КК УРСР – «антирадянська діяль-

ність» – 4 роки ув'язнення в таборі. Сама авторка з сарказмом підкреслює абсурдність формулювання висновку суду, за котрий призначено несумісне покарання.

Нараторка згадує, що вимушена була погодитися з вироком і визнати частково себе винною, адже «панічно боялася позбавлення материнських прав, я просила суд дати яке завгодно покарання, тільки не розлучати з сином...я обіцяла ніколи нічого не переписувати, не передруківувати й не копіювати в жоден інший спосіб» [12, 96]. Рефлексуєчи згодом ще про причини визнання себе винною, Н. Світлична з сарказмом записала, що визнавала для себе, бо тоді наївно вірила в «проголошену конституцією свободу слова, недооцінивши кримінальний кодекс» [12, 96] і, маючи вищу освіту, не уважно читала юридичні закони. Тобто така діяльність, «злочин», на її думку, не міг оцінюватися Кримінальним Кодексом.

Все перебування у в'язниці для Н. Світличної – це ґендерний конфлікт, накладений на картину світу, і водночас інтелектуальний, який, безсумнівно, виграють жінки. Фактично це протистояння жінки із правоохоронною системою, що захищає тоталітарну систему, уособлену чоловіками-слідчими, начальником в'язниці тощо. У цьому конфлікті Н. Світлична, як і Н. Стротак, яка будувала свої виступи в суді, публіцистичні тексти на основі бінарної опозиції чоловіче – жіноче, система – дисиденти (див. Коваленко А.Ф. [5]), продумує свою стратегію поведінки, перебуваючи на щабель вище від супротивників не тільки на інтелектуальному, а й на культурному й моральному рівнях.

Н. Строката, яка теж відбувала реченець, була однією з активних учасниць дисидентського руху. На прикладі її переслідування очевидне використання панівного стереотипу, конструйованого десятиліттями в системі жінки-виховательки, жінки-натхненниці, зумовленої ідеологічною функцією жінки в радянському суспільстві, причому не стосовно дитини, а чоловіка. Відповідно, маємо викривлене уявлення про інститут сім'ї в СРСР та роль жінки в ньому. Під тиском слідчих органів, ректорату медичного університету, колективу вона мала перевиховати чоловіка-в'язня В. Карванського або відмовитися від нього, тобто зробити вибір на користь системи, на що вона відповіла колегам: «Мені складно, як дружині, небайдужій до інтересів свого чоловіка, якими б не були ці інтереси, не захищати їх» [3, 114]. Дисидентка була змушена терпіти цькування не лише на роботі, а й у місцевій пресі, де її приватне життя виставлене на загал якимось І. Петренком, котрий редукує саме радянський стереотип жінки-виховательки. Натомість вона, протестуючи проти такої ролі жінки в СРСР, її абсурдності, а також тортур власного чоловіка, просить у заяві до Л. Брежнєва та начальника лагерь Королькова його розстріляти, що була опублікована в 1969 у французькій газеті «Юманіте» [3, 108].

Н. Строката протиставляє офіційному стереотипу жінки-виховательки жінку-друга, порадилицю, а також жінку-громадського діяча, соціально активну та національно свідому. Жінка-дисидентка використовує право на протест у в'язниці, голодування, стає членом-засновником УГ, співзасновником інформаційних видань Закордонного представництва, журналів («Віра»), організатором сестринського руху, що займав-

ся благодійництвом, виступає авторкою історичних документів, організатором жіночих рухів, благодійних акцій, якою й стала Н. Строката. Вона була науковцем, високоосвіченим лікарем, професіоналом, входила до асоціації мікробіологів, а її праці мали активне застосування в медицині. Водночас Н. Строката уособлює роль жінки-автора промов, статей, публіцистичних текстів тощо. Сама позбавлена особистих амбіцій і як авторка виводить жінку на нові щаблі суспільного поступу: творчий, інтелектуальний, загальнополітичний. Так, у нарисі «Розповідь про Раїсу Руденко» [14, 11], акцентує на тому, що Раїса – дитина війни, освічена, вихована, вільнолюбива: «Зустріч з Миколою Руденком принесла їй велику любов і створила можливість для широкої й незалежної самоосвіти, яку вони здобували разом. Життя було змістовне, хоч багате на труднощі (у тому числі й матеріальні). Раїса була співучасником світоглядних пошуків, яким віддався її чоловік. Вона оберігала спокій чоловіка, перебуваючи разом з ним у тому світі, який він створював у своїй душі» [14, 222]. Як дружина одного із співзасновників та голови Української Гельсінської групи вона була сміливою та діяльною. Уклдала й розсилала протестні заяви, виходила на одинокі пікети на місце в Москві, де «не раз відбувалися протестні демонстрації найбільш одчайдушних» [14, 222].

Слідчі органи теж втручалися в родинні стосунки Руденків: перешкождали їхньому листуванню, намовляли одне проти одного, містифікуючи факти відмови одне від одного. Тоталітарний офіційний устрій ділив світ на «свій» і «чужий», і те, що за Конституцією гарантувалось у Ст. 102 (право на свободу самовираження) [8], для Руденків стало вироком. Ще до арешту на Раїсу Руденко всією правоохоронною системою було влаштовано, за висловом Н. Строкатої, «справжнє полювання» [14, 223], по суті, бандитські методи залякування: постійні затримування, несподівані протизаконні обшуки, пограбування тощо. Але навіть після суду й вироку – 10 років ув'язнення Раїса не принижувалася, не писала касаційних скарг і не сподівалася побачити в Мордовії свого чоловіка, тому що система, за словами нараторки, чоловічі й жіночі табори робила «ретельно ізольованими», в часи ж перебудови КДБ навіть пропонувала походи до театру в супроводі конвою, написання заяви й відмови від своїх слів, а також заяву на помилювання.

Питання соціальної несправедливості стосовно жінок Н. Строката порушує й у своїх статтях, зокрема статті «Світ правдивими очима. Тюремно-табірний анти-світ» [14], зображуючи жіночі табори. Стаття як ґрунтовна розвідка пеніциарної системи періоду застою або, так званої, післясталінської «гуманізації» СРСР становить авторське дослідження умов перебування в'язнів-жінок у таборах, за визначенням учасниці подій, – «концтаборях». Оповідачка зображує дискримінацію жінки за біологічним принципом, фізичні тортури, випробування холодом від бетонних приміщень, відсутність ковдр, постійно увімкнене світло, антисанітарію, голод [13]. Особливо саркастично зображена авторкою «унікальна» асенізаційна система: «в тюремних камерах СРСР і в космічну еру збережено «параші» [14, 229], непристосована для в'язнів-жінок: «<...> вона збирає сечу й фекалії. Але ж над «парашею» та-

кож умиваються й виконують специфічний жіночий туалет. З усім тим різноманітним вмістом «параша перебуває в камері 24 години на добу, а два рази на добу <...> ув'язненого виводять до колектору, в який можна вилити вміст «параші» [14, 229]. Серед новацій тюрем, «які знаходяться під опікою КГБ і яким воно гордо демонструє свою гуманізацію в період дозрілого соціалізму» [14, 230], Н. Строката називає деталі – так звані «дерев'яні подіюми», тобто «нари», а згодом ліжка, у яких «прилотовані металеві перетинки», які тиснуть на спину, бо відсутній каркас, і тіло провалюється, вгинається, коли в'язень лежить: «Для жінок – навіть вагітних – або для хворих немає винятку» [14, 230]. Специфічні ж жіночі гігієнічні засоби жінки отримували тільки в «передачах» від рідних, держава витрати на це не передбачила, лікарі так само анітрохи не переймаються специфічними жіночими потребами, проблемами дітей ув'язнених, як і в цілому умовами для всіх в'язнів, тому авторка резюмує: «Знехтування принципу священної поваги до Людини прирікає мільйони в'язнів на животіння в антилюдських умовах» [14, 231]. Фактично такі антигуманні антисанітарні умови, включно з відсутністю інформації про зовнішній світ, або перекрученою інформацією від слідчого разом із фізичними тортурами, порушенням презумпції безневинності, – це все елементи тиску на ув'язненого, тобто каральний побут.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, актуальність проблем жіноцтва серед жінок-дисиденток була зумовлена інформаційним та нормативним (правовим) тисками в тоталітарному соціумі. Модель поведінки жінок-дисиденток демонструє боротьбу за свої права на ідеологічному, політичному, економічному, юридичному та інших рівнях з усією тоталітарною державою і навіть у статево-рольових конфліктах під час судових засідань, що символізують їхню боротьбу з усією радянською системою. Тому частково така боротьба й реалії життя теж маскулінізують жінку-дисидентку. Сформований радянським соціальним інжинірингом офіційний стереотип жінки свідомо руйнується жінками-дисидентками на нормах фізичної, розумової та емоційної твердості, завдяки їхній публіцистиці, комунікації з громадськістю, та формується нове уявлення, нові соціальні функції, і це вже не жінка-вихователька, а жінка-порадник, жінка-друг, жінка-інтелігентка, жінка-публічна особа, яка виступає в боротьбі нарівні з чоловіками тощо. Така діяльність жінки дозволяє виборювати соціальний паритет з чоловіками й водночас привернути увагу до проблем гідної оплати праці, належного юридичного захисту, прав матері й дитини (позбавлення материнських прав та поява так званих «кримінальних/політичних сиріт»), свободи вибору, свободи віросповідання й вираження національної приналежності та активної соціальної діяльності; критикувати непристосованість пеніциарної системи до потреб жінок, не закріплених у радянському законодавстві, ціною фізичних і психологічних тортур, ув'язнення, смерті. Радянський режим маскулінізує жінку, маніпулюючи гаслами рівноправ'я, використовуючи її на виробництві для укріплення існування режиму у вигляді «більшовицького емансипаційного експерименту».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вороніна М. «Нова радянська жінка»: гендерна політика радянської влади. Українські жінки у горнилі модернізації / Під заг. ред. О. Кісь. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2017. С. 131–156.
2. Гендер для медій: підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. Київ: Критика, 2014. 217 с.
3. Дьонька Одеси: Ніна Строката в документах і спогадах / Упор. О. С. Різників. Одеса: Друк, 2000. 274 с.
4. Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти: монографія. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2017. 288 с.
5. Коваленко А. Комунікаційна парадигма публіцистичного дискурсу дисидентів (на матеріалі текстів Ніни Строкатої). *Діалог: Медіа-студії*. 2015. Вип. 20. С. 106–115.
6. Коваленко А. Ф. Українські дисиденти в обороні своїх конституційних прав (на матеріалі публіцистичних текстів 1960-1980-х рр.). *Людина має право: соціально-гуманітарний дискурс у контексті реформаційних процесів в Україні*: матеріали круглого столу 17 лист. 2022 р. Одеса: ОДУВС, 2022. С. 51–53.
7. Конституция (Основной закон) СССР в редакции от 13 декабря 1962 г. URL: <http://www.rusconstitution.ru/library/constitution/articles/9598/> (дата звернення: 18.10.2022) [In Russian].
8. Конституція (основний закон) Української соціалістичної республіки. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> (дата звернення: 18.10.2022)
9. Петренко І. С кем же Вы, Строкатова? Знамя коммунизма. 6 марта 1971 года.
10. Світлична Н. Апла Горська. *Душа українського шістдесятництва*. Київ: Смолоскип, 2015. С. 614–624.
11. Світлична Н. Зустріч з пресою в м. Монреаль, Канада 1 березня 1979 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TdrGRTY7bTA> (дата звернення: 18.10.2022).
12. Світлична Н. Погром з продовженням (II). *Сучасність*. 1983. Ч. 4. С. 72–99. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Suchasnist/1983_N04_264/ (дата звернення: 18.10.2022)
13. Строката Н. Сторінка Ніни Строкатої: Про покарання голодом. *Віра*. 1983. Ч. 4(32). С. 19.
14. Строката Н. Тюремно-табірний антисвіт. *Дьонька Одеси: Ніна Строката в документах і спогадах*. Одеса: Друк, 2005. С. 228–232.
15. Хамедова О. Ідеологія, гендер, дискурс: нові підходи до вивчення історії преси. *Вісник Львівського університету*. Серія Журналістикознавство. 2019. Вип. 46. С. 49–56.

Social problems of women in the USSR (based on the material of Ukrainian dissident journalism)

Alla Kovalenko,

PhD in Philology,

Associate professor of the Department of Periodicals and Media Editing

Faculty of Journalism, Advertising and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: kovalenkoalla777@gmail.com

The article analyzes the journalism of Ukrainian women dissidents in terms of raising social problems of women in the USSR. It is established that the speeches, essays, and documents demonstrate the conflict between two ideological discourses: Soviet patriarchal masculine and feminine within the opposition dissident information flow. It is revealed that the legally enshrined “equality” in society resulted in a directly proportional negative effect for women: women’s disenfranchisement. Through manipulation, distortion, and stereotyping in the media, the Soviet official regime restricted women’s social roles, rights, and freedoms, including freedom of choice, decent wages, the penitentiary system’s inability to meet women’s needs, gender conflict in the judicial system, deprivation of maternal rights, and the emergence of so-called “criminal/political orphans,” and prohibited them from expressing their national identity. At the same time, the texts under study offer “unofficial” stereotypes of women as fighters, intellectuals, etc. The journalism of N. Svitlychna and N. Strokataya reflects the information of the world community about the dissidents’ struggle for the rights of all women in Soviet society, as well as for their own, the struggle against the restriction of their own human rights and the lack of proper legal protection, bullying and psychological experiments during the investigation and unjust sentences.

Keywords: patriarchal and feminist discourses, women dissidents, “political orphans”, legal rights, journalism.

REFERENCES:

1. Voronina, M. (2017). «Nova radianska jinka»: genderna polityka radianskoi vlady. Ukrainski jinky u gornyli modernizacii [«New Soviet Woman»: gender policy of the Soviet government. Ukrainian women in the crucible of modernization]. Kharkiv. pp. 131–156. [In Ukrainian].
2. Gender dlia medii: pidruchnyk iz gendernoi teorii dlia jurnalistyky ta inshyh sociogumanitarnyh specialnostei (2014) [Gender for the Media: A textbook on gender theory for journalism and other social sciences and humanities]. Kyiv. 217 p. [In Ukrainian].
3. Donka Odesy: Nina Strokata v dokumentah i spogadah (2000) [Daughter of Odesa: Nina Strokata in Documents and Memoirs]. Odesa. 274 p. [In Ukrainian].
4. Kis, O. (2017). Ukrainky v GULAGu: vyjyty znachyt peremogty: monografia [Ukrainian women in the Gulag: to survive means to win]: a monograph. Lviv. 288 p. [In Ukrainian].
5. Kovalenko, A. (2015). Komunikaciina paradygma publicystychnogo dyskursu dysydentiv (na materialii tekstiv Niny Strokatoi) [Communication paradigm of dissident journalistic discourse (based on the texts of Nina Strokata)]. *Dialogue: Media studies*. 2015. Issue 20. pp. 106–115. [In Ukrainian].

6. Kovalenko, A. F. (2022). Ukrainski dysydeny v oboroni svoih konstytuciinyh prav (na materialy publicystychnykh tekstiv 1960 – 1980 rr.) [Ukrainian dissidents in the defense of their constitutional rights (based on the material of journalistic texts of the 1960s-1980s)]. *Ludyna maie parvo: socialno-gumanitarnyi dyskurs u konteksti reformaciinykh procesiv v Ukrainy*: materialy kruglogo stolu 17 lystopada 2022 roku. Odesa. pp. 51–53. [In Ukrainian].
7. Konstitucia (Osnovnoi zakon) SSSR v redakcyi ot 13 dekabria 1962 g. [The Constitution (Basic Law) of the USSR as amended on December 13, 1962]. URL: <http://www.rusconstitution.ru/library/constitution/articles/9598/> (accessed: 18.10.2022). [In Russian].
8. Konstytucia (osnovnii zakon) Ukrainskoi socialistychnoi respubliky [Constitution (Basic Law) of the Ukrainian Socialist Republic]. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1937.html> (accessed: 18.10.2022). [In Ukrainian].
9. Petrenko, I. (1971). S kem je Vy, Strokatova? [Who are you with, Strokatova?] *Znamia kommunizma*. March 6. [In Russian].
10. Svitlychna, N. (2015). Alla Gorska [Alla Horská]. *Dusha ukrainskogo shistdesiatnyctva*. Kyiv. pp. 614–624. [In Ukrainian].
11. Svitlychna, N. Zustrich z presoiu v m. Montreal, Kanada 1 bereznia 1979 roku [Meeting with the press in Montreal, Canada on March 1, 1979]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=TdrGRTY7bTA> (accessed: 18.10.2022). [In Ukrainian].
12. Svitlychna, N. (1983). Pogrom z prodovjenniam (II) [Pogrom with continuation (II)]. *Suchasnist*. Vol. 4. pp. 72–99. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Suchasnist/1983_N04_264/ (accessed: 18.10.2022). [In Ukrainian].
13. Strokata, N. (1983). Storinka Niny strokatoi: Pro pokarannia golodom [Nina Strokata's page: On the punishment of starvation]. *Vira*. Vol. 4 (32), p. 19. [In Ukrainian].
14. Strokata, N. (2005) Tiuremno-tabirni antysvit [Prison and camp antiworld]. Donka Odesy: Nina Strokata v dokumentah i spogadah. Odesa. pp. 228–232. [In Ukrainian].
15. Hamedova, O. (2019). Ideologia, gender, dyskurs: novi pidhody do vyvchennia istorii presy [Ideology, gender, discourse: new approaches to the study of the history of the press]. *Visnyk Lvivskogo universitetu*. Issue 46. pp. 49–56. [In Ukrainian].

УДК 329(477)«1999»
DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268495>

«РОЗКОЛ» НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ В 1999 РОЦІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Станіслав Овсієнко,

канд. іст. наук, доцент кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: istorik@te.net.ua

У статті зроблена спроба переосмислення такого явища, як «розкол» у Народному Рухі України в 1999 р., його причин, перебігу подій на тлі загальнодержавних процесів, наслідків, висвітлення та аналізу в пресі, виходячи з викликів українського сьогодення. З'ясовано, що «розкол» НРУ був резонансною подією, яка стала предметом дослідження та об'єктом широкого висвітлення в мас-медіа, адже внутрішньопартійна криза охопила найбільшу націонал-демократичну партію на чолі з В. Чорноволом, від ситуації в якій залежав майбутній шлях розвитку країни. Визначено, що внаслідок «розколу» в 1999 р. на дві течії вплив Руху на процеси в країні послабився як на вищому, так і на місцевому рівнях, що змушувало націонал-демократів на початку ХХІ ст. об'єднуватися перед новим загрозами.

Ключові слова: Народний Рух України, «розкол», причини «розколу», наслідки «розколу», В. Чорновіл, Ю. Костенко, націонал-демократичний табір, преса, «лівий реванш», «російська загроза».

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими і практичними завданнями.

Українська держава переживає трагічний період своєї історії – війну, яку 2014 р. розв'язала російська федерація. 24 лютого 2022 р. російсько-українська війна набула повномасштабного характеру. Незважаючи на попередження з боку державних та розвідувальних структур країн-партнерів, українська влада й більшість суспільства виявилися не готовими до нового виклику. Ціною неймовірних зусиль Збройним Силам України та підрозділам інших силових відомств, за підтримки консолідованого суспільства й влади, міжнародних партнерів, вдалося зупинити просування російських військ і розпочати визволення окупованих українських територій.

Попри війну та воєнний стан, політичні процеси в країні не зупинилися: працюють не лише центральні органи виконавчої влади, військово-цивільні адміністрації на місцях, а й представницькі органи влади (Верховна Рада України (ВРУ), обласні, районні, міські, селищні та сільські ради). Хоча увага нації прикута до перебігу

подій на фронті, волонтерського руху, міжнародної допомоги, а телевізійний «Сдиний марафон» вибірково висвітлює внутрішньополітичне життя, діяльність українських партій залишається в полі наукового та суспільного інтересів. Оцінюється їхній внесок у перемогу над агресором та дії, які могли запобігти війні. Адже причини російсько-української війни почали закладатися одразу зі здобуттям Україною незалежності в 1991 р.

З усіх національних політичних партій виділяються партії «правого» спрямування, які завжди стояли на захисті державних інтересів і у своїх програмах пропонували вжити заходів щодо реалізації державної політики в сфері національної безпеки: військової, інформаційної, гуманітарної, демографічної, енергетичної, соціально-економічної, науково-технічної, зовнішньополітичної тощо. Серед цих партій особливе місце посідає Народний Рух України, який був гегемоном націонал-демократичного табору протягом 90-х рр. XX ст. Після розпаду СРСР НРУ намагався акцентувати увагу українського суспільства та влади на загрозах, які продукувала російська федерація. Проте результати президентських виборів 1991 р. та парламентських виборів 1994 і 1998 рр. свідчили, що в умовах важкої соціально-економічної ситуації більшість громадян виступали за першочергове вирішення соціальних проблем, голосуючи за «ліві» партії або колишніх комуністів, ігноруючи питання, пов'язані з національною безпекою. У ВРУ I, II та III скликань депутати від Руху та інших націонал-демократичних партій становили меншість, проте за такої конфігурації сил вони намагалися протистояти спробам «лівих» загальмувати процес українського державотворення та відновити союз з російською федерацією у вигляді нових наддержавних проєктів (наприклад, Співдружність незалежних держав (СНД)).

Отже, Народний Рух України (НРУ) – це націонал-демократична партія, яка зробила вагомий внесок у становлення незалежної України та її захист як парламентська сила. Хоча в останнє десятиліття вплив Руху на суспільно-політичні процеси в країні суттєво знизився, він продовжує цікавити як пересічних громадян, так і наукову спільноту. «Розкол» НРУ у 1999 р. був резонансною подією, яка стала предметом дослідження та об'єктом широкого висвітлення у масмедіа, адже внутрішньопартійна криза охопила найбільшу державницьку партію на чолі з В. Чорноволом, від ситуації в якій залежав майбутній шлях розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До проблеми «розколу» НРУ 1999 р. звертались у своїх наукових дослідженнях О. Мельникова [8], А. Русначенко [29], С. Грицай [4], Л. Рожкова [28], Г. Гончарук [3]. Проте у своїх наукових розробках вони здебільшого вибірково та частково аналізували окремі аспекти кризових явищ у Русі. А. Русначенко розкриває суб'єктивні причини «розколу», деякі моменти протистояння в партії протягом другої половини 1998 – березня 1999 р., робить узагальнюючі висновки щодо впливу «розколу» на ситуацію в націонал-демократичному таборі. Тому метою публікації є спроба пере-

осмислення такого явища, як «розкол» у Народному Русі в 1999 р., що було предметом дисертаційного дослідження «Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997 – 2002 рр.)» [15], його причин, перебігу подій на тлі загальнодержавних процесів, наслідків, висвітлення в пресі, виходячи з викликів українського сьогодення – російсько-української війни (2014 – ...).

У попередньому дослідженні автором було з'ясовано, що питання, пов'язані з «розколом» НРУ у 1999 р., знайшли своє відображення на сторінках рухівської, загальноукраїнської та регіональної преси. У висвітленні та інтерпретації проблеми «розколу» НРУ 1999 р. рухівська преса як цінне джерело займала протилежні позиції: «Час», «Український Південь», «Канівський Вісник», «Наше слово», «Нова Волинь», «Славне Запоріжжя», «Карпатський голос», «Світанок над Сіверщиною», «Нова доба», «Думка», «Вісник Руху» виражали інтереси прибічників В. Чорновола, а «Народна газета», «РУХ», «Волинь», «Віче», «Сіверщина» – «опозиціонерів», які гуртувалися навколо Ю. Костенка. Загальноукраїнські періодичні видання «Голос України», «Зеркало недели», «День», «Факты и комментарии», «Україна молода» детально висвітлювали кризові явища в НРУ, наслідком яких був «розкол». Проте залежно від політичної заангажованості того чи іншого видання подавалося власне бачення проблеми. Так, «Факты и комментарии» й «Україна молода» належали до лояльних, «День» – до опозиційних, а «Зеркало недели» – до незалежних видань. Крім цієї відмінності, їх поєднував спільний момент: «розкол» пояснювався провиною конкуруючих кандидатів на посаду Президента України. Суб'єктивний журналістський погляд на проблему був побіжно представлений у регіональній пресі («Вечерние Вести», «Вечерняя Одесса», «Думська площа», «Салон Дона и Баса», «Слово», «Чорноморські новини»). У таких періодичних виданнях, як «Комментарии», «Політична думка», «Політика і культура» («ПіК»), «Сучасність», «Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин» науковці, політики та журналісти з суб'єктивної точки зору досліджували питання «розколу» в НРУ та його наслідків [16].

У газеті «Зеркало недели» авторами статей давалися різні причини «розколу». Практично всі автори статей були одностайними щодо провини В. Чорновола в «розколі» НРУ, що ж до провини конкуруючих кандидатів у Президенти, то такими називалися Л. Кучма та Є. Марчук (та й те деякі з тверджень були лише версіями, а не справжніми назвами речей своїми іменами) [10].

Досить ретельно досліджувала «розкол» в НРУ та його причини газета «День». На відміну від «Зеркала недели», зазначена газета не лише коментувала своє бачення проблеми, але й хронологічно відстежувала події, що розвивалися в Русі, при цьому досить активно брала участь у висвітленні проблеми, отримуючи велику кількість інформації безпосередньо у «винуватців» тих процесів, що відбувалися в Русі. Досліджуючи газетні статті, можна відзначити деякий уклін авторів у бік підтримки дій групи Ю. Костенка [10].

Кореспонденти газети «День» розпочали досліджувати «розкол» не з того часу, коли він вийшов на поверхню (19 лютого 1999 р.), а значно раніше. Вже тоді, коли в Русі існувала кризова ситуація (кінець 1998 – початок 1999 рр.), у газеті аналізуються причини тих процесів, що відбувалися в партії, причому вони збігаються з точкою зору в цій же газеті навіть через 1-2 місяці [10].

Практично всі кореспонденти газети «День», які займалися проблемою «розколу» в НРУ, тобто Т. Коробова, В. Золотарьов, О. Сирцов, О. Потурай, І. Гаврилова, звинувачували В. Чорновола та Л. Кучму в провокуванні «розколу» [10].

У газеті «День», яка належала до опозиційних (обслуговувала політичні амбіції Є. Марчука), з цілком зрозумілих причин одноголосно відзначалися В. Чорновіл та Л. Кучма як винуватці «розколу» в НРУ. Як не дивно, а Є. Марчука серед них не було. Тобто причинами «розколу» були «авторитаризм» лідера НРУ та президентські вибори, а з ними й гра, у яку грали В. Чорновіл та Л. Кучма [10].

Газета «Факты и комментарии» (підтримувала СДПУ(о)) також досить ретельно висвітлювала ситуацію в Русі, але її повідомлення були менш насичені інформацією та роздумами, ніж у газеті «День». Лише з двох статей зазначеної газети можна зробити висновок, що причинами «розколу» називалися як дії В. Чорновола, так і його опонентів, за якими стояв Є. Марчук [10].

Погляди кореспондентів газети «Україна молода» на події, що відбувалися в Русі на початку 1999 р., дещо відрізнялися від точки зору своїх колег, від вже зазначених газет. Критикуючи діяльність В. Чорновола на чолі партії, вони при цьому не вважали його винуватцем у «розколі» НРУ. Основні звинувачення в «розколі» НРУ були спрямовані на Ю. Костенка з його групою та Є. Марчука, яким заважав В. Чорновіл, реалізуючи власні завдання [10].

Отже, за період лютий – квітень 1999 р. заангажовані певними політиками ЗМІ схильні були звинувачувати політичних конкурентів у відцентрованості внутрішньопартійних процесів, що відбувалися в НРУ. Причинами «розколу» називалися дії конкретних осіб та груп людей: це й Л. Кучма, і Є. Марчук, і В. Чорновіл, і Ю. Костенко, і «костенківці» загалом. З досліджуваної групи газет лише «Зеркало недели» опосередковано вважало винними практично всіх головних учасників політичного процесу. Як бачимо, газети основними причинами «розколу» вважали суб'єктивні чинники. Але через незначний час ці ЗМІ вже переглянули свою точку зору на «розкол» в Русі, причому вона виявилася кардинально протилежною [10].

В історії політичних партій поняття «розкол» – явище реальне та повсякчасне. Не оминуло це явище й партійну систему України. 1998 – 1999 рр. були часом «розколів» у таборі націонал-демократичних, демократичних та соціал-демократичних партій (три частини Української республіканської партії (УРП)); два Рухи; Демократична партія України (ДемПУ); Народно-демократична партія (НДП); Українська соціал-демократична партія України (УСДП) В. Онопенка, Соціал-демократична партія України (об'єднана) (СДПУ(о)) В. Медведчука (невдовзі проявить себе як про-

російський проект), одеська філія СДПУ(о). Процес дроблення й роз'єднання в стані «правих» та правоцентристів, які бодай якось урівноважували наступ «лівих» сил, серед яких монолітністю лав виділялася Комуністична партія України (КПУ), був небезпечним напередодні президентських виборів 1999 р.

«Розкол» у НРУ у 1999 р. – це закономірний кризовий процес, який мав суб'єктивно-об'єктивну природу. Криза в НРУ та «розкол» як її наслідок виникли в результаті діяльності партійного (політичного та бізнесового) керівництва. Ситуація в НРУ та в усьому партійному середовищі була об'єктивним процесом, який був викликаний методом створення й розвитку партійного руху в Україні. В НРУ нова генерація політиків-бізнесменів не бажала фінансувати партію заради отримання політичного опертя, а виступала за самостійне керування політичною структурою й за отримання від цього політичних та фінансових дивідендів. Партія, яка поповнила свої ряди перед парламентськими виборами власниками капіталу, опинилася в ситуації, коли останні намагалися, бодай ціною «розколу», переорієнтувати цю організацію на вирішення пріоритетних для їхнього бізнесу завдань, відсторонюючи з цієї метою від управління більш ідеологізоване партійне керівництво. До причин «розколу» необхідно віднести протиріччя, пов'язані з такими проблемами, як стратегічні помилки керівництва у стосунках з владою, кадрова політика Голови НРУ, відсутність ефективного механізму внутрішньопартійної демократії, участь у президентських виборах та обрання кандидата від НРУ, намагання зовнішніх сил вплинути або скористатися ситуацією в партії [18].

Початком відкритого етапу протистояння в НРУ стала заява члена парламентської фракції Руху В. Черняка, оприлюднена з трибуни ВРУ 19 лютого 1999 р., який від імені 30 депутатів-рухівців (всього 48 осіб) висловив недовіру Голові фракції В. Чорноволу. Аналіз перебігу подій у НРУ від парламентських виборів березня 1998 р., на яких партія впевнено пододала 4% бар'єр і посіла друге місце після КПУ, дає підстави стверджувати, що «розкол» не був несподіванкою. Вже під час виборчої кампанії Рух зазнав помітних втрат, зокрема, й через те, що конкурував з іншими партіями «правого» та правоцентристського спрямування (Конгресом українських націоналістів, Українською республіканською партією, Українською християнською республіканською партією тощо), і в результаті демократи боролися один з одним у виборчих округах, утворюючи «зелену вулицю» до депутатських мандатів для «лівих» [26].

Преса писала про «непросте» становище в партії, про складні взаємини в її керівництві. Напередодні президентських виборів внутрішньопартійні розбіжності поглибилися й призвели до «розколу» [26].

24 лютого 1999 р. у пресі з'являється інформація про надходження в секретаріат ВРУ заяви на реєстрацію нової депутатської фракції «Народний Рух України – 1». Цю заяву було прийнято і 2 березня на сесії ВРУ офіційно оголошено створення відповідної фракції в складі 16 народних депутатів на чолі з В. Чорноволом [27].

28 лютого 1999 р. «костенківці» організували Х (позачергові) Всеукраїнські Збори НРУ, що відбувалися під гаслом «Зміни йдуть». В. Чорновіл та його прибічники не з'явилися на з'їзд. Делегати, яких на початок роботи було зареєстровано 420, толерантно висловлювались у своїх промовах щодо В. Чорновола. На Зборах було оголошено про недовіру лідеру В. Чорноволу та обрано нове керівництво Руху: Ю. Костенка – Головою НРУ, Б. Бойка, І. Зайця та В. Черняка – заступниками Голови. Це відбулося в партії, в якій, за словами А. Беня з «Голосу України», «<…> ми говоримо про Рух – маємо на увазі Чорновіл, ми говоримо Чорновіл – маємо на увазі Рух <…>». У своєму виступі Ю. Костенко заявив, що рухівці – державники, а Руху необхідно «перейти від конструктивної опозиції до політики рівноправного партнерства» [1].

В. Чорновіл не визнав рішень Зборів «костенківців» і 7 березня 1999 р. його прибічники провели другий етап ІХ Зборів Руху, який пройшов під гаслом «Будьмо разом!». За задумом організаторів, у заході повинні були взяти участь ті ж самі делегати, що були присутні на першому етапі. Попри заяви представників Ю. Костенка, що 420 з 811 делегатів ІХ Зборів НРУ письмово підтвердили, що не братимуть участі у з'їзді 7 березня (Статут Руху визначав чинність з'їзду за умови участі не менше 2/3 делегатів), на Зборах зареєструвалися 520 делегатів. На з'їзді нищивній критиці були піддані «відступники», яких звинуватили у розкольницьких діях. Повноваження Голови НРУ В. Чорновола були підтвержені та обрані заступники Голови – В. Коваль, О. Бондаренко, Л. Танюк [9].

Опоненти на двох альтернативних Зборах сподівалися, користуючись контролем над складом делегатів, нейтралізувати одне одного. Відповідно рішення про скликання ухвалювалися в стислі терміни в умовах розгортання внутрішньопартійного протистояння: 16 лютого 1999 р. 13 голів крайових організацій (КО) НРУ, оголосивши себе «орґкомітетом», виступили із заявою щодо ініціювання дострокового проведення другого етапу ІХ Зборів Руху; у свою чергу «опозиціонери» на засіданні Центрального Проводу 20 лютого 1999 р. визначили дату Х (позачергових) Зборів НРУ – 28 лютого. При цьому кожна зі сторін стверджувала про легітимність саме власного з'їзду, в той час як аналогічні заходи опонентів проголошувалися незаконними. Проведення двох з'їздів свідчило, попри обопільні заклики до єдності, фактичний «розкол» НРУ [14].

Обидва з'їзди претендували на роль вищого керівного органу партії НРУ, намагаючись закріпити за собою назву партії. Адже та частина, яка збереже за собою назву Руху, претендуватиме на вплив, електорат та майно НРУ. Остаточне рішення з цього приводу мало ухвалити Міністерство юстиції, позиція якого могла зумовлюватися також інтересами оточення Президента України. Враховуючи звинувачення В. Чорновола у пропрезидентській грі з боку «опозиціонерів», більшість експертів, на думку аналітиків видання «Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин», передбачала більші шанси у

прихильників останнього в закріпленні за собою назви «Народний Рух України». Підтвердженням цього, як вказували експерти, міг бути лист В. Чорноволу від заступника міністра юстиції з визнанням Х (позачергових) Всеукраїнських Зборів такими, що не відповідають Статуту НРУ [9].

З іншого боку, на думку аналітиків, існував психологічний аспект цього питання, за ким би в кінцевому підсумку не була закріплена назва Рух, у масовій свідомості ця партія (підтверджувалося соціологічними дослідженнями) буде асоціюватися з прізвиськом В. Чорновола. Ці можливості збереження назви створювало «чорноволівцям» більш сприятливі умови у боротьбі з опонентами [9].

У березні 1999 р. невизначеним залишалося питання щодо приналежності регіональних структур партії. В. Чорновіл і Ю. Костенко неодноразово заявляли про те, що більшість у партії підтримує їхню сторону, залишаючи опоненту не більше 1/3 членів. На одній із прес-конференцій В. Чорновіл наголошував, що загальна кількість членів НРУ до «розколу» складала близько 60 тис. [9].

Відкрите протистояння в НРУ вплинуло на ситуацію щодо можливості блокування Руху з іншими політичними партіями (наприклад, з партією «Реформи і порядок» (ПРП). Якщо на початку конфлікту вони займали вичікувальну позицію, то згодом визначилися співпрацювати з В. Чорноволом. Про це свідчила присутність В. Пинзеника (ПРП) та М. Поровського (Республіканська християнська партія (РХП) на другому етапі ІХ Зборів НРУ та зміст їхніх промов.

Отже, в рік виборів Президента України відбувся «розкол» НРУ, унаслідок якого утворились дві рухівські організації – Рух Чорновола (НРУ(Ч), «чорноволівці», «романтики», а після загибелі В. Чорновола – НРУ(У) або «удовенківці») та Рух Костенка (НРУ(К), «костенківці», «античорноволівці», «опозиціонери», «прагматики», «новорухівці», а після перереєстрації – УНР), чим було завдано відчутного удару не лише партії, а й усьому націонал-демократичному табору. Партія розкололася, що стало черговим свідченням поширення процесів прагматизації національної політики, коли ідеологічні питання поступово відходили на другорядні позиції, а різні стратегічні рішення партії визначаються конкретними політичними обставинами та економічними інтересами.

Трагічна загибель у автокатастрофі В. Чорновола – борця за незалежність України – 25 березня 1999 р. перекреслила сподівання, що йому завдяки значному авторитету у низових організаціях рухівського середовища вдасться залагодити ситуацію [24]. Трагедія не тільки не призвела до об'єднання двох частин Руху, а навпаки, поглибила їх «розкол». У пресі розглядалися дві версії події: перша, офіційна – дорожньо-транспортна пригода, а друга, неофіційна (рухівська, окремих журналістів, деяких представників правоохоронних органів) – замовлене вдало сплановане вбивство.

На той час обидві сторони вели боротьбу за електорат, нерухомисть, крайові організації, роз'їздаючи по областях України, проводячи роз'яснювальну роботу се-

ред рухівців, шельмуючи опонентів. «Розкол», що відбувся у вищих структурах НРУ, поширювався на низові партійні організації.

За таких умов Міністерство юстиції визнало легітимним другий етап ІХ Зборів НРУ, що свідчило про юридичне право «чорноволівської» частини на рухівське майно та назву «Рух» [14].

Похорон В. Чорновола також перетворився на місце протистояння [7]. «Костенківців» не пропустили до могили, на їх адресу лунали образливі слова, звинувачення в смерті лідера Руху.

Після загибелі В. Чорновола виконувачем обов'язків Голови НРУ(Ч) було обрано Г. Удовенка, який вирішення проблеми єдності двох рухівських частин розглядав як процес приєднання Рухом «розкольників» («костенківців»), а не рівноправного об'єднання. Вимогою було також зняття «костенківцями» заяви про недовіру В. Чорноволу як Голові фракції НРУ. Рух(К) відмовився брати участь у процесі подолання наслідків «розколу» на таких умовах [12].

На початку президентської виборчої кампанії ситуація в «розколотому» Русі була наступною: обидва Рухи планували окремо, попри заяви про необхідність об'єднання, брати участь у виборах; визнаний Міністерством юстиції НРУ(Ч) (або НРУ(У)) мав право висувати кандидата в президенти, а «нелегітимний» Рух(К) – ні. За таких обставин «костенківці» подали позов до Київського обласного суду на рішення Міністерства юстиції. Під час розгляду судом цієї справи обидва Рухи стали тимчасово незаконними, оскільки було призупинено ухвалу Міністерства юстиції з цього питання [11]. Судові позови, які закінчилися невдачею для «костенківців», під час президентської кампанії негативно впливали на процес її проведення НРУ(У) та НРУ(К), їх репутацію та здатність порозумітися, завдавали обом великих моральних збитків.

Рух(К) намагався, разом з іншими націонал-демократичними партіями, домовитись про єдиного кандидата від «правих» сил. За час до проведення партійних з'їздів у травні 1999 р. у середовищі націонал-демократів називалися різні претенденти на місце єдиного кандидата (пропонувалися демократи за поглядами, як Г. Удовенко, Є. Марчук, В. Пинзеник, Ю. Костенко, а також Л. Кучма), але домовитися та визначитися не вдалося. На засіданні Ради голів державницьких націонал-демократичних партій України, яке відбулося 30 березня 1999 р., пропозиції про єдиного кандидата не були узгоджені. Причинами відсутності позитивного рішення з цього питання були: по-перше, «гегемоністські», за оцінкою деяких учасників Ради, пропозиції НРУ (в запропонованому механізмі визначення кандидата голоси партій розподілялися пропорційно їхньому представництву у ВРУ), по-друге, протистояння в НРУ, по-третє, реальній орієнтації партій [33].

Влада як найбільш зацікавлений учасник результатів виборів намагалася різними засобами звести нанівець створення центрів антипрезидентської опозиції [30].

Таким чином, близько 20 націонал-демократичних партій підтримали кандидатуру в президенти Л. Кучми, який йшов на другий термін свого президенства, «На-

родний фронт» – Є. Марчука, обидва Рухи висунули на з'їздах, які проходили 14 – 15 травня 1999 р., своїх лідерів Г. Удовенка та Ю. Костенка. За рішенням суду, Ю. Костенко не мав права бути офіційно висунутим від НРУ(К), тому був оголошений кандидатом у президенти від зборів виборців м. Києва [23].

Преса уважно стежила за ходом президентської виборчої кампанії: головними учасниками та їхніми програмами, потенційними претендентами, можливими союзами, соціологічними опитуваннями, діяльністю політичних партій, зокрема обома Рухами, тощо, та брала в ній участь як засіб масової комунікації та впливу. Більшість спостерігачів вважали, що обидва рухівських кандидати не мали можливостей вийти до другого туру [22].

31 жовтня 1999 р. відбувся перший етап виборів, який засвідчив про поразку обох рухівських кандидатів. Представники обох частин Руху (Г. Удовенко та Ю. Костенко) з 13 претендентів посіли місця за першою п'ятіркою. На виборах Ю. Костенко отримав підтримку 570 тисяч 623 виборців (2,17%), а Г. Удовенко – 319 тисяч 778 (1,22%) [25].

Отже, проблема «розколу» в НРУ відбувалася на тлі проблеми участі рухівців у виборах і проблеми єднання націонал-демократичних сил та висунування єдиного кандидата. Причинами поразки Руху на президентських виборах були як суто партійні чинники – втрата партією політичного іміджу та електорату, «розкол» НРУ, наслідком якого було проведення окремо обома частинами партії виборчої кампанії та висунення непрохідних кандидатів Г. Удовенка та Ю. Костенка, загибель В. Черновола, обоюстороннє звинувачення у «розколі», судові позови, боротьба за електорат, так і формальні чинники ведення передвиборчої кампанії, які були неефективними [15].

Президентські вибори все більше виявляли тенденцію до об'єднання споріднених політичних сил навколо своїх кандидатів. До процесу об'єднання спонукала внутрішньополітична та соціально-економічна реальність. Адже розпорошення електорату серед близьких за духом і соціально-політичним статусом кандидатів – прямий шлях до поразки. Націонал-демократи вкотре не змогли домовитися про об'єднання та висунення єдиного кандидата. Причинами цього були амбітність, принциповість та зверхність лідерів «правого» табору, «розкол» Руху та поява на політичній арені фактично двох ворогуючих рухівських партій, «червона загроза» та альтернатива в особі Л. Кучми [15].

«Червона загроза» («лівий реванш») для існування незалежної Української держави була чинником, що змушував більшість партій націонал-демократичного табору голосувати за чинного Президента України Л. Кучму, як за «менше зло» (у 1994 р. кандидат у президенти Л. Кучма намагався завоювати довіру проросійськи налаштованих громадян на Сході та Півдні країни, але після перемоги не виконав деякі передвиборчі обіцянки: наприклад, надати російській мові статусу державної тощо), порівняно з його опонентом П. Симоненком – лідером КПУ. Крім того, думка про Л. Кучму як єдиного реального кандидата, який міг протистояти цій загрози, ак-

тивно поширювалася провладними ЗМІ. «Ліві» у складі фракцій КПУ, Соціалістичної партії України (СПУ), Селянської партії України (СелПУ) та Прогресивної соціалістичної партії України (ПСПУ) практично контролювали Верховну Раду III скликання, маючи загалом 171 депутатський мандат та посади Голови ВРУ та 1-го заступника Голови ВРУ, які відповідно обіймали О. Ткаченко (СелПУ) та А. Мартинюк (КПУ). Російська Федерація прагнула перетворити СНД на нове державне утворення з наддержавними органами управління, в які втягувала колишні радянські республіки. Після неодноразових спроб на засіданнях ВРУ прийняти рішення про вступ України до Міжпарламентської асамблеї (МПА) СНД 12 березня 1999 р. 230 народних депутатів, основу яких складали «ліві», проголосували за приєднання [32]. У разі перемоги П. Симоненка, «лівий реванш» був цілком реальним, що означало б поступову ліквідацію самостійної української держави – України.

Президентські перегони 1999 р. були вибором політичного курсу держави, Президентом якої на другий термін був обраний Л. Кучма (за результатами голосування у 2-му турі Л. Кучма та П. Симоненко набрали відповідно 56,25% та 37,80% або близько 16 млн. та 10,5 млн. голосів виборців) [2].

Після поразки кандидатів від обох Рухів на виборах процес «розколу» продовжувався до проведення «костенківцями» 18 грудня 1999 р. Установчого з'їзду Українського Народного Руху (УНР) [6]. Отже, кінець 1999 р. став завершальним етапом у «розколі» НРУ, на базі якого утворилися дві партії націонал-демократичного спрямування – Народний Рух України та Український Народний Рух.

Внаслідок «розколу» в 1999 р. на дві течії вплив Руху на процеси в країні послабився як на вищому, так і на місцевому рівнях, що вплинуло на реалізацію його ініціатив та планів (нищівна поразка на виборах 1999 р.), а отже, й на політичні процеси в країні в цілому (наприклад: обидві фракції Руху не змогли протистояти входженню України до МПА СНД, адже діяли розрізнено). Наведені приклади показують негативний вплив партійної кризи на зміну складу Руху – зменшення його чисельності у 1999 р. (в НРУ не перереєструвалося близько 4 – 7 тисяч рухівців, які стали основою «другого Руху», на його інформаційні можливості, оскільки частина рухівських періодичних видань стала обслуговувати інтереси УНР [17]. «Розкол» партії, що уособлювала лідера націонал-демократичних сил України, мав негативні наслідки для подальшої діяльності політичних організацій цього табору.

Аналіз низки періодичних видань за кінець 1999 – 2001 рр. засвідчив, що на тлі внутрішньополітичних подій (протистояння у ВРУ та створення парламентської більшості в січні 2000 р., «справа Гонгадзе» та «касетний скандал» восени 2000 р., проведення політичних акцій «Україна без Кучми» взимку 2000 – 2001 рр., зняття «олігархічними партіями» з посади прем'єр-міністра України В. Ющенка в травні 2001 р., парламентські вибори 2002 року тощо) в НРУ та УНР продовжувалися кризові процеси, причинами яких були недостатнє фінансування, амбітність лідерів, приватні прагматичні інтереси, незадоволення деяких крайових організацій та

окремих представників партії (фракції) результатами президентських виборів 1999 р., позицією керівництва під час складних суспільно-політичних подій в державі [6; 5; 31; 19; 21; 20]. Кризові процеси в обох партіях не стали черговими розколами, але свідчили про негативний вплив «розколу» 1999 р. на їхню внутрішньопартійну ситуацію, що, у свою чергу, негативно впливало на їхній політичний імідж [13].

Першочерговим завданням для націонал-демократів було вирішення проблеми об'єднання Руху та всіх правоцентристських партій. За цей період НРУ та УНР провели ряд консультацій, були авторами спільних заяв щодо порозуміння. Вибори до ВРУ IV скликання стали каталізатором консолідації найвпливовіших націонал-демократичних сил, адже існувала небезпека не бути обраними до парламенту, а отже, захищати інтереси Української держави та нації. Прихід до влади в російській федерації в. путіна, який називав розпад СРСР «найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст.», зумовив активізацію російського імперіалізму на пострадянському просторі, що проявлялося в зовнішньополітичному, економічному, культурному, ідеологічному та військовому натиску, підтримці проросійських рухів, політичних та громадських організацій, ЗМІ тощо. Сформована в часи президентства Л. Кучми олігархічна система та російські зовнішня й внутрішня загрози були викликами, що змушували на початку ХХІ ст. обидва Рухи та інші правоцентристські сили, всупереч партійному егоїзмові, об'єднуватися навколо нових лідерів, політичних проєктів і спільно з національно свідомою частиною суспільства боротися за громадянські права та свободи у залі засідань ВРУ, на Майдані Незалежності та за територіальну цілісність і незалежність України.

Типовою ознакою українського політичного життя перших двох десятиліть ХХІ ст. був принцип «гойдалок», який супроводжувався перемогами патріотичних національних сил, їх розбратом, суспільним розчаруванням та поразкою, як наслідок країна опинялася на межі національної катастрофи.

Типові націонал-демократичні партії, зокрема Народний Рух, з середини другого десятиліття занепадають та втрачають вплив на загальнодержавні процеси, що потребує подальшого наукового дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бень А. Обличчям – у напрямку Руху! *Голос України*. 1999. 2 берез. С. 3.
2. Вибори Президента України 1999. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> 9 (дата звернення: 08.12.2022).
3. Гончарук Г. І. Про причини розколу Народного Руху України. *Народний Рух України: місце в історії та політиці*: матеріали IV Всеукр. наук. конф., 14–15 верес. 2000 р. Одеса: Астропринт, 2000. С. 32–37.
4. Грицай С. М. Розкол в НРУ: республіканський аспект та його вплив на регіони. *Народний Рух України: місце в історії та політиці*: матеріали V (позачергової)

- Всеукр. наук. конф., 14–15 верес. 2001 р. Одеса: Астропринт, 2001. С. 58–62.
5. Дарченко В. Старі розколи нової епохи. *ПіК*. 2001. 10–16 квіт. (№ 13). С. 18–19.
 6. Качковський Л. Хибна відповідь на виклик історії. *День*. 1999. 21 груд.
 7. Коробова Т. Похорон у режимних рамках. *День*. 1999. 30 берез. (№57). С. 1.
 8. Мельникова О. С. Висвітлення розколу НРУ в редакторських статтях В'ячеслава Чорновола. *Народний Рух України: місце в історії та політиці*: матеріали VIII Всеукр. наук. конф., 25–26 трав. 2011 р. Одеса: Астропринт, 2011. С. 261–265.
 9. Народний Рух України: «Зміни відбулись». *Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин*. 1999. № 9. С. 11–12.
 10. Овсієнко С. Л. Оцінка причин розколу НРУ 1999 р. у ЗМІ. *Культура народів Причорномор'я*. 2003. № 38. С. 78–82.
 11. Овсієнко С. Л. Здобутки НРУ на президентських виборах 1999 року як наслідок розколу в його лавах. *Інтелігенція і влада: Громадсько-політичний наук. зб. Серія: Історія*. Одеса: Астропринт, 2003. Випуск 1. С. 148–156.
 12. Овсієнко С. Л. Г. Удовенко як керівник Народного Руху України. *Записки історичного факультету*. Одеса: Гермес, 2003. Випуск 13. С. 275–283.
 13. Овсієнко С. Л. Об'єднання Рухів напередодні парламентських виборів 2002 року як наслідок консолідації націонал-демократичних сил. *Народний рух України: місце в історії та політиці*: матеріали VI Всеукр. наук. конф., 16–17 верес. 2005 р. Одеса: Астропринт, 2005. С. 105–110.
 14. Овсієнко С. Л. Проблема легітимності двох частин НРУ (історичний аналіз). *Інтелігенція і влада: громадсько-політичний наук. зб. Серія: Історія*. Одеса: Астропринт, 2007. Випуск 10. С. 107–119.
 15. Овсієнко С. Л. Діяльність Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997 – 2002 рр.): дис. ... к-та. іст. наук. Одеса, 2008. 232 с.
 16. Овсієнко С. Л. Преса та видання приватного, індивідуального походження як джерело вивчення діяльності Народного Руху України в умовах внутрішньопартійної кризи (1997 – 2002 рр.). *Інтелігенція і влада*. 2008. № 14. С. 202–209.
 17. Овсієнко С. Л. Про внутрішньопартійну ситуацію в низових структурах Народного Руху у 1999 р. *Народний рух України: місце в історії та політиці*: матеріали VII Всеукр. наук. конф., присвяченої 20-річчю НРУ, 28–29 трав. 2009 р. Одеса: Астропринт, 2009. С. 146–151.
 18. Овсієнко С. Л. Кризові ситуації в Народному Русі: причини та наслідки. *Науковий вісник*. 2010. № 15 (116). С. 134–143.
 19. Онисько О. Рух у нікуди. *ПіК*. 2000. 19–25 трав. (№ 18). С. 8–9.

20. Онисько О. Лесь Танюк: «Зараз очолити Рух може тільки самогубець». *ПіК*. 2000. 19–25 трав. (№ 18). С. 10.
21. Онисько О. Юрій Костенко: «Неправда, що УНР деградує...». *ПіК*. 2000. 19–25 трав. (№ 18). С. 11.
22. Панченко О., Шульгач Т. У Русі з'ясовують, чий «кінь» троянський. *День*. 1999. 7 жовт.
23. «Перша хвиля» передвиборних з'їздів: очікування і результати. *Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин*. 1999. № 19. С. 15.
24. Пирожук М. Загибель Вартового. *День*. 1999. 27 берез. С. 4.
25. Попередні підсумки виборів Президента України. 31 жовтня 1999 р. *Поточний архів Миколаївської крайової організації НРУ*. Спр. 11.
26. Прилука В. Куди рухається Рух? *Літературна Україна*. 1999. 25 лют. С. 1.
27. Реструктуризація парламенту. Об'єктивний процес чи кон'юктурні розрахунки. *Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин*. 1999. № 8. С. 3.
28. Рожкова Л. І. Засновники та лідери Народного Руху України про причини розколу в НРУ. *Народний Рух України: місце в історії та політиці*: матеріали V (позачергової) Всеукр. наук. конф., 14–15 верес. 2001 р. Одеса: Астропринт, 2001. С. 142–145.
29. Русначенко А. Розкол у НРУ: причини, хід, наслідки. *Другі Чорноволівські читання*: матеріали наук. конф., присвяч. 75-й річниці з дня народження В'ячеслава Чорновола, м. Київ, 30 берез. 2013 р. Тернопіль, 2013. С. 117–126.
30. Скрябін Д. Прем'єр сказав Руху: треба! *День*. 1999. 4 верес.
31. Сохар О. Президент, Удовенко, Костенко – з однієї політичної комуналки. *ПіК*. 2001. 10–16 квіт. (№ 13). С. 20–21.
32. Фондова лекція з історії та культури України. Тема 4: Незалежна Україна у сучасному світі. веб-сайт. URL: <https://studies.in.ua/istorya-ta-kultura-ukrayini/> (дата звернення: 22.12.2022).
33. Щодо перспектив консолідації правоцентристських сил: події, версії, оцінки. *Тижневий інформаційно-аналітичний огляд: проблеми політики, економіки, безпеки, міжнародних відносин*. 1999. № 12. С. 8–9.

UDK 329(477)«1999»

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268495>

«Split» of the People's Movement of Ukraine in 1999 (retrospective analysis)

Stanislav Ovsienko,

Associate Professor,

Cand. Sc. (History), Associate Professor of New Media and Media Design

Faculty of Journalism, Advertising and Publishing

Odesa I. I. Mechnikov National University

e-mail: istorik@te.net.ua

Among all national political parties there are the «right-wing» parties, which have always stood for the protection of state interests, stand out. Among these parties, the People's Movement, which was the hegemon of the national-democratic camp during the 1990s, occupies a special place. The «split» of the NRU in 1999 was a resonance event, because the crisis embraced the largest state-owned party, the situation in which depended on the future path of the country's development.

O. Melnikova, A. Rusnachenko, S. Hrytsai, L. Rozhkova, G. Honcharuk addressed the problem of the NRU «split» in 1999 in their researches. Therefore, the goal of the article is an attempt to rethink such a phenomenon as the NRU «split» in 1999, which was the subject of the dissertation study, its causes, the course of events against the background of nationwide processes, consequences, coverage in the press, based on the challenges of the Ukrainian present time.

Biased media were inclined to accuse political rivals of the centrality of internal party processes in the NRU.

The «split» in the NRU in 1999 is a natural crisis process that had a subjective and objective nature. The crisis in the NRU and the «split» as its consequence arose as a result of the activities of the party (political and business) leadership. The situation in the NRU and in the entire party environment was an objective process that was caused by the method of creation and development of the party movement in Ukraine.

The analysis of the course of events in the NRU since the 1998 elections gives grounds to assert that the «split» was not a surprise.

The problem of the «split» in the NRU took place against the background of the problem of the participation of movement activists in the elections and the problem of the unity of the National Democrats and the nomination of a single candidate. The reasons for the Movement's defeat in the presidential elections were both purely party factors and formal factors of campaigning.

The end of 1999 was the final stage in the «split» of the NRU, on the basis of which two parties were formed. As a result of the «split», the influence of the Movement on processes in the country weakened both at the higher and local levels; a tangible blow was inflicted on the entire national-democratic camp.

The «red threat» to the existence of independent Ukraine was the factor that forced the majority of national democratic parties to vote for L. Kuchma, as the «lesser evil».

An analysis of a number of periodicals from the end of 1999 to 2001 showed that crisis processes continued in the NRU and UNR.

The oligarchic system formed in the times of Leonid Kuchma and Russian threats were the challenges that at the beginning of the 21st century forced the Movements and other right-centered forces, despite the party egoism, to unite around new leaders, political projects and together with the nationally conscious part of society to fight for civil rights and freedoms, for the territorial integrity and independence of Ukraine.

Keywords: People's Movement of Ukraine, «split», reasons for the «split», consequences of the «split», V. Chornovil, Yu. Kostenko, national democratic camp, press, «left revenge», «Russian threat».

REFERENCES:

1. Ben', A. (1999). Oblychchiam – u napriamku Rukhu! [Face – in the direction of Rukh!]. *Holos Ukrainy*. March 2. p. 3. [In Ukrainian].
2. Vybery Prezydenta Ukrainy 1999 [Elections of the President of Ukraine 1999]. *Wikipedia*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (accessed: 08.12.2022). [In Ukrainian].
3. Honcharuk, G. I. (2000). Pro prychny rozkolu Narodnoho Rukhu Ukrainy [About the reasons for the split of the People's Movement of Ukraine]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy IV Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 32–37. [In Ukrainian].
4. Hrytsay, S. M. (2001). Rozkol v NRU: respublikans'kyi aspekt ta yoho vplyv na rehiony [The split in the NRU: the republican aspect and its impact on the regions]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy V (pozacherhovoi) Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 58–62. [In Ukrainian].
5. Darchenko, V. (2001). Stari rozkoly novoyi epokhy [The old splits of the new era]. *PiK*. Vol. 13. pp. 18–19. [In Ukrainian].
6. Kachkovs'kyi, L. (1999). Khybna vidpovid' na vyklyk istorii [Wrong response to story challenge]. *Den'*. December 21. [In Ukrainian].
7. Korobova, T. (1999). Pokhoron u rezhymnykh ramkakh [Funeral within the regime framework]. *Den'*. Vol. 57. p. 1. [In Ukrainian].
8. Mel'nykova, O. S. (2011). Vysvitlennia rozkolu NRU v redaktors'kykh stattiakh V'iacheslava Chornovola [Coverage of the split of the NRU in the editorial articles of Vyacheslav Chornovil]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy VIII Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 261–265. [In Ukrainian].
9. Narodnyi Rukh Ukrainy: «Zminy vidbulys'» (1999) [People's Movement of Ukraine: «Changes have taken place»]. *Tyzhnevyyi informatsiino-analitychnyi ohliad*. Vol. 9. pp. 11–12. [In Ukrainian].
10. Ovsiienko, S. L. (2003). Otsinka prychn rozkolu NRU 1999 r. u ZMI [Evaluation of the reasons for the split of the NRU in 1999 in the media]. *Kultura narodov Prichernomoria*. Vol. 38. pp. 78–82. [In Ukrainian].
11. Ovsiienko, S. L. (2003). Zdobutky NRU na prezydents'kykh vyborakh 1999 r. yak naslidok rozkolu v yoho lavakh [The achievements of the NRU in the 1999 presidential elections as a result of the split in its ranks]. *Intelihtsiia i vlada*. Serija: Istorija. Vol. 1. pp. 148–156. [In Ukrainian].

12. Ovsiienko, S. L. (2003). G. Udovenko yak kerivnyk Narodnoho Rukhu Ukrainy [G. Udovenko as the leader of the People's Movement of Ukraine]. *Zapysky istorychnoho fakultetu*. Vol. 13. pp. 275–283. [In Ukrainian].
13. Ovsiienko, S. L. (2005). Ob'iednannia Rukhiv naperedodni parlamets'kykh vyboriv 2002 roku yak naslidok konsolidatsii national-demokratychnykh syl [Uniting of Movements on the eve of the 2002 parliamentary elections as a result of the consolidation of national-democratic forces]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy VI Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 105–110. [In Ukrainian].
14. Ovsiienko, S. L. (2007). Problema lehitymnosti dvokh chastyn NRU (istorychnyi analiz) [The problem of the legitimacy of the two parts of the NRU (historical analysis)]. *Intelihtentsiia i vlada*. Vol. 10. pp. 107–119. [In Ukrainian].
15. Ovsiienko, S. L. (2008). Diialnist' Narodnoho Rukhu Ukrainy v umovakh vnutrishniopartiynoi kryzy (1997 – 2002 rr.) [Activities of the People's Movement of Ukraine in the conditions of the internal party crisis (1997 – 2002)]. Dissertation of PhD History. Odesa. 232 p. [In Ukrainian].
16. Ovsiienko, S. L. (2008). Presa ta vydannia pryvatnoho, individualnoho pokhodzhennia yak dzherelo vyvchennia diialnosti Narodnoho Rukhu Ukrainy v umovakh vnutrishniopartiynoi kryzy (1997 – 2002 rr.) [The press and publications of private, individual origin as a source of studying the activity of the People's Movement of Ukraine in the conditions of the internal party crisis (1997 – 2002)]. *Intelihtentsiia i vlada*. Vol. 14. pp. 202–209. [In Ukrainian].
17. Ovsiienko, S. L. (2009). Pro vnutrishniopartiynu sytuatsiiu v nyzovykh strukturakh Narodnoho Rukhu u 1999 r. [About the internal party situation in grassroots structures of the People's Movement in 1999]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy VII Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 146–151. [In Ukrainian].
18. Ovsiienko, S. L. (2010). Kryzovi sytuatsii v Narodnomu Rusi: prychny ta naslidky [Crisis situations in the People's Movement: causes and consequences]. *Naukovyi visnyk*. Vol. 15 (116). pp. 134–143. [In Ukrainian].
19. Onys'ko, O. (2000). Rukh u nikudy [Movement to nowhere]. *PiK*. Vol. 18. pp. 8–9. [In Ukrainian].
20. Onys'ko, O. (2000). Les Taniuk: «Zaraz ocholyty Rukh mozhe tilky samohubets'» [Les Tanyuk: «Only a suicide can lead the Movement now»]. *PiK*. Vol. 18. p. 10. [In Ukrainian].
21. Onys'ko, O. (2000). Yuriy Kostenko: «Nepravda, shcho UNR dehraduie...» [Yuriy Kostenko: «It is not true that the UNR is degrading...»]. *PiK*. Vol. 18. p. 11. [In Ukrainian].
22. Panchenko, O., Shul'hach, T. (1999). U Rusi z'iasovuiut', chyi «kin'» troianskyi [In the Movement it is found out whose «horse» is Trojan]. *Den'*. October 7. [In Ukrainian].
23. «Persha khvyliia» peredvyborynykh z'yizdiv: ochikuvannia i rezultaty (1999) [The «first wave» of pre-election congresses: expectations and results]. *Tyzhnevyyi informatsiino-analitychnyi ohliad*. Vol. 19. p. 15. [In Ukrainian].
24. Pyrozhuik, M. (1999). Zahybel' Vartovoho [Death of the Watchman]. *Den'*. March 27. p. 4. [In Ukrainian].
25. Poperedni pidsumky vyboriv Prezydenta Ukrainy (1999) [Preliminary results of the presidential elections of Ukraine]. *Potochnyi arkhiv Mykolayivs'koi kraiovoi orhanizatsii NRU*. October 31. Case 11. [In Ukrainian].

26. Pryluka, V. (1999). Kudy rukhaiet'sia Rukh? [Where is the Movement going?]. *Literaturna Ukraina*. February 25. p. 1. [In Ukrainian].
27. Restrukuryzatsiya parlamentu. Ob'iektivnyi prozes chy kon'iukturmi rozrakhunky (1999) [Restructuring of the parliament. Objective process or conjunctural calculations]. *Tyzhnevyyi informatsiino-analitychnyi ohliad*. Vol. 8. p. 3 [In Ukrainian].
28. Rozhkova, L. I. (2001). Zasnovnyky ta lidery Narodnoho Rukhu Ukrainy pro prychny rozkolu v NRU [The founders and leaders of the People's Movement of Ukraine on the reasons for the split in the NRU]. *Narodnyi Rukh Ukrainy: mistse v istorii ta politytsi: materialy V (pozacherhovo) Vseukr. nauk. konf. Odesa*. pp. 142–145. [In Ukrainian].
29. Rusnachenko, A. (2013). Rozkol u NRU: prychny, khid, naslidky [Split in the NRU: causes, course, consequences]. *Druhi Chornovolivs'ki chytannia: materialy nauk. konf. Kyiv*. pp. 117–126. [In Ukrainian].
30. Skriabin, D. (1999). Prem'ier skazav Rukhu: treba! [The Prime Minister told Rukh: it is necessary!]. *Den'*. September 4 [In Ukrainian].
31. Sokhar, O. (2001). Prezydent, Udovenko, Kostenko – z odnii politychnoi komunal'ky [The President, Udovenko, and Kostenko are from the same political commune]. *PiK*. Vol. 13. pp. 20–21. [In Ukrainian].
32. Fondova leksiia z istorii ta kul'tury Ukrainy. Tema 4. Nezalezhna Ukraina u suchasnomu sviti [Foundation lecture on the history and culture of Ukraine. Topic 4: Independent Ukraine in the modern world]. URL: <https://studies.in.ua/istoriya-ta-kultura-ukrayini/4035> (accessed: 22.12.2022). [In Ukrainian].
33. Shchodo perspektyv konsolidatsii pravotsentryst's'kykh syl: podii, versii, otsinky (1999) [Regarding the prospects of consolidation of right-center forces: events, versions, assessments]. *Tyzhnevyyi informatsiino-analitychnyi ohliad*. Vol. 12. pp. 8–9. [In Ukrainian].

УДК: 070:572.028

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268494>

АНТРОПОЛОГІЧНА ЖУРНАЛІСТИКА: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Тетяна Тхоржевська,

канд. іст. наук, доцент кафедри нових медіа та медіадизайну
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: tvtchor@gmail.com

Стаття присвячена останнім дослідженням і публікаціям, які стосуються внеску культурної антропології до сфери медіанауки, й має на меті постановку проблеми щодо застосування методів культурної антропології в журналістиці. Виходячи з цієї мети, у статті розглядаються наявні в науковій літературі, присвяченій соціальним комунікаціям, підходи до цієї проблематики. Також у праці розглянуті окремі приклади використання антропологічної методики в журналістиці. Останнє надає можливість у перспективі аналізувати окремі матеріали українського медіапростору з точки зору застосування антропологічної методики.

Ключові слова: антропологічна журналістика, етнографічна журналістика, методи культурної антропології, спостереження, інтерв'ю.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Звичайне у наукових дослідженнях розуміння методів культурної антропології залишається майже незмінним з часів Франца Боаса та Бронислава Малиновського, фундаторів культурної/соціальної антропології. Основою польового методу є спостереження та інтерв'ювання. Звісно, з часом методи вдосконалювалися й зазнавали певних доповнень: впровадження аудіо та відеофіксації в польових дослідженнях спричинили революційні зміни в застосуванні методу. Як спостереження, так і інтерв'ю мають багато різновидів, про що добре відомо тим, хто «в полі». Здавалося б, близькість підходів, які використовують культурна (соціальна) антропологія та журналістика, цілком очевидна. Проте саме така постановка питання не є розповсюдженою у вітчизняному науковому дискурсі, а отже, актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Пропонована стаття, власне, майже повністю присвячена останнім дослідженням і публікаціям, що стосуються внеску культурної антропології до сфери медіанауки. Виходячи з цього, аналіз здійснюється у межах викладу основного матеріалу.

Мета і завдання дослідження. Ця розвідка має на меті постановку проблеми щодо застосування методів культурної антропології в журналістиці. Конкретизуючи мету, варто окреслити основні завдання. *По-перше*, видається необхідним окреслити наявні в науковій літературі, присвяченій соціальним комунікаціям, підходи до цієї проблематики. *По-друге*, розглянути окремі приклади використання антропологічної методики в журналістиці. Саме це надасть можливість у подальшому аналізувати окремі матеріали українського медіапростору з точки зору застосування антропологічної методики.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вже в 1987 році антропологічний підхід та журналістська практика разом згадуються в роботі Елізабет Берд, яка працювала на той момент асистенткою в Школі журналістики та масової комунікації в Університеті Айови. Авторка спирається на власний досвід отриманої освіти та подальшої праці в галузі культурної антропології й роботи журналісткою. Берд починає з усталеного уявлення щодо того, що соціальні науки та журналістика є цілком різними галузями, оскільки ґрунтовані на різних знаннях. В основі цих уявлень, як зазначає авторка, «ми часто знаходимо розрізнення Роберта Парка між абстрактним знанням, за допомогою якого соціолог вписує факти в теоретичні рамки, спрямовані на передбачуваність, та інтуїтивним знайомством, за допомогою якого журналіст накопичує факти, котрі потім, якимось чином, говорять самі за себе» [2, 5]. Авторка також згадує нову (на той момент – *Т. Т.*) течію в соціальних дослідженнях, ґрунтовану на інтерпретаційному підході, якій наближає соціальні науки до журналістики. Проте, зазначає Берд, «хоча деякі соціологи, можливо, заново відкривають інтерпретаційний підхід, він завжди був основою культурної антропології, і саме з антропології журналісти можуть навчитися дослідницьким методам, котрі збагачують їх завдання та допомагають подолати розрив між журналісткою та соціальними науками» [2, 6]. Вона також зазначає, що окремі журналісти вже намагалися використовувати антропологічний підхід, ґрунтований на спостереженні, називаючи це культурною журналісткою. Авторка наголошує, що антропологічна перспектива змінює стосунки дослідника з тим, кого вивчає. Загалом ця розвідка Елізабет Берд присвячена тому, як знайомство з етнографічним підходом, або навіть просто знання про його існування, може допомогти універсальним журналістам стати «ефективнішими та проникливішими» [2, 7].

Подальша робота в цьому напрямку привела до більш широкого вживання антропологічної перспективи, якщо не щодо журналістської практики (це питання потребує окремих досліджень – *Т. Т.*), то принаймні щодо наукового осмислення подібної можливості. У 2010 році виходить друком збірка наукових розвідок під загальною редакцією Елізабет Берд «Антропологія новин і журналістики: глобальні перспективи» («The anthropology of news & journalism: global perspectives») [3]. Одряду помітною стає певна зміна акцентів та підходів. Якщо перша розвідка присвячена

тому, як антропологічний підхід може допомогти власне журналістові в його роботі, то збірка есеїв 2010 року переважно робить акцент на дослідженні медіа за допомогою методів культурної антропології. Автори зазначають, що «Антропология новин і журналістики» – це перша книга, яка досліджує роль новин і журналістики в сучасній культурі з антропологічної точки зору – як спосіб формування культурного сенсу в її створенні, змісті та поширенні. Глобальна порівняльна перспектива антропології та антропологічні (етнографічні) методи дають потужну інформацію для аналізу тематичних досліджень з усього світу. Есе провідних науковців досліджують спільноти професійних і непрофесійних журналістів. Вони описують процеси створення новин від локального до глобального цифрового середовища, а також те, як новини поширюються та сприймаються в різних культурних умовах» [3, 12]. Окремі розвідки видання присвячені, наприклад, новинам та міфу у Венесуелі, репрезентації війни в соціалістичному В'єтнамі. Ставляться питання етики антропології під час журналістської польової роботи. Осібно, з допомогою антропологічного підходу, автори вивчають вплив новин на місцеве населення Австралії, Індії. Вивчають методом етнографії спосіб виробництва та прийому новин на державному радіо Замбії. Окремий розділ присвячено новинам в епоху нових медіа [3, 8–22].

Збірка антропологічних статей, присвячених медіа, набула певного розголосу в наукових колах. Джон Постіл (John Postill) підкреслює важливість того, що книга розширює сферу новин від традиційної зосередженості на англо-американських відділах новин, демонструючи, що новини мають різні форми по всій земній кулі, наприклад, можуть виглядати як особисті оголошення про похорон у Замбії. Крім того, Постіл зазначає, що статті «переплітають теоретичне та емпіричне через етнографічні кейси, котрі відображають як повсякденність, так і випадковість новин у практиці» [6]. Важливим, на думку Постіла, є також можливість дізнатися про різні траєкторії розвитку журналістської практики в різних регіонах земної кулі; підкреслюється також суб'єктність журналістів, які «переконливо зображені як історичні агенти». Критиці Джон Постіл піддає недостатню, на його думку, увагу авторів «The anthropology of news & journalism: global perspectives» до нових медіа [6].

Sigrid Anderson Cordell, аналізуючи збірку праць за редакцією Берд, підкреслює унікальний внесок, який антропология може зробити в багатодисциплінарну сферу медіанауки, наголошуючи при цьому, що есеї здебільшого зосереджені не стільки на сприйнятті новин, як на процесі їх створення як засобу вироблення правди про культуру [7].

Питання про впровадження «етнографічної журналістики» ставиться в роботі Anne Kirstine Hermann, яка зазначає сучасну зміну журналістських практик: «фіксуючи такі зміни, ми повинні включити цілісну структуру, яка враховує позицію, зобов'язання, роль, написання та мову журналістів, а також обсяг, тимчасовість, оповідну та відтворювальну роботу текстів». Авторка стверджує, що мультикультуралізм створює серйозні виклики для преси, а тенденції розвитку медіа вимага-

ють більшого знання контексту. Це й призводить до виникнення антропологічної (етнографічної) журналістики в межах американської художньої журналістики. Авторка розуміє цей жанр як «використання стратегій занурення, запозиченого з соціальних наук». Проте використання таких методів трансформує традиційну журналістику й змінює її [4].

Про змінність традиційної журналістики у зв'язку із залученням антропологічних методів детально пишуть Джанет Крамер (Janet Cramer) та Майкл МакДевітт (Michael McDevitt). На цій роботі варто зупинитися детальніше. Так само, як і автори цитованих вище розвідок, Крамер та МакДевітт зазначають, що методи спостереження властиві журналістській практиці. Антрополог намагається описати всі актуальні аспекти матеріального існування культури, соціальної системи, колективних уявлень та досвіду. Отже, чим більше він занурюється в певну групу, тим більші шанси для читача або глядача зрозуміти цю групу та її почуття, думки, цінності, проблеми. Посилаючись на класичні для культурної антропології праці Броніслава Малиновського та Кліффорда Гірца, автори зазначають, що дослідник занурюється в діяльність групи, щоб представити позицію інсайдера. Такий підхід окреслює перспективу, яка випливає з середини групи, а не нав'язується з точки зору спостерігача. Автори детально розповідають про можливі «ролі», які дослідник може використовувати для вивчення певної локальної групи – відкрите та приховане спостереження, спостереження-участь тощо. Важливим також є інтерв'ювання учасників групи, що відбувається в межах дослідження, польові нотатки та інші способи фіксації. Звертається увага на тривалість проведення такого дослідження. У класичній антропології вони могли тривати роками. Проте Крамер та МакДевітт зазначають, що це може бути й кілька днів занурення або багаторазове відвідування досліджуваної групи. Нарешті, вивчаючи спільне й відмінне в антропології та журналістиці, автори приділяють увагу представленим отриманим у такий спосіб матеріалам. Передусім, з використанням антропологічного методу повинен бути переглянутий класичний для журналістики принцип відстороненості. Глибоке занурення досить часто заважає об'єктивності. Але натомість можна отримати внутрішній аналіз досліджуваної групи, а не стереотипне новинне зображення. Це важливо, оскільки якщо аудиторія отримує «внутрішню правду життя» конкретної групи, то вона, ймовірно, буде набагато краще розуміти та поважати представлену групу. Автори підсумовують, що перевагою антропологічного методу є точне зображення різних груп суспільства, яке навряд чи може бути реалізованим за умови дотримання традиційних журналістських методів [5, 132–133].

Автори акцентують увагу на етичних питаннях. Вказуючи, зокрема, й на певні недоліки методу, які важливо враховувати при його використанні. Так, занурення в життя групи може призвести до певної *ідеалізації*, що шкодить принципу об'єктивності. Проте цьому можна завадити, вважає Девітт, узгодивши результати, отримані дослідником із учасниками спільноти, що вивчалася [5, 135].

Сумісна мета антропологічного (етнографічного) методу та ремесла журналістики, зазначають далі Крамер та МакДевітт, однакова – відсутність упередження. Антропологічний метод у журналістиці вимагає відмови від посилання на офіційні джерела та дотримання балансу шляхом протиставлення суперечливих поглядів ідеологічних еліт [5, 135].

Також автори розмірковують щодо методів спостереження: чи варто інформувати досліджувану групу й робити спостереження неприхованим? З одного боку, це заборонено законодавством багатьох країн. Але з іншого – дотримання правил щодо отримання згоди може стати на заваді багатьом корисним проектам, зокрема у сфері боротьби з корупцією. Крім того, обізнаність щодо мети спостереження може призвести до штучної, неприродної поведінки. Автори зазначають, що згоди на цю тему наразі не досягнуто. Продовженням цієї проблеми є конфіденційність джерел. У випадку класичного антропологічного дослідження його результатом зазвичай є академічна публікація, читачами якої є обмежене коло професіоналів. Журналістика передбачає більшу та різноманітнішу аудиторію порівняно з аудиторією академічних досліджень. Тому репортер повинен обговорити з членами групи, можливо, домовитися про ту частину інформації, яка буде оприлюднена, про анонімність окремих осіб. Проте, незважаючи на такі обмеження, певні дії чи заяви можуть стати публічними, а отже, зберігається можливість завдання шкоди репутації групи. Підсумовуючи теоретичну частину, автори вказують на основні відмінності між звичайним журналістським підходом та антропологічною журналістикою. По-перше, це стосується концепції: у традиційних концепціях журналісти зосереджуються на надзвичайних подіях, діях та рішеннях політиків, керівників, відомих осіб. Антропологічний репортаж, навпаки, прагне до висвітлення звичайного повсякдення. По-друге, це стосується методу: у звичайній журналістиці репортери зазвичай мають на увазі основну тему майбутнього репортажу до проведення більшості інтерв'ю. Це дедуктивний підхід: інтерв'ю підтверджують історію, спочатку уявлену репортером. Журналіст, який працює з антропологічними методами, використовує індуктивний підхід – лише після процесу дослідження він розмірковує над значенням побаченого. По-третє, відмінність полягає в кінцевому продукті: наратором у традиційній журналістиці є власне журналіст; при застосуванні методів антропологічної журналістики оповідачами є самі досліджувані [5, 137–138].

Наведемо приклади використання антропологічних методів у практичній журналістиці.

Українська журналістка й дослідниця Олеся Яремчук вивчала антропологічні методи в циклі літературних репортажів Йозефа Рота, кореспондента німецької газети «Франкфуртер Цайтунг» 1925 р. Цикл називався «У полудневій Франції» [1].

Передусім, як зазначає авторка, репортер, потрапивши до Марселя, використовує метод включеного спостереження, робить щоденникові записи і на цій підставі створює картину міста в літературних репортажах: «<...> маленькі коки з Індокитаю легенькими кроками швидко та безшумно прошмигують крізь вечір, ніби звірі вночі;

грецькі священики з довгими кудлатими бородами; місцеві монахи, що несуть свій живіт поперед себе як якусь чужу річ; одягнені в чорне монахині в яскравому натовпі йдуть, наче це невелику похоронну процесію розпорошили; білі кондитери, дружні привиди пообіддя, продають горішки в цукрі; безхатченки з торбиною на хліб і палицею пілігрима, які є ознакою не злиднів, а гідності; мудрі алжирські євреї – високі, худі, горді, як вежі, що похитуються; мандрівні чистильники взуття, хлопці та дорослі чоловіки, – представники розквітлого ремесла й навіть мистецтва» [1, 138].

Репортаж «Вуличка любові» Рот буде у спостереженні за марсельською вулицею «червоних ліхтарів». Як зауважує О. Яремчук, репортер обирає варіант невидимого споглядання, в якому присутні емоційність і емпатія, характерні для роботи антрополога: «На цій вулиці росте багато дітей, найсумніших дітей найсумніших матерів. Над їхньою коліскою грає музичний автомат. Від тої хвилини, коли їхній погляд побачив світло – побачив темряву, вони знають склад найдоступнішої любові... Всі загадки світу відкриваються їм у банальних розв'язках. Життя щедро обдаровує їх досвідом. Їхніми першими друзями дитинства є хворі кішки, що приносять удачу, за іграшки служать у стічній канаві мушлі або камінці. Вони не страждають через суворі правила рідного дому. Замість добрих манер людського суспільства вони знайомляться зі справжніми. З ними вже не може трапитися щось гірше, ніж їхнє народження» [1, 139].

Окрім спостереження, Йозеф Рот застосовує *метод глибинних інтерв'ю*. Наприклад, репортер спілкується зі старим боцманом і записує його історію. Репортер проводить з героєм цілий день, використовує активне слухання й встановлення, як зазначає О. Яремчук, «теплого контакту». У репортажі він описує свого співрозмовника: «Боцман – старий. Його руки зів'яло звисають із кривих похилених плечей як плавники. Його очі – маленькі та вкриті білою пеленою похилого віку. Вони вже достатньо побачили» [1, 140] і надає йому слово. Боцман розповідає історію свого життя: «Я з Корсики, пане. Корсика – сад Франції. Я – земляк Наполеона. Ось його зображення. Ця шапка в мене з війни. З 1870 я був у військово-морських силах. Я знаю всі ці кораблі. На багатьох я плавав. Я був у багатьох країнах. У Росії також. В Англії, Німеччині, Іспанії, Сирії, Константинополі. А в Парижі – жодного разу не побував. До Парижу кораблем не доберешся. А потягом я їздив лише раз. Другим класом. Добре їхалося». Авторка О. Яремчук робить висновок щодо відповідності методики, застосованої Й. Ротом, класичній методиці культурної антропології [1, 140].

Інший приклад подають Джанет Кремер та Майкл МакДевітт. Йдеться про дослідження безхатченків, здійснене студентами, що вивчали журналістику в Стенфордському університеті. Наприкінці 1990-х років міська рада Пало-Альто заборонила безхатченкам сидіти або лежати на центральній вулиці. Це було пов'язано зі скаргами від торговців, що безхатченки відлякують покупців. Реакцією на це була сидяча акція протесту, учасниками якої були біля 200 осіб, які висловлювали в такий спосіб незгоду з рішенням влади. Ці події висвітлювались у місцевих медіа. Студенти започаткували проект *Sidewalk Standoff*, що передбачав трьохетапне дослідження й тривав 10 тижнів.

На *першому етапі* студенти провели контент-аналіз усіх попередніх матеріалів, розміщених у місцевій пресі й присвячених проблемі безхатків. Результатом цього етапу стало усвідомлення того, що місцева преса підтримує певні стереотипи, незважаючи на відсутність відвертої упередженості. Як зазначають автори, це усвідомлення є важливим результатом освітньої підготовки майбутніх журналістів, оскільки може протидіяти узвичаєній практиці відстороненості. Отже, проведений студентами Стенфордського університету контент-аналіз продемонстрував, що хоча місцеві журналісти й не висловлювали відвертого негативу до жебраків, однак визначення цієї групи були практично однотайними: автори визначали жебрацтво як колективну проблему, як загрозу місцевій громаді. Більше того, преса надавала інформацію, яка виглядала збалансовано, адже були представлені погляди як торговців, так і громадських активістів. Але погляд на ситуацію самих жебраків був відсутній. Виходячи з цього, студенти вирішили зрозуміти сенс, яким безхатки-жебраки наділяють своє життя й поділитися ним з читачами.

Другий етап був пов'язаний безпосередньо з дослідженням групи безхатків за допомогою антропологічного методу. Студенти визначилися з тим, що будуть проводити дослідження групою. Вони проводили спостереження й глибинні інтерв'ю, вивчаючи життєві історії й намагаючись зрозуміти приховані сенси. В результаті вони отримали нове розуміння життя досліджуваної групи. Один зі студентів, наприклад, повідомив, що багато з безхатків ніколи не жебракують і навіть вважають таку діяльність принизливою. Інші дізналися, що в безхатченків існує певна ієрархія, частина з них вважають себе старожилами й висловлюють невдоволення новачками, які жебракують надто агресивно. Паралельно зі спостереженням та інтерв'юванням були розповсюджені анкети, які згодом підтвердили отримані результати: багато з безхатків були досить давніми мешканцями міста. Нову інформацію щодо безхатченків, отриману за допомогою антропологічної методики, студенти публікували в місцевій пресі.

Нарешті, *третій етап* було присвячено вивченню реакції міської громади на проведене студентами дослідження. Було проведено серію круглих столів у редакції місцевої газети, на які були запрошені державні службовці, активісти, комерсанти, а також безхатченки. Останніх просили підтвердити чи спростувати ту візію їхнього існування, яка була висвітлена студентами в газеті після проведення дослідження. Крім того, студенти провели 110 телефонних інтерв'ю з мешканцями міста, з яких дізналися, що 59 % опитуваних розмовляли з безхатченками й лише біля 40 % перейшли би на інший бік вулиці аби уникнути зустрічі. Головним наслідком усіх трьох етапів проекту, на думку авторів, було те, що студенти, завдяки антропологічним методам занурення отримали навички емпатії, а також поставили під сумнів «уявлення про те, що професійна автономія еквівалентна соціальній відстороненості» [5, 140–142].

Висновки і перспективи дослідження.

Отже, методи культурної антропології можуть стати в нагоді для створення журналістських матеріалів із соціально значущих тем. Важливо підкреслити, що в англomовному дискурсі науки про медіа присутня саме така постановка проблеми. Автори підкреслюють як переваги (можливість подати погляд зсередини групи, збільшення емпатії в аудиторії), так і недоліки (ймовірність виникнення ідеалізації досліджуваної групи, що може призвести до порушення об'єктивності та збалансованості) методу, а також розмірковують щодо етичності його застосування. Перспективним видається аналіз журналістських або аматорських матеріалів в українському медіапросторі, які намагаються побачити світ очима іншого, а отже, можуть бути віднесені, хоча й досить умовно, до антропологічної журналістики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яремчук О. Польове дослідження як антропологічний інструмент у літературному репортажі (на прикладах журналістських текстів Йозефа Рота). *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 2 (75) 2019. С. 135–145. URL: http://www.scientific-notes.com/wp-content/uploads/2020/01/75_10.pdf (дата звернення: 19.11.22).
2. Bird E. Anthropological methods relevant for journalists. *Journalism Educator*. 1987. V. 41 (4). P. 5–10. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/107769588604100402> (дата звернення: 19.11.22).
3. Bird E. The anthropology of news & journalism: global perspectives. Indiana University Press. Bloomington. 2010. 328 p. URL: <https://iupress.org/9780253221261/the-anthropology-of-news-and-journalism/> (дата звернення: 19.11.22).
4. Hermann A. K. Ethnographic journalism. *Journalism*. 2014. Volume 17. Issue 2. URL: <https://doi.org/10.1177/1464884914555964> (дата звернення: 19.11.22).
5. Cramer J., McDevitt M. Ethnographic journalism. In *Qualitative Research in journalism Taking' it to the Streets*. Edit by Sharon Iorio. 2004. P.127–144. URL: https://www.researchgate.net/publication/265357598_Ethnographic_Journalism (дата звернення: 19.11.22).
6. Cordell S. A. The Anthropology of News and Journalism: Global Perspectives ed. by S. Elizabeth Bird (review). *American Periodicals A Journal of History Criticism and Bibliography*. January 2013. Vol. 23(1). p. 83–84. URL: <https://muse.jhu.edu/article/503870/pdf> (дата звернення: 19.11.22).
7. Postill J. The anthropology of news and journalism: global perspectives. Edited by S.Elizabeth Bird. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. December 2011. Volume 17, Issue 4. p. 898–899. URL: https://www.academia.edu/12843199/The_anthropology_of_news_and_journalism_global_perspectives_Edited_by_S_Elizabeth_Bird (дата звернення: 19.11.22).

UDC: 070:572.028

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268494>

To the problem of anthropological journalism

Tetiana Tkhorzhevskya,

PhD (history), Associate Professor of the Department
of New Media and Media Design

Faculty of Journalism, Advertising and Publishing

Odessa I. I. Mechnikov National University

e-mail: tvtchor@gmail.com

The article is about the using of cultural anthropology methods at journalism. The conventional scholarly understanding of the methods at cultural anthropology has remained largely unchanged since the days of Franz Boas and Bronislaw Malinowski. They are the founders of cultural/social anthropology. The basis of the field method is observation and interviewing. The methods were improved. The introduction of audio and video recording in field research caused revolutionary changes in the application of the method. Both observations and interviews have many varieties, as those who are “in the field” know well. It would seem that the proximity of the approaches used by cultural (social) anthropology and journalism is obvious. However, this kind of formulation of the question is not widespread in the domestic scientific discourse, and, therefore, it is relevant.

The article is about the latest research and publications related to the contribution of cultural anthropology to the field of media science and aims to posing a problem regarding the application of cultural anthropology methods in journalism. The article examines the approaches to this issue available in the scientific literature devoted to social communications. The article also examines individual examples of the use of anthropological methods in journalism. The latter provides an opportunity to prospectively analyze individual materials of the Ukrainian media space from the point of view of the application of anthropological methods.

In particular, the article discusses the contributions of Elizabeth Bird, beginning with an exploration of anthropological methodology in journalism. In this early work, the author emphasizes that an anthropological perspective changes the relationship between the researcher and the studied and wonders how this might change journalism. If the first exploration is devoted to how the anthropological approach can help the journalist in his work, then the collection of essays edited by E. Baird “The anthropology of news & journalism: global perspectives” in 2010 mainly emphasizes the study of the media using the methods of cultural anthropology. Anne Kirstine Hermann raises the question of the importance of anthropological methods in journalism in connection with multiculturalism. The author claims that multiculturalism creates serious challenges for the press, and media development trends require greater knowledge of the context. This leads to the emergence of anthropological (ethnographic) journalism within the limits of American artistic journalism. Janet Cramer and Michael McDevitt write in detail about the variability of traditional journalism in connection with the involvement of anthropological methods. Finally, the article presents examples of how journalists used the methods of cultural anthropology.

One of the examples is about the works of O. Yaremchuk: it is about a cycle of literary reports by Joseph Roth, a correspondent of the German newspaper “Frankfurter Zeitung” in 1925 “In Noon

France". A second example concerns the Sidewalk Standoff project conducted by students studying journalism at Stanford University.

Keywords: anthropological journalism, ethnographic journalism, methods of cultural anthropology, observation, interview.

REFERENCES:

1. Yaremchuk, O. (2019). Poliove doslidjennia yak antropologichniy instrument u literaturnomu reportaji (na prykladah jurnalistykyh tekstiv lozefa Rota) [A Field Research as an Anthropological Tool in Literary Reportage (on the Examples of Journalistic Texts by Joseph Roth)]. *Scientific Notes of Institute of Journalism*. Vol. 2 (75). pp. 135–145. URL: http://www.scientific-notes.com/wp-content/uploads/2020/01/75_10.pdf (accessed: 19.11.2022). [In Ukrainian].
2. Bird, E. (1987). Anthropological methods relevant for journalists. *Journalism Educator*. Vol. 41 (4). pp. 5–10. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/107769588604100402> (accessed: 19.11.2022). [In English].
3. Bird, E. (2010). *The anthropology of news & journalism: global perspectives*. Indiana University Press. Bloomington. 2010. 328 p. URL: <https://iupress.org/9780253221261/the-anthropology-of-news-and-journalism/> (accessed: 19.11.2022). [In English].
4. Hermann, A. K. (2014). Ethnographic journalism. *Journalism*. Vol. 17. Issue 2. URL: <https://doi.org/10.1177/1464884914555964> (accessed: 19.11.2022). [In English].
5. Cramer, J., McDevitt, M. (2004). Ethnographic journalism. In *Qualitative Research in journalism Taking' it to the Streets*. Edit by Sharon Iorio. pp. 127–144. URL: https://www.researchgate.net/publication/265357598_Ethnographic_Journalism (accessed: 19.11.2022). [In English].
6. Cordell, S. (2013). *The Anthropology of News and Journalism: Global Perspectives* ed. by S. Elizabeth Bird (review). *American Periodicals A Journal of History Criticism and Bibliography*. January. Vol. 23 (1). pp. 83–84. URL: <https://muse.jhu.edu/article/503870/pdf> (accessed: 19.11.2022). [In English].
7. Postill, J. (2011). The anthropology of news and journalism: global perspectives. Edited by S. Elizabeth Bird. *Journal of the Royal Anthropological Institute*. December. Vol. 17. Issue 4. pp. 898–899. URL: https://www.academia.edu/12843199/The_anthropology_of_news_and_journalism_global_perspectives_Edited_by_S_Elizabeth_Bird (accessed: 19.11.2022). [In English].

УДК 070: 82-94 (477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268490>

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ НАРАТИВ КОМУНІКАНТА ЯК СПОСІБ ОСМИСЛЕННЯ ТА РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ВОЄННОЇ РЕАЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ Є. ШИШАЦЬКОГО «МАНДРІВКА ДО ПОТОЙБІЧЧЯ. МАРІУПОЛЬ»)

Аліна Червінчук,

старший викладач кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій
факультету журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
e-mail: alinachervinchuk@gmail.com

У статті підкреслено, що сучасна українська воєнна документальна література розвивається швидкими темпами, це зумовлено сучасним соціальним контекстом через вторгнення РФ, – повномасштабною війною в Україні. Тривале перебування в умовах воєнного часу потребує осмислення, оцінювання подій, актуалізації та пояснення як для української аудиторії, так і закордонної, чим пояснюється інтерес авторів до такого способу віддзеркалення воєнної реальності.

У дослідженні зосереджено увагу на виявленні потенціалу нарративного способу організації матеріалу в документальних збірках про війну в Україні. Підкреслено, що специфіка осмислення воєнної реальності та її репрезентації авторами узалежнена від статусу комуніканта як автора-спостерігача за подіями та автора-учасника подій. Якщо автори-спостерігачі за подіями чітко усвідомлюють свої комунікаційні наміри для досягнення конкретних комунікаційних ефектів (зокрема впливу на громадську думку), то автори-учасники передусім прагнуть актуалізувати персональний пережитий досвід конкретних подій, осмислити його, поділитися з аудиторією, відрефлексувати.

Виявлено, що збірка Є. Шишацького «Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь» у вигляді «щоденникових записів» демонструє суб'єктивний досвід автора, пережитий ним під час мандрівки до Маріуполя з волонтерською місією – допомогти своїм рідним та землякам. Здобутий досвід суттєво вплинув на ціннісні орієнтири автора, адже він ретроспективно розповів про перешкоди, з якими зіткнувся на своєму шляху та які йому не вдалося подолати, про особливості адаптації до нової реальності – воєнної.

Ключові слова: війна в Україні, воєнна документалістика, воєнна реальність, авторські комунікаційні наміри, нарратив.

Актуальність дослідження. Постановка проблеми та її зв'язок із науковими й практичними завданнями.

Сучасна українська воєнна документалістика – феномен, що постійно розвивається, трансформується, адже фіксує та віддзеркалює воєнну реальність, в якій ав-

тори таких творів (як і суспільство в цілому) перебувають із 2014 року. Так, впродовж восьми років тривали воєнні дії на Донбасі, які 24 лютого 2022 року через агресивне вторгнення РФ переросли в повномасштабну війну.

Автори по-різному осмислюють цю воєнну дійсність, узалежену передусім від їхнього статусу як комунікантів, організують документальний матеріал, відтворюючи зафіксоване, побачене, пережите таким чином, аби реалізувати конкретні комунікаційні наміри. Водночас відзначимо: інтерес комунікантів до такого способу відтворення буденної реальності громадян, які тривалий час перебувають в умовах війни, відчують постійну загрозу з боку агресора, не вщухає, тому що ці події потребують прийняття, оцінювання та осмислення. Окрім цього, поширення такої прози важливе не тільки для української аудиторії, але й для закордонної спільноти, щоб вкотре нагадати світові про те, якою кровопролитною та трагічною є війна в Україні. На наше переконання, способи та форми актуалізації воєнної проблематики в межах документальної прози будуть розширюватися та увиразнюватися, адже мають бути почуті голоси тих, хто «тут і зараз» проживає такий досвід, і це потребує відповідного наукового та професійного дослідження.

Науковий інтерес пояснюється необхідністю дослідження способів моделювання сучасної української воєнної історії, в якій віддзеркалено умови воєнного часу та воєнний досвід, що дасть можливість з'ясувати, як автори осмислюють ці події та на чому орієнтують суспільну увагу.

Об'єкт дослідження – збірка «Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь» Є. Шишацького, що репрезентує реалії життя українського населення в умовах повномасштабної війни 2022 року (з позиції безпосереднього учасника подій). *Предмет* – специфіка побудови документальної історії про повномасштабну війну в Україні, спосіб авторського осмислення та відтворення воєнної реальності.

Мета дослідження – проаналізувавши обрану документальну збірку, визначити авторські підходи до опрацювання, оформлення документального матеріалу та репрезентації воєнної реальності, особливості побудови нарративної історії. Досягнення поставленої мети потребує реалізації таких *завдань*: визначити авторський підхід до опису та осмислення досвіду війни, дослідивши специфіку подачі інформації комунікантом; сформувані уявлення про моделювання сучасної української історії, в якій присутня війна, що постає в українській воєнній документалістиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За нашими спостереженнями, хоч воєнна документалістика про війну в Україні швидкоплинно розвивається, а кількість таких творів щороку збільшується, дослідницький інтерес до такого типу вербальної творчості суттєво не підвищився, зокрема з позиції журналістикознавчої науки. Натомість літературознавці децю більше приділяють уваги цьому феномену в сучасній літературі, що підтверджують віднайдені нами публікації за останні декілька років. Загальна тенденція наукових пошуків фахівців – дослідження жанрових особливостей воєнної прози (воєнної документалістики).

Так, Н. Герасименко сконцентрувала увагу на дослідженні жанрології документальної літератури про війну на Донбасі, підкресливши такі результати своїх пошуків: «Найперше всі твори засвідчують той факт, що сучасна література нон-фікшн перебуває в динамічному розвитку, відкрита до трансформації з іншими жанрами. Відтак проаналізовані книжки сучасних українських авторів є еkleктичними за жанровою формою текстів: у них поєдналися публіцистика й автобіографія, вірші в прозі, новели, репліки тощо, але водночас вони єдині за темою, пафосом, нарративом і світоглядом письменників» [3, 19].

Я. Кулінська також відзначила еkleктичність жанрових форм документальних творів про війну, адже, за її спостереженнями, у межах такої літератури «поєднуються деталі щоденникових записів, публіцистика та авторські вірші; <...> фейсбукпости поєднуються із щоденниковими нотатками й публіцистикою – роздумами, міркуваннями, історіями побратимів, та ще й проілюстровані фото» [6, 58].

І. Волосянко у своїй статті зауважила, що сучасна українська документальна проза, присвячена темі російсько-української війни на Сході України, активно використовує потенціал більшості традиційних жанрів як «малої», так і «великої» прози. Однак, на її переконання, «найталановитіші письменники намагаються експериментувати, створюючи симбіоз із нібито непоєднаних раніше жанрів, а також відповідно до власних особистісних задумів реалізують певні композиційно-сюжетні особливості, використовуючи різні модифікації» [1, 95].

Зазначимо, що науковці (Н. Герасименко, І. Насмінчук), досліджуючи жанрову специфіку документальних творів про війну в Україні, не оминають увагою й специфіку моделювання воєнної реальності [7] та образотворення героїв війни, особливості відтворення пережитого ними воєнного досвіду [4; 5], проте не ставили перед собою завдання – системно проаналізувати окреслені аспекти.

Ми переконані, що форма не превалює над змістом, хоч специфіка авторського підходу до організації матеріалу й суттєво впливає на процес сприймання та розуміння твору. У цій науковій статті ми сконцентруємо увагу на з'ясуванні особливостей побудови документальної історії, використовуючи потенціал нарративу, та визначенні комунікаційних намірів автора, адже, за нашими спостереженнями, цей аспект сьогодні залишається дослідженим на недостатньому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У сучасній воєнній документалістиці першочерговий інтерес викликає специфіка авторського осмислення та моделювання воєнної реальності, ставлення до того, що комунікант описав, на чому акцентував увагу (на зовнішньому світі, окремих персонажах чи власних внутрішніх переживаннях); які уявлення про війну та людину в умовах війни в нього виникли [8, 266]. Тож вважаємо за необхідне для початку розглянути питання статусу автора воєнного документального твору.

Статус автора документальної воєнної історії. У своїх попередніх дослідженнях воєнної документалістики, систематизованих та викладених у монографії

[9], ми вже підкресливали, що автор твору моделює воєнну реальність, що узалежнена від його статусу як *автора-спостерігача за подіями* (некомбатанта, професійного комуніканта, журналіста/письменника тощо) та *автора-учасника подій* (комбатанта, військового, волонтера тощо).

Так, ми підкреслили, що статус автора-спостерігача за подіями «визначений і обумовлений професійною позицією журналіста як некомбатанта, який має виконувати свій обов'язок – інформувати аудиторію про обставини та особливості розгортання воєнного конфлікту» [9, 46]; натомість автори-учасники подій (комбатанти) «репрезентують передусім суб'єктивну реальність, свій власний емоційно зорієнтований досвід війни, а тому твір досягає свого рівня впливовості завдяки інтуїтивним, а не професійно-комунікаційним діям автора, який керується тим, що відчуває, а не наперед визначеним ефектом впливу» [9, 62–63]. Наявність суб'єктивності з метою демонстрації особистого начала, авторського світобачення; ретроспективність; подвійність точок зору через присутність кількох часових планів [2, 34] (описані події та сприймання їх у реальному житті з урахуванням здобутого досвіду), діалогічність, – все це характерно для збірок другого типу, що пояснюється найбільш поширеним форматом викладу, – щоденниковими записами.

Автори таких збірок передають персональний досвід, передусім емоційний, налаштовуючи аудиторію на інтимну «розмову», адже у фокусі «індивідуальне, своє, експлікація стану героя-розповідача у кульмінаційні моменти життя на війні, аби відобразити її інакше, – емоційно показати, як війна впливає на особистість із усталеним світоглядом, принципами і цінностями, як змінюється/руйнується усталена поведінка, сприйняття навколишнього світу, коли в ньому є війна» [9, 63-64]. Таким чином долається дистанція між читачами та учасниками цих подій, аудиторії надається можливість «прослідкувати, відчути, ніби занурившись в авторську свідомість: що відчував, про що думав герой-розповідач у конкретні миттєвості війни, якою вона далась йому» [9, 63-64].

Автор аналізованої збірки «Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь» Є. Шишацький працював журналістом, має достатній професійний досвід у написанні текстів для масової аудиторії. Однак у межах цієї збірки щоденникових записів розкривається суб'єктивний досвід автора як волонтера, а не журналіста з редакційним завданням.

Безперечно, попередній професійний досвід роботи, на нашу думку, допоміг авторові систематизувати отриманий матеріал, але вважаємо доречним віднести цю збірку до другого типу – осмислення подій із позиції безпорядного учасника (автор не ставив перед собою конкретних професійних задач, навпаки – наміром стало осмислити пережитий суб'єктивний досвід, поділитися болючими спогадами з аудиторією). За запропонованою нами типологією способу репрезентації війни з позиції учасника подій (війна як екзистенційний досвід; війна як альтернативна реальність; війна як воєнний досвід) [9, 151-201] віднесемо цю збірку до першого способу репрезентації – *війна як екзистенційний досвід*. Адже ця збірка розкриває подорож автора як цивільної

особи (волонтера) до Маріуполя; наміри цієї подорожі – знайти рідних, відвезти їх до безпечного місця, а також допомогти іншим землякам, які цього потребують.

Мандрівка до Маріуполя часу повномасштабної війни демонструється як цикл, який автор має пройти, завершити, досягти поставленої мети та повернутися живим; подорож – це отримання нового життєвого досвіду в умовах просторово обмеженої воєнної реальності, що суттєво вплинуло на уявлення автора про навколишню дійсність та трансформувало його ціннісні орієнтири.

Збірка як сукупне ціле демонструє *словідь* автора про виклики, з якими він зіткнувся на своєму шляху, перешкоди, які все ж завадили йому досягти поставленої мети. До уваги аудиторії донесено персональний суб'єктивний досвід перебування в умовах воєнної реальності конкретної людини, що ділиться пережитим із метою саморефлексії, а не з метою досягнення заздалегідь визначеного комунікаційного ефекту – формування громадської думки, впливу тощо. Впродовж викладу історії автор вдається до демонстрації власних суб'єктивних міркувань, пропонує варіант свого бачення та осмислення війни, яку переживає кожен; принципово, що авторські думки не містять настановності.

Специфіка нарративного викладу. У попередніх дослідженнях ми з'ясували, що наратив у сучасній українській воєнній документалістиці забезпечує організацію воєнного досвіду у вигляді хронологічно орієнтованого поступового викладу воєнної історії з акцентуванням на кульмінаційних моментах, а також репрезентації персонального досвіду авторів-учасників подій, що розширює уявлення широкої громадськості про специфіку цієї воєнної реальності [9, 39], в якій перебував розповідач; до того ж, для авторів-учасників важливо передати власне суб'єктивне бачення подій – емоційне, відверте, живе, і тому, на наше переконання, – найбільш актуальне, цікаве та важливе для аудиторії.

Збірка характеризується поступовим викладом історії, за винятком прологу, адже автор розпочав із найбільш пріоритетної для нього сцени й підкреслив її символізм ще на початку в назві – «10:17» [10, 7]. Це цифри, що були зафіксовані на застиглому годиннику в холі військової комендатури днр (сmt. Володарське); і це те, що назавжди вкорінилось у його пам'яті, про що він зазначив наприкінці історії.

Водночас реальність зображується фрагментарно, епізодично, дискретно, дещо хаотично, що пояснюється форматом, – щоденниковими записами, які автор систематизував у єдине ціле. Можемо відзначити як особливість цих щоденникових записів – зосередженість автора не винятково на демонстрації власних внутрішніх переживань, рефлексіях, але й на репрезентації зовнішнього простору – атмосфери, діалогів із іншими героями. Так, автор описує зміну атмосфери, конкретизує часопростір, в якому перебуває «тут і зараз», вказує як змінюються один за одним дні повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Основний хронотоп переплітається з іншими (простежуються авторські відступи у вигляді спогадів про інші життєві ситуації – університет, період Майдану, пере-

їзд до Києва після початку воєнних дій на Донбасі тощо); демонструються ці події в кульмінаційні моменти історії, коли авторові важливо ретроспективно оцінити свої теперішні дії, провести паралелі з подіями попередніх років.

Простежується не тільки опис реальності, але й оцінка подій, дій, вчинків, інших людей; хоча автор і не ставив перед собою такого завдання, все ж оцінює те, до чого не може залишатись байдужим, не забуваючи про пріоритетну задачу свого перебування «тут і зараз». Також відзначимо, що впродовж усієї історії автор намагався відсторонитися від нав'язливих міркувань на тему «свій-чужий» (ворог-друг), хоча в деякі моменти все ж ділився своїми думками: «...У мене є завдання – допомогти людям і повернутися. Усе, що наближає мене до вирішення – добре... Тому жодних патріотичних іскр в очах. Жодного натяку на агресію та ненависть. Але і жодного самоприниження...» [10, 27]; «Він ворог чи свій? Допомагає моєму батькові – тобто свій. Стріляє чи стрілятиме по наших військових – тобто ворог...» [10, 128].

Історія цієї мандрівки – малоструктуровані конкретні епізоди життя Є. Шишацького; точка відліку цих зафіксованих та осмислених фрагментів – початок повномасштабної війни. Увазі аудиторії репрезентується розповідь про проблему вибору в умовах воєнного часу, про те, як війна фізично і когнітивно змінила навколишню реальність кожного громадянина, незалежно від соціального статусу, політичних уподобань тощо.

Комунікаційні наміри автора. Є. Шишацький намагався максимально конкретизовано (через об'єктивні причини, як він зауважив, деякі деталі та імена довелось змінити) продемонструвати воєнну дійсність, з якою зіткнувся особисто він та всі українці.

Перебування в цій реальності – для нього неабияке випробування, тому він доволі критично оцінює свої дії. Поїздка до Маріуполя, яку він окреслює як «мандрівка до потойбіччя», – цілком усвідомлений вибір, адже він вбачає необхідність діяти, а не спостерігати. Автор не ставить за мету узагальнено, панорамно описати цю воєнну реальність, з якою зіткнулася країна та громадяни, навпаки, він вдається до конкретики, описує лише те, що переживає на своєму досвіді та ті події, очевидцем/учасником яких став.

На початку він підкреслив відмінність у сприйманні та прийнятті цієї повномасштабної війни, бо до уваги аудиторії – власне бачення подій автором із двох віддалених просторово перспектив: Києва, де перебуває він, та Маріуполя, де перебувають його родичі. Адже відчуття потенційної загрози цієї воєнної реальності сприймається та демонструється по-різному, виходячи з попереднього досвіду героїв: «Я – в Києві з коханою Настею. З запасами їжі та води, облаштованим укриттям, з газовим пальником і балонами. З зібраними рюкзаками. Впевнений, що основний удар піде на столицю. Рідні – у Маріуполі. Погано підготовлені, але з тривожними сумками. Впевнені, що нічого страшного не буде. За вісім років мій Лівобережний район звик до “бахів” зі сходу» [10, 13].

Автор акцентує увагу на конкретних особливостях воєнної реальності тих, хто намагається доїхати до Маріуполя, та й самих мешканців міста. Воєнна реальність – це долання незліченної кількості блокпостів «денеєрівців». Воєнна реальність –

це систематичні довготривалі допити представників днр із метою виявити «активістів» та «націоналістів». Воєнна реальність – це дефіцит елементарних речей, до яких так всі звикли у мирній реальності (продуктів харчування, засобів особистої гігієни тощо). Воєнна реальність – це щоденний пошук шляхів порятунку від небезпеки; проходження обов'язкової фільтрації (ініційованої російськими окупантами), а потім – вибір без варіантів вибору: «їдеш у ДНР або росію» [10, 131]. Воєнна реальність – це трагічні наслідки атак мирного міста російськими авіабомбами. Воєнна реальність – це оксюморон, те, що, здавалось би, не може існувати в таких умовах: співіснування людей, що намагаються врятуватися (і обирають «найменш небезпечний маршрут – у найближчий бік, де боїв уже не було» [10, 131]), і тих, хто намагається досягти власних корисливих намірів (автор наводить приклад про мародерів, які викрадали кабель після обстрілів).

Авторські інтенції, що мають місце в такому типі наративу, можна узагальнити як риси певної комунікаційної стратегії – продемонструвати персональний досвід перебування в цій воєнній реальності. Знайомство з цією реальністю та правилами життя у ній розкривається автором поступово, увага акцентується на пріоритетних етапах «мандрівки».

Період «до» поїздки. Комунікант усвідомлює, що ідея цієї подорожі може видаватися неабиякою авантюрою, але при цьому розуміє можливі ризики та загрози, тому підкреслює, що серйозно та виважено підготувався до цієї подорожі. Автор детально розповів про те, як вивчав ситуацію з прибуттям до Запоріжжя, комунікував із представниками гуманітарних штабів, волонтерськими групами, зустрічався з тими, хто планує колоною виїжджати до Маріуполя. Водночас в умовах воєнного часу складно щось стратегічно планувати, адже щодня війна вносила суттєві корективи та ускладнювала мету поїздки автора, про що він і зазначив у своїх записах: «...За десять днів моєї запорізької адаптації та пошуків окупанти закрили Маріуполь на в'їзд. Шанси заїхати на Лівий – та хоч кудись – фактично розтанули. Єдине, що залишалось, – вивозити тих, хто зміг вибратися в західне передмістя» [10, 19].

Період «під час» поїздки. Найбільше приділяється увага цьому етапу подорожі, адже тут автор зіткнувся з серйозними випробуваннями на своєму шляху. Найстрашніше для розповідача – не безпосередня й очевидна загроза/небезпека, а передчуття невідворотності подій та очікування: «...Ранкове сонечко сушило росу на свіжій траві. Мужики курили та гутарили. "Охоронці" посміювались. А за кадром вбивали Маріуполь. Моє рідне місто» [10, 61].

Передусім у фокусі уваги автора – детальний опис долання блокувань «денеєрців», систематичних допитів та атмосфери перебування в полоні. Маніпулювання, психологічний тиск, очікування наступного допиту, умови перебування (камера, в якій перебували чоловіки й жінки, яких затримували з різних причин) – усе це, на переконання розповідача, суттєво вплинуло на його емоційний стан та подальшу поведінку. Розуміння того, що потрібно «зберігати холодну голову» [10, 94] у кри-

тичних обставинах не сприяло тому, щоб не піддатися на провокацію «недружніх озброєних людей у глибокому окупаційному тилу» [10, 95] та не почати виправдовуватися за неточності й відповідати на безпідставні підозри: «...І я детальку за деталькою заривав себе все глибше і глибше, говорячи про переїзди, проукраїнські мітинги, журналістику, волонтерство, бажання допомоги. А відкрив цю скриню Пандори сам, своєю кривою реакцією. Тупо придурок...» [10, 95].

Також автор продемонстрував реалії життя, атмосферу смт. Нікольське, адже певний час перебував там у притулку для біженців: «...Кашляли всі – молоді, старі, діти. Мокро, багато, напружено. Я підозрював, що нормальних ліків проти кашлю жоден з них не бачив з 24 лютого» [10, 111]; «...Люди бухикали, хропіли, чхали, чапали до черевиків, щоб вийти в туалет, поверталися. Малюки підплакували» [10, 113].

Період «після» поїздки. Емоційно для автора видався найскладнішим цей етап, тому що хоч і фізично він повернувся з того жахіття, думками все ще продовжував проживати здобутий досвід. Хоча автор критикує свої дії, водночас не соромиться відверто ділитися тим, що йому не вдалося досягти початкової цілі своєї поїздки – врятувати людей, адже транспорт відібрали після допитів, та довелося змінювати власні орієнтири – намагатися виїхати з небезпечної зони самостійно. Про свій стан після повернення з небезпечної зони він зазначає наприкінці історії: «<...> фізичне повернення з потойбіччя відбулося. Психіка ж поки була там. Настільки завантажена втомою та переживаннями під горлечко, що не наважувалася розпочати розпакування – як комора, в яку хаотично напхали різний мотлох і тепер він тисне на зачинені двері з того боку» [10, 212].

Таким чином, увазі аудиторії запропоновано актуальний пережитий автором досвід – *життя в умовах повномасштабної війни в Україні* – репрезентований у вигляді об'єднаних в єдину збірку щоденникових записів, що розкривають сукупний, водночас дискретний образ воєнної реальності, – *відвертний, болучий, трагічний*.

Висновки та перспективи дослідження.

Аналіз обраної для дослідження збірки щоденникових записів про мандрівку до Маріуполя часу повномасштабної війни продемонстрував, що комунікатор як учасник подій використав потенціал нарративного викладу, аби поділитися з масовою аудиторією суб'єктивним баченням повномасштабної війни в Україні. Наративізація надала можливість систематизувати, «структурувати» необхідний документальний матеріал, встановити комунікаційні орієнтири (оповідні межі для сприймання аудиторією окреслених подій), водночас, без нав'язування «жорстких» конструкцій про пережитий досвід війни (адже читачам надається свобода щодо пошуку смислів та значень подій), поступово розкрити сутність подій, які пережив автор, жителі Маріуполя та українське суспільство в цілому.

Ми переконані: сучасна документалістика про повномасштабну війну в Україні лише набирає обертів, буде розвиватися, розширюватися, увиразнюватися, використовуватиме потенціал різних оповідних форм та демонструватиме

інтерсуб'єктивне уявлення про цей болісний, трагічний досвід боротьби за перемогу, що видається нам перспективним для майбутніх наукових пошуків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волосянко І. До питання жанрової специфіки сучасної прози про війну на Сході України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. № 2 (72) Т. 33. С. 94–100. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/part_2/15.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
2. Галич О. Щоденник як мемуарний жанр. *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2013. № 3. С. 31–36.
3. Герасименко Н. Нон-фікшн у сучасній літературі: перевага чи недолік? (на матеріалі творів Б. Гуменюка «Блокпост», М. Матіос «Приватний щоденник...», Н. Розлуцького «Нотатник мобілізованого»). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2020. № 16. С. 16–22. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/535/506> (дата звернення: 15.11.2022).
4. Герасименко Н. Новий герой сучасної воєнної прози (на матеріалі книжок про Майдан та війну на Донбасі). *Слово і Час*. 2020. № 2 (710). С. 55–67. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/969/870> (дата звернення: 15.11.2022).
5. Герасименко Н. Ще болить: посттравматичний синдром комбатантів у сучасній воєнній прозі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. № 3 (71). С. 79–89. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/part_2/16.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
6. Кулінська Я. Концепт non-fiction у сучасній воєнній літературі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. № 3 (71). С. 55–60. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_3/12.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
7. Насмінчук І. Особистісний вимір війни у хроніках від Станіслава Асєєва. *Образ*. 2020. №1 (33). С. 21–29. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/79788/1/Nasminchuk_Obraz_1_2020.pdf (дата звернення: 15.11.2022).
8. Червінчук А. Автор-учасник подій у сучасній українській воєнній документалістиці (на прикладі серії книг «Звіт за серпень'14, «Львівський щоденник», «Савур-Могिला»). *Діалог: Медіастудії*. 2018. Вип. 24. С. 265–274. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/137322/163345> (дата звернення: 15.02.2020).
9. Червінчук А. Феномен війни в інформаційному просторі України 2015–2018 рр. (за матеріалами воєнної документалістики): Монографія. Одеса: Видавець С. Л. Назарчук, 2021. 252 с.
10. Шишацький Є. Мандрівка до потойбіччя. Маріуполь. Харків: ФОЛІО, 2022. 223 с.

UDC 070: 82-94 (477)

DOI: <https://doi.org/10.18524/2308-3255.2022.28.268490>

Documentary narrative of the communicator as a way of understanding and representing military reality (on the example of the collection by E. Shishatskyi «A journey to the afterlife. Mariupol»)

Alina Chervinchuk,

Senior Lecturer at the Department of Journalism,
Advertising and Media Communications
Faculty of Journalism, Advertising and Publishing
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: alinachervinchuk@gmail.com

The article emphasizes that modern Ukrainian military documentary literature is developing at a fast pace, which is due to the modern social context – a full-scale war in Ukraine due to the invasion of the Russian Federation. A long stay in wartime conditions requires understanding, evaluation of events, actualization and explanation for both Ukrainian and foreign audiences, which explains the authors' interest in this way of reflecting wartime reality.

The research focuses on identifying the potential of the narrative method of organizing material in documentary collections about the war in Ukraine. It is emphasized that the specificity of understanding the military reality and its representation by the authors depends on the status of the communicator as an author-observer of the events and the author-participant of the events. If the authors-observers of the events are clearly aware of their communication intentions to achieve specific communication effects (in particular, influence on public opinion), then the participating authors first of all strive to actualize the personal experience of specific events, to think about it, to share it with the audience, to reflect.

It was revealed that the collection of E. Shishatskyi «Journey to the Beyond. Mariupol» in the form of «diary entries» – demonstrates the subjective experience of the author, which he experienced during a trip to Mariupol with a volunteer mission, – to help his relatives and countrymen. The experience gained had a significant impact on the author's value orientations, because he retrospectively spoke about the obstacles he encountered on his way and which he was unable to overcome, about the peculiarities of adaptation to the new reality – the military.

Keywords: war in Ukraine, war documentary, military reality, author's communicative intentions, narrative.

REFERENCES:

1. Volosianko, I. (2022). Do pytannya zhanrovoy spetsyfyky suchasnoy prozy pro viinu na Skhodi Ukrainy [On the issue of genre specificity of modern prose about the war in Eastern Ukraine]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Seria: Filologia. Journalistika. Issue 2 (72). Vol. 33. pp. 94–100. URL: http://www.philol.vernadskoyournals.in.ua/journals/2022/2_2022/part_2/15.pdf (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].

2. Halych, O. (2013). Shchodennyk yak memuarnyy zhanr [Diary as a memoir genre]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. Filohichni nauky. Issue 3. pp. 31–36. [In Ukrainian].
3. Herasymenko, N. (2020). Non-fikshn u suchasni literaturi: perevaha chy nedolik? (na materialy tvoriv B. Humeniuka «Blokpost», M. Matios «Pryvatnyi shchodennyk...», N. Rozlutskoho «Notatny mobilizovanoho») [Non-fiction in contemporary literature: advantage or disadvantage? (a study of «Checkpoint» by B. Humenyuk, «Private diary...» by M. Matios, «Serviceman's notebook» by N. Rozlutskyi)]. *Literaturnyi protses: metodolohiia, imena, tendentsii*. Issue 16. pp. 16–22. URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/535/506> (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
4. Herasymenko, N. (2020). Novyi heroi suchasnoi voiennoi prozy (na materialy knyzhok pro Maidan ta viynu na Donbasi) [A new hero of modern military prose (based on the material of books about the Maidan and the war in Donbas)]. *Slovo i Chas*. Issue 2(710). pp. 55–67. URL: <https://il-journal.com/index.php/journal/article/view/969/870> (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
5. Herasymenko, N. (2021). Shche bolyt: posttravmatychnyi syndrom kombatantiv u suchasni voienni prozi [It still hurts: the post-traumatic syndrome of combatants in modern war fiction]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka. Issue 3(71). pp. 79–89. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/3_2021/part_2/16.pdf (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
6. Kulinska, Ya. (2021). Kontsept non-fiction u suchasni voienni literaturi [Non-fiction concept in modern military literature]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho*. Serii: Filolohiia. Zhurnalistyka. Issue 3(71). pp. 55–60. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/1_2021/part_3/12.pdf (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
7. Nasminchuk, I. (2020). Osobystisnyi vymir viiny u khronikakh vid Stanislava Asieieva [A personal dimension of the war in the chronicles by Stanislav Aseev]. *Obraz*. Issue 1. pp. 21–29. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/79788/1/Nasminchuk_Obraz_1_2020.pdf (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
8. Chervinchuk, A. (2018). Avtor-uchasnyk podiy u suchasni ukrainskiy voienniy dokumentalistytsi (na prykladi serii knyh «Zvit za serpen'14», «Ilovaysky shchodennyk», «Savur-Mohyla») [Author-participant in modern Ukrainian military documentary (on the example of a series of books «Zvit za serpen'14», «Ilovaysky schodennik», «Savur-Mohyla»)]. *Dialoh: Mediastudii*. Issue 24. pp. 265–274. URL: <http://dms.onu.edu.ua/article/view/137322/163345> (accessed: 15.11.2022). [In Ukrainian].
9. Chervinchuk, A. (2021). Fenomen viyny v informatsynomu prostori Ukrainy 2015–2018 rr. (za materialamy voiennoi dokumentalistyky) [The phenomenon of war in the information space of Ukraine 2015–2018 (on the example of military documentaries materials)]: monohrafiia. Odesa: Vydavets S. L. Nazarchuk. [In Ukrainian].
10. Shyshatskyi Ye. (2022). Mandrivka do potoibichchia. Mariupol [A journey to the afterlife. Mariupol]. Kharkiv: FOLIO. [In Ukrainian].

ВИМОГИ ДО ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ

Редколегія наукового збірника «Діалог: Медіастудії», що видається на факультеті журналістики, реклами та видавничої справи Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, приймає статті до чергового випуску.

Проблематика збірника: соціальні комунікації, зокрема професійні стандарти журналістики, мережеві ЗМІ, теорія та історія публіцистики, журналістики, актуальні проблеми реклами та піар тощо.

ДЛЯ ОПУБЛІКУВАННЯ СТАТТІ НЕОБХІДНО ПОДАТИ:

1. Текст статті в електронному вигляді.
2. Відомості про авторів.
3. Витяг із протоколу засідання кафедри чи рекомендацію керівника (для аспірантів).
4. Зовнішню рецензію.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд. 74.

ДОВІДКИ ЗА ТЕЛЕФОНАМИ:

+380677761776 – Іванова Олена Андріївна

АДРЕСА ЕЛЕКТРОННОЇ ПОШТИ:

dialog.media.studies@gmail.com або ad.pr.chair@gmail.com

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ у збірник наукових праць «Діалог: Медіастудії»

До друку приймаються статті українською, російською та англійською мовами, обсягом не більше 5 тисяч слів разом зі списком літератури.

За структурою стаття має відповідати вимогам, затвердженим Постановою президії ВАК України від 15.01.2003 р. № 7-05/1 «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» і містити такі елементи:

- актуальність дослідження, постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано певну проблему і на які спирається автор;
- виокремлення невирішених раніше аспектів загальної проблеми, яким присвячується стаття;
- формулювання мети статті (постановка завдання);
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки за проведеним дослідженням і перспективи розвідок у цьому напрямку.

МАКЕТ СТОРІНКИ

Для оригіналу-макета використовується формат А4.

Абзацний відступ – 1 см.

Міжрядковий інтервал – 1,5.

Якщо у статті передбачено використання нестандартних гарнітур (окрім Times New Roman, Arial, Courier New, Calibri), необхідно окремо додати файли шрифтів.

РОЗТАШУВАННЯ МАТЕРІАЛІВ

1. УДК вказується в першому рядку сторінки і вирівнюється за лівим краєм (усі літери – прописні).
2. Інформація про автора: ім'я та прізвище автора (авторів) і через кому скорочено – вчене звання, науковий ступінь, посада автора (накреслення – курсив).
3. Інформація про назву організації, де працює (навчається) автор (накреслення – курсив).
4. Адреса електронної пошти автора (накреслення – курсив).
5. Заголовок статті набирається в наступному за УДК рядку (накреслення – напівжирне).

6. Далі – анотація українською мовою. Текст анотації повинен відповідати вимогам реферативної бази Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського «Україніка наукова». Обсяг 600-900 знаків із пробілами. Ключові слова: не менше 3 і не більше 10 термінів.
7. **Інформація, зазначена у п. 2–5, дублюється англійською мовою.** Увага! Англomовна анотація має бути розширеною – від 250 до 500 слів (див.: Додаток 1).
8. Після анотацій з абзацу викладається основний текст статті. У статті напівжирним виділяються: актуальність, мета, а також ключові ідеї дослідження.
9. Далі з абзацу напівжирним – Література. Посилання на літературні джерела послідовно нумеруються арабськими цифрами за абеткою і зазначаються у квадратних дужках, де вказуються порядковий номер джерела та через кому конкретна сторінка [2, 17]. Список літератури оформлюється відповідно до ДСТУ 8302:2015. «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання» Звертаємо увагу, що згідно з новими вимогами міста пишуться повністю: Київ, Львів, Одеса та ін.
10. Після списку використаних джерел мовою оригіналу подається з вирівнюванням по центру REFERENCES (див.: Додаток 2). Список літератури (References) має повністю відповідати списку літератури національною мовою. Прізвища авторів та власні назви (журналів, видавництв) транслітеруються латиницею; назви статей, конференцій – перекладаються англійською мовою; після кожного посилання необхідно в дужках вказати мову оригіналу джерела – [In Ukrainian], [In Russian] тощо. Для транслітерації рекомендуємо скористатися наступними он-лайн сервісами: для джерел українською мовою – «Стандартна українська транслітерація» в режимі паспортний стандарт (<http://translit.kh.ua/Тpassport/>); для джерел російською мовою – «ТРАНСЛИТ.СС» (<http://translit.cc>).

На електронну пошту надсилається два файли:

- Перший (Surname.doc) – із текстами статті й анотацій із ключовими словами, замість Surname – прізвище англійською мовою;
- Другий (Surname-dani.doc) – із відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; посада; вчене звання, науковий ступінь; місце роботи або навчання; адреса електронної пошти; домашня адреса; номери контактних телефонів).

Додаток 1

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РОЗШИРЕНОЇ АНГЛОМОВНОЇ АНОТАЦІЇ

Анотація повинна викладати суттєві факти роботи, не містити матеріал, який відсутній в основній частині публікації. Структура анотації має повторювати структуру статті. Анотація має містити відповіді на такі запитання:

- У чому актуальність дослідження?
- Що ми знаємо з теми і що нового додаємо?
- Як здійснювалося дослідження (метод, матеріал, процедура)?
- Які результати дослідження?
- Що це означає, чим корисні результати?

На сайті видавництва EMERALD наведені приклади написання анотації (<http://www.emeraldinsight.com/authors/guides/write/abstracts.htm?part=3&>).

Додаток 2

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ REFERENCES (СТИЛЬ APA 6TH EDITION):

КНИГА:

Baudrillard, J. (2006). *Prozrachnost Zla* [La Transparence du Mal]. Moscow. [In Russian].

(у списку: Бодрийяр Ж. Прозрачность зла. Москва: Добросвет, 2006.)

Horbulin, V. P. (2017). *Svitova hibrydna vyna: ukrainskyi front: kolektyvna monohrafia* [World hybrid war: Ukrainian front: collective monograph]. Kyiv. 494 p. [In Ukrainian].

(у списку: Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт: колект. монографія / за ред. В. П. Горбуліна; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ: НІСД, 2017. 494 с.)

ГЛАВА ІЗ КНИГИ:

Chernykh, O. O. (2014). *Mova vorozhnechi, mova nenavysti, hate speech* [Language of hostility, hate speech] *Encyklopedija prav ljudyiny: kolektyvna monohrafija*. In N. A. Sejko, N. P. Pavlyk eds. [Encyclopedia of human rights: collective monograph]. Zhytomyr. pp. 178–179. [In Ukrainian].

(у списку: Черних О. О. Мова ворожнечі, мова ненависті, hate speech: Енциклопедія прав людини: колект. монографія / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко; відп.ред. Н. П. Павлик. Житомир: Вид-во «Волинь», 2014. С. 178–179.)

СТАТТЯ:

Arkait K. (2017). My zhyvemo odnym dnem. Trevelog [We are living one day at a time]. *Krytyka*. Vol. 1–2 (231–232). pp. 2–17 [In Ukrainian].

(у списку: Аркайт К. Ми живемо одним днем. Тревелог. *Критика*. 2017. Число 1–2 (231–232). Січень – лютий. С. 2–17.)

СТАТТЯ НА САЙТІ:

Isakova, T. O. (2016). Mova vorozhnechi jak problema ukrajinsjckogho informacijnogho prostoru [Hate speech as the problem of Ukrainian information space]. *Strateghichni priorityty*. Serija: Polityka. Vol. 4. pp. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf> (accessed 12.10.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Ісакова Т.О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети*. Серія: Політика. 2016. №4. С. 90–97. URL: <http://ippi.org.ua/sites/default/files/isakova.pdf>.) (дата звернення: 12.10.2018)

Vasina, O. (2015). Komu nalezhat odeski ZMI. Analiz instytutu masovoi informatsii [Who are the owners of Odessa Mass-Media. Analysis of Institute of Mass Information]. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/komu_nalezhat_odeski_zmi_analiz_institutu_masovoi_informatsii/ (accessed 21.03.2019) [In Ukrainian].

(у списку: Васіна О. Кому належать одеські ЗМІ. Аналіз Інституту масової інформації. 2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/komu_nalezhat_odeski_zmi_analiz_institutu_masovoi_informatsii/ (дата звернення: 21.03.2019).

ПОСИЛАННЯ НА ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС БЕЗ АВТОРА:

Shcherbanka: liudy u «ynvalydy» (2017) [Shcherbanka: people and «invalids»]. December 25. URL: <http://7kanal.com.ua/2017/12/shherbanka-lyudi-i-invalidyi/> [In Russian].

(у списку: Щербанка: люди и «инвалиды». 2017. 25 грудня. URL: <http://7kanal.com.ua/2017/12/shher-banka-lyudi-i-invalidyi/>)

АВТОРЕФЕРАТ:

Onufriv, S. (2015). Politychnyi dyskurs ZMI Ukrainy u svitovomu informatsiinomu prostori. [Political Discourse of Ukrainian Mass Media in the World Informational Space]. Abstract of a thesis of PhD Philology. Kyiv. 20 p. [In Ukrainian].

(у списку: Онуфрив С. Політичний дискурс ЗМІ України у світовому інформаційному просторі: автореф. дис ... канд. філол. наук. Київ. 2015. 20 с.)

ЗВІТ:

Kabinet Ministriv Ukrainy (2016). Zvit Uriadu Ukrainy – 2016. [The Ukrainian Government Report – 2016]. URL: www.kmu.gov.ua/ua/news/zvit-uryadu-ukrayini-2016. (accessed 01.05.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Звіт Уряду України – 2016. URL: www.kmu.gov.ua/ua/news/zvit-uryadu-ukrayini-2016 (дата звернення: 01.05.2018)

ЗАКОН:

Zakon Ukrainy «Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky» [The Law of Ukraine «On the principles of state language policy»]. № 4651–VI (2012). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/page2> (accessed 11.01.2018) [In Ukrainian].

(у списку: Закон України «Про засади державної мовної політики». 2012. №4651–VI. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5029-17/page2. (дата звернення: 11.01.2018)

ПОСИЛАННЯ НА РАДІОЕФІР ТА ВІДЕОРОЛИКИ:

Vesti (2014, February 18, 16:00). Radio of Russia [Audio podcast]. URL: www.radiorus.ru/brand/audio/id/57098/date/2014-02-18/ [In Russian].

Poznavatel [video]. URL: <https://www.youtube.com/user/ThePoznavatel/about> (accessed: 17.08.2019).

(у списку: Познаватель [video]. URL: <https://www.youtube.com/user/ThePoznavatel/about> (дата звернення: 17.08.2019).

Kharkiv'yany nazhakhani: na vulytsyu vyhnaly khvorykh na smertel'nu formu tuberkul'ozu [video] [Kharkivans terrified: expel deadly tuberculosis patients] (2013, November 09). URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (accessed: 02.12.2019) [In Ukrainian].

(у списку: Харків'яни нажахані: на вулицю вигнали хворих на смертельну форму туберкульозу [відео]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/lifestyle/zdorove/20131109-1493012> (дата звернення: 02.12.2019).

Наукове видання
Scientific edition

Діалог: Медіастудії
Науковий журнал

Dialog: Mediastudios
Scientific Journal

Випуск 28 ' 2022
Issue 28 ' 2022

Свідоцтво KB № 9978 від 21.06.2005 р.
Тираж 300 прим. Замовлення № 23006

Над випуском працювали:
Алла Коваленко (відповідальний секретар),
Сергій Азєєв (технічний секретар)

Підписано до друку 22.12.2022
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Обл.-вид. арк. 11,2. Ум. друк. арк. 10,9.
Друк цифровий.

Додрукарську підготовку здійснено
на факультеті журналістики, реклами та видавничої справи
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Адреса редакції:

65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26,
Деканат факультету журналістики, реклами та видавничої справи, ауд. 74,
тел. +38-048-776-08-86, e-mail: dialog.media.studies@gmail.com

Видавець і виготовлювач:

С. Л. Назарчук
65009, Одема, Фонтанська дорога, 10
Тел. 050 905 23 77. E-mail: selen_odessa@ukr.net
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №7024 від 23.12.2019